\
IOAN SLAVICI
NUVELE
YAV v* v.
Coperta şi ilustraţiile de ADRIAN TIMAR
IOAN SLAVICI
NUVELE
Ediţie şi cuvînt înainte
de CONSTANTIN CUBLEŞAN
EDITURA DACIA CLUJ-NAPOCA 1981

Cuvînt înainte

N. ed.: Textele acestei ediţii au fost luate după volumul loan Slavici, Opere, II, sub îngrijirea unui colectiv, E.P.L., Buc., 1967.

Intîiul mare prozator modern al literaturii române este fără îndoială loan Slavici, cel care odată cu publicarea în 1881 a Novelelor din popor deschidea, prin metoda sa analitică, o perspectivă nouă, de profunzime, în cercetarea conştiinţelor şi psihologiilor umane contemporane, niciodată încercată pînă la el de vreunul din iluştrii săi predecesori, de la C. Negruzzi şi V. Alecsandri pînă la Al. Odobescu sau N. Filimon. Creangă însuşi îşi replia modalitatea narativă în urma audierii lui Slavici în cenaclul Junimii, scriind Amintirile din copilărie la stimulul acestuia şi în ambiţia unei replici moldoveneşti pe măsură, la splendida lume a satului ardelean pe care autorul nuvelei Budulea Taichii o zugrăvea inegalabil.

loan Slavici nu este însă. o apariţie spontanee în peisajul literelor româneşti; firele tradiţiei pe care o sublimează în cultivarea acelei atitudini morale şi moralizatoare a eroilor săi, de misionarism etic şi naţional, trebuiesc căutate mai cu seamă într-o filiaţie a exerciţiului epic transilvănean, de la Şincai şi Maior încoace, prin L Codru-Drăgusanu, losif Vulcan sau I. Popovici-Bănă-ţeanu, într-o corespondenţă vie şi mereu sincronă cu evoluţia scrisului românesc din Principate. Astfel, el structurează şi fundamentează artistic o linie de profil a prozei realiste, pe care se vor valida ulterior, cu strălucire, scriitori ca I. Agârbiceanu, Liviu Rebreanu sau Pavql Dan, prelungită fertil pînă în actualitate prin operele unor Titus Popovici, I. Lăncrănjan, Augustin Buzura ş.a. loan Slavici este astfel un întemeietor de scoală şi de direcţie literară, calitate pe care i-a recunoscut-o numaidecît, impunînd-o, însuşi Titu Maiorescu, care, preluînd exemplu] acestei proze, dezvoltă teoria realismului poporan, mili« tind pentru o creaţie care să aducă subiecte specific naţionale, cu eroi reprezentând distinct şi veridic varii categorii şi clase sociale, pătura oamenilor de jos, mai ales pe cea ţărănească, în toate resorturile intime ale condiţiei sale existenţiale.

încă din primul moment al apariţiei volumului Novele din popor, ce aduna în paginile sale titluri de referinţă pentru nuvelistica lui loan Slavici (Popa Tanda, Gura satului, O viată pierdută, La crucea din sat, Scormon, Budulea Taichii, Moara cu noroc), critica literară, chiar dacă nu s-a grăbit în a-i sublinia excepţionalele calităţi, a reacţionat cu conştiinţa că se afla în faţa unei opere de mari proporţii novatoare. N. Xenopol remarca realismul observaţiei lui loan Slavici, comparîndu-1 cu Stendhal în ceea ce priveşte profunzimea descripţiilor; M. Eminescu (în Timpul) arăta că eroii acestor nuvele „au fondul sufletesc al poporului"; N. lorga vedea în autorul lor un autentic şi profund analist; pînă si Duiliu Zamfirescu, înverşunatul său preopinent, se întreba dacă în proza noastră modernă n-ar fi fost mai nimerit să se fi început prin analiza nu a ţăranilor, ci a straturilor „de deasupra", recunoscîndu-i astfel, implicit, lui Slavici meritul de pionierat. Presa din Transilvania şi Bucovina — Familia, Gazeta Bucovinei, Biserica si scoală (Arad), e te — recenzează volumul, salutîndu-1 ca pe un model excepţional de „limbă curat românească" (Telegraful român), plecJîQd pentru necesitatea sincronizării scriitorilor „de dincoace^ de munţi" cu cei „din România liberă", ori aceasta nu se, poate face numai „dacă vom citi si vo'm răsciti scrieri ca novelele lui Slavici" (Gazeta Transilvaniei)^-

In fond, ce aduce nou proza lui loan Slavici? Mai înainte de toate o orientare manifestă spre universul actualităţii imediate, spre dramele umane ale contemporaoir lor săi, totul văzut nu dintr-o gentilă espectativă ci din dramatismul interior al sufletelor şi al conştiinţelor oamenilor simpli, de jos, cu precădere reprezentanţi ai mjdiului ţărănesc. El este astfel primul mare analist la jio^. care, utilizînd mijloacele de investigaţie si de expresie strict realiste, izbuteşte să dea epicii sale de profund Caracter naţional, rezonanţe universal valabile în perspectiva implicată a ilustrării condiţiei sociale a individului, ca mod determinant al evoluţiei acestuia în scara ascerP siunii sale umane.

Popa Tanda din nuvela ce-i poartă numele, ilustrează elocvent spiritul constructiv, pozitivist, al omului capabil să transforme nu numai firea ci si firea semenilor, prin exemplul dăruirii sale muncii si ţelului ele propăşire materială şi spirituală a neamului, între cele două imagini ale Sărăcanilor, plastic zugrăvite de prozator, una la începutul nuvelei, capabilă a sugera starea deplorabilă a economiei săteşti în care lîncezeau oamenii lipsiţi de ambiţia afirmării de sine — socială, etnică („Sărăcenii? Un sat cum Sărăcenii trebuie să fie. Ici o casă, colo o casă... tot una cîte una.. . Gardurile sunt de prisos, fiindcă n-au ce îngrădi; uliţă este satul întreg. Ar fi prost lucru un horn la casă: fumul aflâ cale si prin acoperiş. Nici muruiala pe pereţii de lemn n-are înţeles, fiindcă tot cade cu

vremea de pe dînsii. Oîteva lemne clădite laolaltă, un acoperiş din paie amestecate cu fîn, un cuptor de imală cu prispa bătrînească, un palat alcătuit din patru ţapi bătuţi în pămînt, o uşă făcută din trei scînduri înţepenite c-un par cruciş şi cu altui curmeziş ... lucru scurt, lucru bun. Cui nu-i place să-şi facă altul mai pe plac") şi cea din final, în care abundenţa pare a estompa tocmai esenţa modului de viaţă activ, dinamic şi responsabil deci al celor din Sărăceni („Aproape la tot pasul întîlneşti cîte un cunoscut, cu care mai schimbă o vorbă «de unde şi pînă unde». Asta duce un car de var, celălalt un car de poame; mai apoi vine unul cu împletituri, altul cu un car de roate, doage, ori alt lemn lucrat. Iată pe marginea drumului, din cînd în cînd, dă de petrarii care ciocănesc din zori de zi pînă la apusul soarelui. Astă cale nu e pustie. [. . .] Aici apoi e tîrg întreg. Unii încarcă var, alţii descarcă piatră şi lemne; pietrarii fac to-cot; vărarii aduc lemne în foc; stăpînii fac larmă unul pentru cinci. Din acest loc satul se vede bine. Grădinile sînt însă prea îndesate cu pomi; numai printre crengi ori peste pomi vedem pe ici, pe colea, cîte p bucată din pereţii şi acoperămintele caselor. Casa popii este tocmai lîngă biserică; nici din asta nu vedem însă decît cinci ferestri şi un acoperămînt roşu cu două hornuri. In faţă cu biserica e şcoala. Casa, din care nu vedem decît o bucată de perete cu două ferestri mari şi acoperămîntul, este a lui Marcu Florii Cucului. Iară zidirea cea mare, care se vede mai în vale este primăria. Dacă satul nu

ar fi atît de îndesat, ar trebui să ni se înfăţişeze foarte frumos. Aşa însă rămîne învelişul, din oare 'trebuie s& urmăm cele ce mu vedem. Toate s-aiu schimbat..."), se înscrie dramatic însăşi cheiLtuitnea existenţială a părintelui Trandafir şi a sătenilor săi, tatr-onn lung şi înverşru-mat proces de transformare morală mai întîi, atît de necesară învigorarii seminţiei umaine; misionarismul Popei Tanda nu se reduce aşadar la un scop minimal de prosperitate economică a colectivităţii ci şi, mai ales, la unul de înălţare a acesteia în demnitatea propriei ascensiuni superioare pe scara evoluţiei umane,

Budulea Taichii, din nuvela cu acelaşi titlu, va urma şi el un proces evolutiv de înţelegere a rosturilor sale, ca fiinţă umană superioară, desprinzîndu-se dintre ai săi (motivul înstrăinării apare dramatic iluminat aici, — de altfel, acesta va rămîne mereu o constantă a exprimării scriitorilor ardeleni - - amintind frapant versurile, ulterioare, ale lui Goga, cu care Slavici îşi află, de altfel, atît de multe filiaţii: „— Uite îmi zice el atunci -- să-i scrii aşa: «Huţule, dragul taichii, şi Huţule, dragul maichii — tocmai aşa să-i scrii. Eu, taică-tău, şi eu, maică-ta, îţi scriem să vii acasă, fiindcă n-avem alt copil şi sîntem oameni bătrîni si prosti şi vrem să te vedem, şi-ţi adă cărţi cu tine, ca să-nveţi mai departe, ca să vedem şi noi cum înveţi, şi Dumnezeu să te poarte în căile tale». Şi să scrii apoi dedesupt: «Eu, Lăpădat Budulea, taică-tău, şi eu, Safta, maică-ta, care-ţi ducem dorul»"), pentru ca„ escaladînd un larg ţinut al cunoaşterii, să revină iarăşi la matcă, întorcîndu-se acolo de unde a plecat, în satul natal, pentru a putea fi, la rîndul său, aidoma odinioară dascălului Clăiţă, un iluminator al ţărănimii ce trebuia înălţată la adevărata conştiinţă de sine, prin educaţie şi învăţătură. Preluate freatic, ideile iluministe stau la temelia întregii angajări civice a eroilor slavicienî, atitudinea lor probînd teza necesităţii trezirii la o înţelegere dinamică a forţei lor m >trice, în plan social şi nu în ultimul rînd, naţional. Dar, tezismul nuvelelor lui loan Slavici este mai mult unul asumat, căci demersul epic se structurează în principal pe sondarea conştiinţelor, a dinamicii lor interne, într-un mereu treaz spirit al observaţiei realiste, a detaliilor de ambianţă.

8

'1

:>arte

Mai mult ca oriunde în proza lui loan Slavici, în Moara cu noroc suprapunerea celor două planuri de investigaţie, unul pe orizontală, urmărind firul desfăşurării narative a faptelor, celălalt relevînd dinamica deplasărilor dramatice din adîncimea conştiinţelor eroilor, se evidenţiază strălucit într-o interdependenţă funcţională. Prozatorul, deşi furat parcă de derularea în sine a fabulaţiei conflictuale dintre eroii nuvelei, nu se interesează, în fond, decît de evoluţia prefacerilor din conştiinţa morală a acestora. Pentru el, gesticulaţia exterioară nu reprezintă decît modul formal de manifestare a convulsiilor intime, sufleteşti, ale unui Ghiţă, sau Ana, sau Pintea> traversînd cîmpuri de nelinişte în tocmai tentativa fiecăruia de a-si dobîndi un plus de ascensiune în scara validării lor umane. Ana, nedumerită şi mai ales nemulţumită de atitudinea soţului ei pornit cu înverşunare pe căpătuială, va oscila între cinste şi desfrîu, căutînd mereu justificarea propriului echilibru moral („Tu eşti om, Lieă — i se adresează ea Sămădăului, înverşunată, cînd acesta o ademeneşte, în vreme ce Ghiţă, soţul, ră~ mîne aparent impasibil — iară Ghiţă nu e decît o muiere îmbrăcată în haine bărbăteşti, ba chiar mai rău decît aşa"). Ghiţă, care la început nu are decît sentimentul acut al nevoii de înavuţire, pe parcurs, călcat în picioare, desfiinţat practic ca personalitate umană de către violenta spiritului dominator rapace al lui Lică, demenţial, intră în debusoladă, încercînd obtuz şi anarhic, într-o surdă revoltă interioară, să se elibereze, să-şi salveze.. .-sufletul vîndut, prin tentativa de a dovedi teroarea şi hoţiile de drumul mare ale lui Lică Sămădăul. El îşi calcă orbeşte propriile sentimente, aruncînd-o în joc chiar pe Ana („Tare om eşti tu, Ghiţă, grăi Pintea pe gînduri. Şi eu îl urăsc pe Lică; dar n-aş fi putut să-mi arunc o nevastă ca a ta drept momeală în cursa cu care vreau să-1 prind"), alunecînd pe-ncetul, mereu mai jos, moralmente, pînă ce în final, în clipa cînd totul este pierdut, cînd nu mai are nici bani, nici nevastă, nici cinste, iar Lică, acelaşi, continuă să-şi poarte trufia malefică în libertate, Ghiţă se prăbuşeşte pierdut în abisul pornirilor disperate, spre crimă, ca spre un gest de izbăvire, prin acceptarea fatală a propriei decăderi: „Descă-lecînd, el socoti că trebuie să-i dea calului fîn, apoi că

trebuie să-1 şteargă de sudori si să-1 acopere cu o cergă, iar după ce făcu toate aceste, el rămase cîtva timp în uşa grajdului, îşi dete seama despre cele ce voia să facă, apoi îşi luă pălăria din cap, îşi făcu de trei ori cruce şi plecă spre circiumă.
Intrînd, el închise uşa în urma sa, o încuie şi aruncă cheia într-un colţ.
Ana se cutremură în tot trupul, 'apoi se îndreptă, se dete un pas înapoi si grăi înecată:
- Nu vreau să mor, Ghiţăî Nu vreau să mor! urmă ea tare, si se aruncă în genunchi la picioarele lui. Fă ce vrei cu mine, dar nu mă omorî.
Ghiţă îşi dete trupul înapoi, se aplecă, îi apucă cu amîndouă mîinile capul si privi dus în faţa ei.
- Nu-ţi fie frică, îi zise el înduioşat; tu ştii că-mi eşti dragă ca lumina ochilor! N-am să te chinuiesc: am să te omor cum mi-aş omorî copilul meu cînd ar trebui să-1 scap de chinurile călăului, ca să-ţi dai .sufletul pe nesim-ţite.
— Dar de ce să mă omori? zise ea agăţîndu-se de braţele lui. Ce-am păcătuit eu?
- Nu ştiu! răspunse el. Simt numai că mi s-a pus ceva de-a curmezişul în cap şi că nu mai pot trăi, iar pe tine nu pot să te las vie în urma mea. Acu — urmă el peste puţin -- acu văd, c-am făcut rău, şi dacă n-aş vedea din fata ta că eu te-am aruncat ca un ticălos în braţele lui pentru ca să-mi astîmpăr setea de răzbunare. Dacă mai odinioară 1-as fi găsit aici, poate că nu te-aş fi ucis.
Ana se ridică şi privi ca trăznită din somn la el.
— Unde ai plecat tu? întrebă ea.
- M-am dus ca să-1 aduc pe Pintea, pentru ca să-lx prindem aici pe Lică cu şerparul plin de galbeni luaţi de la ârîndaşul. El e omul de la care am primit hîrtiile pe care găsiseşi tu atunci noaptea semnele.
- Ghiţă! Ghiţă! de ce nu mi-ai spus-o tu mie asta la vreme!? zise ea înăbuşită de plîns, şi-1 cuprinse cu amîndouă braţele.
Afară se auzi ţipătul unui huhurez, apoi se făcu linişte.
Ghiţă începu şi el să pilîngă, o strînse la sîn şi îi sărută fruntea.
10
- Pentru că Dumnezeu nu mi-a dat gîndul bun Ia vreme potrivită, zise el, şi deodată se întoarse spre uşă.
Afară se auzeau paşi, şi peste puţin cineva încearcă să deschidă uşa.
— Pintea cu jandarmii! şopti bărbatul scoţîndu-şi cuţitul de pe tureac. Ano! fă-ţi cruce, că nu mai avem vreme.
- Săriţi, că mă omoară! săriţi, măi oameni! strigă nevasta luptîndu-se cu el, săriţi, săriţi!
Cînd uşa căzu sfărîmată din ţîţîni şi Răuţ se ivi cu Lică în ea, Ana era întinsă la pămînt şi cu pieptul plin de sînge cald, iară Ghiţă o ţinea sub genunchi şi apăsa cuţitul mai adînc spre inima ei.
- Dă foc! zise Lică, şi Răuţ îşi descarcă pistolul în ceafa lui Ghiţă care căzu apoi fără să mai poată afla cine 1-a împuşcat."
Un final tragic are şi Pădureanca; povestea unei iubiri ne-mplinite, în care cei trei eroi — Simina, Iorgovan si Sofron - - se înfruntă deschis, pe faţă, într-o încleştare întreţinută In esenţă de condiţia diferenţelor evidente ale stării lor materiale, dar si a dedublărilor de sine ale Siminei, pe care Slavici o surprinde nuanţat în fră-mîntarea sa intimă, în intenţia de a-şi justifica moral opţiunea: ,,Aeum tremura şi el, tremura şi Iorgovan, tremura şi Sofron, tremurau cu toţii în trupurile lor şi ne-astîmpărul pornit de la Simina îi cuprinsese pe toţi: de-deau toţi din prisosul vieţii lor.
Unul singur dedea din lipsă, şi tocmai acesta tremura mai tare, Nacşu, care nu mai avea timp să aştepte. El se ivi în colţul surii, privind ţintă spre fiică-sa, care înainta iar spre curte [...]
- Ce vrei tu cu fata aceea? întrebă Sofron liniştit, de tot liniştit.
— Ce vrei tu? îl întrebă Iorgovan.
- Eu vreau s-o iau de nevastă! răspunse Sofron.
- Eu nu vreau s-o iau! grăi Iorgovan deschis.
— Atunci las-o-n pace!
— Nu mă lasă ea pe mine!
Sofron se dete un pas înapoi. Acum era acum: ce putea el să facă?
- Minţi — strigă el — minţi, minţi!
11
Simina, cuprinsă de frică, făcu un pas înainte şi s* puse între amîndoi.
— Nu minte, Sofroane, grăi dînsa ridicînd mîna. De cînd e lumea nu s-a spus un adevăr mai mare."
Nuvela are ceva baladesc "în întreaga sa desfăşurare» un halou romantic - - pe care-1 vom regăsi ulterior şi în poemele cosbuciene — ce-i dă nobleţe, chiar oarecare măreţie, în ciuda faptului ~că eroii ei sînt simpli oameni de la ţară, sau poate tocmai de aceea. Slavici se face interpretul fidel al conflictelor de viată fundamentale ale acestora, mizînd pe încărcătura psihologică a gesturilor lor, pe mutaţiile esenţiale din planul conştiinţei, grevat totul pe observaţia si descripţia realistă a cotidianului rural contemporan. Este, de altfel şi calitatea unei alte bucăţi slaviciene, Scormon, pe care N. lorga o aprecia în chip deosebit. ,,Atmosfera rurală apare tot aşa, plină de cele mai bine prinse amănunte, si figura eroinei ţă-rănci, Sanda, e de o extremă gingăşie [...] e cu neputinţă a

reda mai scurt şi mai deplin toată această harnică nevinovăţie" (v. Istoria literaturii româneşti contemporane, Crearea formei). Neliniştea unui suflet feciorelnic, aflat în preajma marelui miracol al iubirii, este fixată astfel cu mijloace sumare si sugestive, ceea ce dă epicii adevăratul dramatism al stărilor lăuntrice emoţionale.
La crucea din sat este o nuvelă de atmosferă; tribulaţiile dragostei dintre Bujor şi Ileana au temei în atitudinea circumspectă a badelui Mitru, tatăl fetei, care prin vorbe nechibzuite îl jigneşte pe acesta rănindu-i orgoliul („Badea Mitru ştie că celelalte do'uă slugi nu-i fac pe jumătate treaba pe oare i-o face Bujor singur. O ştie şi Bujor. El lucrează acasă, mu la stăpîin. Aşa vorbe nu s-ar fi eăzuit să-i zică badea Mitru").
Ideea oraşului care viciază existenţele pure o aflăm dezvoltată în nuvela O viată pierdută, circumscrisă de altfel tematicii ample a inadaptabilităţii. Saveta, fata gingaşă a lui Moş Marian, nu-şi află locul şi rostul în universul citadin al Bucureştilor; batjocorită de uşuraticul căpitan Stroienescu, abandonată apoi, ea nu-şi poate recăpata echilibrul moral, sfîrşind prin a-şi lua sin-gură viaţa, într-o aprigă răzvrătire împotrivă-şi. Dînd foc casei în care îşi pierduse viaţa unica sa fiică, Moş Mă-
12
rian urcă în car, cu privirile rătăcite de durere şi se reîntoarce la ţară, umblînd ca un autentic mag rătăcitor în căutarea luminii pure a adevărului vieţii curate; sfîr-şit şi copleşit de durere: „...ieşea din Bucureşti o căruţă cu un cal. Un bătrîn liniştit, nepăsător si senin la faţă, şezînd pe o ladă împodobită cu flori tăiate în lemn, ţinea f rinele şi îşi lăsa cîrlanul în draga lui voie. Şi mîna moş Marian fără ca să mai privească înapoi."
Pe aceleaşi coordonate se înscrie şi Comoara. Duţu, ţăran nevoiaş, săpînd, află în pămînt un cazan plin cu bani de aur şi obiecte scumpe. Tăinuind comoara el îşi însuşeşte parte de bani cu care pleacă la oraş, pentru a se căpătui. Dar aici nu are decît necazuri, fiindcă lumea îl trage pe sfoară, îl batjocoreşte, umilindu-1, oamenii cu care intră în contact fiind corupţi, cu o viaţă morală viciată; pînă şi comisarul căruia i se confesează în cele din urmă este un speculant care nu urmăreşte decît să profite de pe seama naivităţii şi bunei sale credinţe: ^,Să vii, domnule comisar, icu mine, ca să-ţi arăt. comoara, răspunse Duţu cuprkis de grijă.
Grozavă nenorocire ar fi fost pentru ei dacă-n lipsa lui ar fi ridicat cineva comoara!
- Asta trebuie neapărat s-o facem — grăi comisarul fiindcă comorile care se găsesc sunt ale statului. Ştii însă că intri în temniţă pentru că ai ascuns comoara şi o să-ţi ieie toată averea drept despăgubire pentru partea pe care ai prăpădit-o.
— Vai de sufletul meu! se tîngui Duţu; dar n-am avut nici un folos de ea. O parte a scos-o cu vicleşugul o femeie de la «Dacia», iar cealaltă mi-au furat-o femeile de aici. Cum să piardă biata mea nevastă pîinea din gura copiilor ei cînd numai altele s-au folosit!? Caută, domnule comisar că găseşti banii [...]
— Ca să-ţi arăt că vreau să te scap — îi zise comisarul cu glas binevoitor — nu te iau la secţie, ci vii la mine acasă, pentru ca să-ţi iau procesul-verbal. Să-mi spui însă tot adevărul, dacă e vorba ca să găsesc banii şi să te scap".
Dezbaterea etică şi morală se deplasează, cu accente grave, în zona de abordare a problemelor de ordin naţional în Crucile roşii. Aici autorul etalează o argumentaţie justă de convieţuire fraternă, aşa cum el însuşi o resimţise în anii copilăriei sale la Siria. In această idee, comentariul nuvelei -este nuanţat dar fără echivoc: „Ni-mic mai amărîtor cînd oamenii care locuiesc împreună nu se împărtăşesc de aceleaşi bucurii şi de aceleaşi mîh-niri: vecinii nu se mai simt vecini, si concetăţenii nu se mai siirit concetăţeni. In această zi atî't de frumoasă ro-mânii nici n-au luat în seamă pe vecinii şi concetăţenii lor maghiari; aceasta umplea sufletul prietenilor de amă-răciune [...] Orişicum îşi tălmăceau prietenii lucrul, aceasta îi necăjea, îi mîhnea, îi amăra, le umplea sufletul de îngrijare şi de mînie. Niciodată nu s-a simţit atît de vie înstrăinare între maghiari şi concetăţenii lor români."
Nuvelistica lui loan Slavici s-a impus dintr-un bun început ca un exemplu creator în privinţa temeiniciei cu care autorul a ştiut si a înţeles să motiveze artistic, în plan psihologic, toate demersurile existenţiale ale eroilor săi, impunînd nu un caracter sau un personaj, ci o întreagă tipologie ţărănească, dimensionată în jurul ideii de unitate a familiei, ea punct de echilibru moral stabil în acesit univers primordial al satului aspirkid spre condiţia lucidă a modernizării, a propăşirii sale. Căci, tra-versînd nuvelistica lui loan Slavici, observăm cum însăşi perspectiva de abordare a problematicii lumii ţărăneşti evo-lueazăt aprofundată mereu, de la exemplul ridicării economice şi morale a satului, pînă la marile şi dramaticele confruntări generate din însăşi inegalitatea socială a membrilor acesteia. Prozatorul cuprinde epopeic toate temele majore ale mediului ţărănesc, cu profundele lor rezonanţe în plan psihologic, realizînd o vastă, inegalabilă frescă socială, a elementului poporan de la finele secolului trecut românesc.
CONSTANTIN CUBLEŞAN
Moara cu noroc
— Omul să fie mulţumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăţia, ci liniştea colibei tale te face fericit. Dar voi să faceţi după cum [vă] trage inima, şi Dumnezeu să vă ajute şi să vă acopără cu aripa bunătăţilor sale. Eu sunt acum bătrînă, şi fiindcă .am avut şi am atît de multe bucurii în viaţă, nu înţeleg nemulţumirile celor tineri şi mă tem ca nu cumva, căutînd acum la bătrîneţe un noroc nou, să pierd pe acela de care am avut parte pînă în ziua de astăzi şi să dau La sfîrşitul vieţii mele de amărăciunea -pe care nu o cunosc decît din frică. Voi ştiţi, voi faceţi; de mine să nu ascultaţi. Mi-e greu 'să-mi părăsesc coliba <în care mi-am petrecut viaţa si mi-am crescut copiii şi mă cuprinde un fel de spaimă cînd mă gîndesc să rămîn singură într-însa: de aceea, poate că mai ales

de aceea, Ana îmi părea prea tînără, prea aşezată, oarecum prea blîndă la fire, şi-mi vine să rîd cînd mi-o închipuiesc cîrciumăriţă.
- Vorbă scurtă, răspunse Ghiţă, să rămînem aici, să cîrpesc şi mai departe cizmele oamenilor, care umblă toată săptămîna în opinci ori desculţi, iar dacă dumineca e noroi, îşi duc cizmele în mînă la biserică, şi să ne punem pe prispa casei la soare, privind eu la Ana, Ana la mine, amîndoi la copilaş, iară d-ta la tustrei. Iacă liniştea colibei.
— Nu zic, grăi soacra aşezată. Eu zic numai ce zic eu, vă spun mimai aşa, gîndurile mele, iară voi faceţi după gîndul vostru, şi ştiţi prea bine că, dacă voi vă duceţi la moară, nici vorbă nu poate fi ca eu să rămîn aici ori să mă duc în altă parte: dacă vă hotărîţi să mergeţi, înă duc şi eu cu voi şi mă duc cu toată inima, cu tot su-

fletul, cu toată dragostea mamei care încearcă norocul copilului ieşit în lume. Dar nu cereţi ca eu să hotărăsc pentru voi.
- Atunci să nu mai pierdem vorba degeaba: mă duc să vorbesc cu arîndaşul, şi de la St. George circiuma de la Moara cu noroc ea noastră.
- In ceas bun să fie zis, grăi bătrîna, şi gînd bun să ne dea Dumnezeu în tot ceasul!

II

De la Ineu drumul de ţară o ia printre păduri si peste ţarini lăsînd la dreapta şi la stînga satele -aşezate prin colţurile văilor. Timp de un ceas şi jumătate drumul e bun; vine apoi un pripor, pe care îl urci, şi după ce ai coborît iar în vale, trebuie să faci popas, să adapi calul ori vita din jug şi să le mai laşi timp de răsuflare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe locurile sunt rele.
Aici în vale e Moara cu noroc.
Ori din care parte ar veni, drumeţul se bucură cînd o zăreşte din culmea dealului pleşuv, căci, venind despre locurile rele, ea îl vesteşte că a scăpat norocos, iară mer-gînd spre ele, la moară poate să găsească ori să aştepte alţi drumeţi, ca să nu plece singur mai departe.
Şi fiindcă aici se opresc toţi drumeţii, încetul cu încetul s-a făcut bătătură înaintea morii, şi oarecum pe nesimţite moara a încetat a mai macină şi s-a prefăcut în circiumă şi loc de adăpost pentru tot drumeţul obosit şi mai ales pentru acela pe care noaptea-1 apucă pe drum. In cele din urmă, arîndaşul a zidit circiumă la un loc mai potrivit, departe de cîteva sute de paşi de la rîuleţ, iară moara a rămas părăsită, cu lopeţile rupte şi cu aco-perămîntul ciuruit de vremurile ce trecuseră peste dînsul.
Cinci cruci stau înaintea morii, două de piatră şi trei altele cioplite din lemn de stejar, împodobite cu ţircăla-mul şi vopsite cu icoane sfinte; toate aceste sunt semne care-1 ves'tesc pe drumeţ că aci locul e binecuvîntat, deoarece acolo unde vezi o cruce de aceste a aflat un om o bucurie ori a scăpat altul de o primejdie.

Dar binecuvîntat era locul acesta mai ales de cînd veniseră cîrciumarul cel nou cu nevasta lui tînără şi cu soacră-sa cea bătrîna, căci ei nu îl primeau pe drumeţ ca pe un străin venit din lume, ci ca pe un prieten aşteptat de multă vreme lai casa lor. Abia trecuseră dar câteva luni după St. Gheorghe, şi drumeţii mai umblaţi nu mai ziceau că o să facă popas la Moara cu noroc, ci că se vor opri la Ghiţă, ,si toată lumea ştia 'cine e Ghiţă şi unde e Ghită, iar acolo, în vale, între pripor ,şi locurile cele rele,, nu mai era Moara.cu noroc, ci circiuma lui Ghiţă.
Iară pentru Ghiţă circiuma era cu noroc.
Patru zile pe săptămînă, de marţi seara pînă sîmbătă^ era mereu plină, şi toţi se opreau la circiuma lui Ghiţă, si toţi luau cîte ceva, şi toţi plăteau cinstit.
Sîmbătă de cu seara locul se deşerta, şi Ghiţă, ajungînd să mai răsufle, se punea cu Ana şi cu bătrîna să numere-banii, şi atunci el privea la Ana, Ana privea la el amîn-doi priveau la cei doi copilaşi, căci doi :erau acum, iar bătrîna iprivea la cîteşipatru şi se simţea întinerită, căci avea un ginere harnic, o fată norocoasă, doi nepoţi sprin-teni, iară sporul era dat de la Dumnezeu, dintr-un cîştig făcut cu bine.
Duminecă dimineaţa Ghiţă punea calul la teleagă şi bătrîna se ducea la biserică, fiindcă bătrînul, fie iertat,, fusese cojocar şi cîntăreţ de strană, şi aşa, mergînd la biserică, ea se ducea parcă să-1 vadă pe el.
Cînd bătrîna pleca la biserică, toate trebuiau să fie puse bine la cale, căci altfel ea odată cu capul nu ar fi. plecat, încă sîmbătă după-amiazăzi sluga trebuia să rî-nească grajdul, curtea şi locul de dinaintea circiumei, în vreme ce bătrîna şi Ana .găteau circiuma pentru ziua de duminecă. Duminecă în zori bătrîna premenea copiii, se gătea de sărbătoare, mai dedea o raită prin împrejur, ca să vadă dacă în adevăr toate sunt bine, apoi se urca în, teleagă. Ana şi Ghiţă îi sărutau mîna, ea mai săruta o dată copilaşii, apoi zicea: ,,Gînd bun să ne dea Dumnezeu!% îşi făcea cruce şi dedea semn de plecare.
Dar ea pleca totdeauna cu inima grea, căci trebuia să plece singură şi să-i lase pe dînşii singuri la pustietatea aceea de circiumă.

Dacă aruncai privirea împrejur, la dreapta şi la stingă, vedeai drumul de ţară şerpuind spre culme, iară la vale, de-a lungul râuleţului, cît străbate ochiul, pînă la cîmpia nesfîrşită, afară de cîţiva arini ce stăteau grămadă din jos de podul de piatră, nu zăreai decît iarbă si mărăcini. La deal valeia se s'trîmitiaază diin ce âin ce miai miult; dar aici vederile sunt multe şi deosebite: de-a lungul rî-uleţului se întind două şiruri de sălcii şi de răchite, care se îndeasă

mereu, pînă ce se pierd in crîngul din fundul văii; pe culmea dealului de la stingă, despre Ineu, se iveşte pe ici, pe colo marginea unei păduri de stejar, iară pe dealul de la dreapta' stau răzleţe rămăşiţele încă nestîrpite ale unei alte păduri, cioate, rădăcini ieşite din pămînt şi, tocmai sus 'la culme, un trunchi înalt, pe jumătate ars, cu crengile uscate, loc de popas pentru corbii ce se lasă croncănind de la deal înspre cîmpie; fundul văii, în sfârşit, se întunecă, şi din dosul crîngului depărtat iese turnul ţuguiat al bisericii din Fundureni, învelit cu tinichea, dară pierdut oarecum în umbra dealurilor acoperite cu păduri posomorite, ce se ridică şi se grămădesc unul peste altul, pînă la muntele Bihorului, de pe ale cărui culmi troienite se răsfrîng razele soarelui de dimineaţă.

Rămîind singur cu Ana şi cu copiii, Ghiţă priveşte împrejurul său, se bucură de frumuseţea locului şi inima îi rîde cînd Ana cea înţeleaptă şi aşezată deodată îşi pierde cumpătul şi se arunca răsfăţată asupra lui, căci Ana era tînără (şi frumoasă, Ana era fragedă şi subţirică, Ana era sprintenă şi mlădioasă, iară el însuşi, înalt si spătos, o purta ca pe o p^nă subţirică.

Numai cîteodată, cînd în timp de noapte vuitul zgîţia moara părăsită, locul îi părea lui Ghiţă străin şi pustii-cios, şi atunci el pipăia prin întunerec, ca să vadă dacă Ana, care dormea ca un copil îmbăiat lingă dînsul, nu cumva s-a descoperit prin somn, şi s-o acoperă iar.

III

Cît ţin luncile, ele sunt pline de 'turme de porci, iară unde sunt multe turme, trebuie să fie şi mulţi păstori, Dar şi porcarii sunt oameni, ba, între 'mulţi, sunt oameni.

18

de tot felul, şi de rînd, si de mîna a doua, ba chiar şi oameni de frunte.

O turmă nu poate să fie prea mare, şi aşa, unde sunt mii şi mii de porci, trebuie să fie sute de turme, si fiecare turmă are cîte un păstor, şi (fiecare păstor e -ajutat de către doi-trei băieţi, boitarii, adeseori şi mai mulţi, dacă turma e mare. E dar pe lunci un întreg neam de porcari, oameni care s-au trezit în pădure la turma de grăsuni, ai căror părinţi, buni şi străbuni tot păstori au fost, oameni care au obiceiurile lor şi limba lor păstorească, pe care numai ei o ânţeleg.

Şi fiindcă inu-i neguţătorie fără de pagubă, iară păstorii sunt oameni săraci, trebuie să fie cineva care să răspundă de paguba care se face în turmă: acest cineva este „sămădăul", porcar şi -el, dar om cu stare, care poate să plătească grăsunii pierduţi ori pe cei furaţi. De aceea sămădăul nu e numai om cu stare, ci mai ales om aspru şi neîndurat, care umblă mereu călare de la turmă la turmă, care ştie toate înfundăturile, cunoaşte pe toţi oamenii buni şi mai ales pe cei răi, de care tremură, toată lunca şi care ştie să afle urechea grăsunului pripăşit chiar si din oala cu varză.

Şi dacă lumea zicea că locurile de lîngă Moara cu noroc sunt rele, n-ai fi avut decît să-1 întrebi pe vreunul dintre sămădăi, şi el ţi-ar fi putut spune pentru ce nu sunt bune şi cine le primejduieşte; dar sămădăul e, mai presus de toate, om tăcut, şi dacă îl întrebi asemenea lucruri, el răspunde: ,,Nu ştiu, n-am văzut, am atîtea şi atîtea turme în răspunderea mea şi nu mă pot strica cu oamenii". El ştie ce ştie, numai pentru nevoile lui.

Veneau cîteodată pe la circiuma lui Ghiţă şi porcari, nişte oameni îndeobşte înalţi şi bine făcuţi, cu cămaşa neagră şi cu părul strălucitor de untura cea multă şi căzut în plete lungi îşi răsucite asupra grumajilor goi: oameni erau si ei, chiar oameni cinstiţi, care mănâncă* beau şi plătesc.

Intr-o izi de luni au venit trei inşi în o căruţă cu osiile de fer, uşurică şi trasă de doi cai frumoşi, dintre care însă unul mai mare şi altul mai mic. In căruţă nu era nici scaun, nici fîn, ci unul dintre porcarii unsuroşi anina caii, stînd în picioare, iară ceilalţi doi şedeau pe leutrele

n

vopsite în verde, ca şi cînd n-ar fi venind decît de aci din apropiere.

.,Ăştia nu prea îmi par a oameni buni", îşi zise Ghiţă cînd îi văzu sărind din căruţă şi privind împregiur, ca unii ce au mai fost pe aici şi acum nu găsesc nici locul, nici oamenii ca odinioară.

Ei .întrebară dacă n-a fost sămădăul pe acolo, puseră sluga să deshame caii, să-i adape şi să le dea ovăz, apoi intrară, băură fiecare cît trei inşi la un loc si plecară cu un ,,noroc bun".

— Bine, dar n-au plătit, grăi bătrîna nedumerită.

- Lasă, că m-am înţeles eu cu dînşii, răspunse Chită, apoi se duse pe ici încolea, ca nimeni să jnu-i vadă faţa şi ca nu cumva nevasta să-1 întrebe: „Ce ai, Ghiţă?"

Peste puţin sosi şi sămădăul, vestitul Lică Sămădăul. la Moara cu noroc.

Lică, un om de -treizeci si şase de ani, înalt, .uscăţiv şi supt la faţă, cu mustaţa lungă, cu ochii mici şi verzi şi cu sprâncenele dese şi împreunate la mijloc. Lică era porcar, însă dintre cei ce poartă cămaşă subţire şi albă ca floricelele, pieptar cu bumbi de argint şi bici de car-majin, cu codoriştea de os împodobit cu flori tăiate şi cu ,ghintuleţe de aur.

El îşi opri calul înaintea circiumei, aruncă o privire la Ana, apoi alta la bătrîna, care şedeau pe laiţa de lingă masa cea mare din umbra cerdacului, trase cu ochii o raită prin prejur, apoi întrebă unde-i cîrciumarul.

— Noi suntem, răspunse bătrîna ridicîndu-se.

- Ştiu, grăi Lică, dar cred că vor fi si oameni pe aici. Eu întreb de cîrciumarul; cu el vreau să vorbesc.

. Lică le zise aceste aşa, ca orişicine să poată înţelege că are grabă şi că nu vrea să mai lungească vorba; bătrîna plecă dar fără întîrziere să caute pe Ghiţă, iar Ana rămase privind ca un copil uimit la călăreţul ce stătea ca un

stîlp de piatră înaintea ei.
Dacă Lică ar fi fost alt om, el n-ar fi stătut aşa cu privirea pierdută în vînt, ci ,s-ar fi bucurat de vederea femeii frumoase, care-1 privea oarecum pierdută şi speriată de bărbăţia înfăţişării lui.
— Ungurul a murit? întrebă el cînd văzu pe Ghiţă
— Da!
- Şi tu ai venit în locul lui!
- Da!
— De la St. Gheorghe?
- Da, răspunse Ghiţă, aruncînd o privire furişată asupra femeilor, ca să vadă dacă ele nu cumva se turbură,
- E Ghiţă, ginere-meu, grăi bătrîna, şi, mulţumită lui Dumnezeu, ne merge bine de cînd suntem aici.
Lică îşi apucă, zîmbind, mustaţa între buze.
- Aici, zise el, le merge bine la toţi oamenii cu minte. N-ai decît să te pui bine cu toată lumea, să le zici „noroc bun" celor (ce vin şi se duc şi poţi să dai mulţumită lui Dumnezeu. N-au trecut pe ai'ci nişte oameni?
- De! răspunse Ghiţă chibzuit, suntem la drum şi trece multă lume.
—- Vorba vine, trei oameni...
- Trei, patru, zece... grăi Ghiţă cam în glumă, lumea trece mereu. ,Eu nu stau !aici ca să ţin seamă despre cei ce vin şi trec, şi aşa nici nu-i prea ştiu. De la o vreme te obicinuieşti cu oamenii, incit nici nu te mai uiţi la feţele lor. Apoi, cine ştie dacă nu e şi cîte unul care s-ar mîhni dacă ai bate drumul cu vorbe despre dînsuî. Pe cîrciumar să -nu întrebi niciodată, căci el vede şi aude atît de multe, încît trebuie să uite degrab' şi să nu mai ţie nimica minte.
- Aşa-i, grăi Lică. întrebam numai, ca să văd dacă nu cumva mi-ai putea spune, fiindcă sunt oamenii mei. Au plecat să vadă o pădure, pe care voiam să o luăm de la toamnă pentru turme, si nu ştiu acum dacă au trecut înaintea mea, ori e să-i aştept aici.
- Aşa o fi, răspunse Ghiţă hotărît, dar eu nu-ţi pot spune dacă între cei ce au trecut astăzi pe aici vor fi fost şi ei.
— Cum nu?! strigă bătrîna cu nerăbdare. Cei trei porcari ce au băut atît de mult şi n-au plătit.
Pe Ghiţă îl trecu un fel de junghi prin inimă şi, oricît de mult ţinea la soacră-sa, acum el ar fi fost în stare să-i pună degetul pe, gură.
- Muierile văd mai bine şi se vec1* că au mai puţină treabă, zise el stăpînindu-se.
20
21
— Dacă n-au plătit, grăi Lică, apucîndu-şi iar mustaţa între buze, era fiindcă ştiau că voi veni eu ca să plătesc pentru dînşii.
Grăind aceste, el descăleca si-i făcu lui Ghiţă semn să intre cu dînsul, pentru 'ca să facă socoteala.
„Bătrîna e tot mai cuminte decît mine", îşi zise eîrcîu-mărul, si intră cu voie bună în urma lui.
- Bătrîna ar putea să-şi ţie gura, grăi Lică după ce se văzu singur cu Ghiţă. Mă cunoşti?
— Nu! răspunse Ghiţă răcit în tot trupul.
— Atunci mă ştii de nume. Eu sunt Lică, sămă'dăul..., Multe se zic despre mine, şi dintre multe, multe vor fi adevărate şi multe scornite. Tu vezi un lucru: ;că umblu ziua-n amiaza mare pe drumul de ţară şi nimeni nu mă opreşte în cale, că mă duc în cras şi stau de vorbă cu domnii. Voi fi făcut ce voi fi făcut, nu-i vorba, dar am făcut aşa, că orişicine poate să creadă ce-i place, însă nimeni nu ştie nimic. De aceea am să dau seamă despre douăzeci şi trei de turme de porci. M-ai înţeles? Nu doară e-as putea plăti tot ce se poate perde într-un an, ci pentru că de la mine nimeni nu cutează să fure, ba să-1 ferească Dumnezeu pe acela pe care aş crede că-1 pot bă-nui. M-ai înţeles?! Eu voiesc să ştiu totdeauna cine umblă pe drum, cine trece pe aici, cine zice si cine ce face^ şi voiesc ca nimeni afară de mine să nu ştie. Cred că ne-am înţeles!?
Ghiţă ar fi avut multe de zis, dar Lică se întoarse o dată în călcîi şi, pe cînd cîrciumarul îşi veni în fire, drumeţul dăduse pinteni calului.
— Un om prea cumsecade, grăi bătrîna, privind în urma lui. Cine a fost ăsta?
— Lică Sămădăul! răspunse Ghiţă.
— Lică Sămădăul!? strigă Ana. Şi cîte rele nu mai zicea lumea despre dînsul!
— Aşa e lumea... grăi Ghiţă. Să nu crezi nimic pînă ce nu vezi cu ochii.
El singur nu şi-ar fi putut da seamă dacă a grăit aceste cuvinte din amărăciune ori numai dorind să ascundă înaintea nevestei gîndurile grele ce-l cuprinseseră.
— Nu-i vorba, adause Ana, e oarecum fioros la faţă.
- Asta-ţi pare ţie, grăi Ghiţă. Are şi el necazurile lui.
22
l
IV
- Oamenii sunt mulţi şi de multe feluri, grăi cîrciumarul în ziua următoare, privind cînd la nevastă, cînd la soacră-sa. Iţi închipuieşte că unul se duce să cumpere ceva, bunăoară ca Lică Sămădăul, care se ducea să vadă pădurile. Asta e treaba lui, si cine ştie dacă nu 1-as supăra, dacă nu 1-aş păgubi, poate, spuindu-le altora c-a

trecut pe aici. El se duce să tîrguiască, si dacă vine în urma lui altul, care din întîmplare voieşte să .cumpere tot acele păduri, şi eu spun că Lică a trecut pe aici, acest al doilea cumpărător grăbeşte, soseşte la vreme şi poate să-i strice tîrgul. Voi înţelegeţi?
- Aşa e, răspunse bătrîna.
— Ori poate să vie unul care are şi el păduri de dat şi umblă după Lică pentru ca să se înţeleagă cu el: da-că-i spun că Lică a trecut pe aici, îl folosesc poate pe el si pe Lică, dar îl păgubesc pe acela la care Lică iplecase, iară eu n-am să folosesc, nici să păgubesc pe nimeni.
— Aşa e, zise iar bătrîna. Ai toată dreptatea, noi nu suntem puşi aici pentru ca să le dăm drumeţilor ştire despre cei ce vin şi cei ce trec.
— Noi nu ştim nimic şi ne căutăm de treaba noastră î adause Ghiţă scurt şi ho târî t.
De aici înainte, cîrciumarul, cîrciumăriţa si soacra cîr-ciumarului nu-şi mai aduceau aminte de oamenii ce tre-ceau pe drum, iar altfel lucrurile se petreceau tot ca mai nainte.
Dar încă în acea zi Ghiţă se duse cu treabă da Arad, cumpără două pistoale şi îşi luă o a doua slugă, pe Marţi, un ungur înalt ca un brad. Peste cîteva zile se duse apoi la Fundureni şi se întoarse cu doi căţei flocoşi. Mai avea el un cîne la casă, dar acesta era leneş, se deprinsese cu oamenii si nu lătra pe nimeni. El puse dar căţeii de mici în lanţ şi nu le dădea drumul decît atunci cînd nu erau oameni ia circiumă, apoi slobozea şi porcii şi asmuţea căţeii asupra lor. Ii rîdea inima cînd vedea cum căţeii prind şi cum scot sînge din urechile grăsunilor, şi voind să-şi deprindă cînii la asmuţat, se deprinsese şi el atît de mult, încît aştepta cu oarecare nerăbdare zilele în care nu erau oameni la circiumă, şi atunci petrecea ceasuri întregi cu cînii săi.
23
Ana niu-i putea suferi pe aceşti cîni şi se supăra cu atît mai mult cînd bătrîna zicea că e bun cinele la casă, fi-indcă omul poate să doarmă mai liniştit cînd se ştie păzit de nişte cîni buni. Aşa era; însă Ana simţea că de cîtva timp bărbatul ei s-a schimbat, şi îi părea că, de cînd are cînii, tine mai puţin la nevastă şi la copii.
Ca om harnic si sîrguitor, Ghiţă era mereu aşezat şi pus pe gînduri, dar el se bucura cînd o vedea pe dînsa veselă: acum el se făcuse mai de tot ursuz, se aprindea pentru orişice lucru de nimic, nu mai zîmbea ca mai na-inte, ci rîdea cu hohot, încît îţi venea să te sperii de el, iar cînd se mai hîrjonea cîteodată cu dînsa, îşi pierdea lesne cumpătul si-i lăsa urme vinete pe braţe. Adeseori Ana ar fi voit să-1 întrebe: „Ghiţă! <ce-i cu tine?", însă ea nu mai îndrăznea să-i vorbească desgheţat ca mai nainte„ căci se temea ca nu cumva el să se mînie şi pe dînsa„ ceea ce nu făcuse încă pînă atunci.
Aşa sosiră zilele de toamnă.^
Intr-o zi de joi, cînd locul de dinaintea circiumei era plin de oameni, sosi o turmă de grăsuni mari şi frumoşi*, tot unu ca unu.
Unul din boitari, un băietan ca de şaptesprezece ani» intră în circiumă şi căută pe Ghiţă.
— Sănătate şi voie bună de la Lică Sămădăul! zise el îndrăzneţ. Ţi-a lăsat vorbă să ne dai să mîncăm şi sa bem; au să vie şi celelalte turme în urmă şi ne-a spus ca să-ţi lăsăm cinci grăsuni din turmă şi să ţi-i alegi după plac.
- Bine plăteşte Lică! zise unul dintre drumeţi.
- Are de unde! adause altul.
- Mai ştii!? întîmpină al treilea. Are turme multe, şi porcarii beau şi mănîncă mult.
Ghiţă-şi încreţi fruntea. Vorbele boitarului şi apoi vorbele drumeţilor erau parcă să-1 scoată din sărite. El simţea că, dacă nu primeşte, se trage în deget cu Lică; dar aci, faţă cu oamenii, nu putea să primească.
- Bine, zise el, călcîndu-şi pe inimă. Lăsaţi, că mă înţeleg eu cu Lică. Mîncaţi numai şi beţi; grija mea de plată.
Băietanul ieşi, iar Ghiţă se întoarse spre oameni şi mai. adause:
— Ce ştiu eu cît vor fi mîncînd oamenii lui? Eu vreau să am socoteală curată.
— Aşa-i! ziseră oamenii.
- Bine, Ghiţă, de ce n-ai primit grăsunii? întrebă m urmă bătrîna.
— Ce să fac eu cu grăsunii lui? răspunse el cam necăjit.
— Să-i tai, să-i vinzi, să-i îngraşi. Ghiţă, ia grăsunii, •că rămîi fără bani. Dac-ar avea omul bani gata, n-ar plătii în grăsuni. Trebuie să primeşti ce-ţi dau oamenii, fiindcă nimeni nu-ţi poate da ceea ce nu are. Omul e cinstit şi te plăteşte cinstit: de ce să-1 superi fără de nici un folos? Acum îţi 'dă, acum ia, căci nu ştii ce are să fie mine.
— Lasă, că mai vin şi alte turme ... grăi Ghiţă cam cu jumătate gura. Să mă mai gîndesc, să mai văd ce cheltuială fac oamenii.
— Gînd bun să-ţi dea Dumnezeu!
Nici Ghiţă n-ar fi cerut decît un gînd bun de la Dumnezeu, dar îi era greu să se oprească asupra unui gînd, fie el bun, fie rău.
Turmele treceau una cîte una pe dinaintea circiumei; cînd una se vedea din depărtare, cealaltă pornea mai de-parte, si locul se deşerta, dar peste puţin iar se umplea. Şi cum turmele plecau una cîte una, Ghiţă întreba mereu cîte mai sunt, si pe cît numărul turmelor rămase în urmă scădea, pe atît el prindea poftă de a-şi opri cei cinci grăsuni.
— A zis Lică să-mi opresc cinci grăsuni, îi zise el îa cele din urmă unuia dintre porcari.
— Noi nu ştim nimic, răspunse acesta.

— Apoi, adause altul cam în glumă, noi plătim înainte, ori nu plătim deloc.
Peste puţin sosi îşi Lică, ceru un pahar de vin, îşi întrebă de turme, apoi zise „noroc bun!" şi plecă mai departe fără să fi descălecat măcar.
Ghiţă rămase cuprins de gîndurile omului păgubaş.
El era om cu minte şi înţelegea cele ce se petrec.
Aci, la Moara cu noroc, nu putea să stea nimeni fără voia lui Lică: afară de arîndaş şi afară de stăpînire mai era şi dînsul care stăpînea drumurile, şi în zadar te înţelegi cu arîndaşul, în zadar te pui bine cu stăpînirea, căci,
24
25
penitm ca să poţi sta la Moara eu noroc, mai trebuie să te 'faci şi om al lui Lică.
Iar Ghifiă voia cu tot dinadinsul să rămîi-e la Moara cu noroc, pentru că-i mergea bine.
„Trei ani, numai trei ani să pot sta aici, îşi zicea el, şi mă pun în picioare, încît pot să lucrez cu zece calfe şi să le dau altora de cîrpit."
Dar aceşti trei ani atîrnau de Lică.
Dacă se punea bine cu dânsul, putea să-i meargă de minune, căci oamenii ca Lică sunt darnici. E numai vorba ce va fi cerînd Lică pentru ceea ce dă.
Ghiţă întîia oară în viaţa lui ar fi voit să n-aibă nevastă si'copii, pentru ca să poată zice: „Prea puţin îmi pasă!" Se gîndea la cîştigul pe care 1-ar putea face în tovărăşie cu Lică, vedea banii grămadă înaintea sa şi i se împăingenau parcă ochii: cîe dragul acestui cîştig ar fi fost gata să-şi pună pe un an, doi capul în primejdie. Avea însă nevastă şi copii şi nu putea să facă ce-i plăcea.
„Să vedem! îşi zise el în cele din urmă, voind să-şi alunge gîndurile rele. Deocamdată, e mai bine ca el să-mi fie dator, mie."
Aşa zicea el, însă de cu seară, cînd îşi strînse banii ca să-i pună în ladă, el simţi că nu are dreptate.
Ghiţă nu era omul care se ştie bucuros dator, dar cu atît mai puţin omul care dă bucuros de la sine, şi aşa îi venea parcă să zică: „Am să mă pun frumos pe lîngă dînsul, ca să-mi plătească".
Era legat, şi omul cînd se simte legat e supărăcios. Chiar atunci seara Ghiţă îşi bătu sluga, pe ungurul, fără a-şi da seam*. pentru ce, iar cînd Ana îl mustră, fără de voie, pentru aceasta, el îi aruncă vorbele:
— Ei! frate, dă-mi pace! Parcă nu tot pentru voi îmi mrstuiesc viaţa!?
Ana tăcu, clar ochii i se umplură de lacrămi, fiindcă vorbele îi păreau grele.
- Ei! si tu te mîhneşti numaidecît, zise el amant. Ar fi voit să meargă la ea, să-i ceară iertare si să o împace, dar nu putea; era în el ceva ce nu-1 lăsa, şi aşa ieşi afară, ca să fie singur cu gîndurile sale.
Şi dacă ar fi ştiut. Ana ce gîndea si ce simţea el. cînd stetea aşa singur si posomorit, ea s-ar fi dus la el şi 1-ar
26
•fi mîngîiat, dar el tăcea, şi aşa ea nu îndrăznea să-1 supere, «ci se întreba mereu ce o fi avînd soţul ei.
Duminecă, după ce bătrîna plecase la biserică, Ghiţă-şi răsuflă veninul asupra lui Laie, apoi se făcuse mai vesel decît de obicei. El petrecea cu Ana şi cu copiii în umbra arinilor, luase de zgardă pe Cula, cinele cel mare şi leneş, îşi pusese băiatul pe -el şi-1 învăţa să călărească, şi-1 învăţa mereu, cu toate că Ana se necăjea, temîndu-se ca nu cumva copilul să cadă ori cinele să-1 muşte.
Deodată, ceilalţi cîni, care erau slobozi, începură să latre, iară Cula, auzind lătratul lor, se repezi si el lătrînd în partea despre deal, încotro îi auzea pe dînsii lătrînd.
Ana ţipă înspăimîntată, deoarece copilul era să cadă; însă Ghiţă nici nu ţinu seamă de dînsa, ci, strîngînd zgarda, se îndreptă si privi îngrijat 'în toate părţile.
Nu zări nimic.
— Se vede c-au dat de căţelul pămîntului, ori au sîm-ţit vreo vulpe prin împrejur, zise el, lăsîndu-i să latre mai departe.
— Ghiţă! grăi Ana jălindu-se. Eu nu ştiu cum te-ai făcut tu de la o bucată de vreme; vezi că-mi vine rău cînd văd copilul pe cîne, şi parcă în ciuda mea îl ţii mereu.
- Săracul de mine! răspunse el cam răstit. Când -e vorba să-mi fac şi eu o poftă, proastă, bună, cum ar fi, top! că mi se supără nevasta! Haid'! adaose apoi, luînd copilul în braţe si dînd cu Ipiciorul în cîne.
— Nu, Ghiţă! Nu vreau! strigă Ana speriată, apoi fugi după cîne, îl luă de zgardă, îl aduse la locul unde fusese şi începu să-1 roage pe Ghiţă cu stăruinţă c,£i să-şi pună iar băiatul călare pe el.
- Uite, era o prostie! grăi Ghiţă muiat şi se lăsă pe iarbă.
Ana luă ea însăşi copilul, îl puse călare pe Cula şi-1 purtă fricoasă la dreapta si la stînga, privind imereu la soţul său, ca să vadă dacă el nu zîmbeşte.
Ghiţă nu zîmbea.
Privind la copilul ce ţipa răsfăţat şi privind la soţia sa îl apucă o înduioşare din ce în ce mai a'dîncă: îi era parcă n-a văzut-o de mult şi parcă era să se despartă de dînsa.
27
- Ano, zise el în cele din urmă alene, ia vino, şezi
lîngă mine!

După ce ea se aşeză 'lingă dînsul, el o privi lung şi întristat, îi netezi părul de pe frunte, apoi grăi încet:
- Ce zici tu! n-ar fi bine să plecăm noi la St. Dimi-
trie de aici?
— Pentru -ce? întrebă nevasta uimită.
- Nu ţi se urăşte ţie în singurătatea asta?
— Mie? nu!
— Nu ţi-e frică?,
— De ce?
- De ce? De toate! Tu auzi cum latră cînii; au dat de vreo urmă, de vreun- ;gîndac, de vreun verme si latră, fiindcă n-au altă treabă: imie însă mi se răceşte măduva in oase cînd îi aud lătrînd. E grozavă viaţa asta, Ano^ e grozavă: stai aici în pustietate, şi te sperii de nimicr şi-ti mistuiesti viaţa cu năluciri deşerte.
— Ce ai, Ghi'ţă!? strigă nevasta cuprinsă de îngrijare.
- Ce am? răspunse el cu amărăciune. Am o nenorocire: pierd ziua de astăzi pentru cea de mîne. Eu nu ţi-am vorbit niciodată despre luoruri de aceste, dar trebuie să fii şi tu om, Ano, şi să te gîndesti la viaţă, căci nu pot să-ţi vie mereu toate de-a gata. Astăzi stau aici şi nu mă supără nimic, dar îmi fac eu însumi gînduri rele despre ziua de mîne, şi aceste gînduri nu-mi lasă tignă să mă bucur de ziua de astăzi. Şi poate că gîndu-rile mele sunt deşerte, poate că ziua de mîne are să fie tot bună, dar o voi pierde temîndu-mă de cea de poimî-ne. Şi cît vom sta aici, nu mai scap de nevoia aceasta.
- Atunci ^să plecăm, Ghită.
— Da, să "plecăm, dar întreabă-mă dacă -mă pot hotărî să plec. Vezi tu, aşa <cum sunt, îmi vine greu să plec.
— Atunci să rămînem aici. Tu ştii mai bine cum are
să fie bine.
- Poate că ştiu, Ano, dar nu pot, zise el cu amară ciune. Ar trebui să mă silească cineva, să mă împingă Mi-e greu să-i vorbesc maichii, pentru că ea ne-a zis să nu veniim aici; ml-e ruşine; iară tu ,eşti bună, Ano, şi blîndă, dar eşti uşoară la minte şi nu înţelegi nimic: sunt cu tine ca fără de tine; în loc de a-mi alunga gîndurile cele rele, mă laşi să mă mistuiesc cu ele, şi cîncl nu mai ştiu ce fac, tu te uiţi la mine cu milă, şi atîta-i tot.
28
- Ce să fac - - zise ea mîhnită — dacă aşa m-a lăsat Dumnezeu!?
Ghi'ţă se lăsă pe coate şi rămase aşa întins pe pămînt şi cu privirea pieirdută în depărtare.
Intr-un tîrziu, Ana îşi ridică capul şi privi îndrăzneaţă la el.
- Fiindcă tu le fierbi toate în tine si mie nu-mi spui nimic, zise ea. Apoi tot eu sunt de vină dacă nu ştiu ce te pune pe gînduri...
V
Pe cînd acestea se petreceau în umbra arinilor, din sus,, despre deal, veneau trei călăreţi în pas, ţiindu-se mereu în albia rîuleţului, unde erau acoperiţi de şirul de sălcii si de răchite.
Cînii, care îi simţiseră la depărtare de cîtetra împuşcături, o luară spre dînşii, lătrîndu-i cu un neastîmpăr din ce în ce mai mare.
- Să fie ai dracului de cîni! grăi Lică, oprindu-şi calul. Pe cît se vede, la circiumă nu e nimeni şi nici drumul nu umblă, dar dacă nu-i alintăm cînii, pas să se mai teamă de noi!
El se dete dair jos de pe cal, plecă înainte, şi cînd cei doi cîni se apropiară şi voiră să sară la el, se lăsă pe iarbă si începu să-i cheme cu vorbe alinătoare la sine.
Cînii se opriră zăpăciţi în cale şi, mai ales după ce descălecară si ceilalţi doi oameni, începură să-i mai slăbească. In cele din urmă, ei parcă-şi deteră cu socoteală că au a face cu nişte oameni pacinici, care s-au pus la odihnă aici, departe de curtea păzită de dînşii; ei se întoarseră dară încet şi oprindu-se din cînd în cînd ca să mai latre o dată- spre circiuma de la care veniseră.
Lică se ridică iar fin picioare si li chemă din nou la sine, însă de cîte ori el voia să se apropie de ei, începeau să latre.
Peste jumătate de ceas îşi petrecu astfel cu cei doi căţei deprinşi a scoate sînjge din urechile porcilor; dar în cele din uirmă îi netezi cu mulţumirea omului care a dat o nouă dovadă despre dibăcia sa.
29
— Buni căţei! dar tot eu sunt naşul lor, zise -el, si iar îi netezi şi, aşa pas cu pas, se apropia de circiuma părăsită.
Ghiţă uitase de mult <că au lătrat o dată cînii, cînd Lică sosi la circiumă şi-1 deşteptă cu cîteva ghionturi din somn pe Laie, care dormea pe laiţa de sub cerdac, ca să-1 trimită după stăpânul lui.
— N-ar fi mai bine să mă duc eu? grăi unul din oamenii lui Lică.
- Lasă-i să vină el la noi, grăi Lică.
Ghiţă sări îin picioiaire <dnd află că Lică a sosiit la circiumă şi .se schimbă la fată, dar nu se gîridi mult, ci plecă cu paşi hotărîti si cu vinele încordate spre circiumă.
Ana rămase o scli'pă tulburată, apoi făcu iute un pas
spre el.
Ghiţă! stai! zise ea. înainte de toate îl trimite pe Laie pe vale în sus de-a lungul răchitelor. Ea privi lung şi aspru

în oichii lui. Nu mă înţelegi tu, acum, cînd eu încep a te înţelege pe tiinie!? zise ea încet. Aşa a fost vorba Intre, noi, ca să trimitem pe Laie înainte, să ne •aştepte acolo. Du-ite, Laie, 'Uirmă ea; iano pe viate în sus, în dosul răchitelor, pînă lai orîng, si da<că-i întîlni pe părintele, să-i spui că venim mai tîrziu, fiindcă a venit Lică Sămădăul, coi alţi doi oameni, si trebuite să mai stăm cu dînşii; să ne mai aştepte, şi ne aştepţi şi tu. Ai'înţeles? Să te duci mereu în dosul .răchitelor, ca să nu vadă nimeni.

— Da, răspunse Laie, şi plecă printre arini spre albia rîuleţului.

Acum înţelegea şi Ghiţă gîndul nevestei sale, îl înţelegea şi parcă nu-i venea să plece, parcă-i venea să zică: „Ano! greşeşti cînd zici că trebuie să te temi de Lică". Apoi iar îi venea să meargă la dînsa, să-i mulţumească pentru gîndul ei cel bun; însă nu putea să zică, nici să facă nimic; se temea că o va turbura, şi aşa ple^a cu inima îndoită spre circiumă, lăsînd-o pe dînsa cu copiii sub arini.

Cînd se află aproape de circiumă, el privi spre rîuleţ şi văzu pe Laie fugind peste drumul de tară, ca să apuce şirul de răchite.

„Prostul dracului! mă dă de gol*, îşi zise el îngrijat.

— Se vede că 1-am bătut astăzi, adause apoi, privind pe Lică. L-am trimis să-mi aducă plasa cu peste şi uite Scit e de sprinten. Noro'c bun să dea Dumnezeu! p

- Minunaţi căţei! răspunse Lică, netezind pe unul dintre cîni si privind la Ana, care se vedea venind despre arini cu un copil în braţe şi cu altul de mînă. M-au simţit cale de o jumătate de peas şi-am pierdut o mulţime de vreme ca să-i momesc.

Ghiţă înţelease imde bate Lică cu vorbele sale şi ar fi avut poftă să dea o dată cu piciorul în cinele care începu a se linguşi pe lingă dînsul.

- I-am auzit lătrînd, răspunse el, dar ştiam că nu pot să fie decît oameni ide aceia de care aştept în toate zilele.

— Tirebuie să ştii un lucru, urmă Lică. Cînii au pentru oameni un lătrat anume şi trebuie să înţelegi limba lor, pentru ca să te foloseşti de ei, fiindcă mai ales atunci cînd ar trebui să sară, ei nici nu latră decît o dată, de două ori. Altfel, locul e minunat: cale de un ceas nu se poate ,ivi nimeni fără ca să-1 zăreşti. Dar să intrăm, adause el alene, fiindcă avem o vorbă împreună.

— Şi mai m'ulite, răspunse Ghiţă, initrînd ou pas hotă-rît în 'urma lui.

Cftva 'timp ei steteră tăcuţi, faţă în faţă, hotărîti amînr-doi si simţind fiecare că si-a găsit omul.

— Iacă, grăi Lică în cele din urmă, luînd de la brîu un teanc de bucăţi de pitele înşirate pe o veirigă de sîrmă. Aceste sunt semnele turmelor mele. Eu pun semn la urechea din dreapta, jos, pentru fiecare turmă altul, aşa, . cum îl vezi tăiat în .aceste bucăţele, pe care ţi le las aici. Dacă trec porci pe drum, să te uiţi la semnul lor, să ţii bine minte pe omul care-i mînă si taci.

Ghiţă 'privi lung la el, dar nu răspunse nimic.

- Cred că ne-am înţeles? adause Lică.

— Eu cred că nu!

- Cum aşa?

— Apoi vezi, grăi Ghiţă răspicat şi aspru, dacă mă uit în toate părţile, nu văd pe nimeni şi stau singur în pus-tietate. Am doi cîni minunaţi, cum ziceai, îşi tot aţi venit trei inşi fără de ştirea nimănui. Puteţi să ne omo-rîţi ipe taţi aţi isun'tem aici, si nimeni n-are să ştie că voi ne-aţi omorî t; .puteţi să luaţi ce vă place, şi dacă suntem oameni cu minte, n-avem să ne plîingem nimă-

iiui, fiindcă voi sunteţi totdeauna mulţi şi tari, iair noi suntem totdeauna puţini şi slabi, îmi ziceai să fac aşa: e oare cu putinţă să zic ba?!

— Care va să zică, ne-am înţeles.

- înţelegerea cu de-a sila nu se poate. Dacă voiai să te -înţelegi cu mine, trebuia să vii pe drum, iară nu pe potecă. Eu pot zice că fac pe dorinţa ta şi tot nu fac de-cît aşa cum îmi vine (la socoteală.

— Asta-i treaba mea! zise Lică hotărît. Ori îmi vei face pe plac, ori îmi fac rînd de alt om la Moara cu noroc.

— Lică, grăi cîrciumarul, nu cred că poţi să ană ţii de Mcă. Dacă eşti om cuminte, caută să te pui la bună înţelegere cu mine.

— Eu nu cunosc înţelegere mai bună decît asta! In inima omu'lui poate să fie orişice; destul numai să simtă, că vai şi amar de) el dacă nu-mi face pe plac.

Ghiţă se apropie un pas.

— Dacă ar fi numai atit, Lică, zise ,el aşezat, n-aş zice nimic. Tu ceri, la urma urmelor, un ajutor de la mine şi ţi 1-aş da bucuros dacă te-aş şti cine eşti şi dacă n-ar trebui să mă tem că mîne ai să ceri ,mai mult. Apoi, tu nu eşti singur, ca mine, Lică, şi dacă-ţi fac ţie pe plac, am socoteală cu alţii.

— Asta-i treaba ta! strigă Lică mînios. Adu-mi cheile!

- Ce fel de chei?

— Toate cheile: de la saltarul mesei, de la dulap, de la orice ladă, răspunse Lică .rece. Cel ce vine ai'ci vine să-şi facă bani; ti-ai făcut şi tu de cînd eşti aici: am să mă împrumut de la tine.

Ghiţă rămase câtva timp încremenit şi cu ochii ţintiţi la dînsuâ.

- N-am să te ţ>rad, adause Lică; am să iau^ cu împrumut şi să plătesc cinstit, cu camătă, cu 'carnetele carnetelor, se înţelege, cînd îmi vine la socoteală, în scris n-am voie să-4i dau, fiindcă nu poate să-ţi fie de nici un folos: dacă trăiesc şi-mi merg trebile bine, am să plătesc cu prisos, iară dacă mor fără de vreme ori dacă-mi merge rău, tot n-ai de unde să iei.

- Să-ţi dau bani număraţi.

— Ce să mai pierdem vremea numărînd!?

- Atunci ia cît iai, dar fii cuminte şi mai lasă, ca să nu simtă nevasta şi soacră-fmea, grăi Ghiţă, arătînd saltarul, în care erau si banii, şi cheile.

- Aşa ne înţelegem! zise Lică.

Ghiţă ar fi avut 'poftă să sară la el şi ,să4 sf'îsie în bucăţi, clar tnu putea, pentru că 'ceilalţi doi erau în apropiere si ar fi trebuit isă mîntuie prea iute cu dînsul. Ii era parcă-i seacă sîngele din vine cînd vedea pe Lică la banii ce-si adunase patra cu para, dar acum era lega't şi trebuia să se stăpânească.

- Da, ne înţelegem, zise -el apropiindu-se, si dacă vei fi avînd vreo supărare din partea mea, să nu-mi mai văd banii cu ochii.

Lică se întoarse şi se rînji la el.

- Asa-i că te-ai făcut blîn-d ca ;un mieluşel!? îi zise apoi. Ghiţă se cutremură. Toate ca toarte, dar bătaia de joc îl scotea din minţi. El făcu, oarecum, fără de voie, un pas spre Lică, îi iapucă de amîndouă braţele, îl ţinu strîns înaintea sa şi grăi cu glasul înăbuşit:

- Nu te mişca, dacă nu vrei să fie moairte de om! Simţind că Ghiţă e mai tare, Lică privi îngrijat spre uşă îşi grăi iute:

- Ce vrei cu mine?

- Nimic! răspunse Ghiţă, nimic nu vreau. Tu vezi prea bine că am nevaistă si copii şi că nu-ti pot fface nimic, îmi iai banii: să-ţi fie de bine! Mi-ai luat liniştea sufletului şi mi-ai stricat viaţa: să-ţi fie de bine! Dar să nu crezi că 'mă ţii legat, să nu /crezi că te prinde să mă iai în bătaie de joc. Tu^poţi să mă omori, Lică, tu cu oamenii tăi; eu pot să iţe duc pe tine la spînzuirătoare. Nu te juca dar cu mine. Gîndeşte-te că tu rn-ai făcut să nu mai am multe de perdut si bagă de seamă să \nu mai perd si cele ce am! Să-ţi fie frică de mine!

Lică se dete un pas înapoi.

- Ţi-e frică, urmă Ghiţă, trecîndu-şi cu amîndouă mînîie printre peri an sus. Ţi-e frică si nu-ţî e ruşine să-ţi chemi oamenii într-ajutor.

- Se înţelege că nu, răspunfee Lică zîmbind. Mi-ar fi ruşine dac-as fi venit fără de dînsii la tine.

Ghiţă îşi pierduse bunul cumpăt si tocmai pentru aceea se simţea în strîmtoare faţă cu Lică, pe care nimic nu putea sâ-1 scoată din sărite.

— Voiesc şi eu să intre, ca să vadă că ţi-e frică, zise •el. Săriţi, măi oameni! strigă apoi «i se opri neclintit în mijlocul casei.

Unul din porcari intră iute în casă, iar cellalt se ivi pe prag, unde râmase privind în ochii lui Lică.

— I-a venit poftă să se prindă la harţă cu noi, grăi Lică.

- Ba să mă ferească Dumnezeu, răspunse Ghiţă. Sunt om cuminte. Voiesc numai să vă arăt că nu mi-e frică de, voi.

— Dar ni-e frică nouă ,de tine, zise Lică. Tu însuti ziceai să-mi fie frică: îţi spun că-mi este >şi nu ştiu dacă te voi mai puftea apuca vreodată aşa la strîmtoare cum le ţin acum. Tu mă înţelegi. Mie nu mi s-a pus încă om în cale fără ca să mi-1 fi curăţit din drum.

- Nki eu nu voiesc să mă pun în- calea ta.

Dar ai putea să te ipui, ai putea $ă faci ceea ce ipînă acu n-ai făcut, fiindcă nu mă ştiai cine sunt. Du-te — îi zise apoi Lică lui Răuţ, care stătea în prag — leagă-1 pe slugă, apoi adă nevasta cu copiii în casă.

Ghiţă se repezi înainte, îl apucă pe Răuţ de pepH; şi-1 aruncă spre mijlocul casei, apoi închise ,uşa şi grăi înecat de spaimă:

- Nu băgaţi nevasta în trebile noastre; nu vă atingeţi de mine, că nu e bine. Lică, tu eşti om chibzuit; mi-ţi băga capul în primejdie, nu te face de ruşine; fii tîl-har, Lică, dar nu pungaş prost, care se dă de gol: în-treabă-mă unde e sluga mea şi apoi vorbeşte cu anine.

Lică privi zăpăcit fa tovarăşii săi.

- Voi 1-aţi văzu(t fugind pe /vale în sute; să ştiţi că nu ise întoarce decît după te veţi fi plecat voi de aici. L-am trimis la popa din Fundureni, ca să-i spună că stau de vorbă cu voi.

- Aşa-i, zise Răuţ ca speriat din jsomn. Nu d-a m mai văzut de atunci. -

Lică sîmţi că şi-a perdut pămîntul de sub picioare.
- Pentru asta am să te ţin minte -cit voi trăi, zise el privind aspru in faţa lui Ghiţă.
— Nu umbla cu vrăjmăşie, răspunse Ghiţă apropiin-du-se de dînsul, ci te gîndeşte că, dacă nu m-ai prins astăzi, n-ai să mă prinzi cît vei 'trăi pe faţa pămîritului.
34
't
Lică, tu trebuie să înţelegi că oamenii ca mine sunt slugi primejdioase, dar prieteni nepreţuiţi.
— Am zis eu că vreau să mi te fac slugă!? întrebă Lică, schimbîndu-şi deodată faţa.
- Dacă n-ai zis şi nu vrei să zici, atunci haid' să Vorbim ca prieteni, îi zise Ghiţă dezgheţat! Să aduc vin şi să ne cinstim ca nişlte oameni de bună înţelegere. Am eu atîta mirite ca să înţeleg că nu po't sta la Moara cu noroc fără de a mă fi pus în înţelegere cu tine. Nu vreau să mă ţii numai de frică, ci umblu să intru la învoială cu tine. Sunt gata să-ţi fac pe plac: dar atuntei să fii şi tu om cu minte si să înţelegi că, dacă e să vă fiu de folosr lumea trebuie să mă creadă om cinstit şi stricat cu voi.
- Aşa e! grăi Lică. Lumea — da, înfeă noi cum trebuie să «te credem?
- Cum mă veţi fi ştiind; să ve'dettn, răspunse cîrciu-marul, întinzîndu-i mîna. Pe vrăjmaşul pe care nu-! poate birui tot omul cu minte şi-1 face tovarăş.
Lică primi mima,
— Banii mi-i laşi, urmă Ghiţă cam cu jumătate de
gură.
- Adecă îi iau 'cu mine, răspunse Lică; ce-i în mînă
nu-i minciună.
- Dar să ştii că nu mă ţii legat cu ei, grăi Ghiţă, si
plecă să aducă vin rece din pivniţă.
— Asta a fost prostia mea, grăi Lică, după ce se văzu singur cu tovarăşii săi. Tot era mai bine să ascuţit de tine şi să ţin sluga la circiumă.
- Lasă, poate că e mai bine aşa! răspunse Răuţ.
— Să vedem! grăi cellalt. Eu mă teta că ne ţine cu
minciuna.
— Asta e treaba mea! zise Lică, ridi'cîndu-şi capul.
VI
Ca om care îşi petrecea viaţa pe drumuri, Lică venea des pe la Moara ou noroc, cîte-o dată, cîte de două, ba şi cîte de mai multe ori pe săp'tămînă. El venea, descăleca, bea cîte un pahar de vin, mî'nca ceva şi iar se ducea. Numai arareori se întâmpla ca el să stea mai <mult;
36
Iasă mai ales duminecă el venea adeseori cu cîte doi-trei tovarăşi, si atunci era în voie bună.
Lui Ghiţă îi părea totdeauna bine cînd Lică venea fără de veste la circiumă. Ana fusese muncită de gânduri grele, care o îmbătrîniseră oarecum într-un singur ceas , şi care îi veneau iar de cîte ori î>l vedea pe Lică.
Dar pîecîn'd Lică, ea-1 întrebase pe Ghiţă despre cele petrecute şi el îi răspunse că n-a fost nimic, că ce putea să fie!? şi că Lică e omul lui. De aceea, Ana 'tăcuse atunci, şi de atunci tăcea mereu şi privea numai din cînd în cîn-d funşat la Lică, zicîrid în sine: „Trebuie să fie ofcn rău şi primejdios".
Zilele treceau însă, si precum ele "treceau, Ana se sim-' tea tot mai părăsită. De cînd se împrietenise cu Lîcă, Ghiţă parcă fugea de dînsa, parcă-i ascundea ceva şi se ierea să nu rămîie singur cu dînsa.
- Ghiţă^ ce ai 'tu cu omul ăsta? îl întrebă ea într-una din zile după plecarea lui Lică.
— Eu!? îi zise el cam speriat. Ce să am? Nimic! Ceea ce am ca toţi drumeţii: vine, stă de vorbă, mănîncă, bea şi plăteşte.
Ana privi lung în faţa bărbatului său.
— Dar de obicei plăteşte pesete ceea ce se cuvine, îi 2lse ea aspru.
— Aşa sunt oaftnenii cu dare de mînă.
- Ghiţâ! grăi nevasta aşezai Nu vorbi cu mine ca şi cinci ai avea un copil înaintea ta. Tu eşti bărbat şi trebuie să ştii ce faci. Te întreb n-urnai; nu vreau să te descos: tu îţi dă «'seamă dacă ai ori nu ai ceva să-mi spui. Fă cum ştii, dar eu îţi spun, şi nu mă lasă inima să nu-ţi spun, că Lică e om rău şi om primejdios: asta se vede din ochii lui, din rînjetul lui si mai ales din căutătura c^ are, cîn'd îşi roade mustaţa cu dinţii. E cta pătimaş, Ghiţă, şi nu e bine să te dai prea departe cu el.
— Dar nu mă dau deloc! răspunse bărbatul.
— Bine! grai nevasta. Tu fă cum ştii, dar să nu zici apoi că nu ţi-am spus.
Ghiţă ar fi voit să vorbească, însă îi era greu, după c* zisese o dată că n-are nimic cu Lică; îşi puse dar numai de gînd că îi va vorbi «altădată.
Şi, la drept vorbind, ce ar fi avut el acum să li spu-Ba?! Toate cele petrecute erau parcă date uitării, şi aşa
87

poate că nici nu era bine ca Ana să afle despre e*le. Ce-i drept, Ghiţă se uită mereu la urechile porcilor, ba a găsit în mai multe rînduri şi porci cu semne de ale lui Lică, însă Lică venea şi se ducea fără ca să-1 întrebe ceva, si aşa nu avea decît să ţină minte şi să tacă. Lică nu-1 întreba nimic, nimic nu-i spunea şi nimic nu cerea
de la dînsul.
Cu toate aceste, Sămădăul parcă ştia tot ce se petrecea la Moara cu noroc, şi aceasta îl nedumerea cîteodată
pe circiumar.
Şi mai mare i se făcu nedumerirea, cînd într-o zi Lică îi trimisese şase porci, dintre care patru nu erau însem-•naţi cu nici unul dintre1 semnele înşirate pe veriga de sîr-mă. Ghiţă a stătut mult la luptă cu sine; dar în cele din urmă tot î-a pritoit, pentru ca să nu se strice cu Lică, şi tot nu i-a grăit Anei, fiindcă se temea că ea va stărui
să nu-i primească.
De aici înainte ei în adevăr se ferea de dînsa, iară ea
îşi dedea silinţă să nu-1 supere.
Astfel sosi timpul cîn'd bruma cade şi vîntul scuturi frunzele copacilor şi răreş'te pădurile.
De cînd venise toamna, drumul era mereu umblat, şi nici chiiar dumineca nu era părăsita ciErciuma âe la Moara cu noroc. Toamna se ţin tîrgurile cele bune; toamna are omul cîte ceva de vîndut; toamna fac neguţătorii trebilt cele bune; şi lui Ghiţă îi mergea dar acum chiiair mai bin® decît peste vară, şi abia se întâmpla cîte un ceas pe săptămână ca să fie singur la circiumă. Şi cu cît se apropia ziua de Sfîntul Dimître, drumul era cu atît mai umblat, Intr~o zi de luni erau cinci care la Moara cu noroc şi şapte oameni sub cerdac, cînd sosi şi Lică dimpreună cu Buză-Rup'tă, cu Săilă Boarul şi cu Răuţ, omul de care numai arareori se despărţea.
Lică nu stătea» niciodată sub cerdac, nici în circiumă, ci în odaia de alături, în care erau o masă măricică, cî~ teva scaune de paie şi două paturi pentru drumeţii mai aleşi, către se îritîmpla să mîie peste noapte la Moara eu noroc. Altfel în această odaie îşi petrecea cîrciumarul ziua, cu nevasta şi cu copiii, fiindcă odaia în care se culca el era în altă parte, cu intrarea prin bucătărie şi cu ferestrele la deal, cită vreme aici ferestrele erau spre drum, îacît, şezînd la masă, putea să vadă cu o privire şi cir-
ciuma, si druftnul, si locul de dinaintea circiumei.
Astă 'dată însă Lică nu intră drep<t în odaia aceasta, ci se opri sub cerdac si prinse vorbă cu oamenii, întrebîrid pe fiecare dintre dînşii de unde vine, unde mer^e şi în ce treabă umblă. Intr-un tîrziu, el îl trase apoi p°e Ghiţă la o parte şi-i zise încet:
- Cînd vine jidovul pentru cîştiul de la St. Dimitrie?
- Arîndaşu'l? răspunse Ghiţă tot mai înoeft, gîndeam să mă duc eu la el.
- Da, arîndasul. Nu te 'duce, grăi Lică. Lasă-L că vine el. Am o vorbă cu dînsul.
- Nu-i nevoie. Aflu eu; grija mea de dînsul î
Deşi ei vorbiseră încet si mai ales Lică părea a voi să păstreze taină despre cele ce vorbeau, el rosti 'cuvintele „jidovul", „arîndasul" si „grija mea de dînsul" destul de tare, pentru ca oamenii de sub cerdac să le poată auzi apoi privi cam speriat împrejurul său şi adause:
— Dar să initrăm în casă.
Intrînd, Lică îşi aruncă biciul pe masă, un semn că voia să petreacă în dtraga sa voie. Fusese certat cu Buză-Rup'tă si cu Săilă Boarul, Răuţ îi împăcase şi acum voia să cinstească cu dînşii. Despre arîndaş Lică nu mai vorbi nici un cuvînt.
Peste puţin sosiră trei ţigani la circiumă, unul cu vioara, altul cu clarinetul si al treilea cu ţimbala: Lîcă îi puse pe laiţa din circiumă si le porunci să cînte.
Şi fiindcă ţiganii cîntau, oamenii se. îngrămădiseră la uşa circiumei, si asculta şi Ana cu bătrîna şi cu copiii, căci numai rair se nimereau trei ţigani deodată pe la Moara cu noroc.
Lui Lică îi veni de la o vreme poftă să joace şi, aou-cînd pe Buză-Rup'tă, ieşi din circiumă si începu să fră-mînte pămîntul, încît părul răsucit în plete lun^i îi zb;;~a In vînt.
Dar jocul fără de muiere nu are nici un rost.
De cînd umbla pe la Moara cu noroc, el nu grăise nicî zece vorbe cu Ana; acum în'să el se duse la ea, o a^ucă de mîni şi-i zise:
- Haid' să te joc o da'tă, să zici că ai fost jucată!
Ana se dete în lături.
El o cuprinse cu amîndouă braţele,
3i
- Dar dacă n-aim poftă de joc!? grăi ea cu hotărîre, şl se desfăcu încet din ^braţele 'lui. ~ Vine pofta!
— Şi la mai mult! adause Buză-Ruptă, trăgind cu
ochiul.
— Ei! nu vreau! grăi Ana rece, şi se dete înapoi,
Lică se retrase cam necăjit.
— Săracul de mine! grăi Ghiţă aşa în glumă. Dar nâzuroasă mi s-a mai făcut nevasta! Joacă, muiere; parcă are să-ţi ia ceva 'din frumuseţe ...
Ana îşi calcă pe inimă si se dete la joc.

La început se vedea c-a fost prinsă 'de silă; dar ce avea să facă? La urma urmelor, de ce să nu joace? încetul cu încetul, ea prinse voie bună; se cam turbura cînd Lică se apropia de dînsa; sîngele îi năvălea în obraji cînd el o apuca de brîu ca s-o învîrtească; dar aşa erm acum si altfel nu putea să fie, si ea se dete din ce în c$ după păr. In cele din urmă, tot se ară*ta copila 'răsfăţata cU? odinioară, şi Ghiţă ferbea în el cînd îi vedea faţa străbătută de plăcerea jocului.
— Să-ţi fie de bine! grăi Lică peste cîtva timp obosit, Dau mărturie că te ţii mai bine decît mine.
El o strînse apoi în braţe, o ridică de la pămînt, se în-vtni cu ea o dată, o sărută şi o puse pe laiţă.
Ana îşi stîmpără obrajii cu palmele, privind cam ameţita împrejur, în vreme ce Lică se plimba în sus şi îa. Jos, ştergîndu-si sudorile cu mîneca de la cămaşă, apoi ge opri şi grăi:
— Ce circiuma dracului mai e şi astaî? De ce nu-ţi ţii
o slujnică?
Oamenii de la uşă zîmbiră pe sub mu'staţă, Ana tresări şi se ridică roşită ca bujorul, iară bătrîna privi la G parte, făcîn-du-se că nu înţelege vorbele lui Lică.
.,De! îşi zise ea, ce să-i faci, aşa e omul! Oricît de bum ar fi, toit are cîte un păcat. Fie cît ele mic, dar tot îl ar$/
Ghiţă nu zise nimic, ci-şi puse numai de gînd că are sa e ţie minte şi as(ta.
înspre tseară, Săilă Boarul plecă cu Buză-Ruptă spre îsi^u, Râuţ o luă, după ce schimbă cîteva semne tainice cu Sfimădăul, spre pădurea 'de la Fundureni, iară Lică se opri la drumeţi şi grăi privind înspre apus, de unde se ridic3u nişte nori grei spre cer:
- Se schimbă vremea, precum se vede; dar tot mi~* «i am să rămîn aci peste noapte. Am bani la mire stocurile sunt cam rele, mai ales acum toamna
I ramase dar peste noapte la Moara cu noroc
VII
De cînd drumurile erau mai umblate, se vorbea mereu ilespre nenoriciri întîmplate mai ici, mai colo, prin partea locului; cotitura de la Moara cu noroc, altădată vestită de rea, era însă în andl acesta scutită, şi drumeţii •eoseseră vorba că. de cînd Ghiţă a venit la Moara cu noroc, locurile nu mai sunt primejdioase cale de o zi giuar impregiur. Jandarmii de la Ineu se ţineau cu toate acestea mereu pe dru/muri si abia trecea zi dată de la Dumnezeu fără ca ei să dea pe la circiuma lui Ghiţă.
Ghiţă se bucura cînd veneau jandarmii si îşi dedea toată silinţa să se pună bine cu dînşii: le dădea mîncare şi băutură, fără ca să primească banii cînd ei voiau sa plătească, îi ţinea de vorbă şi umbla mereu în-voile lor.
Era însă între dînşii unul, Pintea căprarul, un om scurt şi îndesat, cu ochii mari, cu umerii obrajilor ieşiţi şi cu fălcile late, cu mustaţa tunsă şi cu o tăietură în frunte, dar 'mai presus de toate om aşezat si tăcut la fire, cu care Ghiţă se făcuse prieten bun. Ce-i drept, el nu vorbise încă între patru ochi cu Pintea; dar aşa sunt oamenii: e cîte unul pentru care sîmţi 'din clipa ce 1-ai văzut tragere de inimă, fără ca să-ţi dai seama pentru ce. Aşa era si Pintea. Cînd venea pe la Moara cu noroc, se vedea că se .sîmte bine la 'circiumă şi pleca totdeauna cam anevoia; apoi el ţinea la Ana, la copii, netezea cîniJ lui Ghiţă şi-ar fi fost orişicînd gata să dea cu ciomagul daca cineva, chiar la drept vorbind, ar fi îndrăznit să-1 grăiască de rău pe Ghiţă. De aceea sîrnţea şi Ghiţă că Fin-tea e oarecum singurul om cu care ar putea să vorbească mai pe fată, şi acuim, cînd 'se văzu peste noapte sub ice~ laşi acoperămînt cu Lică, ar fi dorit să-1 aibă si pe Pintea In apropiere.
Toate gîndurile rele se grămădiseră deodată în capul lui şi-1 cuprinsese o nelinişte ca niciodată mai nainte.
41
Sufletul i se pusese în turburare cînd Lică îi spusese că are o vorbă cu arîndaşul. Turburarea îi crescu cînd Lică îi sărută nevasta şi îi aruncă vorba despre slujnică. In sfîrşit, Ghiţă-1 cunoştea destul de bine pe Lică, pentru ca <să ştie că el nu se teme de oamenii răi si ide locurile rele, şi aşa se întreba m/ereu: Pentru ce a rămas el Ia circiumă? Pentru ce le-a spus drumeţilor că are bani la sine? Ce avea de gînd să facă? Pentru ce a vorbit, pentru ce a vorbit!?
„Pentru ce?! [pentru ce?! îşi zise el în cele 'din urmă deznădăjduit. Cine ştie?! Le va fi zis aşa din întîmplare, . fără ca să fi gîndit Ha ceva, iară eu trnă fierb In; mine pentru ele."
Ei uitase încetul cu încetul învoiala făcută cu Lică, ş! numai din cînd în cînd îşi .mai aducea aminte de banii pe care îi pierduse atunci. Acum se gîcndea la toate, si la învoială, si la bani, si la porcii cu semn străin, pe care îi primise de la Lică, şi la urmările1 ce puteau să aibă acestea, şi un glas tainic parcă-i şoptea mereu: „A venit vremea să te răfuieşti".
Nu trecuse nici jumătate de an de zile de cînd se afla la Moara cu noroc, şi trebile îi mergeau din ce în ce mai bine: avea porci la îngrăsare, două vaci cu lapte, căruţă pe răzoare, doi cai buni, avea bani î<n ladă, nu prea mulţi, dară destui pentru ca să poată trăi un an, doi diintr-înşii. Dar acum, cînd trebile îi mergeau mai bine, Lică voia să-i vorbească arin ataşului, fără îndoială pentru ea să-şi facă rînd de vreun alt om La Moara cu noroc. Dară Ghiţă nu voia să plece; :nu~l lăsa inima să părăsească locul la care în scurt timp putea să ,se facă om cu stare.
Şi iar se gîmdea la învoiala pe oaire o făcuse în s torn-torarea sa, la banii săi, la primejdiile ce-1 împresurau* la iarna ce se apropia si la zilele bune pe care le avuse cînd nu avea nici porci la îngrăsare, nici vaci cu lapte, nici căruţă pe răzoare, nici cai sprinteni, nici bajni bine număraţi în ladă. Şi cînd se gîndea la aceste, îi venea oarecum

să se bucure că Lică îl scoate fără de voie de la Moara cu noroc şi-1 scapă aşa zicînd de toate nevoile, Dair Ghiţă era om cuminte şi sîimţea că are să-i pară

1 în toate ediţiile: urmăririle.

toată viaţa rău dacă va pleca de la Moara cu noroc. De aceea, de cîte ori îşi aducea aminte că Lică se afla sub acelaşi acoperămînt cu dînsul, îl cuprindea o vie îngri-jare. Ar fi voit să meargă la el şi să-1 întrebe: „Omule, ce vrei să faci, ce vrei să ceri de la mine? Vorbeşte-ml verde-n faţă, ca să ne înţelegem." Şi iar îi venea să-şi zică: „Ce-mi pasă!? Eu nu dau nimic; sunt gata să ţin piept cu el. Şi dacă pier, atîta pagubă!" Şi mai ales acesta era gîndul care-1 stăpînea pe Ghiţă: nimic nu era în el mai tare decît pornirea de a se pune împrotiva lui Lică şi de a nu da nici cît e negrul sub unghie îndărăt.

Dar pe cînd se întărea în această hotărîre, el era singur (şi părăsit. Ana, pe care o privea cu atîta drag mai nainte, încetul cu încetul se înstrăinase de dinsul si nu mai era veselă ca mai nainte, cînd se afla singură cu dînsul. El însuşi se înstrăinase de dînsa. Din clipa în care ea şi-a arătat bănuielile pe faţă, se stinsese orice tragere de inimă pentru dîinsa din sufletul lui. Şi-ar fi dat adesea toată viaţa pentru ca să mai poată sîmţi, «fie chiar pe o singură clipă, bucuria pe care o simţea odinioară cînd privea la dînsa; dar în zadar: ea nu mai era pentru dînsul ceea ce fusese: chipul ei frumos, trupul ei fraged, firea ei dulce nu mai puteau să străbată pînă la inima lui plină de amărăciune. Din dragoste către dînsa şi către copii venise la Moara cu noroc; din dragoste pentru dînsa şi pentru copii se băgase MI strîmtorarea în care se afla; şi acum tocmai ea era cea dinţii în *rîndul acelora care nu ţin seamă de strîmtorarea lui şi de greutăţile cu care se luptă, chiar şi ea 11 credea rau, cînd nu putea să-i înţeleagă purtarea.

De aceea acum, cînd simţea trebuinţă de un suflet în care să-şi caute sprijinire, Ghiţă nu se gîndea la Ana, «are dormea liniştită lîogă dînsul, ci la Pin'tea, care-1 mîngîiase adeseori cu privirile sale pline de încredere, La început ar fi fost în stare să-şi pună caii la căruţă ş! să plece acu în vreme de noapte la Ineu, ca să-1 caute pe Pintea; încetul cu încetul, însă, gîndurile s-au lămurit în sufletul lui, şi în cele din urmă, .sîmtiindu-se mai tare? el îşi zise: „Adecă de ce să pun eu mai multă încredere într-un om străin decît în nevasta mea!?a

De abia se înnoptase, toţi dormeau la circiumă, şi chiar Ghiţă, mai împăcat cu gîndurile sale, aţipise, cinci cînii începură să latre şi o 'luară din ce în ce mai neastîrnpă-raţi pe vale în sus.

Ghi<ţă tresări speriat din somn, sări din pat, !se apropie de fereastră şi privi afară în noaptea întunecata.

El nu zări nimic, dar sîmţi că se apropie vreun om cunoscut, deoarece cînii se întorceau schiaunînd înapoi.

Peste vreun sfert de ceas el văzu, în sfîrşit, trecînd pe sub fereastră şi înain'tînd spre uşa circiumei un om şi o femeie! înaltă şi lată în umeri,

Asta era adică! Acum imţelegea pentru ce a rămas Lică la Moara cu noroc, şi-i era ruşine de gmdurile rele ce-şi făcuse.

„Parcă-i un voinic de codru!" zise el retrăgîndu-se de la fereastră.

— Cine-iî? strigă în clipa aceea unul dintre slugi, Marţi, ungurul.

- Oameni buni î răspunse un glas bărbătesc.

Ghiţă se turbură din nou. Precum văzuse prin întu-nerec, îi părea că cumul ce venea «cu femeia «nu era Răuţ; acum, cînd îi auzi glasul, nu mai putea să se îndoiască despre aceasta; era un om cu clesăvîrşire necunoscut. Atunci cum de-1 cunoşteau cînii? Oum de-1 lăsa sluga să treacă? De ce nu venise Ră'uţ însuşi?

„De ce? de ce?" îşi zise A necăjit. E grozav cînd omul îşi face 'spaimă din toate nimicurile.

Cu toate aceste, îi veni gîndul să se ducă să vadă cine a venit.

- Ce-i, Ghiţă? întrebă Ana, care se deşteptase din soma şi se ridicase In pat.

— Ce să fie! îi răspunse bărbatul. Nimic! Răuţ se întoarce. Cine ştie, va fi uitat ceva; va fi avîncl să-i spună ceva lui Lică.

- Nu era glasul lui Răuţ, Ghiţă, grăi nevasta. Te rog du-te şi vezi. Ce fel de oameni sunt aceia care urnblâ-n vreme de noapte?

Acum nici vorbă nu mai putea fi ca el să se ducă, -căci o ar fi neliniştit pe ea şi mai tare.

— Fii pe pace! îi zise el. I~am văzut eu cu ochii, şi dacă n-ar fi oameni cunoscuţi, nu i-ar fi lăsat Marţi să treacă.

— Marţi!? întâmpină nevasta. Mie nu-mi place Marţi deloc.

- Ei, apoi *tu bănuieşti pe toată lumea, grăi Ghiţă. Fii cuminte şi te linişteşte.

Ana se linişti, deşi tremura în tot trupul.

Pe cînd aţipi'se din nou, cînii începură iar să bată.

- Ce-i asta!? strigă cîrciumarul. Ca din .senin îl cuprinse spaima şi parcă-i venea să se îndoiască dacă a văzut bine cînd a văzut acea femeie înaltă şi lată în unteri ca un vokii-c de codru. El sări dar din nou jos şi iar se duse la fereastră.

Omul şi feoneia se duceau cu paşi grăbiţi, însă parcă era alt om, parcă era Lică, el însuşi. Dac-ar fi ştiut că Ana doarme, Ghiţă ar fi plecat să se încredinţeze.

- Se duc, grăi el, dar încet.
- Bine, Ghiţă, răspunse Ana. Să dormim.
- Să dormim.
Insă ea nu putea să doarmă. Fusese trezită din somnul -cel dintîi, turburată de gînduri grele, şi în cele din urmă o apucară nişte ferbinţeli care n-o mai lăsau să se as-tîmpere. Ghiţă fu peste puţin cuprins de un somn adînc; afară începu să bată vîntul, iar ea era frătmîntată de muncile nopţilor petrecute pe neadormite în culcu'şul în-vrăjmâşit.
Tîrziu după miezul nopţii cînii se mişcară de a treia oară.
Ana îşi opri răsuflarea, se dete tiptil din pat şi se apropie de fereastră.
Lică se întorcea singur despre Fundureni la circiumă.
Acum ea le înţelegea toate: el a fost undeva şi a făcut ceva cu ştirea lui Ghiţă.
- Doamne! zise ea îngrozită. Ce-a căzut pe capul meu!
Dar Ghiţă era bărbatul ei: ar fi dorit să-i fi secat lumina ochilor in clipa cînd a ajuns la fereastră, pentru ca să nu vadă şi să nu ştie nimic, şi i se răci tot sîngele cînd se gîndi că vor fi aflat şi alţii.
Era tîrziu, marţi dimineaţă, cînd Lică ieşi cam nedormit la lumina zilei.

Ploua, şi le spunea oamenilor că avuse dreptate cînd zicea că are să se schimbe vremea şi că tot era mai bine dacă pleca ieri, pentru că aiu era silit să umble pe ploaie. Ghiţă luase hotărîrea să nu aştepte decît plecarea lui Lică, apoi să-şi pună caii la căruţă şi să ;se ducă la Ineuv ca să-1 caute pe Pintea. Insă el dormise bine peste noapte, şi mai ales acum, după ce-1 văzu pe Lică, îşi schimbă gîndui. La urma urmelor, nici nu prea ştia ce-ar fi avînd să vorbească cu Pintea. Gândurile pe care le avuse în seara trecută se strecuraseră toate, încît parcă le visase numai, şi de cînd ştia că şi Lică are o slăbiciune, el îi părea un om mai bun în felul lui decît cum îl crezuse şi îi era greu de bănuielile pe care şi le făcuse în nedumerirea sa asupra lui.
Iară Ana întîia oară în viaţa ei sîmţi tragere de inimă pentru Lică şi-i zise la plecare, din toată inima, „noroc bun!", căci soarta soţului său era acum legată de a lui.
După plecarea lui Lică, ea îl trase pe Ghi'ţă la o parte
şi-i grăi:
— Am o vorbă cu tine: nu acum, dar cînd îţi prinzi
vreme.
- Bine, răspunse el pus pe gînduri. Spune-mi acum.
— Nu acum — Ghiţă — îi zise ea, ci cînd vom putea vorbi în tignă. Caută-ţi de rînd cu oamenii; precum vezi,, voiesc să plece.
Făcîndu-si socoteala cu drumeţii, Ghiţă se întreba mereu ce va fi avînd nevasta să-i spună, şi grăbea mai mult decît de obicei, dar pe cînd drumeţii erau gata de plecare, iată că -sosi şi Pintea, însoţit de alţi doi jandarmi^
la circiumă.
El venea mai iute si era mai tăcut decît de obicei.
— Ce fel de oameni, aşa, mai însemnaţi, au trecut ieri pe aici? întrebă el, după ce intră cu tovarăşii săi în odaia» de lîngă circiumă şi trase uşa după sine.
— Nu-i mai ţiu minte, răspunse circiumarul rece.
— Ei, trebuie să aflu! grăi Pintea scurt şi hotărît. Ghiţă privi lung la el, apoi la ceilalţi doi ,şi grăi dezgheţat:
— Dacă voi aţi sta mereu aici, atunci aş putea vorbi cum îmi place; dar voi veniţi numai din cînd în cînd, si aşa, trebuie să fiţi oameni cu minte şi să nu cereţi să-mi bag capul în primejdie ori să vă spun minciuni. Eu nu

ştiu de ce mă întrebaţi, dar pot să vă spun că la asemenea întrebări n-am să răspund niciodată. Dacă nu vă este destul atît, luaţi-mă strîns legat şi duceţi-mă cu voi. ~ La nevoie aşa o să facem, trăspunse Pintea, deşi ai şi tu toată dreptatea.
De aci înainte ei vorbiră despre altele, în vreme ce Pintea le făcu tovarăşilor săi semn să iasă.
Rămîiind singur cu Ghiţă, el privi cîtva tim'p jos, ţintă înaintea sa, apoi grăi:
— Lui Lică îi spui tot şi mie nu-mi spui nimic!
— Nu i-am spus lui Lică pînă acum nimic. Va ii ştiind -- răspunse Ghiţă, — dar de la mine nu.
Pintea privi lung şi aspru în faţa circiumarului, ca :şi cînd ar voi să afle adevărul din ochii lui.
- Atunci — zise el într-un tîrziu — poate că ai vreo .slugă.
Ghiţă dete din nimeri.
- Nu-mi vine să cred; dar va să fiu cu ochii în patru. Deodată el tresări ca deşteptat printr-un gînd, care-i luminează 'tot capul.
— Cunoşti tu pe Lică? întrebă el iute.
— îl cunosc.
— Bine?
— Bine! n-am f ost. prinşi împreună?! Nu împreună am stat închişi?!
— Tu ai fost închis? întrebă Ghiţă turburat.
•— Da! Furaserăm nişte cai, Lică şi eu, si ne-au dat de urmă; au împuşcat pe Lică la picior, căci altfel nu ne

dedeam prinşi.
— Va să zică, tu ai fo'st prins o dată? grăi Ghiţă încă o dată.
— Ce dracu! strigă Pintea rîzînd, aş fi oare ceea ce sunt, dacă n-ar fi dovedit că ştiu toate potecile si toate apucăturile tovarăşilor mei de mai nainte? Dar ce vrei să-ţi spun despre Lică?
Ghiţă-si perduse rostul şi începu a se teme de omul la care ţinuse atît de mul't maii nainte.
— Voiam să te întreb — zise el cam cu jumătate de gură - - dacă Lică are slăbiciune pentru muieri.
— Pentru muieri? răspunse Pintea. Pentru «nimic. Nu-i vorbă, $1 apucă din cînd în cînd, dar slăbiciune nu are.
47
El are o slăbiciune, una singură: să facă, să se laude, să ţie lumea de frică şi cu toate -aceste să rîdă şi de dracul şi de mumă-sa. Să rîdă de noi, Ghiţă, de noi, urmă el mai aprins; dar, Ghiţă, sunt de treizeci şi opt de ani: mă spînzur dacă împlinesc patruzeci fără ca să-i arăt că mai sunt şi alţii mai şi mai de'cît dînsul! Mi-a făcut una pe care n-am să i-o uit toată viaţa.
- Atunci înţeleg! grăi cîrciumarul încălzindu-se din nou. Ieri îmi 'zicea să-i aduc o slujnică la circiumă, ca să-i pun adică om de pîndă în casa mea!
Şi acum Ghiţă alegea în el vorbele ou care să-i facă lui Pintea împărtăşire despre cele petrecute între el şi Lifcă şi -stetea la luptă cu siine dacă nu ar fi poate mai bine să tacă.
— Pentru că 'trebuie să ştii, urmă el cam cu jumătate de gură, Lică a umblat mult după mine . ..
— Stai! strigă Pintea tăindu-i vorba, Adă-i una. Lasă-mă să ti-o aleg eu, si grija mea d-e dînsa!
— Bine, grăi Ghiţă, dacă socoteşti tu ...
- Dar acu nu mai perdem vremea: cine-a fost ieri pe aici?
— Pinteo, nu mă întreba, că nu pot (să-ţi răspund.
- Stai să ne înţelegem, grăi Pintea mîhnit, Dintre două, una: ori vorbeşti cu mine pe faţă, ori mă laşi dra-cului! înţeleg să nu le spui altora, dar mie?
- Ţie ţi-aş spune - - răspunse Ghiţă — dar dacă îţi spun ţie, spun la toată lumea, fiindcă tu eşti dator să le spui şi altora. Uite! întreabă-i pe drumeţi, întreabă-1 pe slugă, sileşte-1 să-ţi spună, dar nu te mira dacă-1 voi alunga de la casa mea.
— Te înţeleg, zise Pingea mai dumirit. Să fie preeum zi'ci tu. Ştii tu de pielea cui e vorba? Astă-noapte 1-au călcat doi iinşi pe jidovul, 1-au bătut, de anevoia se ouai pune în picioare, şi-au luat, după -cum spune el, peste -Dumnezeu ştie dţi bani de la dînsul.
Ghiţă parcă nu înţelegea bine.
— Pe care jidov, întrebă el, pe arîndaşul?
- Da! pe arîndaşul. Treaba asta nu putea s-o facă altul decît Lică. El are obiceiul de a se pune cu puţini la 'cale, pentru ca să se ştie mai adăpostit de prostia altora.
48
Ghiţă nu se mai îndoia că acei doi au fost Săilă şi Buză-Ruptă, care plecaseră ieri seară spre Ineu; însă eî nu putea vorbi.
- Lică nu putea să fie, zise el hotărât. Pe el îl cunoaşte arîndaşul.
- Apoi da! răspunse Pintea, tocmai. Erau cu feţele acoperite, si arîndaşul zice că i se părea ca şi cînd ar ii fost Lică.
- Ei bine, nu se poate! grăi Ghiţă îndărătnicit. Lică a dormit astă-noapte aici, în casa mea, <;si n-a plecat decît abia acum.
Pintea stete cîtva timp pe gînduri.
— Cînd a venit? întrebă el.
— îeri pe la amiazăzi.
— Cu cine a stat?
— Va să afli de la slugi. Se poate că el a pus treaba la cale; -eu am cuvinte să o cred asta.
- Ferească Dumnezeu! grăi Pintea ridicîndu-se. Un lucru să ştii şi să-1 ţii totdeauna minte: Lică nu se bizuie niciodată pe alţii. Pune caii si-ti ia slugile, ca să vii cu mine. Ceilalţi doi rămîn aici.
VIII
Ana rămase cu inima îndiestatā cînd Ghiţă îi spuse ca trebuie să plece >cu iPihtea şi cu slugile la Ineu. Deşi ve-dea însă din faţa lui că e ceva neobişnuit la mijloc, ea se mai linişti cînd ise gîndi că Pintea e omul lui Ghiţă, ba parcă numai acum înţelegea pentru ce Ghiţă şi-a dat silinţa să se pună bine cu Pintea, si-i părea bine că pleacă tocmai cu dînsul.
Dar inima, cu 'toate aceste, îi bătea mai tare decît de obicei şi temerile <ce se deşteptaseră peste noapte în su-fletul ei nu mai slăbeau.
- Maică! (îi zise ea într-un tîrziu bătrînei. Cum ţi .se par lucrurile ,aici la noi la circiumă?
- Cum mi se par? răspunse bătrîna. Le vezi 'şi tu ca mine. Merg bine.
— Da, merg bine aici în circiumă, urmă inevasta; dar la noi în casă? Nu-1 vezi tu pe Ghiţă că e mereu pe gînduri, că nu se mai dă în vorbă cu noi? nu vezi tu
4 — Nuvele

că de cîtva timp parcă nici nu mai suntem nevastă şl bărbat?
- Aşa sunt vremile, grăi bătrîna. Ghiţă e om harnic şi sîrguitor şi aşa se gîndeşte mereu ca să adune ceva pentru casa lui. Are şi el, ca tot omul, o slăbiciune: îî rtde inima cînd îşi vede sporul. E bună slăbiciunea asta şi nu trebuie să te mîhneşti pentru ea: rabdă, că de folos ui tău rabzi, şi nici nu ai prea mult de răbdat.
- Bine, maică - - zise Ana — dar dacă el ar începe să caute cîştig nelegiuit? E vorba şi de noi; ar trebui să ne spună şi nouă ce face.
Bătrîna stete cîtva timp pe gînduri, apoi grăi întristată:
— Nu ştiu, fata mea, şi nici nu caut ,să-mi dau seamă, .E multă nenorocire în lume şi oamenii şi-o împart întru dinşii: dacă ţi-a căzut o parte mare, şi bătaie de cap, şi sfat, şi bogăţie, si mărirea lumească, toate sunt în zadar,
An'a stătea dusă în gînduri, cînd auziră zuruitul unei trăsuri boiereşti cu trei cai ,şi <cu fecior pe capră.
Ghiţă nefiind a'casă,-Ana şi bătrîna ieşiră să primească pe cei veniţi.
Afară ploua ca din ciur,
După ce feciorul sări de pe capră şi deschise uşa cu geamuri a trăsurei, se ivi o doamnă ca de douăzeci şi opt de ani, înaltă, cu obrajii plini, cu ochii mari 'albaştri şi cu părul auriu, îmbrăcată de sus pînă jos î»n negru şi ii- mină cu un copil ca de cinci ani, slab şi bolnăvicios,
Ea îi făcu un semn feciorului, trecu iute sub cerdac, apoi privi la Ana, ca şi cînd ar voi s-o întrebe unde-şi poate găsi un adăpost mai retras.
Ana o duse în odaia de lingă cîrciumă.
— Dar frumoasă e, bat-o s-o bată! grăi bă'trîna ple-cînd în urma lor.
în clipa cind erau să intre în odaie, străbătu un fulger printre nori şi căzu uri tunet puternic, de care se cutremura toată valea,
Vai de mine! strigă drumeaţa oprindu-se speriată In prag, închideţi ferestrele, că ne trăsneşte pe toţi aici în cîrciumă.
— E minunea lui Dumnezeu, acu toamna, grăi bătrîna fădndu~şi cruce şi grăbind să închidă ferestrele. Dar nu vă temeţi, domnişoară: Dumnezeu nu-1 loveşte decît pe» acela pe care vrea să-1 pedepsească.
__ Da, Dumnezeu — grăi drumeaţa, aşa, pentru dîns?
— totdeauna Dumnezeu şi numai el.
__ Poftiţi ceva? o întrebă Ana, după ce ea se aşeză,
— Să stea ploaia, ca să pot pleca mai departe, îi răspunse asta cam peste umăr.
Ana se retrase şi închise uşa în urma sa.
In vremea aceasta, vizitiul deshămase caii şi-i dusese la grajd, iară feciorul se retrăsese sub cerdac, unde stătea răzemat de un stîlp şi privind din cînd în cînd la jandarmii care şedeau în cîrciumă.
- E foarte tristă, grăi Ana apropiindu-se de dînsul. El se îndreptă şi curaţi mîne!ca, pe care se rezemase cu mîna, apoi răspunse:
— Da, e tristă.
- Unde mergeţi? întrebă cîreiu'măriţa.
- Nu ştiu, grăi feciorul privind mai cu dinadins în faţa ei, ca să vadă dacă-i poate vorbi. La Ineu, pare-mi-se. N-am mai umblat pe aici. Pe aici sunt pădurile cu turme de porci?
- Da - - îi răspunse Ana — în toate părţile cît vezi cu ochii. Are turme?
— Aşa se zice, grăi feciorul tiî-nd din umeri.
— Dar pe cine jăleşte?
— Pe bărbatu-său. S-a împuşcat acu rtrei săptămîni.
- S-a împuşcat!? strigă Ana speriată. Pentru ce?
— Nu ştiu, răspunse feciorul, dînd iar din umeri. D-tg> înţelegi — adause apoi peste puţin depărtîndu-se - - că asta nu e moarte firească şi că trebuie să fie o taină la mijloc.
— Sărmana femeie! grăi Ana înduioşată.
Pe cînd Ana îi povestea bătrînei cele ce aflase despre drumeaţa cea frumoasă, se întoarse si vizitiul de la grajd: şi se puse pe laiţa ide sub cerdac.
— Le dau dracului toate, si cai, şi căruţă, şi stăpînă, zise el amărît. îmi vine s-o las aici în pustietate şi să mă duc pe ici încolo.
— Taci, măi, că te aude! îi zise feciorul trăgînd cu ochiul şi destul de tare pentru ca stăpîna să-1 poaită auzi,, cum trebuia să-1 audă şi pe vizitiu. Fii cuminte, urma apoi mai încet, şi se aşeză în faţă cu el. Nu ştii tu că de
§0
51
cîte ori venim pe la Ineu, ne întoarcem încărcaţi ea stupul?
— Ai vorbit cu cîrci'umăriţa? întrebă vizitiul.
— Aş! Ţi-ai găsiit emul î răspunse feciorul. Asta nu-ţi încarcă socoteala. Lasă, că am eu omul meu. la Ineu, un-de ştiam cu stăpîna.
— Dacă i-air da Dumnezeu Sămădăului un gînd bun . . . grăi vizi/tâul; să ne mai amine ipînă duminecă oel

puţin.
Feciorul trase iar cu ochiul, drept semn că acuma va şti să o pună si aceasta la cale, apoi ei rămaseră tăcuţi faţă^n faţă, privind ţintă unul la altul, ca şi ckid fiecaire ar avea să-i spună celuilalt ceva, dar sită pe gînduri şi nu află vorba potrivită oii nu cutează să se deia fără şovăire pe faţa.
— La ce te gîndeşti tu acum? întrebă vizitiul într-un tîrziu.
— Hm! îi răspunse feciorui zîimbincl pe sub mustaţă. Pare-mi-se că tot la aceea la ce te gîndeşti şi tu. I>ar ce ne pasă nouă!? -uraiă, el, peste puţin, miai deschis. Nu-i aşa?! Ce-ţi pasă ţie?! Ce-m i pasă mie?! Un luam ştiu: că de cîte ori venim la Ineu, ne întoarcem cu bani, cu bani mulţi.
— Dar eu tot as vrea să ştiu ide unde ia stăpîna noastră banii -- îl întâmpină vizitiul — pentru că, dreipt să-ţi spun, eu nu cred să aibă ea tocmfai a^tea turme, pentru cîte ia; banii.
— Nici eu nu ştiu, grăi feciorul, privind cam mgrijat împrejur.
— Nici eu nu ştiu, adăugă apoi mai încet şi plecîndu-se peste masă - - dar de cînd cu moartea stăpînului parcă bănuiesc un lucru. Uliţe! eu numai acum încep să înţeleg. Tu iŞtii că de Sămădău!! se vorbesc m'ulte. Bine! De cîte Oîîi ne întoarcem de la Ineu, ea pleacă peste cîteva zile în sus, î,n Ţara Nemţească. Apoi lanţul de aur, pentru care erau să-1 închidă pe stâpînul -nostru, dacă nu se împuşca, îl ţiu minte de cînd fuseserăm în rîndul trecut la Ineu.
— Adică tu crezi că Sămădăul fură şi ea vinde, grăi vizitiul cu îndoială.
— Nu cred; îţi spusei oă parcă mi-^air vemi să bănuiesc. Să vedem de aci înainte. Las' pe mine! Zic, las' pe
52
mine, căci dac-ar fi să fie, ne-a văzut Dumnezeu pe? amîndoi, si pe mine, si pe tine.
— Cum adică?
- Las' pe mine! răspunse feciorul sărind în picioare ca să primească poruncile stăpînei, care ieşise sub cerdac spre a vede'a daca ploara n-a mai slăbit, cel puţin, căci de vreme bună parcă nu mai era nădejde.
Nerăbdătoare cum era, ea dete poruncă să prindă caii» căci nu voia să mîie peste noapte la circiumă, şi să-i prindă cît mai neîntîrziat, ca să n-o apuce noaptea pe drum.
Feciorul si vizitiul începură să facă gură că nu pot pleca pe astfel de vreme, că omoară caii, că e greu pen- ' tru dînsii, că drumul e rău; însă hotărîrea ei era nestrămutată, în zadar o sfătui si Ana să rămîie peste noapte la cîrciumă si să nu se teamă, deoarece în curînd are să sosească si Ghiţă, ba sunt chiar şi jandarmi la cîr'ciumă.
— Noi .nu ştim cît stăm aici, grăi unul dintre jandarmi; dar tot e bine să mîneţi aici; sunt aproape două ceasuri şi, cum e drumul, anevoia mai sosiţi cu ziuă la Ineu,, iară locurile sunt rele.
— Ce să vă plătesc ca să veniţi cu mine? întrebă ea.
- Nu putem, răspunse jandarmul. Trebuie să stăm aici pînă ce nu ne va veni altăj poruncă.
- Puneţi caii! strigă drumeata îndărătnicită. Voi şitiţi ca nu cer nimic degeaba de la voi, adause apoi peste puţin şi, aruncînd o bucată de hîrtie pe masă, ceru socoteala.
Ana luă hîrtia, privi nedumerită la ea, apoi întrebă cam sfiită:
— Nu s-ar putea să-mi daţi alta? Lipseşte un colt, şi eu nu prea mă pricep la bani.
Drumeata scoase zîmbind o pungă mare şi plină de hîrtii noi-nouţe, luă una dintre ele şi i-o dete, apoi se găti de plecare.
Ana privi înduioşată în urma ei. Vederea acestei nenorocite îi dăduse liniştea perdută, dimpreună cu sîmţă-mîntul de încredere al omului care se sîmte mai norocos deci t alţii. De cînd Ghiţă plecase, ea era cuprinsă de fel de fel de 'temeri. Nu ştia nimic despre cele petrecute la casa arîndaşului, căci Ghiţă nu avuse timp să-i vorbească, iar jandarmii nu aveau voie să se deie pe faţă, ca unii care steteau să păzească casa: cu toate aceste, după
53
cele petrecute peste noapte la circiumă şi după plecarea grabnică a lui Ghiţă-, ea nu se mai îndoia că e la mijloc ceva ce poate să pună capul lui Chită în primejdie. Din cînd în cînd, iar îşi schimba gîndurile! li părea peste putinţă ca Ghiţă să se amestece în treburi rele. Nuî — îşi zicea ea — Ghiţă e om drept şi blînd la fire, dar e om cuminte si nu voieşte nici să audă, nici să vadă, nici să ştie nimic, nu voieşte să aţîţe mînia oamenilor răi. De cînd aflase despre soarta drumetei, gîndul acesta bun nu o mai părăsea şi îl aştepta cu nerăbdare pe Ghiţă, ca să-1 mîngîie prin o vorbă bună.
Cîtva timp după pHecarea trăsurii ploaia mai îngădui si începu să bată vîntul, iar înspre Bihor ceaţa din cînd în cînd se mai rărea şi cerul parcă era să se lumineze.
— Dă, Doamne, să se mai însenineze! grăi Ana, care stătea înaintea circiumei, privind cînd în calea soţu-său, cînd înspre norii care treceau repede pe deasupra văii înspre apus.
Dar timpul trecea şi căruţa lui Ghiţă tot nu se mai ivea în culmea dealului, pe drumul pustiu, iar Ana tot mai mult se lăsa în voia presimţirilor ei.
IX
Plecînd cu Pintea şi cu slugile la Ineu, Gintă avu pe drum destul ti'mp să se gîndească la strîmtorările sale.
El nu se mai îndoia că oamenii cu feţele acoperite, care îl călcaseră pe arîndaşul, nu erau alţii decît Buză-Ruptă şi Săilă Boarul. Erau doi oameni cu care nu avusese nici o daravere mai nainte şi pe care nu i-a văzut niciodată în viaţa sa; însă ei petrecuseră mai multe ceasuri cu dînsul şi plecaseră de-a dreptul de la circiuma lui ca să-1 calce

pe arîndaşul, si asta putea să dea loc la bănuieli. Mai multă grijă îi făcea lui Ghiţă un alt lucru: se temea ca nu cumva să se dovedească ceva asupra lui Lică. înaintea judecătorului, fată în faţă cu crucea şi luminările aprinse, el nu putea tăgădui c~a avut daraveri cu Lică şi trebuia să spună toate cele petrecute, şi din două una: ori Lică ajungea să fie dovedit şi pus la pedeapsă, şi atunci nici el, Ghiţă, ca om însoţit cu un fică-
54
tor de rette, nu putea să scape cu obrazul curat, ori Lică scăpa, şi atunci Ghiţă trebuia să se teamă de răzbunarea lui. Cu cît mai mult se apropia dar de Ineu Ghiţă, cu atît mai puţin se gîndea la cele petrecute peste noapte. Era vorba de el însuşi; făcuse, fie la strîmtorare, fie din slăbiciune, lucruri care puteau să dea loc la bănuieli grele; nu se simţea cu desăvîrşire nevinovat şi se temea ca nu cumva să se dea astă dată pe faţă si vina lui. Dac-ar fi fost un om mai cu inimă deschisă, el i-ar fi vorbit lui Pintea fără de şovăire si 1-iar fi rugat să potrivească lucrurile pe cît era cu putinţă aşa ca să nu iasă la iveală da-raverile sale cu Lică; simţea însă că s-ar strica cu Pintea, care-1 ura din toată inima pe Lică, dacă i-ar vorbi acuma despre aceasta. Se mustră dar că nu a făcut-o pe cînd erau singuri, încît îi putea vorbi în tignă şi i le putea spune toate din fir în păr, ca să nu-1 mai lase în nedumerire asupra purtărilor sale faţă cu Lică.
După ce intrară în Ineu, Ghiţă începu să schimbe la feţe. îi era greu că tocmai acum, după cele petrecute peste noapte la casa arîndaşului, oamenii îl vedeau în căruţă cu un jandarm. Dacă s-ar fi simţit nevinovat, el s-ar fi mîngîiat cu gîndul că, mai curînd ori mai tîrziu, i se va dovedi nevinovăţia şi vor rămînea de ruşine toţi aceia care îl cîrtesc acum si se ivesc pe la portiţe, ca să-1 vadă în strîmtorarea lui; această mîngîiere însă el o per-dusa de mult.
Ei traseră la cazarma de jandarmi.
Pe cînd slugile dezhămau caii, oamenii începură a se aduna în partea cazărmii, ca să vadă cele ce se petrec, şi precum oamenii se adunau, Ghiţă simţea că i se împăin-jenesc ochii.
- Aş vrea să-ti grăiesc o vorbă! îi zise el lui Pintea,
Pintea, care de la Moara cu noroc pînă aici abia grăise cîteva cuvinte, privi lung la el.
— Atît ar mai trebui, răspunse apoi, după ce slugile se 'mai depărtară; nu mai rărnîne decît să ne vadă cineva vorbind în taină. Fii om cu inimă şi te lasă pe mine!
E greu, e foarte greu cînd ai voi să-i grăieşti cuiva o vorbă, care-ti vine din fundul inimii, şi nu poţi; e însă mai greu cînd simţi că numai această vorbă poate să alunge gîndul rău pe care şi-1 face despre tine un om la care ţii; greutatea aceasta o simţi Ghiţă întreagă cînd
55
îl văzu pe Pintea depărtîndu-se. El se trase, mai mult purtat de o pornire firească decît dinadins, la o parte, ca să nu-1 mai vadă oamenii adunaţi la poartă, apoi rămase sub zidul cazărmii, o casă lungă, veche şi cu aco-perămîntul înalt ce stetea la dreapta curţii împrejmuite cu zid netencui't.
„Da, îşi zise el într-un tîrziu, sunt un om fără de suflet: n-as fi trebuit eu să plec şi fără de a o fi întrebat ce are să-mi spună."
Pe cînd el stetea aici, Pintea, care se ţinu de vorbă, îl luă înainte de toate pe Laie şi-1 duse înaintea comisarului, un om înalt şi uscăţiv, cu mustaţa lungă şi răsucită, neastîmpărât şi cam aspru la vorbă.
Laie, biet, nu ştia de ce e vorba; însă îi fusese destul să privească o dată în faţa stăpînului său, pentru ca să simţă că e vreo primejdie la mijloc; văzîndu-se dar faţă în faţă cu comisarul, el începu să tremure şi să spună că •el nu ştie nimic, fiindcă are de lucru la grajd, iară seara se culcă devreme. Atît era destul pentru ca 'comisarul £:ă se simţă întărit în bănuielile sale si să-1 ia mai de scurt. Astfel, Laie mărturisi, cu inima încleştată, că într-o du-minecă Lică Sămădăul, venind cu doi tovarăşi la Moara cu noroc, 1-a deşteptat cu ghion'turi clin somn, că în urmă stăpînu-său 1-a trimis la popa din Fundureni, dar el nu s-a dus, ci s-a ascuns într-un crîng; cu toate aceste, cî-teva zile în urmă, dueîndu-se pe vale în sus, ca să aducă vacile de la iarbă, s-a întîinit cu Lică si Răuţţ care 1-au luat între bite şi i-au zis că-i sfărîmă oasele dacă va mai îndrăzni să stea de pîndă. De atunci s-a ferit de Lică şi de oamenii lui, care nu 1-au întrebat niciodată nimic si cărora nu le-a spus nimic.
Au-zind aceste mărturisiri, Pintea-şi încreţi sprîneenele, H cunoştea destul de bine pe Lică pentru ca să ştie că el nu a venit în dumineca aceea degeaba la Moara cu noroc; însă el nu se putea lăsa pe mărturisirile desşirate ale lui Laie.
Comisarul, ca om mai pripit, era, dinprotivâ, încredinţat că a dat de urma unei fapte ascunse pînă acum; aducîndu-i-se dar Marţi, începu să-1 întrebe, înainte de toate, asuţpra acestei fapte.
Marţi, care intră mai nesfiit, nu ştia nimic despre cele petrecute atunci, duminecă, însă, din mărturisirile lui,
56
comisarul află că Ghiţă are o verigă de sîrmă, pe care sunt înşirate semnele turmelor lui Lică, de la care a primit în mai multe rînduri porci, şi că luni, ca ieri, Lică a stat cu Răuţ, cu Buză-Ruptă, cu Săilă Boarul şi cu Chită La 'circiumă, că ei au vorbit cam în taină despre •arindaşul şi -că în amurgul serii Buză-Ruptă şi cu Săilă au plecat spre Ineu, Răuţ a luat-o pe vale în 'sus la pădure, iară Lică a rămas pînă dimineaţa la circiumă. Tîrziu apoi, cam pe la miezul nopţii, s-au mişcat cînii, şi aşa el. Marţi, a ieşit afară şi, văzînd un om 'si o muiere, a întrebat cine-i. Răuţ a răspuns atunci: „Oameni buni!* De cu zori însă el iar s-a deşteptat, fiindcă iar se mişcau cînii: a ieşit şi a văzut că Răuţ se duce cu muierea aceea. Acu Pintea ştia destul. La început el se turbura. Oare va sa zică, Ghiţă

era oarecum tovarăşul lui Lică: el îi păstra semnele turmelor, primea daruri de la dînsul, era înţeles cu Săilă şi Buză-Ruptă, care păreau a fi venit la Ineu ca să-1 calce pe arîndaş. Comisarul ar fi dorit să fie cineva de faţă, ca să i se poată lăuda cum, în mai puţin decît douăzeci si patru 'de ceasuri, a dat de urma făcătorilor de rele. Pintea însă, ca om zăcas ce era, îşi lăsa totdeauna vreme si cu atît mai puţin putea să se pripească acum, cînd era vorba de nişte lucruri pe care nu-i venea să le creadă, îl socotea pe Ghiţă om cinstit şi vrăşmaş al lui Lică, şi chiar acum, după cele ce aflase, ar fi f os l gata să-şi bage 'mîna în foc pentru dînsul: nu putea el să-şi schimbe aşa deodată părerea; îi era ruşine să-şi facă mărturisirea că s-a înşelat aşa de strajnic si, în cele din urmă, ţinea atît de mult la Ghiţă, încît îl durea inima ,să piardă buna părere pe care şi-o făcuse despre dînsul. însă tocmai pentru aceea era mai chibzuit deci! totdeauna, căci el nu auzise numai singur mărturisirile lui Marţi, si un glas tainic îi şoptea mereu: „Şi dacă totuşi te-ai înşela!? Şi dacă totuşi ai rămînea de ruşine!?41 El nu se pripi dar, ci-1 rugă numai pe comisar să-1 ţină prins pe Marţi.
- Mie nu prea îmi vine să le cred toate cîte ne-a mărturisit, zise el. Lică nu se bizuie pe nimeni, nu se dă aşa lesne de gol, nu se lasă în daraveri cu nişte oameni precum îl ştie toată lumea pe cîrciumarul de la Moara cu noroc, Nu-i vorbă, trebuie să fie ceva la mijloc, dar lasă-1 pe mina mea, că scot eu adevărul din el.
57
Ieşind apoi ca să-1 cheme pe Ghiţă, care petrecuse tot timpul acesta cuprins de un viu neastîmpăr, el îi zise încet:
- Bagă de seamă că, precum stau lucrurile, nu vei putea- să te mai întorci acasă decît pe bună chezăşie.
Ghiţă rămase ca trăsnit din senin.
- Adecă tocmai tu mi-o faci mie asta! zise el cu glasul înăbuşit de năvala sîngelui.
— Fii cuminte! îi întâmpină căprarul. Tu vezi că n-am încotro.
„N-am încotro!" Aceasta e o vorbă pe care de obicei n-o înţelege decît acela care o grăieşte, căci numai rar se întîmplă ca un om să înţeleagă strîmtorarea în care se află alţii.
- Bine! zise dar Ghiţă, şi-şi ridică capul cu îndărătnicie, (ca omul care îşi adună toate puterile şi se simte destul de tare spre a nu mai căuta ajutor la alţii.
- D-ta eşti prieten cu Lică Sămădăul? îl întrebă comisarul cam aspru, după ce află de la dînsul că Lică a petrecut, ca ieri, cu Săilă şi cu ceilalţi la circiumă.
Ghiţă se aştepta la această întrebare; cu toate aceste, ea îi luă parcă pămîntul de subt picioare. Dar trebuia să răspundă fără întîrziere.
- Prieten -~ zise el — tocmai prieten n-aş putea zice că-i sunt; cel puţin el nu îmi este mie prieten; e însă un om ce are multe daraveri pe drumuri, trece des pe la circiumă, un om cu care nu aş voi să mă stric.
- Aşa! nu ai voi să te strici! grăi cam în bătaie de joc comisarul, care numaidecît sîmţi că aceasta e întrebarea cu care poate să-1 scoată din sărite pe Ghiţă. Dar ce folos ai d-ta; din aceea dacă nu te ştirici cu el?
— Foloase nu prea am — răspunse cîrciumarul — dară veţi înţelege că s-ar putea să am pagube dacă m-as stri-ca. Apoi - - adăugă el mai cu jumătate de gură - - omul bea, mănîncă, el si oameni lui, iară eu m-am pus, ca cîr-ciumar, pentru asemenea oameni la marginea drumului.
r Se înţelege - - urmă comisarul apăsînd asupra vorbelor — el plăteşte bine.
— Da, răspunse Ghiţă, începînd a se turbura. Dacă nu are bani, îmi dă porci.
- Va să zică porci îţi dă? grăi acum comisarul apro-piindu-se de dînsul. D-ta ştii că Lică Sămădăul e om bă-
58
nuit: de unde ştii dacă porcii pe care ţi-i dă nu cumva sînt de furat?
Pe Ghiţă începură să-1 treacă sudorile reci. îi părea un lucru nedrept să fie silit a se destăinui faţă cu un om pe care nu-1 mai văzuse niciodată în viaţa sa, cînd era de faţă şi Pintea, prietenul său, cu care se stricase tocmai fiindteă-1 lăsase în nedumerire asupra daraverilor sale cu Lică. Dar şi astă dată trebuia să răspundă şi să spună adevărul, căci nu ştia ce va răspunde Lică la vremea lui.
- Am toate semnele turmelor lui Lică tăiate în bucăţi de piele si înşirate pe o verigă de sîrmă; mi le-a dat el însuşi, grăi dar Ghiţă mai liniştit.
- Aşa! zise iar comisarul, ţi-a dat semnele turmelor sale. Şi nu ţi s-a întîmplat niciodată ca el să-ţi dea porci care nu purtau nici unul din acele semne?
— Da! răspunse Ghiţă hotărît, ca omul care-şi aprinde casa în cap, apoi aruncă o privire ia Pintea, -ca şi cînd ar voi să-i zică: „Asta ţi-o spun ţie!"
Comisarul îşi pierdu răbdarea în faţă cu liniştea lui Ghiţă.
— Nu ştii d-ta — îi zise el aprins — că numai hoţ cu hoţ se însoţeşte si că legea îl pedepseşte pe acela care primeşte lucruri de furat?
Ghiţă privi din nou la Pintea şi, văzînd mînia ce se oglindea în ochii lui mari şi în sprîncenele-i încreţite, îşi ridică capul şi îşi potrivi hainele pe trup, In vreme ce vinele de la tîmple dinj ce în -ce i se umflară.
- Domnule comisar, zise el aşezat, nu te încrunta la mine, că n-ai pentru ce. Aşa este, am primit semnele turmelor lui Lică pentru ca să-i pot spune daca trec porci furaţi din turmele lui pe la circiumă, ba cînd mi-a dat porci, pe care puteam să-i bănuiesc, n-am venit aici să vă spun d-voastre. Dar să nu-mi arunci mie vcrba asta — urmă el luîndu-şi avînt — căci dacă-i aşa, eu trebuie să vi-o arunc d-voastre! Dacă nu ştiţi să curăţiţi drumurile de oameni răi, cum îl credeţi pe Lică, atunci rămîneţi cel puţin drepţi şi nu-i năpăstuiţi pe aceia

pe care tot d-voastre îi lăsaţi în strîmtoare!
îi părea rău lui Ghiţă că grăieşte aceste cuvinte şi, chiar atunci cînd le rostea, se mustra pentru ele, căci ştia că-1 vor umplea pe comisar de mînie; însă el nu se
60
putea S'tăpîni, «trebuia să dea odată pe faţă gândurile pe care- le purtase atîta vreme în inima sa, trebuia mai ales acum, cînd era de faţă si Pintea, pe care mu voia să-i mai lase în nedumerire.
Dacr Pintea era cu toate 'acestea ^nedumerit, căci el nu aflase tot ce trebuia să afle, si le aflase chiar şi aceste puţine numai acum, oa clin înitimpl-aire, numai pe cînd Ghiţă era strîmitorat, iară nu mai înainte, pe cînd se aflau singuri.
Oit pentru comisar, el se făcu roşu ca şi racul şi era o clipă în care ar fi fost în stere' să ridice mina şi să idea în Ghiţă; însă el simţea că de aici înainte îl ţine strtas pe Ghiţă şi se poate juca cu el, oumpiisioa se joacă cu şoarecele.
— înţeleg, zise el dar, stăpînindu-se. Nu te-ai întovărăşit cu Lică decît de strâmtorare. Mie prea puţin îmi pasă de -ce tenai înito văiriăsit: destul că ştiu că trebuie să te pun in rînd QU el. A stat Lică toată noaptea singur?
- Nu, răspujnse cîrcium>a<r<ul aduinîţndu-şi din nou. puterile. Puţin după ce s-a înserat a venit la el un om cu o muiere.
- Puţin după ce s-a înserat? Dă-ţi bine seamă: nu cumva era mai spre miezul nopţii?
- Toornai mă culcasem, răspunse Ghiţă cam turburat,
— Tocmai te culcaseşi? grăi comisarul. Eu nu ştiu cînd ai d-ta obiceiul să te culci. Dar să fie aşa. Cine era omul aicela?
— Nu ştiu.
— Nu cumva era Răut, iot Răuţ, care plecase ele cu seară?
- Nu! răspunse Ghiţă hotărtt.
— Ei bine! urmă comisarul nerăbdător. Au "stat, omul cu muierea, pînă dimimeiaţă la Lică?
- Nu, răspunse ilar Ghiţă. Au plecat iar peste puţin.
— Peste puţin? O ţii bine minute aceasta! Nu cumva era în zori de zi?
- Tocmai aţipisem! grăi Ghiţă ca\m speriat.
Cltva timp ei steteră toţi trei nedumeriţi, ca şi cînd ar fi auzind undeva ceva şi ar voi să-si deia seamă ce era ceea ce auziseră, şi unde, şi cum. Ghiţă, oare nu ştia nimic despre mărturisirile lui Marţi, nu înţelegea unde bate comisairul cu întrebările lui, iară Pintea şi comisa-
61

xul, văzînd mărturisirile celor doi oameni luaţi la cercetare, îşi dedeau silinţă să se dumirească asupra lor. Co--misarul, care din mărturisirea lui Marţi îşi făcuse gîn-dul că Buză-Ruptă şi Săilă au călcat de cu seara pe arîn-daşul, iară spre miazănoapte Răuţ a venit să-1 vestească pe Li că despre cele petrecute şi să-i R ducă poate o parte din lucrurile răpite, credea că Ghiţă spune dinadins un raeadevăr; el făcu dar cîţiva paşi înainte, privi aspru în ^ochii lui Ghiţă şi întrebă:
- Care va să zică, omul care a venit cu femeia nu *era Răuţ; el a venit numaidecît seara, cum am zice, chiar pe timpul cînd arîndaşul fusese călcat, si a plecat peste puţin?
Pintea făcu un pas înainte, ca să-i cadă mai în faţă lui Ghiţă, îşi trase cu mîna peste faţă şi încreţi sprintenele.
„Dacă-i aşa — îşi zise el — atunci Lieă a plecat, 1-a călcat pe arîndaşul si iar s-a întors la cîrciumă, iară -Ghiţă e năpăstuit." Purtat de acest gînd, el privi drept In faţa lui Ghiţă şi-i făcu semn să zică da.
— Nu pot să jur, răspunse Ghiţă, cu toate că nu-i >scăpase acest semn. Stăteam la fereastră si poate că n-am auzit şi n-am văzut bine. Poate că era Răuţ. Apoi, aţipisem mai nainte de a fi plecat ei şi nu pot să-mi dau -seamă de timpul care a trecut la mijloc.
—- D~ta ai vorbit cu Lică si cu ceilalţi despre arîndaş? grăi comisarul stăruitor.
— Da! răspunse Ghiţă, cam scos din sărite prin această trecere neaşteptată de la un lucru la altul, însă numai €U Lică singur, care m-a întrebat cînd vine arîndaşul, fiindcă ar fi avînd, precum zicea, o vorbă cu dînsuL
— Numai atît?
— Numai.
-— A mai auzit cineva?
-— Nu cred, răspunse Ghiţă strîmtorat. Mă luase la « parte.
— Apoi, dacă nu aveaţi altă de vorbit, grăi comisarul zimbind, ce nevoie aveaţi să vorbiţi în taină?
Ghiţă dete turburat din umeri.
Pintea nu se mai putu stăpîni. El înţelegea pentru ce Lîcă a vorbit în taină şi cu toate aceste destul de tare, pintru ca şi alţii să-1 audă.
- Nu cumva — zise el apăsînd asupra fiecăreia dintre vorbe - - Sămădăul a vorbit aşa pentru ea să te pună la bănuială dacă se va fi dovedit ca el a călcat pe arîndaşul?
Pe Ghiţă-1 trecură odată fiorii.
- Asta nu e cu putinţă! zise el înecat de năvala sînge-lui. Nu se poate! şopti apoi cu glasul peri t al omului ce-şi

apără viaţa. Nu pot să dovedesc că atît am vorbit cu Lică şi numai atît, cît vă spusei; dar pot să jur pe pîne şi pe sare, pe cruce şi pe sfînta evanghelie că n-am vorbit mai mult, pot să jur — adause deznădăjduit — că Lică a stat toată noaptea la cîrciumă.

— O vom descurca noi şi asta, ca să vezi că ştim si curăţim drumurile de oamenii răi! grăi comisarul mulţumit de capătul la care a ajuns, în vreme ce Pintea îşi muşca buzele şi-^şi rupea unghiile de la degete, iară Ghlţi şedea descordat în faţa lor.

După cum spusese Pintea de mai nainte, Ghiţă nu putu să se întoarcă acasă decît ca om lăsat pe chezăşie. Plecînd să-şi caute oameni de chezăşie, el sîmţi că îl slăbesc deodată toate puterile; privirile oamenilor cu care să-ntîlnea pe drum îl ardeau parcă, si aşa mergea drept înainte, fără de a mai îndrăzni să-şi ridice ochii de la pămînt ori să privească în lături.

Cel dinţii la care se duse, cumnatu-său Andrei, fratele Anei, fiind un om nemaiumblat în asemenea .treburi, s« eam codi cînd află de ce e vorba. Aceasta-1 făcu pe Ghiţfe şi mai nehotărit. Mergînd la popa, un văr al său, ca să-1 roage si pe acesta, el se opri mai adeseori în cale şi, daci nu ar fi trebuit să se gândească la Ana şi la gospodăria sa, el s-ar fi dat chiar de pe acum prins, ca să nu se mai pună în sarcina altora. Popa primi bucuros să-i fie om de chezăşie, ba îl şi îmbărbăta, spuindu-i să nu se teamă de nimic, dacă se sîmte nevinovat; însă în acelaşi timp fi da sfaturi bune şi-1 mustra pentru că s-a dus la Moara cu noroc.

Popa îi făcu totodată şi hîrtia de chezăşie, pe care trebuia să o dea comisarului înainte de a pleca, şi astfel» cam pe la 4 ceasuri după-amiazăzi, Ghiţă putu să-şi pună caii la căruţă si să plece.

Dar cînd era să plece dimpreună cu Laie, îi veni o £t-meie înaltă si smeadă, cu buzele subţiri şi cu ochii mici, neastâmpăraţi, şi-1 vesti să mai aştepte, fiindcă vins şi

Pintea căprarul. Această femeie, îmbrăcată pe jumătate ţărăneşte, era Uţa, slujnica pe care o căutase Pintea după înţelegerea ce avuseră de dimineaţă.

— Bine, îi grăi Ghiţă, am mare trebuinţă de o slujnică, dar nu tocmai acum; am să vin în zilele aceste să te iau, Dar — adăugă el peste puţin — mai stai pe aci pînă ce vine căprarul, ca să văd cum v-aţi înţeles.

Singur nu-şi dedea bine seama pentru ce, dar era ho-tărît să nu o ia chiar acum cu dînsul; însă după ce Pintea veni şi zise scurt: „Iacă, ţi-am adus şi slujnică", el nu mai îndrăzni să zică nimic, ci-şi calcă pe inimă, deşi parcă simţea că Pintea îi pune această femeie de pîndă în casă.

Plecînd, Ghiţă mîna caii, Pintea şedea lingă el, iară Laie se făcuse ghem în fundul căruţei, lîngă Uţa, care-şi adusese în pripă si o legătură cu rufe, pe care şi-o pusese pe un snop de coceni, ca să şadă bine.

Pintea era tăcut ca de obicei, iar Ghiţă şedea ca pe spini lîngă dînsul.

— Să nu te miri!? îi zise Pintea într-un tîrziu. Eu am poruncă să-ţi caut casa pentru ca să văd dacă nu voi găsi ceva ascuns în casa ta. Ştiu că n-am să găsesc nimic, dar trebuie să mă supun la poruncă.

Obosit cum era, Ghiţă nu putu să-şi dea numaidecîi seama despre înţelesul acestor cuvinte.

— Adecă şi asta!? zise el cam nepăsător. N-au fost destule cele de pînă acum?î Bine, Pinteo - - adăugă apoi peste puţin mai viu — spune-mi tu, pe sufletul tău: mă crezi tu ori nu mă crezi pe mine vinovat?

- Nu mă întreba, că nu pot să-ţi răspund! grăi căprarul apăsînd asupra vorbelor.

Ghiţă tresări şi ochii i se umplură de văpaie.

— înţeleg, zise el. Aceste sunt cuvinte pe oare ţi le-am zis eu ţie astă-dimineaţă. Vrei să mi le aduci aminte. Dar să ştii un lucru: nu se poate să-i faci unui om o mai mare nedreptate decît să-1 mustri pentru o greşeală pentru care-şi face el însuşi destule mustrări. Dacă n-ai destulă vreme să mă cunoşti, ruşine să-ţi fie de slăbiciunea ochilor tăi!

— Noi bănuim pe toată lumea, grăi căprarul; asta ni~e meseria.

64

- Să-ţi fie de bine! răspunse Ghiţă privindu-1 cam peste umăr. Crede-mă că prea puţin îmi pasă dacă mă crezi aşa ori altfel: eoi tot eu rămîn.

Pintea nu era omul care să răspundă la asemenea vorbe; ei îşi urmară dar calea în tăcere, înşirînd fiecare gîn-durile sale. Pintea spusese adevărul cînd zisese că bănuieşte pe toată lumea. Oricum se sucea şi învârtea, el nu putea părăsi gîndul că Lică a fost acela care a călcat pe arîndaşul şi-1 cuprindea un fel de nebunie cînd se gîndea că şi astă dată îi va scăpa, li vedea parcă rîzînd pe sub mustaţă şi lăudîndu-se între pahare... Iară Ghiţă, fie dina-dins, fie din nepricepere, ceea ce pentru Pintea era totuna, se făcuse apărător al lui Lică, se pusese alăturea cu el, îi dăduse mîna de ajutor.

Dar si Ghiţă vorbise din inimă cînd spusese că prea puţin îi pasă. Acum, cînd chiar nici Pintea nu se sfia a-i spune că-1 bănuieşte, el se simţea mai bun decît cum îl credeau alţii, prea bun pentru osamenii în mijlocul cărora se afla, şi dacă mai nainte îl apăsa gîndul că nu mai poate umbla prin lume decît sub scutul cinstei altora şi că în curînd va trebui, poate, să cadă la închisoare, acum iar îşi ridica fruntea, deoarece simţea că toţi aceia care îl osîndeau, aflîndu-se la strîmtorarea în care se aflase el, s-ar fi dovedit mai slabi, mai nesocotiţi ori mai răi decît dînsul. ,,Da — îşi zise el — am primit porci de furat de la Lică, dară voi, fiind puşi în locul meu, aţi mers mai departe decît mine ori v-aţi fi aruncat cu nesocotinţă în primejdie." Era o amarnică dezamăgire în aceste cuvinte. în clipa cînd le zicea, el se simţea mai sărac decît pînă atunci. Perduse toate bucuriile, toată părerea de bine pe care omul o sîmte cînd vede pe acela pentru care sîmte tragere de inimă, cînd îi vorbeşte, cînd poate să-i facă

vreo mulţumire, cînd primeşte o vorbă bună de la dînsul, cînd se gîndeşte la el, perduse mîngîierea ce se revarsă peste sufletul omenesc la vederea podoabelor lumii, căci nimic nu dă lumii o mai strălucită podoabă decît omul despre care putem să ne facem gînduri bunfc!? Despre Pintea, un fost tovarăş al lui Lică, om ieşit din fundul temniţelor ca să-şi urmărească prietenii de mai nainte, om care bănuieşte pe toată lumea, fiindcă asta îi este meseria; pentru acest om el se depărtase de Ana, soţia sa; în acest om pusese ei mai multă încredere decît în

aceea cu care era legat pe toată viaţa. Dar Ghiţă nu se mustra pentru aceste, ci se bucura numai de un nou gînd, care încetul cu încetul se strecura printre celelalte şi-i umplu în cele din urmă sufletul de mîngîiere. La urma urmelor, toate le făcuse din dragoste către dînsa, din dorinţa de a o vedea veselă şi mulţumită, de a o feri de orice supărare, de orice necaz, de orice gînd rău. Ce-i păsa lui acum de Pintea^de judecăţi, de trebile arîndasu-lui, ce-i păsa de gîndurile ce-şi va fi făcînd lumea? ... Căci mare drept avea bătrîna cînd vorbea de liniştea colibei; aici şi numai aici e limanul de scăpare, cînd, la nevoie, ca totdeauna, lumea te părăseşte. Ghiţă începu să mîne mai iute, căci drumul îi părea prea lung. Simţea că ea îl aşteaptă cu nelinişte, îi vedea neastâmpărul şi îi părea o vecinicie la mijloc pînă ce va putea să o vadă şi să-i grăiască un cuvînt, numai un cuvînt, numai cîteva vorbe: „Ano! nu te nedumeri, nu te întreba la ce mâ gândesc cînd mă vezi tăcut, căci toate le fac numai din dragoste către tine, care ai luminat zilele vieţii mele; nu-ţi face gânduri rele, că nu vreau să împărţi necazurile vieţii cu mine, ci să le port eu însumi. Ano! te gîndeşte ca-mi trece ca 'un junghi prin inimă cînd te văd tristă ori mîhnită şi ori de ce te-ai întrista ori mîhni, eu nu pot să cred alta decît că eu sunt de vină. Ano! sunt om bănuit, om lăsat pe chezăşie, am poate să cad la închisoare,, dar tu nu te mîhni cînd vei vedea că jandarmii se pun. să ne caute în casă, ci-ţi pune toată credinţa în mine,, căci toate vor trece în cîteva zile şi cîtă vreme dragostea către tine îmi va lumina calea, ferită vei fi de orişice supărare. Uite, în trei zile plecăm de aici şi trăim mai departe cum am trăit odinioară. Acum, cînd sîmt că pentru tine e mai bine aşa, nu mai stau la îndoială, ci plec cu părere de bine/4
— Ce-i asta! strigă deodată Pintea, ridicîndu-se iute în picioare.
. Ghiţă tresări ca deşteptat din somn şi privi în toate părţile, ca să vadă ce-1 speriase pe Pintea.
Era aproape de Moara cu noroc. Nu-i mai despărţea decît un deal. Ploaia încetase; norii se răriseră si razele soarelui furişat din dosul norilor atingeau de asfinţit culmile dezvelite ale Bihorului, care de aici nu se vedeau decît ca de cîteva palme în dosul dealului, acoperit cu.

pădurea deasă, ce se întindea la stingă drumului. Pe drum stetea o trăsură boierească fără de cai.
— Mînă! grăi Pintea. Aici nu. e bine.
Ghiţă se ridică şi el în picioare, apoi dete frâu cailor: gîndurile bune îi periră ca şi când le-ai fi luat cu mîna si mintea i se opri pe câtva timp în loc.
Sosind la trăsură, ei nu găsiră decît trupul unui copil mort de o lovitură pe care o primise, precum se vede, cu patul puştii în ceafă: el era aruncat la cîţiva paşi pe. iarbă, cu hainele lipite pe trup, cu ochii ieşiţi pe jumătate din cap şi cu faţa plină de sînge închegat.
In cealaltă parte a trăsurii mai era o mare baltă de sînge închegat, şi capra de asemenea era pe ici, pe colo încruntată, deşi ploaia spălase sângele de pe ea. Urmele pe drum erau spălăcite, iară pe iarbă nici nu se vedeau deloc, fiindcă le spălase ploaia; numai la vale se cunoşteau urme de copite, dar şi aceste se perdeau la depărtare de vreo sută de paşi.
Pintea îşi dete seamă de toate aceste, făcu un ocol îm-pregiur, apoi se întoarse iar la Ghiţă, care stetea dimpreună cu Laie, încremenit, în drum, în vreme ce Uţa rămăsese cuprinsă de fiori în căruţă.
— Ce-a fost aici? zise el turburat. Iţi vine să juri că slugile şi-au omorît stăpânul, şi tot nu-mi vine să cred. Ei! nu înţeleg, urmă apoi peste puţin. Au plecat la vale, pe cît se vede de pe urme, apoi au legat cîrpe cu cîlţi la copitele cailor şi s-au întors în pădure.
Ghiţă dete din umeri.
— Nu cumva eşti gata să juri că nici asta n-a făcut-o Lică! grăi Pintea, în vreme ce vinele i se umflară şi ochii parcă erau să-i iasă din cap.
— Bine! Ţi-ai ieşit din fire!? zise Ghiţă privind bui-guit la el.
— Nu - - răspunse căprarul — dar minune că nu-mi Ies! Pentru că aici e ceva la mijloc, urmă el aprins. Să nu perdem vremea; Uţa rămâne aici, iară noi plecăm toţi trei ca să căutăm urma prin pădure. La locul mai şes, căci hoţul cuminte nu umblă pe coaste, unde lunecă calul şi lasă urme, ,pe la bălţi, unde rămîne urma, pe lîngă butu-rugi, unde se adună putregaiul şi pămîntul se prăfuieşte sub copita calului...
— Haideţi!

Ghiţă stete cîtva timp nehotărît.
- Eu nu mă duc, zise el apoi. Am plecat dimineaţă,, aşa zicînd, fără de veste sde acasă, şi cine ştie ce s-a în-tîmplat de atunci pe la circiumă. Mă duc să văd cine au fost aici cu trăsura asta.
— Fără de mine nu poţi să te duci! îi zise Pintea aspru.
— Vorbă si asta! grăi cîrciumarul cam nepăsător. Aş> vrea eu să văd cine mă opreşte să mă duc la nevastă şi la

copii! ca om lăsat pe chezăşie, adăugă el peste puţin.
— Eu te opresc! Am poruncă să-ţi caut casa şi nu te» las să intri in ea decit deodată cu mine. Trebuie să înţelegi de ce.
Ghiţă se întoarse în călcîi, sări în trăsură si apucă în o mîriă f rinele, iar în cealaltă biciul.
— Dă-te în lături! zise apoi aşezat, cînd văzu că Pintea sare să apuce căpăstrul unuia din cai.
Pintea nu se mişcă.
— Pinteo! grăi Ghiţă zîmbind. Nu mă băga în păcate.. Ce vrei tu!? Văd un copil omorî t în drum abia cîteva împuşcături de la casa mea, şi tu crezi că mai am eu inimă în mine săHmi las copiii mei încă un ceas măcar singuri în pustietatea asta! Dacă vrei, vino şi tu acum,, iară dacă nu vrei, lasă-mă, că n-am vreme să mai aştept ... Dă-te în lături! strigă apoi hotărît, cînd văzu că Pintea se încăpăţînează, dă-te în lături, strigă iar ridieînd biciul, că dacă nu, le dau Mu cailor şi trec cu căruţa peste tine. O loază ca tine nu mă opreşte pe mine în cale!
- Cum ai zis? Loază!? grăi Pintea, lăsînd cam ameţit căpăstrul din mînă. Acu du-te, dacă vrei!
Ghiţă dete cu biciul între cai şi plecă, părăsind pe Laie în mijlocul drumului.
Era în amurgul serii cînd Ana văzu căruţa lui Ghiţă în culmea dealului despre Ineu, venind la vale şi venind, încît era să crezi că are să se sfărâme în bucăţi.
Ana-şi opri răsuflarea şi inima începu să i se bată în piept. Deodată ea tresări şi tot sîngele îi năvăli în obraji. Ghiţă era singur cu o femeie, fără îndoială slujnica pe care si-o poftise LLcă.
Nevasta îşi uită deodată toate nedumeririle, tot neas-tîmpărul cu care-şi aşteptase bărbatul şi nu mai simţi
68
în ea decît o singură pornire pătimaşă, să meargă la femeia aceea şi să-i tragă cu ghiarele pelea de pe obraji. Era ameţită, tremura în tot trupul şi nu se putea mişca din loc, cînd Ghiţă se dete jos din căruţă şi se apropie de dînsa.
- -Ce-i? zise el privind în faţa ei albă ca varul.
- Ce să fie! Nimic! răspunse ea stăpînindu-şi mînla. El o luă de mînă si-o duse în casă.
- Ce s-a întîmplat? îi zise apoi. Cine a trecut astăzi pe aici?
— Oameni, fel de fel... zise ea înecată.
— Ano! grăi bărbatul înduioşat. Nu vorbi aşa cu mine, acum, tocmai acum nu vorbi aşa. Ai dreptate să fii mîh-nită; m-am dus fără de veste, aşa zicînd, şi nu ţi-am spus, precum ar fi trebuit, cum stau lucrurile. Află acum că astănoapte 1-au călcat pe arîndaşul, 1-au bătut de moarte si-au luat de la el bani, aur si argintărie, tot ce-au găsit şi putut duce. Află. că m-au luat şi pe mine la bănuMă şi că nu m-am întors acasă decît pe chezăşie. Acum, întorcîndu-mă de la Ineu, am găsit în drum o trăsură boierească si lîngă ea un copil ucis şi aruncat la marginea drumului. Cine-a mai fost în trăsura aceea? spune-mi, ca să-1 vestesc pe Pintea.
Ana stetea ca un stîlp de piatră înaintea lui şi asculta cu încordată luare-aminte, însă cuvintele lui parcă îi sunau a sec în urechi şi nu puteau să străbată pînă la inima ei, turburată de alte gînduri.
— O femeie a fost — zise ea - - o domnişoară, o văduvă tînără! Mai ştiu eu cine!? Vor fi dus-o cu dînşii, căci era tînără şi frumoasă - - urmă ea cu patimă -plină la faţă şi la trup, iară voi, bărbaţii, nu vă gîndiţi decît la d-alde astea.
Ghiţă rămase nemişcat înaintea ei.
- Ce-i, Ano? Ce ai tu!? zise el îngrijat, şi se apropia ca să o cuprindă cu braţul şi să-i privească mai dinadins în faţă.
- Lasă-mă! îi şopti ea înecată, si-1 dete cu cotul la o parte. Lasă-mă, că-mi vine rău cînd mă atingi.
- Nu te las! strigă el deznădăjduit, si o cuprinse cu amîndouă braţele. Trebuie să ştiu ce ai! Aşa nu te-am mai văzut. Aveai să-mi spui ceva astă^dimineaţă; grăieşte.
69
Tu nu eşti bine! E primejdie, sfinte Doamne, e primejdie la casa mea . . . Ţi-a dat cineva ceva! Te-a vrăjit? Ce-i?!
Ana începu să răsufle din greu, să se înece de plîns şi să-şi siringă pumnii ridicaţi în sus.
— Ce caută muierea asta aci?! zise ea rîzînd incit i se vedeau dinţii. Ghiţă, ce caută? Muierea ce caută? Ce vrei tu să faci din casa mea!?
El o lăsă din braţe si rămase privind turburat la dînsa, turburat, dar rece ca sloiul de gheaţă.
- E oare cu putinţă!? zise el încet. Mintea mi se opreşte în loc. E vorba de oameni morţi, omorâţi în drum, de o' femeie care a fost răpită de lîngă copilul ei mort, e vorba de cele mai grozave lucruri, şi tu nu ai alt necaz pe lumea asta decît pe acela că eu am adus o slujnică in casă.
- Ce-mi pasă mie de alţii! răspunse ea. Mai mult amar n-a fost în viaţa lor întreagă decît este acum în sufletul meu: e mai grozav să trăieşti cum trăiesc eu decît a fi ucis în drum. Tu nu mă omori, Ghiţă: mă seci de viaţă, mă chinuiesti, îmi scoţi răsuflare cu răsuflare viaţa din mine, mă laşi să mă omor eu din mine.
— Lasă-mă dracului, nu mă mai hîrşi şi tu — grăi soţul muţind un scaun din l^c - - că destule am eu pe capul meu . ..
- Dacă le ai, tu ţi le faci singur, răspunse ea înrăutăţită. Hei! Ghiţă, să nu te bată pe tine suspinele mele! Prea mă crezi tu pe mine proastă; însă nu sunt proastă, ci am slăbiciune de tine. Astă-noapte mă gîndeam să-mi iau copiii şi să plec de aici, lăsîndu-te singur cu păcatele tale; ştiu că aşa ar trebui să fac, dar nu pot, iacă, nu pot, nu mă lasă inima, n-am putere şi sîmt că, orice ai face, eu tot ţin la tine, cită vreme nu trebuie să cred că-ţi cad ca o

sarcină pe cap. Nu te mai ascunde de mine. . . Zici că 1-au călcat pe arîndaşul? Crezi tu că eu nu v-am auzit ieri vorbind de dînsul? Crezi tu că eu n-am înţeles cele ce s-au petrecut astă-noapte? Crezi tu că nu 1-am văzut pe Lică întorcîndu-se în zori de zi de la Ineu?!
Ghiţă adunase peste zi mult venin şi multă mînie în sufletul său, „şi acum tot acest venin, toată această mînie
70
se aduna la un loc: el răsuflă o dată din greu, se dete un pas înapoi şi grăi încet:
— Ce vrei tu să zici, Ano?
- Ştii tu prea bine ce voiesc să zic! răspunse ea rîzîn-du-i în faţă. Tu cu Li\că, voi, în înţelegere, 1-aţi călcat pe arindaşul, dar nu te teune, căci eu sunt prea ticăloasă ca să te pot da de gol.
- Adică şi tu! grăi Ghiţă- înecat de mînie, apoi se apropie de dînsa, pas cu pas, precum paiangenul se apropie de musca prinsă în mreaja măiastră, o măsură cu ochii, îşi ridică amîndouă mînile asupra ei şi rămase cîtva timp nemişcat şi gata de a se arunca la ea.
— Da - - zise ea rîzîndu-i încă o dată în faţă, omoa-ră-mă, că eşti mai tare decît mine! Ai început odată, urmează mai departe, mergi pînă la sfîrşit!
El îşi încleşta ghearele în umerii ei fragezi, o ţinu strînsă înaintea sa, apoi întrebă:
— Tu zici că eu m-am înţeles cu Lică pentru ca să-1 calce pe arîndaşul?
- Da! răspunse ea hotărîtă.
- Tu zici că astă-noapte eu 1-am văzut pe Lică ple-cînid, iară tu 1-ai văzut întorcîndu-se?
- Da! răspunse iar Ana.
El îi scuipă o dată în faţă, apoi îşi luă mînile de pe ea.
— Mi-e scînbă cînd mă gîndesc că am o nevastă care poate să mai trăiască cu un om precum tu mă socoteşti pre mine, zise el, şi ieşi din casă cu amînjdouă mînile în cap.
Iară Ana se lăsă pe patul de alături si începu să plângă un plîins uşor şi alinător.
X
Pintea nu se făcuse degeaba jandarm: de cîte ori era vorba să se pună pe uirma făcătorilor de rele, el îşi schimba toată firea si-1 vedeai că se face neastîmpărat ca si copoiul cînd simte mirosul ierbii de foc; cu atîta mai nerăbdător era astă dată, cînd cele petrecute îl priveau foarte de aproape, li era ca şi cînd ar fi pus prin întunerec mina pe făcătorii de rele şi s-ar fi temînd că-i
71
•
scapă mai niaionte de a se face lumină, ca să-i poată vedea.
Mai ales depărtarea cu totul grabnică a lui Ghiţă îl scoase cu desăvîrşire din sărite. Dac-ar fi găsit la Moara cu noroc, fie chiar în lada lui Ghiţă, ceva din lucrurile furate de la arîndaşul, el tot ar mai fi stat la îndoială şi ar fi zis că Ghiţă poate să fie năpăstuit; acum însă, cînd îl văzu depărtîndu-se, inima i se umplu de mînie, şi mînia îl orbeşte pe om. Nici acum însă mînia lui nu era pornită asupra lui Ghiţă, ci asupra lui Lică, deoarece numai Lică era de vină pentru cele petrecute.
Orbit, precum era, de mînie, Pintea nu putea să vadă copilul omorît fără ca să-si zică: „Am să dovedesc că tu 1-ai 'omorît, chiar si dacă n-ar ii adevărat". El nu~şi mai perdu dar timpul, ci lăsînd pe Laie la trăsura din drum, îşi dete seamă dacă puşca îi este bine încărcată şi plecă singur şi cu vinele încordate spre pădure.
Norii se răriseră şi luna plină, ieşind pe ici, pe colo în cîmpul senin al cerului, arunca umbrele împletecite ale copacilor desfrunziţi, ca o mreajă nesfîrşită, peste faţa pămîntului; ba chiar si atunci cînd luna se ascundea în dosul norilor, noaptea era destul de luminată, pentru ca un om ca Pintea să poată vedea la depărtare de vreo sută de paşi împrejurul său. li era cu toate aceste greu să afle urma, deoarece pămîntul era acoperit cu frunzele căzute în ciirînd, care foşneau în liniştea nopţii sub picioarele lui. Timp îndelungat el umbla dar mereu după bălţile ce-i scăpărau de departe sub razele lunei, după licurirea putregaiului pe la locurile mai umbroase şi aruncînd din cînd în cînd, după obiceiul său, cîte o înjurătură. Aflînd apoi urrna unuia dintre cai, el încorda cocoşul puştii, intră mai adine în pădure, urcă pînă la cuhne şi începu să coboare spre valea cealaltă.
Era înspre miezul nopţii cînd el dete peste trupul înţepenit al unei femei tinere, îmbrăcate în negru. Ea nu era înjunghiată, nu gîtuită, nu împuşcată: se înăbuşise cu cîrpa pe care i-o legaseră peste faţă ca să-i astupe gura. Pintea era om oţărit; e însă ceva tainic în trupul mort, şi în clipa cînd se lăsă in genunchi pentru ca să-1 privească mai de aproape, îl trecu un sîmţămînt de înduioşare. Mult nu putea să~l ţină acest sîmţămînt; trebuia să
72
se piardă în faţa părerii de bine pe care o simte tot omul cînd, după multă căutătură, află, în sfîrşit, ceva. El pipăi dar trupul si căută cu tot dinadinsul ca să vadă dacă nu cumva ucigaşii au uitat ceva la faţa locului; apoi îşi po-trivi chivără în cap, luă puşca, de curea, peste umăr şi ridică iute trupul de la pămînt, ca şi cînd ar trebui să se teamă, ca nu cumva să-1 peardă dacă va mai zăbovi.
Dar, voind să facă un pas înainte, el se sîmţi oprit în loc, se mai opinti o dată, în vreme ce sîmţi că-1 furnică de-a lungul spinării şi că perii i se ridică în cap, apoi puterile îl părăsiră, scăpă trupul din braţe şi căzu cît era de lung peste el.
Călcase pe capătul biciului cu care hoţii legaseră mînile femeii la spate şi pe care-1 uitaseră în zăpăceala lor.

Singur în miez de noapte şi aruncat ca din senin peste un trup mort, Pintea nu putu să creadă decît că e Necuratul la mijloc şi nimic nu era mai aproape de mintea lui decît gîndul să se ridice şi să o ia la fugă încotro îl duc picioarele. Dar ridicîndu-se pe jumătate şi privind îngrozit împrejurul său, el sîmţi că nu poate să lase trupul aici, îl cuprinse iar în braţe şi se depărta cu paşi grabnici, ca şi cînd s-ar şti urmărit de cineva. Şi în adevăr, el era urmărit.
Laie, pe care-1 lăsase singur, nu era omul pe care-1 poţi pune să stea peste noapte de strajă la un mort. Puţin după plecarea lui Pintea, îl apucase urîtul. O trăsură părăsită la marginea drumului, bălţi de sînge, un copil mort cu totul aproape, aceste nu erau lucruri cu care oameni ca Laie se pot ţine de urît. Acum îi vedea parcă pe oamenii cu feţele acoperite ivindu-se pe la marginea pădurii, iar peste puţin copilul parcă începea să se mişte. Şi cu cît noaptea înainta, cu atît mai fioroasă îi părea faţa copilului, pe care, ce-i drept, nu o vedea, dar, după loc şi împrejurări, şi-o închipuia cu atît mai viu. în cele din urmă, el plecă spre Moara cu noroc, iu-ţindu-si din ce în ce pasul. La depărtare de cîteva sute de paşi, el începu să fugă. Vedea oarecum în dosul său cum copilul se ridică, se lungeşte, îşi întinde braţele ca să-1 apuce si porneşte cu paşi mari după el; şi cu cît fugea mai tare copilul, fără de a-şi schimba pasiol, cu atît mai mult se apropia.
Cînd sosi fără de răsuflare la circiumă, află pe cei doi
73
jandarmi stînd la chibzuiri dacă e să-i meargă lui Pintea într^ajutor ori trebuie să rămînă la circiumă.
— 6e-i? Ce s-a întâmplat? întrebă unul dintre dînsii, "cînd îl văzu pe Laie venind în fuga mare.
Ghiţă, care stătea rezemat de unul dintre stîlpii ceardacului, se întoarse spre Laie.
— Nu-i bine! răspunse acesta, lăsîndu-se ameţit pe laiţă. Căprarul sna dus în pădure ca să caute urma şi m-a lăsat pe mine singur, singur cu mortul.
—• Şi de ce n-ai stat acolo? întrebă Ghiţă. Laie sîmţi că are să mănînce bătaie dacă va spune adevărul.
— Ba bine că voi sta - - răspunse el cam turburat — să mă omoare oamenii cu feţele acoperite! Au venit — adause cu îndrăzneală — amîndoi au voit să mă omoare.
Jandarmii nu mai aveau timp să se gîndească dacă Laie spune ori nu adevărul; era destul că trăsura cu copilul mort a rămas singură în drum, pentru ca ei să se hotărască a pleca. Luă deci fiecare cîie un cal de la Ghiţă şi plecară în săltate, lăsîndu-1 pe Ghiţă răzemat de stîlpul ceardacului, cum îl găsise Laie.
Pe cînd Pintea înainta cu urma găsită mai adânc în pădure, ei se aflau la trăsură, iară pe cînd el atinsese culmea, unul dintre dînsii, Hanţl, un neamţ cit un munte, îl căuta pe la marginea pădurii.
In acelaşi timp din valea cealaltă urcau la deal alţi doi oameni, care îşi duceau caii înşelaţi de căpăstru, îna-intînd cu băgare de seamă şi fără de zgomot pe o urmă ce le păreia cunoscută.
Cînd Pintea îşi descarcă în cădere puşca, atît cei doi oameni cît şi jandarmii rămaseră pe @ clipă nemişcaţi, apoi oamenii se aruncară în şele, îşi traseră cîte o cîrpă vînătă peste faţă şi porniră cu ho>tărîre la deal; jandarmul rămas la trăsură plecă spre pădure, iară Hanţl o luă la fugă spre partea pădurii la care se descărcase puşca.
Pintea trecuse culmea si se afla la vreo mie de paşi de la locul unde găsise trup>ul femeii, cînd deodată auzi mai întîi două împuşcături, apoi o a treia şi peste puţin, despre drum, o a .patra, descărcată de către jandarmul rămas la trăsură şi plecat acum la deal.
— Unde S'unteţi, măi Pinteo, măi! strigă el acum tare, încît răsună toată pădurea.
74
- Hoa-hop! Aţineţi-vă-ncoaa! răspunse Pintea si, lâ-sînd trupul mort la pămînt, plecă spre partea la care se descărnaseră cele trei focuri, în vreme ce el îşi încarcă puşca şi striga mereu ca ieşit din fire: ,,Hoa-hop! hoa-hop! după mine, măi!"
Ieşind iar la, culme, el auzi copitele cailor bătîndu-se de rădăcini si scăpărînd pe pietri, însă departe-n vale, pînă unde nu putea să-i bată puşca, încît de urmărire nici nu mai putea să fie vorba, deoarece, ajungînd pîrîul, călăreţii dădeau prin apă şi li se perdea urma.
Peste puţin el găsi pe Hanţl întins la pămînt şi plin de sînge, însă nu mort. Plumbul intrase în preajma umărului drept; afară de aceasta, îi era înfipt un cuţit prin gît, înspre inimă.
Pintea avea slăbiciune de tovarăşii săi; însă cea dintîi pornire a lui fu să puie mîna pe cuţitul pe care hoţii, fie dinadins, fie din zăpăceală, îl lăsaseră, şi îşi sfîşiă cămaşa, ca să şteargă si să lege rănile lui.
Rănitul, slăbit de dureri şi de perdere de sînge, nu putu rosti decît cuvintele: „Căutaţi biciul, 1-au uitat aici44, apoi îşi ridică mîna în care ţinea cîrpa vînătă pe care o smuncise de pe faţa celui ce-4 înjunghiase, şi-şi perdu simţirile.
Toate aceste se petrecură atît de iute si într-un şir atît de neîngăduit, încît lui Pintea nici nu-i rămînea timp să se mai gîndească la cele ce făcea, şi cînd se văzu, tîrziu după miezul nopţii, iar în drum, îi era parcă s^ar trezi din somn şi nici nu mai căuta să-şi dea bine seamă de starea lucrurilor. Simţea numai că 1-a prins, în cele din uirmă, 1-a prins si-1 ţine strâns pe Lică. Biciul, un bici cu codiriştea de os împodobită cu verigi de argint şi cu ghintuleţe de aur, era al lui, îl văzuse chiar el în mai multe rânduri la dîns-ul. . . Apoi cuţitul, apoi Hanţl nu era mort şi putea să spuie pe cine a văzut când a rupt cîrpa.
Dar, sosind înspre amurgul zilei la Ineu, Pintea începu a se dezmetici. Hanţl era mort şi nu mai putea să spuie nimic, iară jandarmii ce umblaseră să-i prindă pe Săilă şi pe Buză-Rupă nu i-au găsit pe aceştia nicăieri, dar au

aflat la casa lui Buză-Ruptă o parte din argintăria arîndasului, ascunsă sub streaşină, ba unii din cei de faţă erau gata să jure c-au văzut un cuţit ca cel de la
75
Pintea în mînile lui S-ăilă. Nimeni nu se mai îndoia dar că oamenii care 1-au rănit pe Hanţl nu erau decît oamenii cu feţele acoperite care 11 călcaseră pe arîndasul, adică Buză-Rupă şi Săilă, ca unii ce plecaseră atunci seara la Ineu. Iară cit pentru bici, mai ales comisarul era 'ele părere că Lică nu e dintre oamenii care îşi uită biciul, si un bici ca al lui Lică poate să aibă şi alţii. Pintea-şi puse manile în cap. Ena de felul lui om care nu suferea nici un fel de împrotivire si, mai ales acum,
după zoala prin care trecuse, îi venea să ridice patul
puştii şi să dea orbis în toate părţile, ca să nu mai rămîie
viu nimeni dintre cei ce-1 apărau pe Lică.
- Cîrciumiarul de la Moara cu rtoroe a fugit, îi zise
el comisarului; acu degeaba ne-am mai duce să facem
cercetare la casa lui.
Comisarul puse numaidecît doi jandarmi pe drum, ca să-1 aducă pe Ghiţă legat la Ineu, si numai apoi ascultă pe căprarul mai departe.
Pe cînd acesta îi spunea cum a scos lucrurile la capăt, sosiră şi jandarmii, care umblaseră să-1 prindă pe Lică, si aduseră ştirea că el trebuie să fie chiar în Ineu, unde venise, precum se zicea, încă marţi dimineaţa, ca să aştepte pe o do'amnă de la Arad, căreia avea să-i dea preţui unei turme vîndute la tîrgul de la Zărand, unde-i întâlnise pe Săilă şi pe B<uză-Ruptă.
Obosit şi înfierbîîitat, cum era, de-abia se mai ţinea pe picioare, Pintea-şi luă iar puşca şi plecă să-1 caute şi să nu-i mai lase tîmp de răsuflare, şi, în adevăr, peste vreun ceas de te de el tocmai la marginea Ineului, la casa prietenului său Acrişor, îl luă din pat, unde zăcea prins de friguri, şi se întoarse ou el la cazarmă.
Lică fusese de multe ori prins şi avea obiceiurile sale in asemenea împrejurări: el se dedea prins, fără ca să mai întrebe pentru ce; însă era ştiut că nu dă răspuns la nici un fel de întrebare decit înaintea judecătorului. Pentru astă dată el se abătu de la obiceiul său. La început era galben ca ceara şi abia îngîna cuvintele; însă pe cînd se întorceau la cazarmă era ziuă, oamenii umblau pe uliţă, şi faţă cu oamenii Lică pînă chiar şi-n patul de moarte ar fi stat drept si îndrăzneţ, în cele din urmă, el începu sâ-şi roadă mustaţa cu dinţii şi să zîmbească în el.
76
Pintea, care mergea cu puşca pe umăr în urma lui, îl urma cu privirea şi, cu cât îl vedea mai nepăsător, cu. atît mai mult se îndârjea.
— Am auzit c-aţi găsit o trăsură şi-un copil mort la marginea drumului, grăi Lică într-un tîrziu; nu cumva -crezi c-o poţi pune şi asta în socoteala xnea?!
- Nu ştiu! răspunse Pintea stăpînindu-se. Depărtare de vreo cincizeci de paşi înaintea lor steteau trei oameni de vorbă la portiţă. Lică aruncă ochii la dînşii, apoi grăi cam încet:
— Când mi-oi vedea eu ceafa cu ochii, atunci să ştii ca încep a crede în hărnicia voastră şi a mă teme de voi! Eu să fiu, măi, în locul tău, te dovedesc şi chiar dacă n-ai fi vinovat.
Pintea se opri în cale, răsuflă o dată din greu, privi mînios la el, dar nu grăi nimic.
— Ştiu eu ce vrei tu — zise apoi după ce trecură de oameni — să mă scoţi din răbdare, ca să mă dau de ,gol înaintea oamenilor; dar nu sunt eu omul pe care tu să-1 poţi purta după placul tău.
— Apoi, dacă vreau — îi răspunse Lică -- o şi fac, am şi făcut-o. Să te vezi tu pe tine însuţi, te-ai speria de ceea ce vezi. Parcă e să mă mănînci de viu.
Era Lică Sămădăul care grăia aceste cuvinte, vestitul sămădău, care acum trecea urmărit de un jandarm de-a lungul uliţei din Ineu, umde se făcuse în noaptea trecută o călcare şi unde lumea era cuprinsă de spaimă:
Lică .ştia dar că e privit din toate părţile şi orice mişcare a lui e văzută de o mulţime de ochi.
- Adică ce-i!? zise el oprindu-se în cale si tare, ca •oamenii rămaşi în urma lor să-1 poată auzi. Dacă voi fi vinovat, voi merge la spînzurătoare, dar acu mă lasă în pace şi nu mă cîrîi; tu vezi că mă duc fără nici o îm-protivire.
Pintea puse oarecum fără de voie mîna pe puşcă şi .iar o luă, dar mişcarea lui nu le scăpă oamenilor ce steteau pe la portiţe, si peste puţin ei începură să se adune -din toate părţile spre dînşii.
— Vezi, că e făcută? grăi Lică iar încet; acum rîde şi tu, cum rid eu. Şi să ştii că azi, nu mai departe, am să mă plimb cu ţigara în gură printre oamenii ăştia şi să rîd de prostia voastră.
77
— Măi Lică, bagă de seamă că p-uşca-i încărcată şir dacă-mi perd răbdarea, o perd de tot! îi zise Pintea.
Cu toată cumpătarea lui Pintea, câţiva oameni se luară după dînşii, iară unde se adună în asemenea împrejurări doi-trei inşi, peste puţin lumea se îngrămădeşte. Pe când ei sosiră la cazarmă, tot Ineul ştia că Pintea, căprarul, 1-a prins pe Lică Sămădăul şi că era să-1 împuşte pe drum, în mijlocul uliţei, şi vreo cincizeci de oameni doritori de a afla ceva despre cele petrecute veneau în urma lor. Pintea mergea drept înainte şi se făcea că nu vede si nu aude nimic.
- Ce căutaţi aici? le zise oamenilor unul dintre jandarmii ce steteau la poarta cazărmii. Haide acasă.

- Apoi de! nu te mira - - grăi Lică - - oamenii vor si ei să vadă mini a lui Pintea; era să mă împuşte pe drum; zice că are el să mă dovedească pe mine şi chiar dacă n-aş fi vinovat...
— Asta n-am zis-o — grăi Pintea — dar zic acum căv dacă n-^ajungi tu acum în furci, nu mai e dreptate in lume.
— Aşa o fi! zise Lică, apoi se întoarse spre oamenii ce iar se îngrămădiseră spre dînşii. Măi — adăugă apoi — să meargă cineva dintre voi la domnul Vermesy, la curte, şi să-i spuie că ieri noapte i-au perit vreo 70 de porci din turmă şi că eu am fost prins şi nu pot umbla să-i caut.
Lică-i cunoştea bine pe oameni; nu unul, ci zece plecară deodată, fără ca să-şi dea seamă despre ceea ce fac, numai pentru ca să poată zice că şi ei au făcut ceva în nişte împrejurări ca aceste.
— Uite, cum se duc! zise el dar mulţumit, şi intră pe poartă.
înaintea comisarului, Lică spuse că a văzut cuţitul la Săilă Boarul, şi cînd îi arătară biciul, el zise deşgheţat:
— E al meu. Se vede că l^aţi găsit la Moara cu noroc, de unde cred ca aţi luat şi cuţitul.
Mai departe el nu voi să spuie nimic, ci ceru să i se dea voie să plece, fiindcă are treabă şi nu putea să-şi piardă vremea pe nimicuri. Şi era destul să înşire numele stăpânilor săi, pentru ca comisarul să simtă ca nu va putea să-1 ţină închis, căci Lică ştia să-şi aleagă stăpânii şi putea să şi-i aleagă după plac, deoarece nimeni nu ştia să pă-zească o turmă şi să o vîndă atît de bine ea 'dânsul. Alegea

dar tot oameni cu trecere, precum era Vermesy, care, la nevoie, puteau să-i facă şi ei oiţe o treabă.
Domnul Vermeşy Arpăd avea trei turme şi nu se mai îndoia ca în timp de icîteva zile le pierde pe toate trei dacă se răspândeşte ştirea că Lică a fost prins. Nu mai lipsea decît să afle că i-au şi perit cei şaptezeci de grăsuni din turmă şi să intre la comisar cu vorbele: „Pe răspunderea mea să-i dai drumul, ca să-mi caute ^porcii!"
Iară răspunderea lui Vermeşy mergea foarte departe, căci el era prieten cu judecătorii, din care unul avea şi el o turmă sub paza lui Lică, şi avea mare trecere la d-1 fişpan, care puiea să-1 sufle pe comisar, ca să se trezească tocmai cale de trei postii. Dacă Lică e vinovat ori nu, de asta nu prea era vorba: la urma urmelor, parcă toţi ucigaşii se pedepsesc!? Mai ales cînd oameni prea cumsecade au trebuinţă de dînşii. . .
Pe cînd dar jandarmii se întorceau cu Ghiţă la Ineu, Lică ieşea cu d-1 Verrnesy pe poarta cazărmii, în faţa lumii adunate aici.
— Nu-ţi face gînduri grele, îi zise el lui Ghiţă în treacăt. Lasă-te numai pe mine.
Ghiţă niu-i răspunse nimic, ci privi numai la el, ca omul pe care nu-1 mai atinge nimic. Plecase de acasă fără de a fi grăit vreun cuvânt cu Ana ori cu bătrâna, fără de a-şi fi pus gospodăria la cale şi fără de a fi aruncat măcar o privire la copiii săi: <nu-i mai păsa de nimic, de nimic nu mai voia să ştie.
Iară Pintea era obosit si se duse să se culce, lăsând :să mai caute şi alţii urma făcătorilor de rele.
XI
Vineri după Sfântul Dumitru se ţinu judecata.
Răuţ şi Acrişor fuseseră prinşi chiar în ziua când îl aduseseră pe Ghiţă la Ineu, Acrişor acasă la el, iară Răuţ in pădurea de la Sicula, unde se 'aflau1 turmele. Tot în acea zi jandarmii au mai prins încă vreo şase alţi oameni bănuiţi şi au găsit cei trei cai lăsaţi de pripas în .hotarul Fundurenilor; însă urma celor două slugi, feciorul şi vizitiul, era perfdută, încât nu se ştia dacă au fugit ori
1 în toate ediţiile: afla.

au fost ucişi şi îngropaţi la loc bine ascuns, ceea ce, după sîngele aflat pe capra trăsurii şi după bălţile de sînge de lîngă trăsură, părea mai de crezut. Pe Buză-Ruptă şi pe Săilă Boarul nu-i putură prinde decît treizeci şi şase de ceasuri în urmă, la Salonta, cale de vreo două postii înspre Oradea-Mare, şi nici nu se mai întoarseră cu ei la Ineu, ci-i duseră drept la Oradea-Mare, unde aveau să fie judecaţi şi unde se aflau şi ceilalţi, afară de Lică, pe care judecătorul îl <ascultase mai nainte decît pe toţi ceilalţi şi-1 lăsase iar să-şi caute trebile stăpînilor.
încă pe cînd se urmau cercetările, Ana veni la Oradea-Mare cu popa, vărul lui Ghiţă, aducînd, după sfaturile bătrînei, şi bani cu dînsa, căci banul, zicea bătrjna, drege toate lucrurile; dar nu i se dădu voie să-şi vadă soţul.
Plecînd acu de a doua oară, pentru ziua de judecată^ la Oradea-Mare, ea era cu atît mai perită cu cît o mai mustra şi gîndul că n-a făcut nimic spre a uşura soarta soţului său, pe care, după cele aflate în urmă, începuse a-1 crede nevinovat.
— Nu te turbura fără de vreme, fata mea, îi zise bătrîna, liniştită ca totdeauna. Aşteaptă să vezi, pentru că nu ştii dacă în ziua cînd se va întîmpla - - Doamne fereşte! - - lucrul de care te temi, el îţi va părea atît de grozav cum îl vezi acum în închipuirea ta: aşteaptă să vezi, şi dacă durerea-ţi va fi adevărată, plîngi trei zile de-a rîndul, apoi zi „Tu, Doamne ai voit aşa!", te şterge la ochi, caută-ţi un alt izvor de mîngîiere şi mergi cu el mai departe, căci viaţa e scurtă şi n-ai timp să te opreşti mai mult în cale.
Aşa vorbea bătrîna, fiindcă era bătrîna: Ana însă era tînără şi nu îndrăznea să privească în viitorul îndoios şi parcă nesfârşit de lung, iară cînd ochii o furau, ei i se umpleau de lacrămi.
Dar Ana nu era dintre oamenii în mintea cărora gîndu-rile grele se pot încuiba, încetul cu încetul, ea se mîngîia cu gîndul că Ghiţă nu se poate să fie vinovat, şi numai cînd se văzu în mijlocul lumii ce se adunase la judecată sîmţi iar greutatea pe inima ei.

Cel dintîi adus înaintea judecătorilor fu şi astă dată tot Lică, omul înalt şi uscăţiv, care totdeauna ştia să tragă asupră-şi privirile altora.
Ana se făcu albă ca varul cînd îl văzu intrînd, şi ochii

m
ei mari rămaseră, ca odinioară, aţintiţi la faţa lui aspră şi nemişcată. De la acest om atîrna soarta lui Ghiţă, căci dacă el scăpa, nici Ghiţă nu putea să fie osîndit: ea urmă deci cu încordată luare-aminte, şi inima i se încălzea la fiecare cuvînt rostit de dînsul.
Lică se ştia sprijinit de stăpînii săi, dintre care unii erau pătrunşi de nevinovăţia lui, iară alţii, ca oameni cu multă trecere, puteau să-1 apere pe sub mînă, deşi poate că-1 bănuiau; cu toate aceste, el ştia de ce e vorba, aflase că mai mulţi dintre judecători îl bănuiesc şi aşa îşi dete răspunsurile scurt şi desluşit, neabătîndu-se întru nimic de la mărturisirile ce făcuse pe cînd fusese luat pentru întîia oară la cercetare. Se bizuia Lică pe cît se bizuia pe ajutorul stăpânilor săi, dar mai mult se bizuia pe chiar a sa cuminţenie.
înainte de toate el spuse că nu ţine minte să fi vorbit la Moara cu noroc despre arînidaş si despre slujnică, ori ca Săilă să fi plecat cu Buză-Ruptă drept la Ineu, iară cînd i se citiră mărturisirile celorlalţi, el răspunse scurt: „Se poate, dar eu nu-mi aduc aminte".
în urmă el tăgădui că Răuţ ar" fi venit în noaptea aceea cu o muiere la el, zicînd că n-a venit decît să-i spună c-a perit o parte din turma ce se afla în pădurea de la Fundureni şi că birtaşul şi sluga lui trebuie să se fi înşelat cînd au văzut şi o femeie.
Ana începu să răsufle mai uşor. Adecă, atunci noaptea, s-a dus Lică să-şi caute de turmă.
Judecătorii erau însă de altă părere. Era dovedit cu destule mărturii ceea ce Lică tăgăduia; ei socoteau dar că el dinadins nu-şi aducea aminte de nimic din cele ce pot să întărească bănuiala căzută asupra lui Buză-Ruptă şi a lui Săilă, pentru că era înţeles cu dînşii. Iară cît pentru muiere, el tăgăduia, pentru ca să nu fie silit a o numi, lucru pentru care mulţi dintre cei de faţă îl lăudau, aşa, în taină.
Judecătorii fură întăriţi în această părere a lor.
întrebat dacă nu bănuieşte că birtaşul de la Moara cu noroc era înţeles cu Săilă şi cu Buză-Ruptă, Lică răspunse că nu crede că aceştia să fi fost oamenii cu feţele acoperite ce 1-au călcat pe arîndaş şi au săvârşit în ziua următoare faptele din drumul de ţară, ci că argintăria arîndaşului a fost ascunsă de cineva la casa lui Buză-

Kuptă, poate de vreun om a lui Pintea, care le este vrăjmaş.
Cînd îi arătară, în sfîrşit, cuţitul şi biciul, Lică dete din umăr, ca şi cînd nu s-ar simţi deloc atins, şi zise că la aceste nu poate să răspundă nimic, ci aşteaptă ca lucrul să se desluşească din mărturisirile celorlalţi bănuiţi.
Răuţ, Acrişor şi alţi martori şi bănuiţi, care fuseseră luaţi la cercetare în urma lui Lică, întăriră prin mărturisirile lor parte cele sipuse de Lică, parte cele mărturisite de Marţi înaintea' comisarului, astfel că, pe cînd Pintea veni la rând, atât în mintea judecătorilor, cît şi a oamenilor ce se aflau de faţă, Buză-Ruptă şi Săilă păreau ca dovediţi de a fi săvîrsit faptele rele, iară Lică şi Ghiţă tare bănuiţi de a fi stătut în înţelegere cu dînşii.
Cînd Pintea intră, apărătorul lui Lică se ridică şi spuse că nu poate primi această mărturie, arătând în puţine cu-vinte cele petrecute pe cînd Pintea îl ducea pe Lică la cazarmă şi cerînd să fie ascultaţi martorii pe care îi adusese în această privinţă.
- Eu îl primesc! grăi Lică deşgheţat.
Pintea-şi potrivise de mult şi de multe ori vorbele, dar cele spuse de apărătorul lui Lică, sângele rece al lui Lică şi feţele neîncrezătoare ale cîtorva dintre judecători îl scoaseră din sărite şi acum nu mai ştia ce să zică. Spre marea mirare a celor de faţă, el spunea din cuvînt în cuvînt ceea ce -spusese şi Lică, anume, că nu-i crede pe Buză-Ruptă şi pe Săilă vinovaţi, că argintăria arîndasului a fost ascunsă de alţii la casa lui Buză-Ruptă, că cuţitul lui Săilă a fost lăsat dinadins în trupul lui Hanţl, că Răuţ nu a venit atunci noaptea cu o muiere la Moara cu noroc, ci singur ori cu vreun alt tovarăş al său, iară Lică îi râdea în faţă, şi cum îl vedea pe Lică rîzînd, îşi ţ>ierdea tot mai mult cuînipătul şi vorbea tot mai aprins, încît se făcu în cele din urmă de rîsul lumii adunate la judecată. Atunci tăcu şi începu să-si şteargă sudorile reci de pe frunte.
Cu toate aceste, lumea rămase cam nedumerită şi cei mai chibzuiţi dintre judecători puseră oarecare temei pe cuvintele lui.
Acu intră însă Buză-Ruptă şi, puţin în urma lui, Săilă Boarul, şi aceştia deteră cercetărilor cu totul altă faţă. Amîndoi erau oameni ştiuţi ca făcători de rele, bă-

nuiţi şi chiar spedepsiţi în mai multe rînduri, iară astă dată le venea cu atât mai greu să se apere cu cît nu îşi puteau sprijini spusele prin nici o mărturie şi erau prigoniţi de către toţi aceia care-şi dedeau silinţa să-1 scape pe Lică.
Buză-Ruptă, un om înalt, grăsuliu şi slut, de-ţi era silă să te uiţi la el, tăgădui că a (plecat atunci seara la Ineu şi spuse că până marţi la amiazăzi a petrecut- cu Răuţ şi cu Săilă pe la turme, iară mai departe cu Săilă, cu care dimpreună s-a dus la Salonta.

— V-a mai văzut cineva în tot timpul acesta? întrebă unul dintre judecători.
— Nimeni, răspunse bănuitul.
— Cum aţi umblat aşa de nimeni nu v-a văzut? De ce vă ascundeaţi?
— Nu ne-am ascuns, dar din întâmplare nu ne-am întîlnit cu nimeni.
— Bine! urmă judecătorul. Eu însă nu prea înţeleg un lucru. Răuţ a plecat spre Fundureni, iară nu spre Ineu.
— Luasem înţelegere să ne întîlnim dincolo de cleaL şi să mergem mai departe împreună.
— De ce asta?
Buză-Ruptă stete un timp nehotărît.
— Ca să nu ştie Lică Sămădăul că ne ducem împreună, fiindcă Lică ne este vrăjmaş şi s-ar fi mîniat pe Răuţ dac-ar fi aflat că umblă cu noi.
Răuţ dovedea însă cu patru mărturii că a fost luni noaptea la Moara cu noroc, iar marţi pe la prînz la Şi-cula, dovedea ea Buză-Ruptă spune un neadevăr şi 'că; vrea să-1 năpăstuiască.
Săilă, intrînd, văzu pe Buză-Ruptă frînt, simţi că treaba le stă rău şi-şi schimbă în buiguiala sa mărturisirea ce făcuse mai nainte.
El spuse, în deosebire de tovarăşul său, că s-au înţeles cu Răuţ ca să fure o parte din turma ce se afla în pădurea de la Fundureni şi că în urmă s-au dus prin ascuns la Salonta, ca să afle un cumpărător. Această mărturisire însă, care mai naiinte ar fi putut să schimbe părerea judecătorilor, acum îi făcea pe cei mai mulţi să rîdă.
Astfel, din mărturisirile lui Buză-Ruptă şi din ale lui Săilă nu ieşea decît un lucru: că ei sunt vrăjmaşi ai lui
83
Lică, întocmai ca Pintea, şi că nu puteau să fi săvîrşit fapta în înţelegere cu dînsul, lucru pe care apărătorul lui Lică îl puse cu vorbe bine potrivite în vederea judecătorilor, arătînd cum Lică li s-a făcut apărător numai pentru ca să nu pară a-şi răzbuna de dînşii, acum cînd se aflau în strâmtorare, deşi putea să ştie că numai ei au putut să-i lase biciul la trupul iubitei sale stăpîne.
Şi în adevăr, din două una: ori biciul lui Lică, ori cuţitul lui Săilă trebuia să fie urmă lăsată dinadins la faţa locului, pentru ca să-i ducă pe urmăritori pe o cale greşită, fiindcă despre o înţelegere între Buză-Ruptă, Săilă şi Lică acum nu mai putea să fie vorba. Lică însă, deşi ar fi putut săvîrsi faptele petrecute în drumul de ţară si în pădure, nu putea să fie unul dintre oamenii cu feţe acoperite care îl călcaseră pe arîndaşul, fiindcă în timpul cînd s-a petrecut această faptă, el, după mărturisirea mai multora, se afla la Moara cu noroc. Ce-i drept, Pintea bănuia că el n-a stat toată noaptea la Moara cu noroc şi mărturiile erau cam îndoioase, tot oameni care puteau să fie bănuiţi de tovărăşie cu Lică; singurul razăm de bănuială asupra lui Lică erau mărturisirile, cu totul îndoioase, pe care le făcuse cîrciumarul asupra timpului la care sosise şi plecase acel om ce venise cu muierea la Lică: de aceea îl puseră pe Ghiţă la urmă şi acum aşteptau cu toţii hotărârea de la mărturisirile lui.
înalt, lat în umeri, cu ochiul limpede şi cu faţa nemişcată, Ghiţă se opri în mijlocul lumii.
înaintea lui erau doi oameni nevinovaţi, care aveau să sufere osînda grea; era pătruns de nevinovăţia lor, dar acum nu mai putea să o dovedească, deşi era gata s-o apere chiar cu primejdia de a trece drept părtaş la vina lor: ochii lui se opriră asupra lor ca şi cînd ar voi să le zică: „Nu vă temeţi, căci ştiu eu un lucru prin care pot să vă scap cel puţin deocamdată".
Ana suspină o dată din greu, apoi rămase încremenită. Nu mai era el, omul puternic şi plin de viaţă: în cîteva zile se făcuse numai umbra din ceea ce, fusese odinioară; în cîteva zile peliţa obrajilor i se încreţise şi perii capului îi dăduseră în căruinţeală.
Cuprins de o durere sfîşietoare, el se întoarse oarecum îără de veste spre partea la care auzise suspinul şi, aflînd cu ochii pe Ana, îşi ridică mina, o trase încet .peste fruntea
sa uscată şi se întoarse iar drept spre Lică, omul care nu-şi pierdea niciodată liniştea.
Intr-o clipă el îşi sîmţi toată firea prefăcută. Nu o văzuse de mult, şi acum cînd o vedea aşa de perită, cum era, se adună deodată în sufletul lui toată dragostea pe care o simţise din clipa cînd o văzuse pentru întîiaşi dată, toată dorinţa de a o vedea mereu ferită de rele, toată alipirea către viaţă a omului pătruns de iubire, şi tot ce plănuise în cugetarea lungilor zile petrecute în închisoare •se zădărnici în clipa cînd faţa Anei se ivi în ochii lui.
El nu putea să se pună în primejdie de dragul altora, căci avea nevastă şi copii, iară pe Lică îl poţi speria cu* o vorbă, dar nu-1 poţi stîrpi, fiindcă el nu e om singur, ci un întreg rînd de oameni, din care unii se răzbună pe alţii.
Din cuvînt în cuvînt, Ghiţă mărturisi dar tot ceea ce mărturisise înaintea comisarului, cu deosebirea numai că el stărui să rămîie scris că nu-i crede vinovaţi pe Buză-Huiptă si pe Săilă. Iară când i se puse întrebarea hotărî-toare, dacă poate jura că Lică a stat atunci toată noaptea la Moara cu noroc, el răspunse:
„Nu pot să jur că n-a plecat în noaptea aceea, fiindcă n-am stat mereu lîngă dînsul; jur însă că 1-am ştiut toată noaptea la circiumă".
Cercetarea era încheiată şi peste cîtva timp judecătorii rostiră judecata: Lică se află nevinovat; Ghiţă, ale cărui purtări dăduseră loc la bănuieli, scăpă în lipsi de destule dovezi, iar Buză-Ruptă si Săilă Boarul fură osln-diţi pe viaţă.
Unul câte unul - - judecători, osândiţi, bănuiţi, mărturii şi oameni adunaţi, toţi se depărtară; numai Ghiţă stătea

mereu cu ochii ţintiţi la pămînt, în luptă cu el însuşi, cu dorinţa de a-i grăi Anei un cuvînt si cu durerea de a o vedea aşa de perită cum era. Apoi cînd lumea se rări, el se întoarse spre dînsa, ochii i-se împăienjeniră şi faţa i se umplu de lacrămi.
- lartă-mă, Ano! îi zise el. lartă-mă cel puţin tu, căci eu n^am să mă iert cît voi trăi pe faţa pămîntului Ai avut tată om de frunte; ai neamuri oameni de treabă şi ai ajuns să-ţi vezi bărbatul înaintea judecătorilor. Şi n-am păcătuit nimic. Ano, dar cerul m-a lovit cu orbie
85
si n-am voit să cred şi să înţeleg cînd mi-ai arătat calea
cea bună.
— Lasă, Ghiţă, că trece si asta . . . grăi nevasta, împăcată cu ea însăşi.
XII
- Nu te mîhni, dragul meu, grăi bătrîna adtoc mişcată. Mă uit la faţa ta, mă uit la părul tău, şi nu mai întreb ce s-a întîmplat; văd eu c-a fost mare nenorocirea prin care ai trecut. Nu^mi spune nimic: mă tem ca nu cumva nenorocirea ta să-mi pară prea miică şi să-ţi fac o nedreptate căci ea este aşa de mare cum o sîmţi tu, Dar zic să nu te mîhneşti: e norocit omul care a trecut prin o mare nenorocire, căci a scăpat de multe necazuri mici, care mistuie mai rău decît durerea.
Ghiţă luă pe unul dintre copii şi-1 sărută.
- Sărmanilor mei copii - - zise el — voi nu mai aveţi,, cum avuseseră părinţii voştri, un tată om cinstit.
— Lasă, Ghiţă, grăi Ana; noi şi toţi 6amenii buni care te cunosc te ştim cine eşti şi ne mustram pentru gândurile rele ce ne vom fi făcut despre tine.
— Nu asta e cinstea, întîmpină soţul. Cinstit nu e decît omul care a astupat gurile rele, pre care nimeni nu-1 poate grăi de rău fără de a se da de ruşine; cinstea e sila pe care le-o faci oamenilor răi de a te socoti om între oameni. Eu nu mai pot sili pe nimeni să nu le zică copiilor ăstora: „Tatăl vostru e un ticălos!"
— Aşa e, răspunse bătrîna: multe trebuie să faci de dragul lumii, fiindcă e mare nenorocire cînd te strici cu ea. Dar ce să-i faci? e aşa o dată si nu altfel. Dacă te-ai stricat cu lumea, nu te mai găti de sărbătoare, ci stai acasă si te pune să-ţi torci din fuiorul tău o cămaşă
curată.
— Da, dacă eşti muiere!
— Muiere sau bărbat: om cuminte să fii!
- Om cuminte?! Hei! mult venin am adunat eu, şi mă credeam om cuminte, dar tot numai în mine 1-am deşertat.
86
— Da, mulţumită lui Dumnezeu, că 1-ai deşertat, grăi bătrîna.
Şi bătrîna avea dreptate: Ghiţă trecuse în adevăr prin-tr-un fel de prefacere . . .
Nenorocirea îl făcuse mai îngăduitor si mai mulţumit cu lumea în mijlocul căreia se afla. Odinioară el credea că omul poate să facă şi să desfacă; acum simţea că toate vin cu întâmplarea si se mulţumea cu puţinul bine de care avuse parte. Astfel, îi părea bine cînd o vedea veselă pe Ana, care se buicura de capătul la care au ajuns lucrurile, fiindcă ele puteau să ajungă la un capăt şi mai rău.
Apoi omul îşi caută, la amărăciune, el însuşi mîn-gîierea. încetul cu încetul, Ghiţă îşi puse tare şi tot mai tare de gînd că mai stă pîn'la primăvară la Moara cu noroCj apoi îşi adună toată averea, îşi ia nevasta şi copiii şi se duce departe, unde nu-1 cunoaşte nimeni, în fundul Banatului ori chiar în Ţară. „Şi — îşi zicea el — nu este cu putinţă ca purtările bune să nu străbată cu vremea". Astfel, îşi dădea silinţa să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca si cînd nu ar fi fost, si să se piardă într-un viitor mai bun, pe care şi-1 închipuia adeseori ca-n aievea.
In puţinele zile petrecute în închisoare îi venise de sute de ori gîndul să ucidă pe omul care-1 perduse şi nu o dată simţea în el că e prea slab spre a se stăpîni să nu-1 ucidă, ci să-1 omoare încetul cu încetul si să-1 ducă, precum ar fi dorit, de jumătate sfîrşit, la spânzurători; acum parcă-i venea să-si zică: „Dar ce-mi pasă!? cele făcute tot nu se mai pot desfoce".
„Lasă-l, săracul, cu păcatele lui", zise el cînd îl văzu îar pe Lică Sămădăul, care veni cîteva zile în urmă la Moara cu noroc. Iară Ana îl primi cu inima deschisă pe omul care vorbise atît de frumos în faţa judecătorilor şi prin a cărui cuminţie scăpase soţu-său de primejdia în care se afla.
După ce stete vreun ceas de vorbă, Lică îşi desfăcu serparul de la brîu, plin de bani, si-1 deşertă pe masă.
Ghiţă, cuprins de o pornire pătimaşă, privi aspru în faţa lui.
- .De care sunt ăştia? întrebă el apăsînd asupra vorbelor. De ai ovreiului ori de ai domnişoarei?
87

Ei credea că Lică se va cutremura în auzul acestor cuvinte; rămase dar ruşinat cînd acesta îi rîse în faţă şi răspunse:
- Şi de unii, şi de alţii; ca hoţ m-am împrumutat şi tot ca hoţ trebuie să şi plătesc.
— Şi dacă mă prinde cineva cu ei?
- Cine să te prindă? banii sunt bani şi tu eşti cîrciu-mar: vin la tine fel de fel de oameni şi tu iei ce-ţi dă fiecare.
— Şi dacă te-aş da eu de gol?

- De asta nu mă tem, răspunse Lică.
Ghiţă se ridică, scoase saltarul mesei, trase banii în el si iar îl închise.
— Vezi, acum eşti om cuminte, grăi Lică. De ce folos ţi-ar fi fost dacă-i spuneai judecătorului ceea ce poate că nici el nu dorea să-i spui. Peste mintea mea tot nu trece nici unul cu mintea lui, nici tu, nici altul. Lasă-i,, şadă la răcoare, dacă sunt proşti. Credeau, prostii, că eu îmi pun credinţa în nişte oameni pe care nu-i ţin destiil de strîns legaţi şi că mă vor păgubi pe mine, dacă se vor duce cu Răuţ, ca să ia vreo sută de porci din turma mea: acum n-or să mai ia nici unul.
Ghiţă suspină o dată. Era uimit de acest om atît de ager în răutatea sa şi se simţea uşurat cînd află că în nedreptatea legilor e o aspră ceartă dumnezeiască.
— Dar cu femeia aceea ce-ai avut? întrebă el.
— Ceea ce am cu tine, răspunse Lică rece. Am prins-o că are slăbiciune de aur si de pietre scumpe şi am pus-o să vîndă, ceea ce putea să facă fără de a cădea la bănuială. Dar muierea tot muiere rămîne: era să mă dea de gol, căci n-a avut inima să vîndă un lanţ, care-i plăcea, precum se vede, afară din seamăn.
— Şi pentru asta tu ai stins patru suflete, grăi Ghiţă îngrozit. Tu nu eşti om, Lică, ci diavol!
— O sîmţi acum?! grăi sămădăul mulţumit. Ar fi trebuit să o sîmţi mai demult si să înţelegi că eu atît de mult mă tem de cearta legilor, încît frica îmi deschide minţile şi-mi luminează calea pe care umblu. E nebun acela care-mi zice, ca tine, că are să mă ducă la furci, pentru că mă face să bag mai bine de seamă, înţelegi tu acum că acela care ţine cu mine nu are să se teamă de nimic, iară acela care vrea să mă doboare trebuie să stea
mereu cuprins de îngrijire, pentru că, de ar fi mai nevinovat decît copilul de trei zile, tot îi frîng în cele din urmă gîtul. Tu eşti om cinstit, Ghiţă şi am făcut din tine om vinovat; acum pot să merg lesne si mai departe şi să te duc eu la furcile cu care mă sperii tu pe mine.
- Pentru ce, Lică!? pentru ce? strigă cîrciumarul, cuprins de spaimă.
- Nu zic că te duc, răspunse Lică domol; acu nu-mi vine la socoteală; am trebuinţă de un om ca tine. Zic numai că te pot duce dacă-mi stai în cale.
— Plec mîne de aici, şi-mi dă pace.
- Acu nu te las să pleci; ai stat pînă acum din încă-păţînare; trebuie să stai de aici înainte de frică. N-am muncit eu degeaba: acum tremuri înaintea mea ca frunza de mesteacăn; acu vreau să stai aici!
— Ce vrei cu mine?
- Ce vreau? grăi Lică rîzînd. Ghiţă! mulţi oameni au perit la circiuma asta şi li s-a găsit urma cale de două postii de aici. De cînd eşti tu aici, n-a murit încă nici unul. Mă înţelegi?
Ghiţă se ridică şi-1 privi cu dispreţ.
— Şi cîtă vreme stau eu aici, n-are să moară nici unul, afară poate de mine! zise el hotărît.
Lică iar se rînji la el.
— Vorbeşti ca fetele mari mai nainte de a fi gustat dulceaţa păcatului, zise apoi aşezat. Poate că şi eu am vorbit odată aşa, nu ţin minte. Ştiu numai că mă aflam în stiimtorare cînd am ucis pe cel dintîi om; îmi periseră nişte porci din turmă şi-^mi era ruşine să spui c-au perit şi n-aveam bani să cumpăr alţii în locul lor. Apoi am ucis pe al doilea, ca să mă mîngîi de mustrările ce-mi făceam pentru cel dintîi. Acum sîngele cald e un fel de boală, care mă apucă din cînd în cînd, pentru că tu nu ştii încă, urmă el mai cu avînt, cum îţi fierbe şi clocoteşte tot sîngele cînd te hotărăşti odată să pui un lucru la cale, şi ce grozavă e plăcerea de a-1 lovi pe omul care te supără, de a-1 lovi tare, ca să-1 sfărîini, cînd te-a atins c-o vorbă ori cu o privire, de a răsplăti însutit şi înmiit. Aduni mereu venin şi ură şi mînie oarbă, si cînd ai adunat destulă, atunci verşi cu prisos, şi nu prea mult îţi pasă asupra cui, numai om să fie. Tu eşti om, Ghiţă, om cu multă ură în sufletul tău, şi eşti om cu minte: dacă

te-aş avea tovarăş pe tine, as rîde şi de dracul şi de mu-mă-sa. Mă simt chiar eu mai vrednic când mă ştiu alătu-rea cu un o<m ca tine.
— Iţi sunt tovarăş! grăi Ghiţă hotărât şi rece.
- Nu te primesc! răspunse Lică tot atât de hotărît şi de rece. Pe om nu~l stăpâneşti decât cu păcatele lui, si tot omul are păcate, numai că unul le ascunde mai bine. Ca să le dea mai lesne pe faţă, caută-i slăbiciunea, fă-1 să şi~o deie de gol şi faci cu el ce vrei, căci unul se mînie, altul se ruşinează, al treilea se zăpăceşte, dar nu e nici unul care nu-şi perde bun1-!], cumpăt şi mintea întreagă. E însă o slăbiciune ele care mă tem, fiindcă nu ştii niciodată cum s-o apuci; e azi mai mare, mîne mai mică, şi cînd ai crede c-ai nimerit-o, dai greş: de oamenii cari au asemenea slăbiciune mă feresc, căci ei te dau ele gol cînd lumea ţi-e mai dragă. Am păţit-o o dată cu Pintea: n-o mai -pat si cu tine.
— Ce fel de slăbiciune? întrebă Ghiţă cam cu jumătate de gură.
- De femei, ba chiar mai rea decât aceasta, de o singură femeie.
Ghiţă nu-i răspunse nimic, dar după ce Lică se depărta,. el îşi ridică amîndouă mâinile asupra lui si grăi pătruns de un singur gând: „Te crezi tu mai rău decât mine!? Să vedem! Te duc la spânzurătoare chiar dac-ar trebui să merg si eu da hăţ cu tine."
XIII

Banii primiţi de la Lică erau pe masă, şi Ghiţă stetea singur şi cu uşa închisă înaintea lor, cercetând cu încordată luare aminte fiecare bucată, ca să vadă dacă nu află vreun semn pa vreuna din ele.
Era hir'iie, argint şi aramă, însă hârtiile, afară de două bucăţi mai mari si de una mică, erau nouă-nouţe, cam mototolite, dar încă neîmpăturate. Pe una din hârtiile mari era o pată mare de cerneală, iară dinitr-una mai mică lipsaa o bucată; dar acestea nu puteau să fie semne.
Ghiţă privi cîtva timp dezamăgit la bani; cu toate acestea, îi părea bine, căci la urma urmelor el avea drept la
90
o parte din aceşti bani, muncise pentru ei, îi cîstigase para cu para şi i-ar fi părut rău dac-ar fi trebuit să-i dea judecătorului, ceea ce era hotărît să facă cu banii ce-ar fi avînd vreun semn.
După ce trase iar banii în saltarul mesei, el se plimbă cîtva timp prin casă. îi era ca si cînd ar fi furînd oarecum acei bani şi se întreba mereu cuprins de îngrijare dacă nu cumva îşi pune el însuşi o cursă, ţiindu-i la dînsul. Ar fi voit să-i ia şi să-i arunce pe fereastră; însă el nu putea, se gândea cât trebuie să muncească un om ca dînsul pentru ca să adune atîta la un loc, şi nu-1 lăsa inima să-i dea din mână.
A treia zi era sâmbătă; ziua în care se numărau banii şi cînd trebuiau să fie toţi de faţă, un obicei bun, rămas încă din vremurile bune, şi mai ales obiceiul de care Chită nu s-ar fi putut lepăda niciodată.
încă de la început Ana era nedumerită. Ii părea că sunt iprea mulţi bani de astă dată şi nu putea să depărteze de la sine gîndul că hîrtiile nouă-nouţe au venit de la unul şi acelaşi om.
Iară bătrîna se bucura că săptămâna aceasta a fost aşa de bună.
— E bună aceasta? întrebă ea cînd văzu hîrtia din care lipsea o bucăţică.
— Să-mi dea Dumnezeu tot de aceste! grăi Ghiţă numărând mai departe.
Ana privi la hîrtie cu tot dinadinsul şi sângele îi peri din obraji; dar ea nu grăi nimic, deoarece era şi bătrîna de faţă.
In urmă voi să-i grăiască lui Ghiţă, dar nu putea, îl bănuise o dată şi se temea să-1 mai bănuiască. Aşa e! dar gîndu] rău, încuibat odată în mintea ei, nu o mai lăsa să-şi vie în fire, se temea, ea singură" nu ştia de ce, si mai ales seara, după ce Ghiţă şi bătrîna adormiră, capul începu a i se înfierbînta.
„Trebuie să aflu adevărul, de dragul copiilor mei, dacă nu de alta!" zise ea hotărîtă, apoi se dete jos din pat, căută cheile, deschise tiptil, ca o hoaţă, lada şi scoase teancul de hîrtii. Apoi se duse în odaia de lîngă birt, făcu lumină, încuie uşa, desfăcu cu mîna tremurătoare teancul şi începu să cerceteze hîrtiile.
92
— Asjta- e! girăd puinîind Ha o parte hârtia din care lipsea o bucăţică. Jur pe sfânta cruce că am văzut-o în mâinile ei î
Ea cercetă apoi hîrtiile noi pe care le bănuise din început.
Una dintre ele parcă era împunsă cu acul tocmai la mijloc, şi, cercetând mai departe, ea află cincizeci şi trei de bucăţi, care erau astfel împunse, ca şi cînd ar fi fost trase pe o sârmă subţire.
Ea puse hîrtiile una peste alta, apoi se întoarse cu capul ridicat la soţu-său şi-1 deşteptă din somn. - Ce-i?! Ce s-a întîmplat?! întrebă el speriat.
— Vino cu mine! îi zise ea.
El se ridică cu grăbire şi plecă buiguit în urma ei.
— De unde ai tu banii ăştia? întrebă ea, arătînd la hîrtiile de pe masă.
Ghiţă tresări, cuprins de spaima ucigaşului prins asupra faptei.
— Mai ştiu şi eu?! răspunse el. De la drumeţi.
— Ghiţă! îi zise ea. Nu te juoa cu dracul! Banii ăştia, cîţi sunt aici, toţi i-ai primit de la un singur om. Hârtia asta, din care lipseşte o bucată, a fost, odată în mîna mea: i^am dat-o femeii pe care o ştii şi tu, în ziua cînd a fost ucisă, iară aceste cincizeci şi trei de bucăţi sunt însemnate cu acelaşi semn, şi tot aşa trebuie să vie de la unul şi acelaşi om, şi anume, de la ea, căci la ea am văzut bani noi ca şi aceştia. Din două una: ori tu eşti amestecat în trebile aceste, şi atunci nu e bine, ori nu eşti amestecat şi nu ştii să te fereşti de oamenii răi, şi atunci iar nu e bine. Dacă-i aşa, apoi pune chiar acum caii la trăsură, căci vreau să plec de aici cu copiii mei.
Ea rămase cam zăpăcită cînd văzu că el, în loc de a se turbura, o priveşte cu dragoste si bucurie.
— Copiii aceia sunt si ai mei, zise el; lasă-i numai, ca e grija mea de -dânşii. Care va să zică, sunt însemnate hîrtiile? Şi eu am căutat semn pe ele, dar n-am găsit nici unul. Ce fel de semn e acela?
- Iată, răspunse Ana mai domoală, puind hîrtiile în faţa luminii; vezi împunsătura aceasta?
— O văd acum! o văd prea bine şi-1 ţin minte pe omul de la care le-am primit. E un om — urmă el peste puţin cam în silă — pe care nu-1 cunoşti, dar ai să-1 cunoşti într-o zi.
Grăind aceste, el se apropie de dînsa, îi luă capul între mini şi o sărută mai de multe ori pe frunte.
— Să nu-ţi faci gînduri rele — zise el iar — şi să nu te miri dacă mă vei vedea cîteodată cam schimbat la fire: eu trebuie să scot la capăt un lucru greu. Acum mă duc, chiar acum, ca să fiu mîne dimineaţă aici, aşa ca nimeni să nu ştie c-am fost dus peste noapte. M-ai înţeles? Du-te şi te culcă şi fă ca şi cînd n-aî şti nimic.
— Dar unde te duci? îl întrebă ea îngrijată.
— Am să-ţi spui, răspunse el, apoi strînse hîrtiile şi
plecă.

Peste puţin el călărea în treapăt mare de-a lungul drumului de ţâră spre Ineu, iară pe la miezul nopţii îl aştepta într-una din odăile mai retrase ale cazărmii pe Pintea, care se dusese cu banii la arîndaşul.
— Puţină treabă —grăi Pintea — dar tot e ceva. Ar trebui să ai mărturii că ai primit banii de la el; însă Lică e om viclean şi n-are să-ti dea decît între patru ochi.
— Atunci ce să facem? întrebă Ghiţă.
— Multe ar fi de făcut — grăi Pintea — numai dac-ai fi tu om mai viclean, dacă n-ai fi atît de prost, ca să-1 aperi cînd vrei să-1 surpi. Ştii tu că sluga ta, Marţi, e omul lui Lică?
— Marţi?! strigă Ghiţă.
- Nu te aprinde, îl întîmpină căprarul. Acum trebuie să-1 ţii, căci altfel ni se strică toată treaba. I-am găsit eu noima şi lui Marţi, îţi spui numai atît, că am aflat multe, dar încă nu destule, căci de Lică cu una, cu două nu te poţi apropia. Dacă m-ajută Dumnezeu, în cîteva zile am să dau şi de cei doi morţi: le sunt pe urmă. Nu s-a sfîrşit încă judecata: mai va - - fie chiar pînă la împăratul! Iacă ce-ţi spun eu ţie: banii împunşi cu acul sunt de la. bancă, unde hîrtiile se ţin în teancuri de cîte o sută de bucăţi, trase pe o sîrmă subţire, ca nimeni să nu poată fura din teanc fără de a rupe sîrma ori pecetea de la capătul ei, şi e ştiut că domnişoara aceea a luat banii de la bancă înainte de a fi plecat de la Ineu; argintul e de la arîndaşul, însă el a avut mai ales hîrtii mari, însemnate la colţ cu o slovă rotundă şi o cruce lîngă ea, şi aur, tot galbeni împărăteşti, la care tot al treilea zimţ e pilit. Te-ai simţi tu destoinic să mi-1 dai pe Lică prins, cînd are galbeni ori hîrtii astfel însemnate în şerpar la el?
Ti-1 dau! răspunse Ghiţă hotărî t.
- Mai domol, grăi Pintea; ăsta-i lucru greu Mă tem că ai să ne strici toată treaba. Să ştii un lucru 'Lică are acum trebuinţă de bani ca să-şi poarte judecata mai departe, şi, precum se vede, are de gînd să te pună pe tine sa-i preschimbi şi poate chiar să-i vinzi aur si argintărie. Tu primeşte orişice, vino la mine, şi eu îţi'schimb adecă îl pun pe arîndaşul să schimbe, fără ca el să ştie că eşti tu la mijloc. Se înţelege, tu te duci totdeauna la Arad ori la Oradea şi faci ca şi cînd ai fi schimbat acolo
- bi aac-as intra în vreo încurcătură!
- Grija mea de asta! Tu caută numai să te pui bine cu Lică!
In zori de zi Ghiţă dormea iar în patul său şi visa că-1 Lică prins şi vede cum Pintea scoate galbenii cu zimţii piliţi din serparul lui. Iară Ana îşi stăpînea răsuflarea, ca să nu-l deştepte din somnul său dulce
XIV
Ziua -următoare, deşteptîndu-se din somn, Ghiţă era neliniştit, îşi aducea bine aminte cele petrecute peste noapte, dar si le gîndea ca si cînd le-ar fi visat, şi parcă nu-i venea să le creadă, iar cînd îşi dedea seamă că ele în adevăr s-au petrecut, îi era ruşine de cele ce făcuse si se temea că, mai curînd ori mai tîrziu, se va da de gol, şi nu numai va strica toată treaba, dar îşi va băga totodată şi capul în primejdie.
„Nu! îşi zise el, eu nu pot să o fac aceasta; n-am In mine inima, n-am, precum zice Pintea, dibăcia pe care ar trebui s-o am, pentru ca să o .pot face."
De aceea, eînd Ana îl întrebă despre cele puse la cale peste noapte, el răspunse că e bine şi că toate s-au făcut şi, dînd acest răspuns, el nu spunea decît adevărul pe care îl sîmtea atunci în sufletul său.
Ana însă era adine jignită: ea ar fi dorit să afle mai multe, se simţea în drept a cere să ştie tot şi nu putea să-1 ierte pe Ghiţă pentru lipsa lui de încredere.
— Vorbeşti cu mine — îi zise ea — cum ai vorbi cu un
95
străin, cu un copil, cum ai vorbi cu o slugă, pe care o ţii cu simbrie, fiindcă ai trebuinţă de ea.
Şi Ana «avea dreptate.
Â doua zi, cînd Lică se întoarse iar pe la circiumă, Ghiţă sîmţi că nu ştie ce are să facă. Intîia oară în viaţa lui îi era ruşine de Lică, se simţea oarecum mai netrebnic decît dînsul şi se temea înzecit de răzbunarea lui.
Iară Lică era vesel, era precum nu fusese mai nainte, om cu inima deschisă.
Bunul Dumnezeu a rînduit ca copilul să se ia întru toate după oamenii mari, si Petrişor, băiatul lui Ghiţă, voia şi el să aibă cu orice preţ un bici ca nenea Lică, dacă nu poate să aibă deocamdată chiar şi unul ca dînsul; Ana luase dar un caier şi se pusese să-i împletească unul.
— Ce are să iasă de aici? întrebă Lică. Un bici pentru Petrişor voinicul. Ei! apoi dacă-i aşa, las' pe mine: ce-a da tîrgul şi norocul! ţine capătul, să-i împletesc eu un bici cum îl ştiu eu împleti.
Ana rămase pe laiţă, ţiind capătul pieţei, iară Lică stetea înaintea ei şi, împărţind fuiorul în opt şuviţe, începu să împletească în opt coarde, cum ea nu mai văzuse mai nainte. Şi cum el împletea, ea privea la degetele lui, care strîngeau pleata, răsuceau coarda şi-o împleteau cu măiestrie între celelalte, privea la mîna lui, care nu atinsese niciodată sapa, nici coarnele plugului, ci numai biciul uşurel şi frîul calului, la mîna albă şi la degetele lui subţiri şi lungi, privea la cămaşa lui albă ca floricelele, la faţa lui rasă neted, la mustaţa lui lungă, la ochii lui verzui, care acum se mişcau cu atîta voiciune, privea şi asculta vorbele vesele, care curgeau într-una peste buzele lui, privea şi asculta şi-şi aducea aminte de omul rece şi aspru la faţă, pe care-1 .privise c-o uimire copilărească atunci, în ziua aceea, cînd el sosise pentru întîia oară la Moara cu noroc, pe omul tăcut, pe care-1 crezuse odinioară aşa de rău şi de primejdios şi care acum îşi petrecea timpul cu dînsa şi se bucura cînd vedea că Petrişor saltă de bucurie.

Şi pe cînd Ana privea, asculta si gîndea, oarecum fără de voie, la cele ce au fost şi la cele ce sunt, pleata scoasă în patru dungi se lungea mereu. — Frumos are să iasă! îi zise ea.

- S-ar putea oare să iasă altfel, răspunse el cam cu jumătate de gură, cînd o nevastă aşa de frumoasă îi ţine capătul? Mie nu mi-ar păsa — adăugă apoi peste puţin -dac-ar ieşi si lung cît postul Paştilor.
Ana se turbură şi-ar fi voit să dea capătul să-1 mai ţie şi Uţa, care stătea cîţiva paşi în dosul ei; dar ea se făcu că nu înţelege şi începu să vorbească cu copilul.
De aici înainte Lică îşi rări vorbele, începu să sub-ţieze coardele, să împletească mai iute şi încetul cu încetul iar se făcu omul cu faţă rece şi aspră.
— Nu mai am mult, zise el în cele din urmă; sfîrşesc numaidecît; codoriştea o fac eu apoi şi singur.
Pe Ana o mîhneau aceste cuvinte. Pornită spre veselie, precum era, ar fi dorit să vadă tot feţe vesele, si se simţea cu atît mai jignită cînd ştia că ea însăşi a stricat voia bună a cuiva; umbla dar dinadins să-1 aducă iar la voie bună pe Lică, să-1 lase precum 1-a găsit, şi-i venea oarecum să plîngă cînd vedea că nu izbuteşte. Ea îi zîmbea în ochi, îi arăta în toate chipurile că se bucură- de vorbele lui, iară cînd el se duse să caute o nuia, din care să taie codoriştea, îşi luă copilul de mîna şi-i zise veselă: „Hai şi noi să-i ajutăm lui nenea Lică".
Ghiţă umbla în vremea aceasta după trebile sale, însă cînd el se întoarse iar la circiumă, Lică şedea la masa de sub cerdac şi tăia cu vîrful cuţitului crestături pe codoriştea făcută gata, iar Ana stetea în dosul lui şi privea peste umărul lui cum lucrează, şi cum stetea aşa, ea se rezema cu dreapta de masă, iară stingă o ţinea pe cellalt umăr al lui.
Ghiţă rămase o clipă ameţit, apoi se depărta iute, ca să nu mai vadă.
„Nu! îşi zise el, de asta nu m-am temut niciodată şi nu mă tem nici acum."
Si în adevăr el nu se temea, dară ferbea cu toate aceste în el. îşi aducea aminte vorbele lui Lică despre slăbi-ciunea pentru muiere, înţelegea gîndul lui şi se turbura cînd se gîndea că Lică crede c-ar fi cu putinţă şi că Ana, chiar ea, în nesocotinţa ei copilărească, îl întăreşte în această credinţă. Dar tocmai de aceea el însuşi nu voia să înţeleagă nimic, şi peste o jumătate de ceas, cînd se văzu iar singur cu Lică, el se arata mai deschis la inimă decît de obicei.

Pintea avuse o bună presimţire. Lică-i aduse astă dată lui Ghiţă patru hîrtii mari şi, puindu-le pe masă, îi grăi:
- In jumătate: cît ţie, atît mie, dar la aceste să bagi mai bine de seamă, fiindcă au semne.
Ghiţă privi cîtva timp la hîrtii şi la semnele ce acum îi erau cunoscute.
- Te înţeleg, zise el apoi; nu ceri decît cincizeci la sută; ceilalţi cincizeci să fie ai mei, ca bani de cheltuială. Eu te sfătuiesc însă să-ţi alegi vreun alt om pentru treaba asta: nu te temi tu că iau banii ăştia şi mă duc cu ei la judecătorie ca să spun că-i am de la tine? Ai face bine să te temi şi să-mi dai pace.
- Dac-ai avea de gînd s-o faci, nu mi-ai fi spus-o, răspunse Lică. Poate că tu crezi c-ai putea s-o faci; te ştiu însă om destul de cuminte pentru ca să sîmţi ce-ar urma de acolo pentru tine, şi te ştiu om care ţine la bani.
Ghiţă se ştia şi el însuşi om care ţine la bani, dar tocmai de aceea nu voia s-o afle de la alţii. El luă banii şi îi puse în ladă, apoi scoase un teanc de hîrtii mai mici şi dete lui Lică jumătatea ce i se cuvenea, zicîndu-şi mereu, pe cînd număra:
„Am să-ţi arăt eu ţie că tot nu ţin la bani atît de mult cum crezi tu."
Şi în adevăr, el nu aşteptă decît noaptea, pentru ca să plece la Ineu.
Seara însă Lică iar se întoarse la Moara cu noroc şi-i aduse zece bucăţi de hîrtie, pentru ca să nu-i dea timp de răsuflare.
— Dacă n-ai destul mărunt la casa ta — îi zise el— pleacă mîne la Arad, ca să schimbi.
— Aşa îmi pare că am, îi răspunse Ghiţă, şi-i dete aproape toţi banii mărunţi pe care îi avea la dînsul.
Şi numai cînd se întoarse de la îneu, Ghiţă simţea că Lică are dreptate. El îi dăduse lui Pintea cele patrusprezece bucăţi de hîrtie, dar nu-i spusese un lucru: că jumătate din bani sunt ai săi, ci, dinprotivă, stăruise ca jandarmul să-i schimbe banii deplin, pentru ca Lică să nu sîmtă nimic. Ii fusese în mai multe rînduri vorba pe buze, însă totdeauna îşi zicea: „Adecă de ce folos ar fi dae->ar mai afla-o şi asta!?" Iară acum, cînd se întorcea la Moara cu noroc, îşi punea de gînd că i-o va spune într-alt rînd.
— Intr-alt rînd? Da! însă în curînd el se încredinţa că nu poate să i-o spună, si cu cit mai mult se încredinţa despre aceasta, cu cît mai dinadins se ferea de Pintea.
Si omul foarte lesnse se împacă cu păcatele sale.
„Ei! ce să-mi fac!? îşi zise Ghiţă în cele din urmă. Aşa m-a lăsat Dumnezeu! Ce să-mi fac dacă e în mine ceva mai tare decît voinţa mea!? Nici cocosatul nu e însuşi vinovat că are cocoaşă în spinare: nimeni mai mult decît dînsul n-ar dori să n-o aibă."
Si fiindcă avea un păcat pe care nu-1 putea stăpîni, el nici nu-şi mai dedea silinţă să-1 stăpînească si se lăsa cu totul în voia întîmplărilor. Apoi el nici nu mai era om cinstit; lumea tot îl credeia rău. Cîteodată, cînd îl apuca

frica de pedeapsă ori de răzbunarea lui Lică, el îşi punea de gînd că are să plece şi să se ducă, incit să i se piardă urma, însă el iar se dumirea şi aştepta ca Lică să vină iar cu banii.
Astfel, trecu toamna şi veni iarna, trecu si iarna si sosi primăvara. Pintea se făcea din ce în ce mai nerăbdător, căci aflase în cele din urmă şi pe oamenii îngropaţi; arîndasul avea fierbinţeli de cîte ori trebuia să dea bani mărunţi pentru banii pe care îi agonisise cu multă osteneală; Ghiţă însă nu avea altă vorbă decît: „Ţi-1 dau legat, dar trebuie să bag de seamă, ca să nu stric toată treaba". Iară mai departe el rîdea în pumni ori tremura de frică.
Căci adunase mulţi bani Ghiţă, atît de mulţi, încît în fiecare zi îşi zicea: „Mult a strîns arîndasul!" dar precum aduna banii, el scăpata mereu în gîndul său.
In vremea aceasta Lică trăia zile albe. El venea des pe la Moara cu noroc, şi de cîte ori venea era vesel şi bun şi om cu dare de mînă. Si fiindcă era vesel şi bun şi darnic, ţiganii de la Ineu prinseseră slăbiciune de dînsul si treceau foarte des pe la circiumă ca să întrebe dacă n-a venit cumva ori dacă nu are să vină în curînd, ca să-ţi petreacă cu tovarăşii.
Iară cînd ei îl găseau, se puneau să-i cînte, şi atunci venea rîndul la Uţa, femeie înaltă, smeadă şi sprintenă la vorba.
Lică nu juca decît foarte arareori, şi atunci mai ales cu Ana, cu copilul ori, pentru ca gluma să fie. de tot bună, cu bătrîna. îi plăcea să stea, să privească şi să as-
99
culte, fiindcă era destul de privit şi destul de auzity fiindcă Uţa juca cum se joacă la circiumă şi vorbea cum se vorbeşte în birt, fără multe marafeturi, fără mult în-cungiur. Iară cînd Uţa mergea prea departe cu veselia, Lică îi zicea: „Mai astîmpără-te, fă! prea te obrăzniceşti44. Dar ea atunci, parcă tocmai în ciuda lui, se făcea cu atît mai dezmăţată.
Bătrîna dedea miloasă din umeri şi zicea aşa în ea: „Ei! ce să-i faci! Aşa a lăsat-o Dumnezeu! Păcatul ei!" Ana la început se turbura, în urmă se înscîrbea şi dez-măţările Uţei îi păreau sarbede, şi numai tîrziu se deprinse cu ele, ba, cînd Uţa zicea cîte una neclătită, stăpîna ei simţea un fel de mîncărime şi prindea poftă să zică una si mai bună. Atunci Lică rîdea din toată inima şi nu lipsea niciodată a zice: „Bată-te să te bată, dar de mult n-am rîs aşa de cu poftă".
Iar Ghiţă nu rîdea; se făcea că nu pricepe gluma, şi cînd vedea pe Lică învîrtindu-se pe lîngă Ana ori pe Ana trăgîndu-se la Lică, el se ducea pe ici încolo, ca să nu vadă nin^ic, fiindcă-i era greu să vadă si-1 durea inima cînd simţea cum Ana scăpată din ce în ce în gîndul său. Dar cîteodată îi părea că ea îşi da silinţa să-1 ţină pe Lică departe de la sine, şi atunci el îşi făcea mustrări si simţea înzecit ticăloşia la care căzuse el însuşi; de aceea parcă-i venea să se bucure cînd iar o vedea căutîndu-1 cu ochii pe Lică ori legîndu-se de el, căci acum erau deopotrivă.
La începutul Săptămînii Luminate, Pintea trecu pe la
Moara cu noroc si-1 luă iar pe Ghiţă de scurt.
— Ce să-i fac! răspunse Ghiţă. E om viclean şi nu-1 pot prinde. Dac-aş şti cînd are banii la el, te-aş vesti ori 1-aş prinde faţă cu cîţiva drumeţi. Mă tem însă să nu mă dau de gol: şi tu ştii că-mi pun chiar capul în primejdie, fără ca să-1 stric pe el. îţi spun drept: îmi vine să-mi iau boscîrţele şi să fug de aici.
— Bine, bine! grăi Pintea. Dar Dumnezeu să te ferească pe tine să nu te pună păcatul să mă înşeli pe mine l
Ghiţă nu răspunse nimic.
Bătrîna încă de mult umbla cu gîndul de a potrivi lucrurile astfel, ca să-şi petreacă Pastile cu toţii împreună la una dintre fetele ei din Ineu si totdeauna se întrista cînd Ghiţă zicea: „Dacă se poate". Numaidecît după pleca-
100
rea lui Pmtea, Ghiţă se duse dar la ea şi-i spuse că se poate şi să-i vestească prin vreun drumeţ pe cei din Ineu despre aceasta, ca să facă din vreme toate pregătirile.
- Bine, ginere dragă! grăi bătrîna, cuprinsă de vie bucurie. Dumnezeu să te binecuvînteze pentru această hotărîre a ta, căci, precum tu prea bine vezi, eu sunt bătrîna, si cine ştie dacă ne va mai fi dat să petrecem o zi de sărbătoare împreună . ..
Era în adevăr mişcată bătrîna; nu-şi aducea aminte să fi petrecut vreodată în viaţa ei sfintele sărbători altfel decît împreună cu cei mai de aproape ai săi, afară de anul trecut cînd Pastile căzuseră tocmai în timpul mutării lor la Moara cu noroc si parcă nu erau Paşti, parcă-i lipsea darul pentru tot anul dacă mai petrecea si acuma ca în anul trecut.
Mare era şi bucuria Anei, care de mult nu-şi văzuse rudele şi prietenele cu care fetise, mare bucuria copiilor, care totdeauna aveau dor de Ineu, unde căpătau daruri de la mătusile lor şi găseau alţi copii ca dînsii.
Ana si bătrîna se puseră la sfat, deoarece cu mîna goală nu puteau să meargă, şi mai ales Ana simţea în ea o puternică pornire de a se arăta că nu mai e săracă, precum fusese odinioară, şi parcă i-ar fi venit pofta să risipească acum deodată tot ce cîstigaseră în timp de un an.
Pe cînd ele steteau de sfat, Ghiţă se afla singur în odaia de lîngă birt şi-şi număra banii, îi număra singur, fără zgomot, şi ascuţiridu-şi mereu urechea, pentru ca să-i ascundă îndată ce ar sîmţi că se apropie cineva.
în clipa cînd văzuse mînia lui Pintea, el luase hotă-rîrea de a-şi trimite nevasta şi copiii de sărbători la Ineu şi de a se duce astfel, neştiut de nimeni, să caute undeva un loc ascuns, unde să-i cheme în urmă la sine şi să-şi

petreacă zilele vieţii pierdut în lume şi nesupărat de nimeni, deoarece Lică nu putea să-1 vîndă, iar Pintea nu ştia nimic, însă chiar la cel dinţii pas făcut pentru punerea în lucrare a hotărîrii sale el începu să sovăiască. îl durea bucuria bătrînei şi parcă nu se simţea destul de tare ca să o curme în ziua hotărîtă pentru plecare, îl durea cu atît mai mult cu cît vedea în ea totodată durerea zguduitoare pe care o vor simţi cu toţii în ziua cînd nu-1 vor mai găsi. Apoi, dacă fugea de frica lui Pintea, nu mai puţin se temea că, fugind, Lică îi va găsi
101
urma. Acum, în sfîrşit, cînd îşi văzu banii adunaţi atît de mulţi la un loc, îl cuprinse cu o putere necovîrşită gîndul, venit ca din senin, că Lică, ştiindu-1 că are bani mulţi, va veni într-o zi să-i ia de la dînsul, şi după ce-si puse iar banii în ladă si stinse lumina, el se opri îngrozit în mijlocul odăii întunecate: vedea parcă, departe, dincolo de dealul despre Ineu, în valea tăcută şi pustii-cioasă, trăsura părăsită la marginea drumului si copilul omorît şi aruncat pe iarba stropită cu sînge.
Nu, nu era destul că se duce; trebuia să se ducă aşa, ca nimeni, şi mai ales Lică, să nu-i poată da de urmă.
Iar Ana nu simţea nimic; capul ei era plin de colaci, de ouă roşii, de plăcinte, gîndul ei era dus în lumea căreia dorea să i se arate. Marţi seara trecu pe la circiumă şi Lică Sămădăul, căruia Ghiţă îi trimisese^ vorbă c-ar fi avînd să-i spună iceva, dar ea nu ştia nici cînd el a venit, nici cînd a plecat.
Lică nici nu stătuse mult. Ghiţă dorise numai să-1 întrebe în taină dacă nu are cumva bani de schimbat, fiindcă are de gînd să meargă peste sărbători, neştiut de nimeni, la Pesta, ca să schimbe ce are la dînsul, mai <ales galbenii, pe care nu îndrăznea să-i dea pe aici prin apropiere. Aşa credea el ca va putea să alunge orice prepus din mintea lui Lică, pentru ca numai într-un tîrziu să-i vină gîndul de a ştirici încotro a plecat.
- Am, răspunse Lică. Nevasta cînd îţi pleacă? — Sîmbătă de cu seară.
- Atunci tu mă aşteaptă, că viu neapărat, fie sîmbătă seara, fie duminecă dimineaţa şi-ţi aduc, îţi aduc fel de fel.
Ghiţă începu să tremure. Acum nu mai era vorba numai să fugă, ci să-1 si fure totodată pe Lică.
„Dac-o fac, să o fac barem deplină!" îşi zise el ameţit de acest nou gînd si numărînd cu neastîmpăr ceasurile ce-i mai rămîneau.
Sîmbătă pe la amiazăzi, în sfîrşit, cînd toate erau puse la cale, toate gătite pentru ziua de sărbătoare, el spuse că nu poate să plece, cel puţin nu chiar acum, deodată cu ceilalţi, fiindcă are să-1 aştepte pe Lică, de la care a primit vorbă.
- Atunci nici eu nu mă duc, grăi Ana, pentru care această nouă hotărîre a lui Ghiţă venea ca un trăsnet căzut din senin.
102
— Ai înnebunit? zise el. Le-aţi trimis vorbă că veniţi, aţi făcut din partea voastră toate pregătirile şi acum nu mergeţi? Duceţi-vă voi şi vă petreceţi sărbătorile, ca şi cînd eu nici nu as fi; cu atît mai bine are să vă pară dacă voi veni mai tîrziu.
- Eu nu pot să-mi petrec Pastile fără tine, grăi nevasta. Te gîndeşte ce ar zice lumea cînd te-as lăsa singur aici.
— Ei! vorbe degeaba! Vreau să te duci!
— De ce te răsteşti la mine? zise Ana mîhnită. Ghiţă! spune-mi, ce ai tu? De ce nu-mi vorbeşti pe faţă?
"Ghiţă se plimbă cîtva timp prin casă, apoi se opri la fereastră şi privi afară.
— îmi stai în cale, zise el în cele din urmă.
Ana simţi în ea pornirea de a pleca fără de întîrziere, pentru ca să nu se mai întoarcă niciodată; îi părea că nu mai poate trăi cu omul care i-a grăit o dată aceste cuvinte: era însă în sufletul ei şi ceva mai tare decît această pornire.
— Tocmai de aceea voiesc să rămîn — răspunse ea — si am să rămîn, pentru că nu mă lasă inima să plec. Grozav te-ai schimbat tu de cîtăva vreme: abia mai ţiu minte de cînd nu m-ai atins cu mîna si nu mi-ai zis o vorbă bună; dar să nu crezi că aşa mă vei alunga de la tine. Ţiu la tine, Ghiţă — strigă ea îndărătnicită — ţiu cu toată inima, şi cu cît te vei face mai aspru, cu atît mai dinadins am să ţiu, şi ţi-o spun aceasta tocmai fiindcă te văd că nu vrei s-o auzi.
Şi în adevăr Ghiţă nu se temea de nimic mai mult decît de nişte cuvinte ca aceste, si acum, cînd ie auzi, el se simţi ca si cînd ar fi cuprins de un păiengeniş pe care nu se îndura să-1 rupă.
— Grozav ţi-e de mine! zise el. Spune drept; vor-beşte-mi pe faţă; vrei să rămîi, pentru că ştii că are să fie şi Lică aici.
— Eşti un om netrebnic si grozav trebuie să te fi ticăloşit tu în tine pentru ca să-mi spui ceea ce nu crezi nici tu însuţi, zise ea si se depărta fără zgomot. Apoi, din prag, ea îi mai aruncă vorbele: Tu eşti acela care se pleacă înaintea lui ca o slugă, iar nu eu, Ghiţă! Să ne ferească pe noi Dumnezeu să nu ai tu cumva ceva pe
103
sufletul tău, că atunci toată viaţa noastră e mai rea decît
o robie!
Ghiţă o lăsă să se durîă, ba chiar se bucura că ea se duce, fiindcă nu-i mai venea să creadă că acum ea va rămînea şi niciodată hotărârea lui de a pleca nu fusese mai tare decît acum. In adevăr, viaţa ei nu era decît o robie, o robie de -care nu mai putea scăpa decît aşa, dacă se duceau în lume. Ea putea încă să fie fericită; el însuşi, niciodată.
Dar Ghiţă se înşela.

Bătrîna plecă de cu seara singură cu copiii, singură şi mîhnită pînă în adâncul inimii. Ea îşi sărută la despărţire copila, o sărută o dată, de două, o sărută de mai multe ori, ca şi cînd s-ar despărţi pe veci de dînsa, ca şi cînd acum o iar mărita şi numai a<:um ar simţi că ea trebuie să împartă bucurii şi amaruri cu soţul ei. Dar inima îi era grea şi trebuia să şi-o uşureze.
- Eu vorbesc arareori — zise ea — deşi totdeauna spun cam multe. Aşa-mi este firea. N-am însă obiceiul de a mă amesteca în trebile altora. Voi sunteţi copiii mei: n-am stăruit însă niciodată să faceţi altfel decît aşa cum vă trage inima. Acum însă mă doare inima cînd văd că pentru Lică voi părăsiţi neamurile voastre de sfintele sărbători şi nu vă miraţi dacă doresc să ascultaţi o dată si de mine: nu vă lăsaţi prea departe cu oameni ca Lică. E bine să-i crezi pe oameni buni, fiindcă aşa te bucuri mai mult de dînşii: Lică e însă om rău din fire. Nu v-am spus-o pînă acum, fiindcă n-aveam pentru ce: acum vă zic să-1 ţineţi mai departe de voi.
Bătrîna grăi şi se duse, iar Ghiţă şi Ana rămaseră, cu Marţi si cu Uţa la Moara cu noroc, care, ca niciodată mai nainte, parcă stetea pustie şi întunecată în urma bătrînei. — Ei! ce să-mi faci!? grăi Ghiţă, cînd îşi văzu zădărnicit astfel planul. Se vede că acesta e norocul meu, şi dac-ar fi nenorocirea mea: cine poate să scape de soarta ce-i este scrisă!? Poate că e mai bine.
Atît se simţea de ticăloşit şi de slab în el însuşi, încît nu mai putea să-si dea seamă ce poate şi ce nu poate să facă, şi aşa, încetul cu încetul, se lăsa în voia întâmplării şi aştepta cu o leneşă nepăsare sosirea lui Lică.
Sosind duminecă, în ziua de Paşti, pe la prînzul cel mic, dimpreună cu Răuţ şi cu Păun, un alt tovarăş al lor,
104
toţi trei călări, la Moara cu noroc, Lică se simţi cam scos din sărite cînd nu-1 găsi pe Ghiţă singur, precum fusese vorba. El însă nu grăi nimic, si aruncă numai o traistă cu scule, pe care o adusese cu sine, într-un colţ al casei.
- N-am putut să mă desfac de dînsa! grăi Ghiţă.
- N-ai putut!? Trebuie să te desfaci, îi răspunse Lică aspru. Va să zică, eu umblu aşa după pofta inimii tale. Am adus bani, aur şi argintărie, si nu pot să le port cu mine. Fă-i rînd să plece.
— Cum să-i fac?
— Ce-mi pasă mie!? Fă-i rînd, şi atît! Cum? asta-i treaba ta.
Ghiţă vedea parcă iar trăsura părăsită la marginea drumului, c u. copilul mort lingă dînsa.
— Să te ferească Dumnezeu de oamenii care au slăbiciune de vreo muiere! urmă Lică aprins.
— Slăbiciune nu am, grăi cîrciumarul.
— Nu ai! zise iar sămădăul. Bine! înţelegi tu că lucrul ăsta trebuie să ajungă o dată la un capăt. Lasă, că-i pun eu capătul! Bine c-a rămas aici. Am astăzi o grozavă mmcărime în mine, adause apoi aşa pentru dînsul, şi împinse cu piciorul traista în dosul unei lăzi ce se afla în apropiere.
După Aceste el ieşi prin birt, pişcă de pulpă pe Uţa, care stetea răzemată de uşchior, îiucît ea ţipă, si se duse mai departe la Ana, care stetea înaintea cerdacului, pusă pe gînduri asupra celor ce se vor fi petrecînd în casă.
— Fac rămăşag — zise el — că peste jumătate de ceas sunt aici şi ţiganii. Au un miros "mai bun decît copoiul. Apoi să ne facem o zi cum n-a mai fost nici una din cele de pînă acum. Am azi un chef din cele mari, şi trebuie să ştii că eu sunt nesăţios cînd mă apucă cheful.
— Şi eu sunt la chef, răspunse Ana cam în silă. Lică se apropie mai tare de dînsa si-i zise la ureche,
aşa ca de glumă:
— Ii fac eu rînd lui Ghiţă .-'ă plece şi să ne lase singuri.
Ana-şi opri răsuflarea. Era o glumă aceasta; însă, chiar ca glumă, era prea îndrăzneaţă şi-o atingea tocmai acolo unde era mai simţitoare.
— Numai dacă-1 poţi, îi zise ea, dar cu capul ridicat şi privindu-1 peste umăr, ca si cînd ar voi să mai adauge:
105
„Tare te-nşeli dacă crezi că bărbatul meu ţine atît de
puţin la mine".
— Uite cum se supără, zise el acum zîmbind. Asa-i că te-am atins la inimă!? Ei, apoi dacă n-as şti eu cit de mult îşi ţine la nevastă, de mult i-as fi furat-o.
Şi asta era o glumă, însă una care îi mai plăcea Anei.
Lică avuse dreptate. Nu trecu mult, şi ţiganii sosiră şi pe cînd la Ineu oamenii intrau în biserică, la Moara cu noroc se începu veselia destrăbălată şi fără frâu.
Ana nu voia să joace tocmai pe timpul sfintei liturghii şi era jignită văzînd pe Uţa acum chiar mai neruşinată decît totdeauna; dar Lică, neastîmpărat afară din seamăn, o strînse în braţe si o luă cu sila la joc. Ea îşi aţinti ochii la Ghiţă: acesta însă, în loc de a se arăta supărat, scoase pe Uţa din mînile lui Răuţ si începu să-si petreacă şi el, dar să-si petreacă, precum petrece omul, cînd se pune în ciuda altuia. Apoi desfrîul are şi el farmecele lui, si Ana încetul cu încetul se obicinuise şi prinsese o tainică poftă de el.
Pentru ca petrecerea să fie mai cu haz, Lică scoase peste cîtva timp din serparul său plin de bani patru hîrtii, scuipă pe ele şi lipi pe fruntea fiecăruia dintre ţigani cîte una.
— Acum cîntaţi pînă ce nu se rup toate coardele! strigă el apoi, si iar o apucă pe Ana, care dinadins se lăsa în voia lui şi se făcea cu atît mai neastîmpărată cu cît Ghiţă se arăta mai nepăsător.
Iar Ghiţă fierbea în el şi nu se stăpînea decît cu gîn-dul că e vai si amar de bărbatul care trebuie să-şi păzească

nevasta, şi era vesel, ca să arate că el nu e asemenea bărbat.
Era doar o veselie, încît casa parcă era să zboare cu dînşii în aer: Liică o juca pe Ana de abia îi mai atingeau picioarele pămîntul; Ghiţă si Răuţ luaseră pe Uţa la mijloc; Păun si Marţi băteau în palme şi chiuiau în ruptul capului; ţiganii trăgeau din toate puterile cu arcuşul, zîmbind cu mulţumire şi privind din cînd în cînd cu ochii galeşi la hîrtiile ce le erau lipite pe frunte, iar cînii lui Ghiţă zăceau cu capul pe labe în pragul birtului şi priveau buiguiţi la cele ce se 'petreceau.
106
Obosit, în sfîrsit, de joc, Lică se lăsă pe laiţă, o luă pe Ana pe genunchi şi începu, aşa în glumă, să o sărute şi să o strîngă la pept.
Ghiţă nu se mai putut stăpîni si, făcîndu-se că nu vede nimic, ieşi să se mai răcorească sub cerdac.
— Acu lasă-mă — grăi Ana înecată — că începe Ghiţă să se supere.
- Apoi nu vezi tu că nici eu nu vreau alta? răspunse Lică. Să-1 necăjim niţel. Măi Ghiţă! strigă apoi, aşa e că mi-o laşi mie acu o dată, de ziua de Paşti?
— Fă cu ea ce vrei! răspunse Ghiţă în glumă; dar în dosul glumei se simţea mînia lui oarbă şi nesăţioasă.
Ana se desfăcu din braţele lui Lică, si cîtva timp veselia peri din mijlocul lor, deşi îndeosebi Ana numai acu era în voie bună si ar fi voit să-si petreacă din toată inima.
Iar Ghiţă plănuia în el cum să plece acum la Ineu, fără ca să dea loc la presupuneri, cum să plece, cum să-1 afle pe Pintea si cum să se întoarcă pe nesimţite cu el ca să i-1 dea prins pe Lică. Era pe la un ceas după-amiazăzi cînd Lică îl apucă la o parte şi îi zise:
— Noi ne-am înţeles: tu pleci pe ici încolo şi mă laşi pe mine aici cu dînsa. N-ai nevoie să-i spui nimic: te duci, ca să sş pomenească deodată singură cu mine şi atît. Am să le zic celorlalţi că te-ai pus să dormi în podul grajdului, pentru ca nimeni afară de noi să nu sîmţă nimic.
Ghiţă se aşteptase la aceasta; acum însă, cînd nu mai era timp de a se chibzui, el rămase încremenit.
- Are să-ţi vie greu acu o dată, urmă Lică; de aici înainte eşti lecuit pe vecie. Tu vezi că ea mi se dă de bunăvoie; aşa sunt muierile.
Ochii lui Ghiţă se împăingeniră. In două ceasuri putea să meargă călare şi pe căi ascunse la Ineu şi în alte două ceasuri, pe cînd se întunecă, să se întoarcă dimpreună cu Pintea la Moara cu noroc.
„Aşa vrea Dumnezeu! îşi zise el; aşa mi-a fost rînduit."
Şi cînd şi le zicea aceste, se simţea aşa de tare, încît,
cu toate cele ce văzuse, nu credea că e cu putinţă ca
Ana, Ana iui, să se dea vie în mînile unui om ca Lică.
•„Si dacă se dă, atunci e mai bine aşa, adăugă el: să se
107
hotărască odată; să ştiu cum stau, căci viaţa mea tot e pierdută dacă nu răusesc acum/4
- Bine, îi zise dar lui Lică. Şi cînd să mă întorc?
— Mine dimineaţă.
- Dar un lucru — adause Ghiţă — fă ce faci, însă nu mă face de ruşinea lumii: caută ca ceilalţi să nu sîmţă nimic.
— Asta de sine se înţelege; altfel nici ea nu m-ar lăsa să mă apropii de dînsa, grăi Lică, şi se depărta.
Ghiţă rămase cîtva timp privind în urma lui, apoi se întoarse spre grajd, cu avîntul omului care, purtat şi orbit de un singur gînd, îşi pune viaţa în joc ca să arate că nu se teme că o va perde.
Pe cînd el îşi gătea calul în grajd, Li.că-1 punea la cale pe Răuţ.
- Care va să zică —grăi Răuţ, în cele din urmă —cînd se înserează, noi îi lăsăm pe dînşii acolo, ne întoarcem, stăm ascunşi şi nu ieşim decît la semnul dat de tine.
— Huhurez! răspunse Lică, şi iar se puse pe veselie. Peste puţin, Răuţ întrebă cine voieşte să vie cu dînsul la Şicula.
— Punem caii la căruţa lui Ghiţă — zise el — încărcăm ţiganii şi mergem la nuntă: Uţă! hait'! şi tu cu noi! 0 dată sunt Paşti pe an! îl luăm şi pe Marţi.
- M-aş duce si eu, grăi Lică, dar nu mă lasă inima: apoi ar trebui să fiu de mult la Fundureni şi nu pot să mai perd vremea pe aici ori pe la Şicula.
— Marţi! zise Uţa zîmbind prin ascuns. El cine şti® pe unde o fi acum. O fi sărind gardurile prin Fundureni, pe la drăguţa lui de pereche: dar eu mă duc, dacă mă luaţi. Atît dorea şi Ana: să rămîie singură cu Ghiţă.
Intr-un tîrziu, însă, ea băgă de seamă că Ghiţă, care nu fusese de faţă la plecarea celorlalţi, nu se mai întoarce şi începu a se nedumiri.
— Ghiţă doarme prea mult, zise ea ridicmdu-se.
— S-a dus şi el, grăi Lică aşezat.
— Cine?
- Ghiţă. N-am zis că-i fac rînd să plece?
Ana se întoarse cu obrajii aprinşi de la el şi ieşi afară ca să-1 caute pe Ghiţă; dar ea îl văzu departe pe vale în sus călărind spre Fundureni, rămase cîtva timp răcită în tot trupul, apoi iar se întoarse.

— Aşa-i — zise ea zîmbind — s-a dus. Cu atît mai bine! Lică se ridică si făcu ca şi cînd ar fi voind să plece şi el.
— Ce vrei? întrebă ea.
- Nu spuneam că trebuie să plec?
— Să nu umblăm cu vorbe deşerte, îi zise ea. Acu rămîi. Tu eşti om, Lică, iară Ghiţă nu e decît o muiere îmbrăcată în haine bărbăteşti, ba chiar mai rău decît aşa.
Grăind aceste, ea-şi astîmpără obrajii cu palmele, îşi ridică cu vîrful degetelor părul de pe frunte, apoi grăi, privind ca ieşită din fire împrejur:
— Rău ai făcut că i-ai trimis pe ceilalţi de aici. Aş vrea să văd oameni împrejurul meu, oameni mulţi, să-mi petrec, încît să ţi se ridice perii în vîrful capului, pînă ce nu cad istovită la pămînt. Dar acum e bine şi aşa: tu trebuie să-mi făgăduieşti însă un lucru.
Lică privea cu mulţumire la obrajii ei aprinşi, la ochii ei plini de văpaie sălbatică, la buzele ei desfăcute ca şi caisa răscoaptă şi la trupul ei înalt, mlădios şi fraged. Se simţea stăipînit de dînsa si parcă voia dinadins să se lase în stăpînirea ei.
— Oricare ar fi acela, ţi-1 fac, zise el, întinzînd mina, ca s-o apuce.

XV

Era în amurgul serii.
Peste zi fusese cald ca în zilele de vară, şi acum, pe la asfinţitul soarelui, se simţea un fel de greutate în aer; deodată se făcu rece şi începu să bată vîntul şi să aducă nişte nouri de la răsărit, să-i întindă la dreapta şi la stingă şi să-i mîne mereu înainte spre apus.
De departe, ca din fundul pămîntului, se auzea din cînd în cînd cîte un tunet molcom si iar se perdea-n tăcerea amurgului.
Lică şedea la masă, cu paharul înaintea sa, de vorbă cu Ana, dar neastîmpărat şi trăgînd mereu cu urechea la cînii ce lătrau în depărtare, ca şi cînd s-ar apropia cineva, om necunoscut, cu care cînii nu sunt deprinşi.
Şerparul plin de galbeni, pe care îl descinsese cîtva timp după plecarea lui Ghiţă, era aruncat jos la picioarele patului.
- Aşa crezi tu, acum, grăi Ana, care şedea în cealaltă parte a mesei, faţă în faţă cu el.
— Asemenea lucruri nu se cred, răspunse el cam necăjit; ele se sîmt. Ziceam că dac-as voi să plec, mi-ar fi greu să mă despart de tine. Mai multă dovadă nu-ţi trebuie decît că ţi-o spun, fiindcă oameni de felul meu, mai ales la anii mei, nu prea spun asemenea lucruri. Dar — ada'use el — lumea mă socoteşte om rău La fire pentru că ştiu să mă stăpînesc în toate împrejurările: nici acu n-o să-mi pierd eu sărita.
Grăind aceste, el privi cu ciudă la dînsa, apoi se ridică.
Ana se ridică şi ea.
- Ce-i? întrebă ea speriată. Ce ai de gînd?
- Eu mă duc, răspunse el, şi scoase traista cu scule din dosul lăzii.
- Nu poţi să te duci şi să mă laşi pe mine singură şi aşa cum sunt.
— Trebuie să mă duc şi nu vreau să rămîn, zise el pumndu-şi pălăria în cap.
Ana îşi opri răsuflarea: îi era ca şi cînd nu el ar pleca, ci ea însăşi ar fi dată cu ruşine afară din casă, în mijlocul drumului, unde toţi trecătorii îşi întorc fata de la dînsa. Cînd îl văzu dar că pleacă, ea îşi înfipse amîndouă mînile în braţul lui si-i zice cu liniştea încordării:
- Dacă te duci şi te duci, ia-mă şi pe mine: nu vreau să-1 mai văd; nu pot să mai dau faţă cu el!
- Ei! ce să fac cu tine!? îi răspunse el, şi-o dete, aşa cam în silă, cu cotul la o parte.
'Ana se retrase şi rămase cu ochii la pămînt si neclintită în mijlocul casei, apoi, într-un tîrziu, îşi ridică ochii la el, ca şi cînd ar voi să-i zică: ce mai stai? ziceai că te duci!?
înalt; cu mustaţa lungă, alb ca varul la faţa neted rasă, cu traista plină de scule preţioase în mînă şi cu pălăria rotundă peste pletele răsucite, Lică stătea înfipt în pămînt înaintea ei.
- Şi parcă văd cu ochii cum ai să te împaci cu el si să-ţi verşi toată mînia adunată în sufletul tău asupra

mea, zise el, apoi se întoarse în călcîi şi se depărta cu pas iute şi mărunt.
Peste puţin el trecea călare pe murgul său fugăreţ la deal spre Fundureni, mîniîndu-şi calul său întins ca şi cînd s-ar şti gonit de moarte.
Ploaia începu să cadă iîn stropi mari, tunetele începură să răsune de-a lungul văii cu nişte zguduituri puternice şi tot mai puternice; fulgerele sfîşiau mai în lung, pe-ntre-cute si tot mai pe-ntrecute noaptea căzută în pripă; iară Lică gonea cu frîul slobod şi plecat spre gîtul calului, încît trecea ca blestemul pămîntului printre şiroaiele în-desate, printre tunete şi fulgere.
Pe cînd sosi în preajma satului, ud pînă la piele si obosit şi ameţit de băutură, de petrecerea fără de frîu şi de neastîmpărul sufletului său, el tremura în tot trupul şi abia se mai ţinea în scări.
Şi totuşi, parcă-i venea să-şi schimbe calea si să să întoarcă iar la Moara cu noroc.
„De femeie m-am ferit totdeauna, şi acum, la bătrî-neţe, tot n-am scăpat de ea!" zise el, apoi o luă la dreapta, pe

lingă sat, ca să iasă la pădure si să-şi caute un adăpost; dar, sosind în dreptul bisericii ce stătea singură şi părăsită la cîteva împuşcături deasupra satului, el îşi opri calul şi privi cu veselia gândului bun la uşa cea mare.
Fără de a se mai gîndi, sări din scări, apucă uşa bisericii cu amîndouă mînile şi se izbi în ea, ca să-i rupă zăvorul, să o scoată din ţîţîni, în sfîrşit, să o spargă.
Uşa se zgîlţîi, încît răsună toată biserica goală, dar ea nu îngădui cu una, cu două, şi trecu timp la mijloc pînă ce sămădăul izbuti să intre.
Acum era la adăpost.
Ploaia se vărsa şiroaie şi se bătea de acoperămîntul bisericii; ferestrele mari zîngăneau mereu sub zgudui-tura trăsnetelor; fulgerele luminau într-una chipurile sfinţilor, ce priveau ţintă cu ochii lor nemişcaţi la omul abătut din cale, care venise să turbure liniştea sfîntului locaş.
Litcă nu vedea şi nici nu auzea nimic.
El trecu, ducîndu-şi calul de căpăstru, spre altar, îşi legă calul de strana de la dreapta, apoi intră să-^şi caute în altar ceva, o haină preoţească, vreun stihar, în sfîrşit,
111
o acoperitoare, pe care s-o ia peste sine, şi alta, pe care s-o arunce pe cal, căci bietul dobitoc tremura de frig.
EI aştepta un fulger, ca să poată vedea cele de prin prejurul său.
Erau nişte ţoale pe un cuier la dreapta, era acoperi-toarea de pe altar şi erau perdelele mari de la uşa din mijloc a altarului.
El trase, înainte de toate, acoperitoarea de pe altar şi se duse de o aruncă asupra calului plin de spume.
Acum se simţea mai tignit şi, întorcîndu-se iar spre altar, ca să rupă perdeaua de la uşă, el începu să sîmţă mirosul tămîiei şi al făcliilor de ceară ce arseseră peste zi şi parcă-i venea greu de ceea ce voia să facă.
Gândurile, care îl părăsiseră din clipa intrării sale în biserică, iar se iviră unul cîte unul în mintea lui. Vedea pe Ană, pe Ghiţă, pe Pintea, pe oamenii din sat, vedea, oarecum aşa, cum vezi mai nainte de a dormi, una peste alta, o lume întreagă, şi de cîte ori calul îşi bătea copitele în pardoseala de piatră, îl trecea un tremur de îngrijare, căci multe făcuse în viaţa sa, dar cele sfinte încă nu le atinsese.
El apucă perdeaua de un colţ şi o smînci cu o opintire îndărătnică, ca s-o tragă la sine.
Perdeaua era însă groasă şi căptuşită cu mătase si nu îngădui.
El o smînci cu îndoită putere.
Perdeaua începu a se destrăma cu un foşnet ascuţit şi pătrunzător, şi acest sunet era aşa de tare, de aspru şi de sfîşietor, încît îl războa ca un junghi prin creieri pînă în măduva oaselor şi-1 făcu să scape din mînă perdeaua pe jumătate ruptă şi să rămîie cuprins de fiori şi împetrit la uşa altarului.
înspăimântat, el singur nu ştia de ce, făcu un pas înapoi şi privi trăgîndu-şi capul între umeri, împrejurul său.
Nu era nimeni aici, nici o suflare omenească, nici un ochi să-1 vadă, nici un glas care să-1 dea pe faţă, nici o minte care să treacă peste a lui, nimeni şi nimic decît tăcerea, mirosul de tămîie şi de făclii, sfinţii de pe pereţi si bătaia din cînd în cînd a copitelor de cal în piatra de pardoseală. Era însă un gând care aici trebuia să-i vină oricărui om: că este o putere tainică ce lucrează prin oameni şi le luminează minţile, că to<ate vin de la această putere, pe care nimic nu o covîrşeşte, pentru că ea pune

l
şirul întîmplărilor prin care trece omul. Dumnezeu era acela care-1 scăpase de atîtea primejdii. Dumnezeu ii lu-mina mintea şi întuneca pe a celorlalţi; cu Dumnezeu n-ar fi voit să se strice.
Dar nu! el voia să aibă perdeaua; voia să o taie cu cuţitul, ca să nu îi mai foşnească în urechi. Insă cuţitul rămăsese în şerpar.
- Şerparul meu! ţipă el tare şi sfîşietor, incit calul sări sperios la o parte. Şerparul meu! strigă iar, şi începu să se pipăie mereu la trup, ca şi cînd i-ar fi arzînd cămaşa pe el, şi să se dea pas cu pas înapoi pînă ce nu ieşi din altar spre mijlocul bisericii.
îi era frică, încît îi venea să se arunce pe cal şi să meargă şi să fugă mereu, pînă ce nu va scăpa de el; însă Dumnezeu e pretutindenea, fiindcă pretutimdenea, în tot locul şi în toate timpurile soarta omului atîrnă de întâm-plări ale căror tainică legătură el cu mintea lui mărginită nu poate să o coprindă. Afară tuna, si el se cutremura la fiecare trăsnet; afară fulgera, şi fiecare fulger îi trecea ca un fior prin inimă; icoanele sfinţilor îl priveau, şi el stătea împietrit subt ele, căci oriunde s->ar fi dus, el tot acolo rămînea; el îşi puse mînile în cap, îşi rupse în urmă băierile cămăşii; îi venea să-şi scoată inima din piept, îi venea să se răpeadă cu capul în zid, ca să rămîie sfărîmat la treptele altarului.
Dar el nu putea să moară; de nimic nu-i era mai frică decît de moarte; ar fi voit să trăiască mult şi lung, cît ţine lumea, ca să scape de viaţa cealalată, şi o hotărâre aspră îi coprinse mintea.
— Unul cîte unul — strigă el ridicîndu-şi mîna dreaptă în sus — unul după altul, om cu om, toţi trebuie să moară, toţi care mă pot vinde, viaţă cu viaţă trebuie să se stingă, căci dacă nu-i omor eu pe ei, mă duc ei pe mine la moarte!
Grăind aceste, el se repezi pe cal, ieşi călare pe uşa cea spartă, se întoarse spre pădure, dete un ocol, întră din altă parte în sat, trecu de-a lungul uliţii pînă la casa preotului şi bătu la portiţă.

Era cam pe la nouă ceasul, şi popa şedea încă la masă, cînd auzi bătaia în portiţă şi ieşi.
— Să mă ierţi, părinte — îi zise el — dar viu cu grabă.
112
8 — Nuvele
113
Astăzi, chiar în ziua de Paşti, mi-au perit o parte dintr-o turmă.
- Mulţi oameni răi sunt pe faţa pămîntului... răspunse preotul cuprins de mîhnire sufletească.
- Şi te rog, urmă Lică, fără să mai ţină seama de vorbele preotului; n-ai văzut cumva pe Răuţ trecînd pe aici?
— Nu!
- Atunci mănînc ceva, apoi mai dau o raită prin pădure, şi încă mine de cu zori sunt la Ineu, unde cred că va fi plecat şi el. Iară dacă s-ar întâmpla să mă înşel şi să mai vină pe aici, să-i spui ca să mă caute la Ineu. Noroc bun! şi să mă ierţi, părinte.
Grăind aceste, el pleacă, dete o raită spre pădure, apoi ieşi în drum şi slobozi calul la vale, spre Moara cu noroc.
XVI
Mai nainte de a pleca, Ghiţă îl căutase pe Marţi, ca să-i dea de lucru, însă nu 1-au putut găsi în pripă şi nu avea destulă răbdare ca să-1 caute mai cu dinadins. El se depărta dar în grabă, ca omul care nu are timp de perdut.
în urmă, cîtva după ce plecase, privind în urma sa, el văzu căruţa în drumul de ţară, dar nu putea să-i treacă prin gînd că în acea căruţă sunt oamenii pe care îi lăsase la circiumă, fiindcă aceştia veniseră călare.
Cu toate aceste, el începu a se nedumiri.
Sosind, în sfîrşit, aproape de Ineu, el îl găsi pe Marţi în drum.
Ungurul plecase să-1 vestească pe Pintea despre cele ce se petrec la Moara cu noroc.
Ghiţă rămăsese cîtva timp buiguit, ca lipsit de simţiri.
„Dar ce să fac, îşi zise el în cele din urmă, dacă Dumnezeu nu mi-a dat gîndul cel bun în ceasul potrivit? Dacă e rău ce fac, nu puteam să fac altfel."
Şi de aici înainte el simţea că Ana e pierdută şi nu se mai gîndea decît la răzbunarea lui.
114
Insă niciodată nădejdea nu piere cu desăvârşire din sufletul omului, şi aşa, el tot îşi mai zicea: „Şi dacă totuşi s-ar întîmpla să mă întorc la timp..." De aceea el grăbi.
El sosise încă din vreme cu Marţi, cu Pintea şi cu alţi doi jandarmi în preajma Morii cu noroc, dar temîn-du-se ca nu cumva Lică să îi zăpsească şi să fugă de la circiumă, ei descăleeară în culmea dealului şi se hotărîră să aştepte întunecimea, ca să se poată apropia pe nesimţite.
Ghiţă, galbăn la faţă, ca şi cînd i-ar fi secat tot sîngele din vine, stetea întins pe pământ, culcat pe brînci, privind ţintă şi cu ochii însetaţi în vale.
— Tare om eşti tu, Ghiţă, grăi Pintea pe gînduri. Şi eu îl urăsc pe Lică; dar n-aş fi putut să-mi arunc o nevastă ca a ta drept momeală în cursa, cu care vreau să-1 prind.
— Nevasta — răspunse Ghiţă — mi-am pierdut-o eu de mult. N-ar fi trebuit să iau eu pe Uţa la casa mea, căci numai Uţa a stricat-o, adause apoi într-un tîrziu, aşa pentru dînsul, şi iar tăcu şi aştepta cu încordare căderea întu-necimii apropiate.
Deodată el sări ca ieşit din fire în picioare.
— Ne-au zăpsit! strigă el. Iată-1 călare. Pleacă! A fost singur, singur cu dînsa! Săriţi pe cai! După el! Sfinte Doamne, cînii, pe care i-am luat la casa mea ca să mă apăr de el, cîinii mei mă vînd şi-1 scapă din mina mea!
Cînd rosti cele din urmă cuvinte, ei se aflau toţi patru călare, porniţi de-a curmezişul peste coaste drept în urma lui Lică. Dar ei înaintau mai anevoia la vale decît Lică la deal, caii lor nu se puteau măsura cu murgul lui Lică, şi aşa depărtarea creştea mereu între urmărit şi urmăritori.
Ajunşi în preajma satului, ei îl perdură din vedere si se opriră zăpăciţi.
- Daţi voi la dreapta —grăi Pintea —că noi dăm la stînga; ocolim satul şi apoi ne întoarcem ca să vedem dacă nu cumva s-a oprit aici, fiindcă pe vremea asta unde dracu să se ducă! ...
- Ei! ce mai vorbă! L-am scăpat, şi socoteală curată, răspunse Ghiţă rîzînd. Voi mergeţi mai departe: eu mă întorc acasă să-mi închei socoteala cu dînsa.
115

Grăind aceste, el smînci frîul calului şi se întoarse la vale, drept spre Moara cu noroc.
Ana, care petrecuse tot timpul acesta plîngînd, se ridică şi îşi şterse lacrămile din faţă cînd auzi copitele calului bătîndu-se de pietrişul de dinaintea circiumei, apoi inima începu să-i bată tare.
.Dar mai trecu mult timp la mijloc pînă ce el intră.
Dăscălecînd, el socoti că trebuie să-i dea calului fîn, apoi că trebuie să-1 şteargă de sudori şi să-1 acopere cu o cergă, iar după ce le făcu toate aceste, el rămase cîtva timp în uşa grajdului, îşi dete seamă despre cele ce voia să facă, apoi îşi luă pălăria din cap, îşi făcu de trei ori. cruce şi plecă spre circiumă.
Intrînd, el închise uşa în urma sa, o încuie si aruncă cheia într-un colţ.
Ana se cutremură în tot trupul, apoi se îndreptă, se dete un pas înapoi şi grăi înecată:

— Nu vreau să mor, Ghiţă! Nu vreau să mor! urmă ea tare, si se aruncă în genunchi la picioarele lui. Fă ce vrei cu mine, dar nu mă omorî.

Ghiţă îşi dete trupul înapoi, se plecă, îi apucă cu amîn-două mîinile capul şi privi dus în faţa ei.

— Nu-ţi fie frică, îi zise el înduioşat; tu ştii că-mi eşti dragă ca lumina ochilor! N-am să te chinuiesc: am să te omor cum mi-aş omorî copilul meu cînd ar trebui să-1 scap de chinurile călăului, ca să-ţi dai sufletul pe ne-simţite.

— Dar de ce să mă omori? zise ea agăţîndu-se de braţele lui. Ce-am păcătuit eu?

- Nu ştiu! răspunse el. Simt numai că mi s-a pus ceva de-a curmezişa în cap şi că nu mai pot trăi, iară pe tine nu pot să te las vie în urma mea. Acu — urmă el peste puţin —acu văd, c-am făcut rău, si dacă n-<as vedea din faţa ta că eu te-am aruncat ca un ticălos în braţele lui pentru ca să-mi astîmpăr setea de răzbunare. Dacă mai adineoară 1-aş fi găsit aici, poate că nu te-aş fi ucis.

Ana se ridică şi privi ca trezită din somn la el.

- Unde ai plecat tu? întreabă ea.

- M-am dus ca să-1 aduc pe Pintea, pentru ca să-1 prindem aici pe Lică cu şerparul plin de galbenii luaţi de la arîndaşul. El e omul de la care am primit hîrtiile pe care găsiseşi tu atunci noaptea semnele.

- Ghiţă! Ghiţă! de ce nu mi-ai spus-o tu mie asta la vreme!? zise ea înăbuşită de plîns, şi-1 cuprinse cu amîn-două braţele.

Afară se auzi ţipătul unui huhurez, apoi iar se făcu linişte.

Ghiţă începu şi el să plîngă, o strînse la sîn şi îi sărută fruntea.

— ^Pentru că Dumnezeu nu mi-a dat ghidul bun la vreme potrivită, zise el, şi deodată se întoarse spre uşă.

Afară se auzeau paşi, şi peste puţin cineva încercă să deschidă uşa.

— Pintea cu jandarmii! şopti bărbatul scoţîndu-si cuţitul de pe tureac. Ano! fă-ţi cruce! fă-ţi cruce, că nu mai avem vreme.

— Săriţi, că mă omoară! săriţi, măi oameni! strigă nevasta luptîndu-se cu el, săriţi, săriţi!

Cînd uşa căzu sfărîmată din ţîţîni şi Răuţ se ivi cu Lică în ea, Ana era întinsă la pămînt şi cu pieptul plin de sînge cald, iară Ghiţă o ţinea sub genunchi şi apăsa cuţitul mai adînc spre inima ei.

— Dă foc! zise Lică, şi Răuţ îşi descarcă pistolul în ceafa lui Ghiţă, care căzu înapoi fără să mai poată afla cine 1-a împuşcat.

Nemaisîmţind greutatea genunchilor lui, Ana se opinti să se ridice.

— Tu eşti, Lică, tu? gemu ea cu ochii ţintiţi la el. Vino şi mă ridică.

Cînd Lică se plecă asupra ei, ea ţipă dezmierdată, îi muşcă niîna şi îşi înîfipse ghearele în obrajii lui, apoi căzu moartă lingă soţul ei.

Lică se ridică iute şi începu să-şi şteargă sîngele de pe obrajii zgîriaţi, să-1 şteargă fără de astîmpăr, ca şi cînd mîna ei ar fi otrăvită, apoi îşi luă şerparul de la piciorul patului şi îl încinse.

— Voi căutaţi, că trebuie să găsiţi bani mulţi în casă -le zise după aceste — şi cînd socotiţi că eu mă apropii de Fundureni, daţi foc pentru ca să "-pot privi circiuma ar-zînd, de la Fundureni, dimpreună cu sătenii. Tu, Răuţ, vii pe cealaltă cale la Ineu, iar tu, Păune, te întorci la Şicula,

Toate aceste el le zise iute, ca şi cînd i-ar fi fost groază să mai stea subt acest acoperemînt şi ştergâiidu-se mereu cu mîneca la faţă, iar după ce îşi dete astfel poruncile, se depărta spre şirul de răchite, unde-şi lăsase calul.

Murgul făcuse prin ploaie o dată calea până la Fundu-reni şi iar o dată înapoi: era obosit si se culcase.

Acesta era un rău semn pentru Lică, fiindcă el încă în noaptea asta trebuia să mai facă tot pe acest cal obosit drumul pînă la Ineu, cu încungiur si pe drumuri rele, pe la Fundureni.

Iară zgârietura din faţă îl ustura şi-1 făcea mereu să se întrebe: „Ce vor zice oamenii dacă'mă vor vedea zgîriat la faţă si muşcat la mină?"

Murgul nu voia să se ridice, apoi nu voia să plece, ci stătea zgriburind în loc, apoi nu voia să o ia la treapăt, iar deodată el îşi adună toate puterile, o rupse la fugă încordată si o ţinu aşa cale de cîteva împuşcături, apoi căzu frînt la pămînt, încît îşi aruncă stăpânul cît colo între cioate.

- Acu m-a ajuns mînia lui Dumnezeu! grăi Lică după ce se ridică cu anevoia de la pămînt. Ce să fac eu acum!? Calul meu!? Mine îmi găseisc oamenii calul aici, şi eu cu faţa zgîriată, şi circiuma arde.

încă pe cînd plecase de la Moara cu noroc, îl apucaseră fierbinţelile; acum începu să-1 treacă sudorile şi tremura încît abia mai stetea pe picioare.

El se gîndi să-şi ia calul şi să-1 tîrască până la râuleţul umflat, ca doară o să-1 ducă valurile departe la vale: dar nu avea destulă putere. Luă --'dar şeaua de pe el, îi luă frîul din cap şi plecă spre râuleţ, ca să o ia pe jos la Ineu. Rîuleţul era însă umflat. „Nu^mi pasă!" îşi zise el hotă-rît şi, aruncînd şeaua şi frîul în valuri, intră în apă. Dar abia făcu un pas, doi înainte, şi valurile repezi îl apucară şi îl făcură să se retragă înspăimîntat spre mal. El căută un alt loc de trecătoare mai la deal, apoi un al treilea, apoi un al patrulea, şi aşa umbla mereu pe mal, privind neîncetat împregiurul său spre focul de la Moara cu noroc şi ştergîndu-şi din cînd în cînd sîngele de pe obraji. Deodată el se opri înveselit în loc.

Ghiţă plecase călare la Ineu, şi calul lui trebuia să fie la Moara cu noroc, un cal odihnit şi luat din grajd, cu care, pe lingă tot încungiurul, putea sosi la vreme în Ineu.
El se întoarse iar la vale, deşi era secat de puteri şi parcă nu se mai sîmţea destul de tare spre a-si tîrî trupul pînă la cârciuma cuprinsă de flăcări.
In vremea aceasta Răuţ se depărtase spre Ineu, Păun1 o luase spre Şicula, iară Pintea, văzînd focul la Moara cu noroc, îi lăsă pe săteni să creadă că a trăsnit din cer, şi aducîndu-şi aminte de vorbele lui Ghiţă, se întoarse drept pe zarea de lumină ca să sosească, dacă mai era cu putinţă, la vreme.
Cînd ajunse la murgul lui Lică, calul îi sări speriat în lături.
- Un cal?! Murgul lui Lică! strigă el sărind din scări. Sfinte Doamne, încotro s-a dus? îmi scapă, iar îmi scapă! La deal n-a putut să meargă, fiindcă 1-aş fi văzut.
El aştepta un fulger, ca să poată privi împregiur.
Fulgerul nu-i fu trimis din cer, dar Lică se văzu tre-cînd prin zarea focului pe care îl pusese la Moara cu noroc, pentru ca să arunce vina păcatului său asupra lui Dumnezeu, făcînd lumea să creadă că a trăsnit.
— Stai! strigă Pintea tare, încît răsună toată valea. „Uf! Săracul de mine! îşi zise apoi! L-am scăpat! Acu fuge/4
Aşa-i! dar astă dată Lică nu mai putea să fugă şi, dacă fugea, tot prins era, prins de mîna lui Pintea, prins cu toate dovezile.
El se îndreptă încît părea îndoit aşa de nalt ca mai nainte, privi împregiurul său, îşi ţinti ochii la un stejar uscat ce stetea la depărtare de vreo cincizeci de paşi, scrâşni din dinţi, apoi îşi încorda toate puterile şi să repezi înainte.
Pintea îl găsi cu capul sfărîmat la tulpina stejarului şi rămase neclintit şi cuprins de fior în loc.
- A scăpat! zise el într-un tîrziu. Dar asta nu are s-o afle nimeni în lume.
1 în text: Pîrvu.

Grăind aceste, el îl apucă pe mort de un picior şi îl tîrî după sine pînă la rîuleţ, apoi împinse trupul cu piciorul în valuri.
XVII
Luni pe la prînz focul era stins cu desăvîrşire şi zidurile afumate steteau părăsite, privind cu tristeţă la ziua senină si înveselitoare.
Din toate celelalte nu se alesese decît praful şi cenuşa: grinzi, acoperămînt, duşumele, butoaie din pivniţă, toate erau cenuşă, şi numai pe ici, pe colo se mai vedea cîte un cărbune stins, iară în fundul gropii, care fusese odi-nioară pivniţă nu se mai vedeau decît oasele albe ieşind pe ici pe colo din cenuşa groasă.
Bătrîna şedea cu copiii pe o piatră de lîngă cele cinci cruci şi plîngea cu lacrămi alinătoare.
— Se vede c-au lăsat ferestrile deschise! zise ea în-tr-un tîrziu. Simţeam eu că nu are să iasă bine: dar aşa le-a fost data! . ..
Apoi ea luă copiii şi plecă mai departe.
(1881, octombrie-decembrie)
Popa Tanda Nuvelă
i
Ierte-l Dumnezeu pe dascălul Pintilie! Era cîntăreţ vestit. Şi murăturile foarte îi plăceau. Mai ales dacă era cam răguşit, le bea cu gălbenuş de ou şi i se dregea organul, încît răsunau ferestrele cînd cînta Mîntuieşle Doamne, norodul tău! Era dascăl în Butucani, bun sat şi mare, oameni cu stare si cu socoteală, pomeni şi ospeţe de bogat. Iară copii n-avea dascălul Pintilie decît doi: o fată, pe care a măritat-o după Petrea Ţapului, si pe Trandafir, părintele Trandafir, popa din Sărăceni.
Pe părintele Trandafir, să-1 ţină Dumnezeu! Este om bun; a învăţat multă carte şi cîntă mai frumos decît chiar şi răposatul tatăl său, Dumnezeu să-1 ierte! si tot-4eauna vorbeşte drept şi cumpănit, ca şi cînd ar citi din carte. Şi harnic şi grijitor om este părintele Trandafir. Adună din multe şi face din nimica ceva. Strînge, drege şi culege, ca să aibă pentru sine şi pentru alţii.
Mult s-a ostenit părintele Trandafir în tinereţea lui. Şcolile cele mari nu se fac numai iac-aşa, mergând şi venind. Omul sărac şi mai are, şi mai rabdă. Iară cu capul se lucrează mai greu decît cu sapa si cu furca. Dar toate s-au făcut şi nici n-au rămas lucru zadarnic. Trandafirică a ajuns popă în satul tatîne-său, în Butucani, bun sat şi mare, oameni cu stare si cu socoteală, dar la pomeni si la ospeţe părintele Trandafir nu mergea bucuros.
Minunat om ar fi părintele Trandafir dacă nu 1-ar strica un lucru. Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată: prea de-a dreptul, prea verde-făţiş. El nu mai suceşte vorba, ci spune drept în faţă, dacă i s-a pus ceva pe inimă. Nu e bine să fie omul aşa. Oamenii se prea supără cînd le luăm căciula din cap. Şi e bine să trăim

bine cu lumea. Aceasta s-a văzut şi cu alde părintele Trandafir. Un om ca el nici doi ani n-a putut să stea în Butucani. Clnd una, cînd alta: o dată da cu vorba-n săteni, altă dată-n protopop. Şi este ştiut că, mai ales cu protopopul, preoţii trebuie să nu facă multă vorbă. De-cît vorbele, la protopopi, darurile au mai mult înţeles. Iar asta părintele Trandafir nu voia s-o priceapă.
Nu-i vorbă! drept avea părintele Trandafir. Este numai că dreptul e treaba celor mai mari în putere. Cei mai slabi

trebuie să si-1 arate pe-ncetul. Furnica nu răstoarnă muntele, dar îl poate muta din loc: încet însă, încet, bucăţică după bucăţică. Poate că ştia şi părintele că este aşa în lume; dar el avea legea lui: „Ce-i drept si adevărat, nici la dracul nu-i minciună!" Acesta era cu-vîntul lui; cu acest cuvînt şi-a făcut şi calea din Butucani ... Adecă nu tocmai el a făcut-o, ci sătenii. O vorbă si încă ceva, pentru mai bună înţelegere, la protopop, o cale la episcopie, si aici o vorbă bună de la protopop: lucrurile se fac, numai dacă le ştim face. Cu mult, cu puţin, părintele Trandafir fu trimis de la Butucani la Sărăceni - - pentru buna înţelegere între credincioşi.
Popă-n Sărăceni? Cine ştie ce vrea sa zică popă-n Sărăceni! Dar asa-i trebuie părintelui Trandafir! Cine vrea să sară peste groapă, arunce-si mai-nainte desagii peste ea. Părintele Trandafir n-avea însă deeît o nevastă şi doi copii: desagii îi erau deşerţi. Pentru aceea îi era atît de greu să sară din Butucani la Sărăceni.
Pe Valea-Seacă este un sat pe care oamenii îl numesc Sărăceni. Un sat „Sărăceni" pe o vale „seacă": mai rău nu poate să sune însămnarea unui loc.
Valea-Seacă!
„Vale", pentru că este un loc închis între munţi; „seacă", pentru că pariul ce şi-a făcut cale pe mijlocul văii este sec aproape întregul an.
Iată cum stă valea.
In dreapta este un deal numit Rîpoasa. în stînga sunt alte trei dealuri numite: Faţa, Gropniţa şi Aluniş.
Pe Rîpoasa cresc stînci; pe Faţa sunt holde; pe Gropniţa este satul, iară pe Aluniş sunt mormintele satului între aluni şi mesteacăni.
122
Aşa-n dreapta şi aşa-n stingă; dar lucrul de căpetenie este tocmai în fund. Aici sunt munţii; de aici vine ce vine. Dincolo, peste Rîpoasa, este Valea-Răpiţii, o vale mai adîncă decît Valea-Seacă şi numită aşa pentru că prin ea curge Răpită. Răpită este supărăcioasă, mai ales în timp de primăvară, iar pariul de pe Valea-Seacă este un crac al t Răpiţii. Primăvara, cînd se topeşte neaua pe munţi, Răpită se supără, varsă o parte din mînia ei în cracul de pe Valea-Seacă, şi asta încetează de a mai fi „seacă". In cîteva ceasuri Sărăcenii sunt numai prea bogaţi de apă. Aşa o pat aproape în fiecare an. Cînd să-mănăturile din vale par mai frumoase, Valea-Seacă minte cu numele şi spală tot ce-i pică în cale.
Ar fi încă bine dacă această năpădire ar ţinea numai scurtă vreme. Apa rămîne însă pe vale, formînd multe locuri de adăpost pentru neamul broscăresc.
Iară în locul grînelor, pe lîngă bălţi, cresc răchite şi se îmbuibă sălcişul.
Este oare minune dacă în urma acestora sărăcenenii s-au făcut cu vremea cei mai leneşi oameni!? Este nebun acela care seamănă unde nu poate secera ori unde nu ştie dacă va putea ori nu să secere. Pe Faţa locul este nisipos, grîul creşte cît palma şi păpuşoiul cît cotul; pe Rîpoasa nici murele nu se fac, iar în vale apa mănîncă rodul. Unde nu e nădejde de dobîndă lipseşte şi îndemnul de lucru. Cine lucrează vrea să cîştige, iară sărăcenenii şi-au fost scos gîndul de cîştig; pentru aceea nici nu se aflau îndemnaţi să lucreze. Cît puteau, petreceau vremea întinşi la răcoare; nu puteau, îşi mîncau zilele lucrînd prin alte sate învecinate. Cînd venea apoi iarna ... vai şi amar!
Iar cine e deprins cu răul, la mai bine nici nu gîn-deşte; sărăcenenilor le părea că, decît aşa, mai bine nici nu poate fi. Pestele-n apă, pasărea-n aer, cîrtiţa în pămînt şi sărăcenenii în sărăcie!
Sărăcenii? Un sat cum Sărăcenii trebuie să fie. Ici o casă, colo o casă ... tot una cîte una ... Gardurile sunt de prisos, fiindcă n-au ce îngrădi; uliţă este satul întreg. Ar fi fost prost lucru un horn la casă: fumul află cale şi prin acoperiş. Nici muruiala pe pereţii de lemn n-are înţeles, fiindcă tot cade cu vremea de pe dînşii. Cîteva

lemne clădite laolaltă, un acoperiş din paie amestecate cu fîn, un cuptor de imală cu prispa bătrmească, un pat alcătuit din patru ţapi bătuţi în pămînt, o uşă făcută din trei scînduri înţepenite c-un par cruciş si cu altul curmeziş ... lucru scurt, lucru bun. Cui nu-i place să-şi facă altul mai pe plac.
In vîrful satului, adecă la cel mai înălţat loc, este o alcătuială pe care sărăcenenii o numesc „biserică". Ce să fie asta? Este o grămadă de groşi bătrîni, puşi unii peste alţii în chip de pereţi. In vremile bătrîne, cîndva, nu se ştie cînd, acest fel de pereţi se aflau cu partea de din sus privind tocmai spre cer; acum însă, nici asta nu se ştie de cînd, ei se află în supusă plecare spre acea parte, care avea să ţină locul unui turn. Asta pentru că stîlpii din faţă, fiind putreziţi de cînd a bătut vîntul cel mare, s-au plecat spre răbdătorul pămînt, trăgînd cu sine întreaga alcătuială. Aşa a şi rămas apoi, fiind biserica, cel puţin în Sărăceni, un lucru de prisos.
Popă? Se zice că nu e sat fără de popă. Pesemne cine-a făcut zicala asta n-a ştiut de Sărăceni. Sărăcenii erau un sat fără popă. Adecă era sat cu popă, numai că popa lor totdeauna era popă fără sat. Un lucru singur în felul lui cu Sărăcenii ăştia. Mai că n-a fost încă popă care să fi stat mai mult decît trei zile în Sărăceni; si care a stat mai multă vreme aici s-a curăţit de păcate.
Iar acum părintele Trandafir ajunsese la acest canon de pocăinţă. Ei nu mai putea să aştepte că va face ca alţii, să vină o zi, să stea alta şi să se ducă în a treia. Ştia că s-a pus prea rău la protopop pentru ca să poată crede că-1 va trimite în alt sat. Iară far' de sat nu putea să rămînă. Popă fărj de sat: roată far' de car, jug far' de boi, căciulă pusă într-un vîrf de par. îşi puse dar de gînd ca s-o ieie precum i se face, să facă din nevoie drag şi să stea bucuros în Sărăceni. Era un sat cel puţin de nume: nimeni nu putea zice „că e popă far' de sat". Şi în-tr-adevăr, mai potrivit

sat nici cu bobii nu s-ar fi putut găsi. Traista popei se potrivea cu pragul poporenilor.
Chiar de la început, părintele Trandafir a înţeles un lucru: cum că în Butucani era mai bine decît în Sărăceni. Oamenii aveau cîte ceva; iară de unde este poţi lua. în Sărăceni însă toate încuietorile erau de lemn. Şi
125
apoi părintele judeca: popa face treaba satului, iară satul să îngrijească de traista popii.
Multă vreme n-a trecut pînă ce părintele a început să prindă încredinţarea că cu desăvîrşire proşti n-au fost oamenii care au început cu pomenile şi cu ospeţele. „Este un lucru folositor — zicea el — cînd oamenii se adună spre a se mîngîia şi veseli împreună. Chiar Mîntuitorul a început cu pomenile şi cu nunta de la Cana Galileii/'
Aşa gîndea acum părintele Trandafir: dar în Sărăceni nu erau nici pomeni, nici ospeţe.
„Un lucru! îşi zise părintele mai în urmă. în satul sărac popa nici spice n-are de unde culege. Cîtă vreme vor fi sărăcenenii leneşi, ei vor rămînea săraci si eu flă-mînd!" îşi puse dar de gînd ca să facă din poporenii săi oameni harnici.
Omul harnic mănîncă piatră, scoate caş din apa de baltă şi seceră fir de grîu unde au crescut cucute.
„Apoi — sfîrşi popa -- cînd are vaca hrană, ea nu ră-mîne stearpă!"
Aşa a zis; aşa s-a pus să şi facă.
Un om care n-are ce să mănînce îşi face treabă din treaba altora. Nici acum nu face bine! Orbul n-ajută pe olog; flămînzii nu-ndreaptă treaba satului: cînd gîştele păzesc stratul, puţin îi rămîne grădinarului. Ei, dar părintele Trandafir e vîrtos la cap: unde pleacă, merge şi ajunge, ori moare pe drum.
în cea dinţii duminecă, părintele Trandafir ţine o predică înaintea oamenilor ce s-au adunat în număr mare ca să vadă pe popa cel nou. Nu este mai mare mulţumire pentru omul ce doreşte binele altora decît aceea cînd vede că este ascultat de către alţii şi că vorbele lui prind rădăcini. Gîndul bun se-nmulţeşte, cuprinzînd loc în mai multe suflete, şi cine îl are şi poartă, mai ales atunci dacă îl preţuieşte, se bucură cînd vede că-şi face cale-n lume.
Părintele Trandafir se simţea norocit într-acea zi. Niciodată el n-a fost ascultat cu atîta luare-aminte ca astă dată. Părea că oamenii aceia ascultă ceea ce ştiu, dar nu ştiu bine, şi-i sorbeau vorbele cu atîta sete, încît părea că ar voi să-i scoată sufletul, ca mai uşor să culeagă din el învăţătura.
126
S-a citit în ziua aceea evanghelia asupra fiului rătăcit. Părintele Trandafir a arătat cum Dumnezeu, în nesfîrşita lui iubire de oameni, 1-a făcut pe om spre fericire. Fiind omul în lume, Dumnezeu voieşte ca el să simtă toate plăcerile curate ale vieţii, pentru că numai aşa poate să o iubească şi să facă bine într-însa. Omul care din vina sa ori în urma altor întîmplări simte numai amar şi necazuri într-astă lume nu poate iubi viaţa şi, neiubind-o, dispreţuieşte în chip păcătos acest înalt dar dumnezeiesc.
Ce fac însă oamenii leneşi, oamenii care nu-şi dau nici o silinţă, care nici mîna nu şi-o întind ca să ia darul? Sunt păcătoşi! căci nu numai dorinţe avem, ci şi pofte trupeşti. Poftele cele curate sunt date omului ca să le astîmpere prin rodul muncii; dorinţe îi sunt date în suflet ca să cuprindă lume şi Dumnezeu în sine şi, fericit, să le privească. Lucrarea este dar legea firii omeneşti, şi cine nu lucrează greu păcătuieşte.
După aceste, părintele a arătat cu vorbe care dau gîndirilor chip vieţuitor cît este de ticăloasă viaţa unui om peritor de foame, şi a dat credincioşilor săi sfaturi, zămislite în mintea lui înţeleaptă, cum ei ar trebui să lucreze în primăvară, în vară, în toamnă şi în iarnă.
Oamenii au ascultat; în fetele lor era scrisă vorba părintelui, iară mergînd spre casă, ei vorbeau numai despre ceea ce auziseră în biserică si fiecare se simţea cu un om mai mult decît pînă acuma. Erau poate mulţi şi de aceia care aşteptau numai să treacă sfînta duminică pentru ca în cea dintîia zi de lucru să înceapă.
- Aşa popă n-a mai fost în Sărăceni! grăi Marcu Florii Cucului, despărţindu-se de vecinul său Mitru.
- Popă, chiar popă, ca la un sat cinstit, răspunse Mitru, ca şi cînd ar fi simţit că cinstit satul său, tocmai cinstit nu este.
Au venit apoi alte dumineci. Părintele Trandafir a mai dat însă îndărăt cu predicile. Chiar în a doua duminecă n-avea cui să-i vorbească. Era vremea 'cam ploioasă şi oamenii au rămas pe acasă. Alte dumineci însă era vreme frumoasă: pesemne atunci nu se îndurau oamenii de vreme; le venea greu a se despărţi de cerul lui Dumnezeu. Aşa cîte o babă bătrînă, cîte un moşneag slab la
127
auz mai laveta păriafttele prin biserică. Adeseori râminea numai cu Cozonac, clopotarul. Aşa nu se face treabă. Dacă ar fi fost altfel de om, s-ar fi oprit aci. Părintele Trandafir e însă ca şi capra în grădina cu curechi. Când îl scoţi pe uşă, îţi intră prin gard; cînd astupi gardul, dai că sare peste gard şi îţi face mai multă pagubă, stricînd şi streaşină gardului. Dar ţină-1 Dumnezeu! — e numai vorbă! — tot bun om rămîne părintele Trandafir.
— Aşteptaţi! grăi el. Dacă nu veniţi voi la mine, mă duc eu la voi!
Şi apoi porni popa la colindă. Cît e ziua de mare, gura lui nu se mai oprea. Unde prindea oamenii, acolo îi ţinea la sfaturi. La cîmp dai de popă; la deal dă popa de tine; mergi la vale, te întîlneşti cu popa; intri-n pădure, tot pe popa îl afli. Popa la biserică, popa la mort, popa la nuntă, popa la vecin: trebuie să fugi din sat dacă voieşti să scapi de popa. Şi unde te prinde te omoară cu sfatul.
Vrun an de zile a dus-o părintele Trandafir cu sfatul. Oamenii ascultau bucuros; le plăcea să stea de vorbă cu popa şi chiar să prindeau de sfaturi. Alîf-a însă, şi mai departe tot povestea cea veche: ştiau oamenii cum sa facă,

dar nu făceau. Părintele se cam necăjea. De la o vreme a fost sfîrşit cu sfaturile. Nu era om în sat asupra căruia să nu fi descărcat întreaga sa învăţătură: nu mai avea ce să spună.
„Ei! că nu e bine aşa! grăi iarăşi preotul. Nu merge cu sfatul. Să-ncep cu ceva mai aspru."
Se începu batjocura. Unde afla un om, părintele Trandafir începea a-1 face de rîs şi a-şi bate joc de el în tot chipul. Trece pe lîng-o casă, care nu e tocmai de ieri acoperită: „Măi! dar isteţ cm mai eşti tu! — grăieşte către stăpîn - - şi prin vîrful casei ai ferestre. Tare iubeşti lumina şi sfmtul soare!".
Află o femeie cu cămaşa nespălată: „Uite măi! dar de cînd aţi început voi să purtaţi rochii de postav?".
Se întâlneşte cu un copil nespălat* „Auzi, nevastă, mult lictar aveţi voi de se mînjesc copiii atît de tare".
Dă de un om culcat la umbră şi-i zice: „... Bun lucru! bun lucru!" Iar dacă omul se scoalş, îl roagă să- nu se lase de lucru, că are copii.

Aşa începe şi o duce mai departe tot aşa. A ajuns treaba într-atîta, încît oamenii cale de-o poştă se feresc din drumul popei. A ajuns ea şi ciuma. Dar mai rău clecît toate este una: după atîta tîndălitură, oamenii i-au pus numele „Popa Tanda". Apoi Popa Tanda a şi rămas.
Vorbind drept, sătenilor numai într-un chip nu le plăcea felul popii. Fieşteoare rîdea bucuros cu popa de alţii; nici unuia nu-i plăcea, însă, cînd alţii rîdeau de dînsul. Aşa e firea omului: fiecare pune bucuros şeaua pe iapa vecinului. Şi de asta le plăcea părintele Trandafir po-porenilor săi; cu (atîta însă popa nu se mulţumea. Nici n-a trecut anul, pînă ce toţi oamenii din sat erau batjocoriţi; n-a ni ai rămas de cine să-şi bată joc, căci de la o vreme şi cei batjocoriţi începeau să râdă. Aici apoi s-a sfîrşit. A rămas numai una: ca satul să-şi bată joc de popa,
Doi ani de zile au trecut fără ca părintele Trandafir să fi mişcat satul înainte, măcar numai atîta cît e de la vorbă pînă la supărare. Oamenii ajunseseră atîta de sfătoşi şi atîta de batjocoritori, încît ziua întreagă stau grămezi câteodată la sfat, câteodată la batjocură. Era lucru minunat: oamenii cunoşteau binele, rîdeau de rău, dar nu se urneau din loc.
Ei! spună om cu suflet: să nu se supere părintele Trandafir? Ba să se mînie, greu să se mînie!
El s-a şi maniat. A început să ocărască oamenii. Cum a purces la sfaturi, la batjocuri, iasă acum la ocări. Unde prindea omul, acolo-1 ocăra.
Dar acuma n-a dus-o departe. La început oamenii se lăsau ocărîţi. Mai tîrziu, mai răspundeau şi ei cîte ceva, aşa, pe sub căciulă. In sfârşit, însă, văzînd că merge prea gros, începură şi ei să ocărască pe popa.
De aici înainte trebile se încîlciră. Mergea cînd cruciş, cînd curmeziş. Oamenii începură să spună popii vorba că nu se vor lăsa de rîs şi de ocară, ci vor merge la episcopie şi-1 vor scoate din sat.
Numai asta îi trebuia popii. Au nimerit-o poporenii! Să-1 scoată din Sărăceni: acuma începu popa cu adevărata ocară.
Aşa a şi mers; poporenii s-au pus în car. La protopop, şi de acolo la episcopie.

Este în cartea învăţăturilor despre viaţa lumească o scurtă învăţătură: (binevoitorii de multe ori ne sunt spre stricare şi răuvoitorii spre folos.
Părintele Trandafir astă dată n-a avut noroc să tragă folos din răuvoitorii săi. Episcopul era un suflet bun, vrednic ca să fie pus în toate pomelnicele de pe faţa pă-mîntului. I s-a făcut milă de bietul popă si i-a dat dreptate, ocărind pe poporeni.
Adecă tot în Sărăceni a rămas Popa Tanda.
îndeobşte, nenorocirile se grămădesc asupra omului. Una naşte pe cealaltă; sau că ele sunt surori de cruce. Destul că le -aflăm totdeauna ca umbra şi lumina, una lîngă alta.
Părintele Trandafir avea acum trei copii. Cînd sosi acasă de la episcopie, găsi pe preuteasa în pat. Era a patra bucurie la casă.
O soţie bolnavă, trei copii mici, al patrulea de lapte, o casă numai hîrb: prin pereţi se furişa neaua, cuptorul afuma si acoperişul era tovarăş cu vînturile, iar hambarele goale, punga deşartă şi sufletul necăjit.
Părintele Trandafir nu era omul care să fi putut afla calea pe care să iasă din această încurcătură. De ar fi fost alţii în starea lui, el le putea da ajutor; pe sine însuşi nu se putea mîngîia. El stete multă vreme gânditor la opaiţul ce arunca lumină somnoroasă; împregiurul lui dormeau toţi. Şi bolnava dormea. Apoi nimic nu îndeamnă mai mult spre întristare decît tocmai priveghcrea între cei ce dorm. Iar aceşti dormitori erau iubiţii lui, iubiţi de a căror fericire el avea să răspundă, iubiţi prin care el vieţuia şi a căror iubire da preţ vieţii sale. Gînd se înşira cu gîndul în capul lui. Sufletul îi tr.ecea în trecut şi în viitor, şi viitorul, în starea în care se afla, nu putea să şi-1 înfăţişeze decît cu cele mai- triste colori. Copiii lui! soţia lui! ce va fi de dînsii? Inima îi era grea, dar nu afla un singur gînd mîntuitor, un singur chip de scăpare; în lume nu afla nimic de unde ar fi putut prinde speranţă.
A doua zi de dimineaţă era duminecă; părintele se duse la biserica cea închinată spre pămînt, ca să citească utrenia.

Ca îndeobşte oamenii, părintele Trandafir niciodată nu şi-a dat seamă despre cele ce făcea. Era preot şi era bucuros. Ii plăcea să cînte, să citească evanghelia, să înveţe creştinii, să mîngîie şi să dea ajutor sufletesc celor

rătăciţi. Mai departe nu se gîndea. De s-ar fi întrebat, cîndva, dacă cuprinde el şi înalta sfinţenie, tainicul înţeles al chemării sale, ar fi rîs poate în tăcere de toate acele pe care omul numai în momentele grele le pricepe. Este în firea omului că după ce mintea pricepe un şir de lucruri mai ascunse, ea pune aceeaşi măsură pe lumea întreagă şi nu mai crede ceea ce nu poate înţelege. Nu totdeauna însă omul gîndeşte. Sunt întîm-plări in faţa cărora mintea stă locului: în primejdie, eînd sufletul nu mai află ajutor, în bucurie, cînd el nu află izvorul din care îi curge norocul, şi în înşirarea gîndirilor sale, cînd el nu le mai află legătura. Atunci cînd omul în orice chip a ajuns la locul unde putinţa începe să se atingă cu neputinţele sale, încetă a mai gîndi, gîndind în locul său firea omenească.

Părintele Trandafir intră în biserică. De cîte ori a intrat el în astă biserică! Dar totdeauna precum intră făurarul în făurărie. Acuma însă îl prinse o frică neînţeleasă, merse cîţiva paşi înainte, se opri, îşi ascunse faţa în amîndouă mîinile şi începu să plîngă greu şi cu suspin înăbuşit şi fioros. De ce plîngea el? înaintea cui plîn-gea? Din gura lui numai trei cuvinte au ieşit: „Puternice Doamne! Ajută-mă! ..." Si oare credea el că acest gînd, cuprins cu atîta înfocare în desperarea lui, îi va putea da ajutor? El nu credea nimic, nu gîndea nimic: era purtat.

II

Sfînta Scriptură ne învaţă că întocmai precum pluga-t trăieşte din rodul muncii sale, şi păstorul sufletesc, care^ slujeşte altarului, din slujba sa, de pe altar, să trăiască. Şi părintele Trandafir si într-asţa era credincios atre sfînta învăţătură; el totdeauna a lucrat numai pen-povăţuirea sufletească a poporenilor săi, aşteptînd ca aceştia, drept răsplată, să se îngrijească de traiul lui

zilnic. Nu însă totdeauna lumea este întocmită după cum este scris şi este poruncă; aşa era numai popa, iară nu şi poporenii. Din slujba sa părintele trăgea foarte puţin folos, atît cit nu era destul, adecă: patru bucăţi de pămînt la ţarină, birul de la popqreni şi folosul de la cei născuţi şi cei morţi. Toate la un loc — nimic, fiindcă pe pămînt nu răsare aproape nimic, birul nu este decît de nume, cei născuţi se botează de milă şi celor morţi li se face pomană de către popa.

In apropierea bisericii se află o casă pustie, numai după nume, casă. Stăpînul casei ar fi ţinut vitele în-tr-însa, dar n-avea vite. Lîngă casă era un loc de grădină, grădina însă nu era, fiindcă zis a fost cum că garduri în Sărăceni nu sunt. Părintele Trandafir cumpărase casa cu loc cu tot şi locuia în ea. De cînd casa era a popii, prea multe îndreptări nu i se făcuseră, şi acum era tot hîrb, pereţii ciur şi acoperişul mrejă. Părintele numai de ale altor case purta grijă.

Masa popii nu era mai bună decît casa. Vorba cu lumea gheboşilor: omul se îndreaptă după oameni, chiar şi cînd ar voi să-ndrepteze oamenii după sine; popa trăia în felul satului. Noroc avea numai cu zestrea preotesei; dar de unde numai se ia, multă vreme nu se ia; şi asta se apropia de postul cel mare.

„Nu merge! grăi părintele Trandafir. Aşa nu merge î" începu a se face şi el om ca lumea, a se îngriji mai-nainte de toate de binele casei sale.

Numaidecît în primăvară luă un ţigan, îl puse să fră-mînte imală şi-şi lipi casa. în cîteva zile toţi patru pe-Teţii erau lipiţi şi muruiţi. Acum părintele şedea mai bucuros afară decît în casă, fiindcă din casă nu se vedea atît de bine muruiala casei; şi era frumos lucru o casă muruită în Sărăceni, mai ales cînd omul îşi putea zice: „Asta e a mea!" Era însă un lucru care de fel nu se potrivea. De cîte ori ochii părintelui scăpătau peste pereţi pe acoperiş, el intra în casă; îi părea c-a văzut acuma destul. Nu privea bucuros la acoperişul stricat şi, totuşi, de cîte ori voia să vadă pereţii, vedea tot acoperişul. Afurisitul de acoperiş! Nu mai era chip să-1 lase precum era.

Colo jos în vale, pe unde sunt bălţile cele multe, nu cresc numai sălcii şi răchite; pe ici, pe colea este şi şovar, pipirig, papură, ba chiar şi cîte un fir de trestie. „Aşa voi să fac!" gîndi popa. Luă un om, îl puse la şovar, la pipirig, la papură si trestie. Sîmbătă era plin împregiurul casei, tot snopi legaţi cu nuiele de răchită; iară în cealaltă sîmbătă acoperişul era cînpit şi tivit pe vîrf cu snopi de trestie, peste care erau întinse doauă prăjini legate cu furci. Acuma lucrul era chiar bun — si nu scump. Oamenii treceau pe lîngă casa popii, clătinau din cap şi ziceau cîteodată: „Popa e omul dracului!" Iară popa petrecea bucuros pe afară.

Dar nici astă bucurie n-a ţinut multă vreme. Tot se mai afla un lucru care nu se potrivea. Popa se simţea prea în cîmp. Ca şi a lui casă nu mai era nici una în sat: s-ar fi potrivit ca ea să fie cumva despărţită de sat. Părintele se cam sfia a zice „ia mine acasă", fiindcă vedea că „la el" este „în sat". Un gard trebuia încă şi o portiţă, pe care să intre oamenii cînd vin la popa; să fie gard numai de nume, să fie portiţa numai pîrleaz, dar să se ştie că% mai-nainte de a intra în casa popii, trebuie să intri în curtea lui.

Popa iarăşi luă om, îl trimise să taie spini şi pari, bătu parii în pămînt, puse spinii printre pari şi gardul fu gata. înaintea casei, înspre biserică, loc de vreo 400 de stîn-jeni, locul fu îngrădit: iară portiţa se făcu din patru pari înţepeniţi cu alţi doi, care erau puşi cruciş.

Mai ales preoteasa se bucura foarte cînd se văzu aşa îngrădită; mai ales popa se bucura cînd vedea că se bucură preuteasa. Nu era zi în care popa ori preuteasa să nu le zică copiilor de vreo zece ori: „Auziţi? să nu ieşiţi afară din curte! Jucaţi-vă frumos aici, acasă!"

Cînd omul a făcut începutul, el nu mai ajunge la capăt. O dorinţă naşte pe cealaltă. Acuma preutesei i-a intrat un lucru în cap.

- Ştii tu ce, popă? zise ea într-o dimineaţă. Eu as gîndi că ar fi bine să fac cîteva straturi colo de-a lungul gardului.
— Straturi?
— Da! să semănăm ceapă, morcovi, fasole, barabule şi curechi.
133
Părintele rămase uimit, îi părea că asta ar fi peste putinţă. Straturi în Sărăceni! ... Dar cîteva zile capul îi er.a plin de straturi, de barabule, de curechi şi fasole; aşa, peste iar cîteva zile, locul era săpat, straturile erau făcute. Nu era ziuă în care atît popa, cît şi preoteasa să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, pentru ca să vadă dacă nu erau răsărite seminţele. Mare a fost bucuria într-o zi. Popa s-a sculat mai de dimineaţă.
— Muiere, scoală!
— Ce-i?
— Au răsărit!
Toată ziua aceea popa şi preuteasa cu copii cu tot au petrecut vremea sezînd pup între straturi. Care vedea mai multe seminţe încolţite, acela era mai norocos.
Iară sătenii treceau pe lîngă casa popii, priveau printre spini la straturile popii şi-şi ziceau şi astă dată: „Popa e omul dracului!"
— Auzi tu, preoteasă, grăi acum popa. Oare n-ar fi bine să sămănăm păpuşoi pe lîngă gard şi împregiurul straturilor?
- Ba bine, zău aşa! Mie-mi place păpuşoiul verde!
— Şi mie, mai ales copt pe jăratec!
Lucru nou! popa se-ncungiură cu păpuşoi, îi rîdea inima cînd gîndea cît se va face de frumoasă treaba, cînd giur împregiur păpuşoiul va creşte şi va acoperi spinii din gard, care începeau a nu-i mai plăcea părintelui. Dar tot vorba cea veche: un necaz naşte pe celălalt. In dosul casei era încă o bucată de loc, de vreo cinci ori mai mare decît acea îngrădită. Asta nu mai ieşea din mintea popii. Pentru ce să stea goală? Oare n-ar putea el pune păpuşoi şi în dosul casei?
în ţarinile de pe faţă oamenii arau şi sămănau, în sat însă neatins era pămîntul, pentru că aici era sat.
Marcul Florii Cucului, vecinul popii, avea un plug cam stricat... dar plug, iar Mitru Cătănaş, vecinul lui Marcu, avea doi boi slabi si un cal spetit. Popa, Marcuţ Mitru, boii şi calul împreună munciră o zi de dimineaţă pînă seara; locul fu arat şi semănat cu păpuşoi.
Popa de aci înainte sta mai bucuros în dosul casei. Era lucrul minunat şi frumos - - aşa brazde şi printre brazde, pe ici pe colea, cîte un fir de păpuşoi abia încolţit. Cu toate acestea, popa se scărpina cîteodată, ba
134
foarte adeseori, după ureche. Părea că tot îi mai apasă ceva pe inimă. Era lucru greu, de care nu cuteza a se prinde: pământurile din ţarină. Pînă acum le-a fost dat în parte: acum nu ştia ce să facă cu ele. I-ar fi plăcut ca să le lucreze însuşi. Să-şi vadă el sămănăturile lui, să meargă la ele cu preuteasa, apoi la toamnă.. . Era lucru foarte adimenitor!
S-a făcut multă vorbă cu preuteasa asupra acestui lucru. Trebuiau cai, trăsură, plug, slugă, grajd. O mulţime de lucruri trebuiau. Iară popa nu se prea pricepea ia plugărie ... Şi totuşi, straturile erau verzi, păpuşoiul încolţea. Popa îşi întări gîndul; luă rămăşiţa din zestrea preotesei, care sta încă încuiată în ladă, şi se apucă de muncă.
Plugul Marcului era bun pentru început. Un cal cumpără popa de la Mitru; alt cal se afla la un om din Va-lea-Răpiţii; Stan Şchiopul avea un car cu trei roate. Popa îl cumpără, fiindcă a cîştigat o roată de la Mitru, ca adaos la calul spetit.
Cozonac clopotarul se prinse să fie slugă la popa, fiindcă casa lui era numai la o săritură de aici. Popa bătu apoi patru stîlpi la capătul casei, doi mai înalţi, doi mai scurţi, alcătui trei pereţi de nuiele, făcu acoperiş de şo-var, şi grajdul fu gata.
în vremea asta, părintele Trandafir, a îmbătrânit cu zece aini; dar întinerea cînd încărca preuteasa şi copiii în trăsură, da bici la cai şi mergea ca să-şi vadă holdele.
Sătenii îl vedeau, clătinau din cap şi iarăşi ziceau: „Popa e omul dracului !u
Preuteasa avea însă necazurile ei muiereşti. Ea avea o icoană frumoasă, pe care a fost căpătat-o în cinste de la feciorul popii din Vezura. Şi acum icoana zăcea pusă în fundul lăzii, învelită în hîrtie. Ar fi dorit mult s-o pună între fereşti, să pună si flori de busuioc împregiurul ei, s-o mai vadă mai adeseori, fiindcă icoana era chipul Sfintei Măria, Maica Domnului, şi pe fiica preotesei o chema Măria. Era şi un alt lucru ce o supăra pe preoteasa: o fereastră era astupată cu băşică de porc, iar în celelalte doauă erau trei ochi sparţi şi cîrpiţi cu hîrtie. Era cam întuneric în casă.
Pastile se apropiau. Nu mai erau decît cinci zile pînă-n Săptămîna cea Mare. Dacă popa voia să petreacă Pastile
135
cu preuteasa împreună, nu-i rămînea decît să cîştige trei lucruri de căpetenie: var pentru -pereţi, ferestre pentru casă şi privaz pentru icoana Sfintei Măriei, Maicii Preacurate — 'tot lucruri care numai în oraş se pot căpăta. La tîrg dară!
Avea popa cai, avea si trăsură îl cam supărau însă lesele, din care n-au fost rămas decît spinarea cu coastele, îl

prindea apoi ruşinea, ca popă ce era, să meargă fără de lese la tîrg. In împrumut nu putea lua, fiindcă se afla în Sărăceni, unde nici popa n-avea lese cumsecade.
Nevoia este cel mai bun învăţător. Părintele trimise pe Cozonac în vale, după nuiele, bătu doi pari în pămînt, între pari, tot la depărtare de o palmă, bătu beţigase mai subţirele si apoi popa, preuteasa, copiii şi Cozonac se puseră la împletit. Multă vreme nu trecu pînă ce lesele si fură gata. De minune nu era lucrul: erau însă cele mai bune lese în Sărăceni, bune, încît Cozonac nu se putu răbda să nu-şi zică: „Popa e omul dracului!"
La tîrg îşi de la tîrg acasă, părintele se făli cu lesele sale; află că alţii au, ba chiar cumpără mai rele lese decît acelea pe care le făcuse el.
- Ce faci, popă? _— Lese.
— Dacă doar ai!
— Fac pentru cei ce n-au.
După Paşti, Cozonac începu să cureţe bălţile de nuiele, iară popa să împletească la lese. Cu cît mergea lucrul mai-nainte, cu atît onai bine mergea; cea din urmă leasă era totdeauna cea mai bună.
Marcu Florii Cucului era un om sfătos, îl plăcea să stea de vorbă cu popa. Cozonac curăţea nuiele, popa împleteşte, iară Marcu zace întins pe burtă cu capul pe pumni îşi priveşte în dragă voie.
- Nuiaua asta e cam lungă, zise părintele, măsurând o nuia cu privirea. Măi Marcule! ia dă-mi toporul cela, ca s-o fac mai scurtă!
Toporul era la picioarele lui Marcu; Marcu ridică partea de dinainte a trupului, se răzemă pe cot, întinde piciorul si moscoteşte, voind să tragă toporul cu piciorul.
136
— Tare ţi-e degrabă! îi grăieşte popa, si-i trage una cu nuiaua.
Marcu sare si se încredinţează că el este cu mult mai sprinten decît credea. In urmă, astă încredinţare i-a fost de mare folos, înainte de Rusalii, părintele a gătit un car de lese, cu care avea să meargă la tîrg, şi Marcu ştia foarte bine că, dacă popa vinde lesele, şi el va să aibă sărbători bune. I-a fost ajutat popei cîteva săptămîni, şi lucrul totdeauna îi aduce folos celui ce-1 face.
înainte de Rusalii începură însă nişte ploi, care părea că nu vor mai înceta.
- Nu ştiu, zău, eu ce voi face, zise popa. Parcă m-oi lăsa cu tîrgul pînă după Rusalii. Mi-e groază să plec pe ploaia asta. Dacă n-o sta ploaia pînă joi, apoi eu, unul, nu mă duc!
Marcu se scărpina după urechi, dar nu zise nimic. Vedea şi el că popa nu se cade să fie plouat, îl supăra însă lucrul şi-1 făcea să se gândească.
— Oare — grăi el într-un tîrziu, încetînd a împleti - oare n-am putea noi împleti o rogojină? Şovar, rogoz şi pipirig este în vale.
- Măi, poate că ai dreptate, îi răspunse popa. Şi aceea tot cam aşa trebuie să fie ca si asta ce facem noi.
Dîndu-i ajutor popii, Marcu a început să facă mai bune lese decît popa. Rogojina a ieşit în cinstea lui; iară popa n-a venit plouat, ci cu punga plină de la tîrg.
Ziua sfintelor Rusalii astă dată a fost zi bună. Preuteasa avea rochie nouă, cei trei mai mărişori aveau pă-pucaşi din oraş, Măriuca cea mai micuţă avea o pălărie de paie cu două flori roşii, iară pereţii erau albi chiar şi pe dinafară, ferestrele erau întregi, casa era luminoasă si icoana Sfintei Măriei Maicii Preacurate se vedea bine cum era pusă sus, între ferestre, şi împodobită cu florile crescute pe marginea straturilor. Făină albă, carne, unt, ba chiar şi zahăr a adus popa de la oraş. Părintele o iubea pe preuteasa; ei însă niciodată nu s-au sărutat. Preuteasa a început să plîngă — nu ştie de ce — iară părintele Trandafir era să plîngă cînd a sosit în biserică; a văzut însă oamenii pe la icoane şi a intrat în altar cu la-crămile în ochi. Zic oamenii că el niciodată n-a cîntat
137
mai frumos decît într-astă zi. A rămas vorba: „Cîntă ca popa la Rusalii!"
Vremile vin; vremile se duc: lumea merge înainte, iară omul, cînd cu lumea, cînd împotriva ei.
III
Drumul de ţară vine din oraş, trece pe lingă Valea-Seacă şi merge mai departe pe la Valea-Răpiţii. Unde se întâlnesc drumurile, la împreunarea celor doauă văi, pe Răpită, este o moară, lîngă Răpită este o rugă, lîngă rugă este o fîntînă, iar lîngă fîntînă sunt opt paltini frumoşi. Locul acesta se zice: „La rugă la Sărăceni!44 De aici pînă la Sărăceni nu este decît cale de un ceas. Cu toate aceste, de cîte ori vine din oraş, sărăceneanul se opreşte aci, adapă caii şi mai stă puţină vreme, aşteptând ca să vie vrun drumeţ care să întrebe: „Ce sat e acela unde se vede biserica cea frumoasă cu pereţi albi si cu turn sclipitor?" Fiind întrebat astfel, el îşi netezeşte mustăţile şi răspunde privind fălos spre acel loc: „Acolo sus pe Gropniţa? Acela e satul nostru, Sărăcenii. Dar clopotele să le auzi: ce clopote sunt în tumul acela! ... S-aude cale de trei ceasuri!"
Unde se despart drumurile este un stîlp cu două braţe: pe un braţ stă scris: „Spre Valea-Răpiţii", pe celălalt: „Spre Valea-Seacă". Drum ca acela care trece prin Valea Seacă înspre Sărăceni giur împregiur nu este. Neted ca masa şi vîrtos ca sîmburele de cireşă. Se vede că sărăce-nenii 1-au făcut de dragul lor. în dreapta şi în stânga, tot zece-^cincisprezece paşi unul de altul, sunt nişte nuci stufoşi, la care omul -priveşte cu drag. Albia pîiiului ră-mîne la dreapta; drumul trece pe coaste, mai pe sus, ca să nu-1 atingă năpădirea apei. Sărăcenenii au trebuit să sfarme

stînci în calea lor; dar au făcut-o bucuros, fiindcă din stînci şi-au făcut drumul.
Pe aicea sărăceneanul se simte acasă, pentru aceea mînă numai în paşi. De alminterea, nici nu i se urăşte. Aproape la tot pasul întâlneşte cîte un cunoscut, cu care mai schimbă vorba „de unde şi pînă unde4'. Asta duce un car de var, celălalt un car de poame; mai apoi vine
138
unul cu împletituri, altul cu un car de roate, doage, ori alt lemn lucrat. Iară pe marginea drumului, din cînd în cînd, dă de petrarii care ciocănesc din zori de zi pînă la apusul soarelui. Astă cale nu e pustie!
Unde coteşte valea şi drumul, acolo sunt vărăriile. Aici aşpoi e tîrg întreg. Unii încarcă var, alţii descarcă piatră şi lemne; pietrarii fac tocot; văr arii aruncă lemne în foc; stăpânii fac larmă unul pentru cinci.
De la acest loc şi satul se vede mai bine. Grădinile sunt însă prea îndesate cu pomi; numai printre crengi ori peste pomi vedem pe ici, pe colea, cîte o bucată din pereţii si acoperemintele caselor. Casa popii este tocmai lîngă biserică: nici din asta nu vedem însă decît cinci ferestri şi un acoperemînt roşu cu doauă hornuri, în faţă cu biserica e şcoala. Casa, din care nu vedem decît o bucată de perete cu doauă ferestri mari şi acoperemîntul, este a lui Marcu Florii Cucului. Iară zidirea cea mare, care se vede mai în vale, este primăria. Dacă satul nu ar fi atît de îndesat, ar trebui să ni se înfăţişeze foarte frumos. Aşa însă rămâne învelişul, din care trebuieşte să urmăm la cele ce nu vedem.
Toate s-au schimbat; numai părintele Trandafir a rămas precum a fost: verde, vesel şi harnic. Dacă părul cărunt şi barba căruntă nu ar vesti vremea lui, am crede că copilaşii cu care se joacă înspre seară la laiţa cea de dinaintea casei sunt copilaşii lui. Unul dintre copilaşi, pe care 1-a ridicat ca să-1 sărute, îi fură pălăria din cap şi fuge cu ea năstaşnic. Măriuca deschide fereastra şi strigă: „Trandafirică al mamei, nu lăsa pe moş-tătuca cu capul gol". Apoi fuge de la fereastră, pentru ca să prindă pe Ileana, care a furat ceapţa bunichii, s-a împodobit cu ea si vine să se fălească la moş-tătuca. Moş-tătuca rîde din toată inima; îi place gluma. Tocmai vine de la vecernie şi părintele Coste, şi prinde atît pe Ileana cît şi pe Măriuca, le sărută, şi apoi se pune pe laiţa lîngă socrul său. Marcu, vecinul, vechiul prieten, socrul Măriucăi, om de casă, vede alaiul şi vine şi el să steie de vorbă. „Bătrînule! na-ţi căciula, nu sta "cu capul gol!44 grăieşte bunica, întinând căciula pe fereastră.
Un om din sat trece, le pofteşte „bună odihnă" şi-şi zice: „Ţine-1, Doamne, la mulţi ani, că este omul lui Dumnezeu!"
139
Budulea Taichii
De-mi părea bine?
Dar se-nţelege că-mi părea bine.
Cîn-d mi-1 aduc aminte pe dânsul, mi se desfăşoară înaintea ochilor întreaga lume a tinereţelor, cu toate farmecele ei, acuma perdute pentru totdeauna; şi nici unul dintre noi toţi, care împreună am trecut prin acea lume, nu poate să se gândească la tinereţele sale fără ca să-i treacă, aşezat, retras şi întotdeauna înţelept, Budulea Taichii pe dinaintea ochilor pentru că Budulea nu era numai al Taichii, ci şi al nostru al tuturora.
Mie, îndeosebi, mi se cuvenea oarecare întîietate la împărţeala părerilor de bine, pentru că eu îl ştiam încă din copilărie şi eram prieten chiar şi cu Budulea cel bătrîn.
Nea Budulea, înainte de toate, avea un picior mai scurt decît cellalt şi era un om scurt, gros, rotund la faţă si zâmbea mereu cînd vorbeai cu el. Fără de dînsul nu se putea nici un fel de veselie în sat la noi, fiindcă el cînta mai bine decît toţi şi din vioară, şi din cimpoi, şi din fluier, iară pe Huţu îl ducea întotdeauna cu sine, deoarece Buduleasa fugise cu un scriitor al satului, şi nu putea să-1 lase pe copil singur acasă. Cînd Budulea cînta din vioară, Huţu ţinea cimpoile, iară cînd oamenii se saturau de vioară, Budulea schimba cu feciorul său. Fluierul îl purta Budulea totdeauna în ser par; altfel nu 1-am văzut de cînd îl ţin minte şi nici nu-mi pot închipui un Budulea far' de fluier în şerpar.
La praznice şi la Ziua numelui ştiam de mai nainte că are să ne vie Budulea cu mulţi ani, cu spor în casă şi cu belşug la masă: aşa m-am trezit eu; ce va fi fost mai nainte, nu ştiu.
140
îmi aduc numai aminte că eram copil mic şi că priveam cînd la piciorul cel scurt al lui Budulea, cînd la Huţu, care şedea cu cimpoile într-un colţ al casei. Mai ţin apoi minte că i-am dat o bucată de plăicintă, că 1-am bătut, fiindcă nu voia să-mi lase cimpoile, şi că era băiat bun, căci nu s-a supărat, deşi era mai mare decît mine.
fa urmă, la şcoala din sat, mă bătea cîteodată el pe mine, dar nici atunci nu era supărat, deşi totdeauna eu mă legam de el.
Căci dascălul nostru era un om neobosit, şi fiindcă Budulea peste săptămînă mergea la lucru, el zicea mereu: „Măi Bud'uleo, nu mai purta şi copilul cu tine; pune-i o bucată de pine în traistă şi trimite-1 la şcoală, ca să-mi bat şi eu capul cu dînsul". Iară Budulea era om cuminte şi înţelegea că dascălul nu are altă treabă decît să-şi bată capul cu copiii oamenilor. Un singur lucru îl mai punea pe gînduri: parcă tot nu-i venea să creadă că si Huţu are să înveţe carte.
Cînd eu în'cepusem a umbla la şcoală, Huţu era printre băieţii de care îmi era frică.
11 văd parcă şi acum umblînd cu o vergea în mână pe dinaintea băncii şi privind de la înălţimea diregătoriei sale de „cenzor" cu o straşnică neîndurare asupra noastră, care nu străbătuserăm încă în adâncimile tainicului „Buki-

az-bau şi nu ştiam că „mizlete ije-ludi-iăr" va să zică „milă".
Povăţuit de mîna lui am trecut aceste adâncimi pe nesimţite.
Intorcîndu-mă acasă după cele dintâi ceasuri petrecute la şcoală, sufletul îmi era plin de minunăţiile ce văzusem, închipuirea mea de copil era prea slabă spre a putea aduna atîta sumedenie de copii la un loc, şi toţi aceşti copii, pe care îi văzusem acum în aievea, şedeau tăcuţi, nemişcaţi şi cu ochii ţintiţi la învăţător: îmi era ca şi cînd m-aş fi întors din altă lume, şi cînd maica mă întreba ce-am văzut la şcoală, în uimirea mea nu ştiam să-i spun altceva decît c-am văzut pe Huţu lui Budulea plimbîndu-se cu băţul în mînă şi că acum nu-1 mai cheamă Huţu, şi Mihail Budulea, ca pe taică-său cel cu cimpoile.
141
Şi, fiindcă eram nerăbdător şi doream să văd iar pe Hu'ţu .cu băţul, m-am dus şi după prînz la şcoală. Simt şi acum adtaca dezamăgire ce mă cuprinsese cînd văzui pe un alt băiat cu vergeaua, căci în zadar, atît de straşnic ca el nu mai era nici unul.
Dar peste puţin iar ,a venit Huţu, ne-a luat pe noi, care eram mai mici, şi ne-a scos afară, iară după ce ne-a scos afară ne-a pus în rânduri şi ne-a întrebat dacă ştim să stăm într-un picior. Eu am stat mai bine şi mai mult decî-t toţi ceilalţi băieţi; pentru aceea eram foarte fericit şi, întorcîndu-mă acasă, i-am arătat mamii cum zice Huţu ca să stai într-un picior si i-am spus că Huţu e cel mai mare în şcoală şi că a vorbit cu mine şi c-a zis că eu stau mai bine decît toţi ceilalţi într-un picior.
După aceea m-am dus iar la şcoală. Mama-mi dăduse două pere, una pentru mine, alta pentru Huţu. Eu le-am păstrat pe amîndouă pentru dînsul; dar am plecat plîn-gînd de la şcoală şi plîngînd am ajuns acasă, fiindcă el nu le ceruse de la mine, iară eu nu îndrăzneam să i le dau.
Şi fiindcă prea eram nenorocit, mama a trimis pe Barbura să aducă pe Huţu, pentru ca să-i dau cele două pere: iară de aci înainte, mergînd la şcoală, el trecea totdeauna şi mă lua şi pe mine.
Pus fiind astfel sub ocrotirea celui mai straşnic dintre „cenzorii" din şcoală, nu mă temeam de nimeni şi de nimic.
Ştiam, afară de aceasta, că şi eu trebuie să mă fac odată ca Huţu, şi pentru aceea îi prindeam apucăturile şi, înainte de toate, din copil neastâmpărat ce eram, mă făcui un băiat aşezat şi înţelept ca dînsul. Nu-i vorba, el era tot mai aşezat şi mai înţelept decît mine; dar cînd îl vedeam pe el zicînd Tatăl nostru, cîntînd irmosul ori citind Apostolul în biserică, inima îmi bătea mai tare, căci un glas tainic îmi şoptea: „Şi tu vei fi odată ca dînsul".
Mergeam dar totdeauna cu el, de el ^ascultam totdeauna şi la dînsul căutam scăpare cînd eram năpăstuit.
Căci Huţu era puternic, pentru că dascălul nu ţinea la nimeni mai mult ca la dîinsul.
Iară dascălul avea cinci copii, care toţi cinci erau fete. Neli era cea mai mare şi avea obiceiul să sară peste bănci. Livia era cit mine şi vorbea totdeauna pînă ce
142
dascălul n-o punea în genunchi; Veturia şedea între băieţi şi se cotea cu ei, iară Mili abia ştia să umble şi nimeni n-avea voie s-o poarte în braţe afară de Huţu, pe care dascălul îl însărcinase cu purtarea de grijă pentru dînsa. Pentru aceea nici Mili nu voia s-o poarte altul de mînă ori s-o ţie în braţe şi plîngea cînd el se depărta de dînsa; câteodată numai, cînd Huţu voia să se joace de-a mingea cu ceilalţi băieţi, mi-o lăsa mie, iară eu vorbeam cu ea, o purtam de mînă, o ţineam în braţe şi eram foarte fericit.
Eu m-am dus apoi la şcolile cele mari din oraş, iară cînd m-am întors, peste un an, acasă, Huţu era tot mare, dar îmi părea mai puţin straşnic. Nu-i vort>a, şi acum zicea Tatăl nostru, cînta chiar în strană şi citea Apostolul în biserică, si acum purta pe Mili, ba chiar şi pe Linica cea mică în braţe: el tu toate astea îmi părea cam prost, ba cîteodată chiar grozav de prost. Dar tot ţineam la el, findcă era băiat domol şi intra totdeauna în voile mele.
Dacă însă acum Huţu îmi părea mie grozav de prost, eu îi păream lui grozav de înţelept.
Intr-o zi el însuşi mi-a mărturisit-o aceasta, deşi numai aşa — cam pe departe.
Eram în pădure: adunaserăm alune şi el mi le spărgea, luînd din cînd în cînd cîte una şi pentru sine.
— Uite — îmi zise el nedumerit — taica zice că dascălul zice să mă duc si eu la şcoală la oraş ca să mă fac dascăl: ce crezi tu, aş putea să învăţ acolo cu voi?
- Pentru ce nu?
— Vezi că nu ştiu ungureşte, răspunse el, privind deznădăjduit la mine.
— Ai să înveţi.
— Dar cum să învăţ, cînd dascălul vorbeşte numai ungureşte şi eu nu înţeleg nimica din cele ce zice?
— Aşa-i! răspunsei, înţelegînd acuma şi eu că în adevăr Huţu e cu mult mai prost decît ca să poată înţelege pe dascălul cel unguresc, care nici nu e dascăl, ci profesor.
Altfel, eu ştiam de mult că e vorba ca Huţu să meargă la şcoală. Căci dascălul nostru era un om neobosit, iară Budulea ţinea foarte mult la el.
143
încă de demult Nea Budulea era nemulţumit, îl vedea pe Huţu citind din carte ori scriind fel de fel de lucruri pe hîrtie si nu-i prea venea să creadă că toate sunt aşa cum i se par lui. Tot mai înţelegea ca omul să scrie şi ca să ştie ce a scris el însuşi, fiindcă aceasta nu era decît un fel de răboj. Cînd vedea însă pe Huţu citind din carte ceea ce au scris alţii, îl cuprindeau îndoielile şi-i zicea de obicei: „Ba să mă ierţi; asta o ştii pe de rost". Huţu îşi dădea

silinţa să-1 lămurească şi să-i arate şi lui cum ise citeşte; însă cînd Budulea se uita la slovele încurcate, îl cuprindea un fel de ameţeală, fiindcă era peste putinţă ca cineva să le descurce, într-o duminecă Budulea i-a zis lui Huţu: „Ia scrie numele meu pe hîrtie". Huţu a scris cu slove mari: Lăpădat Budulea, locuitor din Cocorăşti.
— Şi acum, daică cineva se uită aici, ştie el că e numele meu?
— Da, taică.
— Cum aşa?
— Apoi vezi: Vede că e ludi si iar şi zice Lă-pocoi şi iar şi zice pa, adecă Lăpă, dobro-az-tfert şi zice dat, ceea ce face Lăpădat.
Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deşi nu înţelegea nimic. Dar, după ce s-a văzut singur, el a luat plumbul şi a început să înveţe a-şi scrie numele. L-a scris o dată, 1-a scris de două, de zece, cu atît mai bine înţelegea că se poate să înţeleagă şi altul ceea ce scrie, pentru că de cîte ori suna într-un fel, el scria aceeaşi slovă. El a luat apoi caietul lui Huţu şi cu mare părere de bine a văzut că slovele pe care le-a scris sunt şi în caiet. Acu parcă înţelegea că este cu putinţă ca unul să citească ceea ce au scris alţii, fiindcă toţi cărturarii scriu într-un fel. Dar tocmai pentru aceea iar îl cuprinse ameţeala. Această înţelegere între un număr nesfârşit de oameni îi părea un lucru mai presus de închipuirea omenească. Era dar cu putinţă ca ceea ce a scris unul acum o sută de ani alţii să citească astăzi? La asta nu s-a gîndit niciodată. Era cu putinţă ca doi oameni care nu se pot înţelege prin grai viu să se înţeleagă în scris, si dacă ungurul ori neamţul nu ştie româneşte, el nu are decît să scrie, pentru ca să-1 înţelegi ce vrea să zică.
El însă tot nu înţelegea cum e aceasta cu putinţă.

- Măi Huţule! ia scrie-mi tu mie pe hîrtie: cimpoi, vioară şi fluier.
După ce Huţu scrise cuvintele, Budulea privi lung la ele, lung şi nedumirit, pentru că cimpoile nu asemănau deloc a cimpoi şi vioara îi părea tocmai ca fluierul.
— De unde să ştiu eu că aici stă cimpoi şi vioară? întrebă el.
— Pentru că e „cerf-ije-mislete-pocoi-on-ije".
— Nu înţeleg. Ştiu că la răbuş tragi o crestătură, şi asta vrea să zică o zi de lucru ori o oaie, tragi o cruce, şi asta vrea să zică un car de pietriş ori un berbec. De unde ştii tu că tocmai aşa se scrie cimpoile?
— Aşa sună slova.
— Cum sună?
— Fiindcă e cimpoi, scriu cerf si ije şi mislete, ca să fie „cimu, iară după aceea pocoi, on, ije ca să fie „poi".'
Budulea parcă iar înţelegea. Dar lucrul îi părea grozav de greu, căci dacă toată slova avea un sunet, atunci, fiind grozav de multe sunete, trebuiau să fie şi grozav de multe slove.
— Şi tu înţelegi orice carte?
- înţeleg, taică.
— Şi 'dacă un om foarte cuminte ar fi scris ceva, tu poţi citi?
— Pot, taică.
— Dar atunci tu eşti tot atît de cuminte ca el.
— Adecă nu, taică.
— Ce ştii tu! răspunse Budulea. Eşti încă prost si copil, dar tot atît de cuminte ca el.
Şi fiindcă Huţu era acum atît de cuminte, el nici nu mai avea pentru ce să umble la şcoală, ci trebuia să meargă la lucru, căci popă n-avea să iasă din el; destul că ştie să scrie, să facă socoteală pe hîrtie, să citească în toate cărţile, ba chiar şi să cînte în strană. Pe el nu mai putea să-1 înşele nimeni, ba putea să ajungă chiar si preţitor la casa satului şi să adune birul de pe la oameni.
Mai ales de cîmid avea copil la şcoală, Budulea mergea totdeauna la biserică, şi chiar dac-ar fi fost singur la biserică, el avea locul lui, tocmai în fund, lîngă muieri, iară cîrud Huţu cînta sau citea Apostolul, Budulea îşi

m'copcia mînile pe piept, privea o dată la dascăl şi rămî-nea cu capul plecat.
Dară cu dascălul n-ar fi îndrăznit niciodată să prindă vorbă, fiindcă se simţea prea jos spre a cuteza să supere pe un om atît de învăţat cum era jupînul învăţător Pantelemon Clăiţă, un om scurticel, iute la vorbă, cu mustaţa groasă şi cu sprîncenele dese. Nici nu se cuvenea sâ-1 supere, fiindcă dascălul Clăiţă era om neobosit, avea totdeauna ide lucru şi nu putea să-şi piardă vremea cu orişicine.
Insă în cele din urmă tot trebuia să meargă la el, ca să-i mulţumească pentru învăţătura lui Huţu şi să-i spună că, iacă, Huţu a crescut mare, ştie mai mult decît toţi băieţii din sat şi trebuie să meargă la lucru.
li era greu să se hotărască, şi au trecut mai multe dumineci pînă ce a putut să prindă destulă inimă, mai ales că nu putea să meargă cu mîna goală şi trebuia să aştepte pînă ce vin strugurii pîrgavi, cea mai potrivită cinste pentru un dascăl ca Clăiţă.
— Aşa-i, zise dascălul, e băiat foarte înţelept şi trebuie să meargă la lucru. Pentru ca să vezi d-ta: omul trebuie să

înveţe a munci ca să poată trăi. Nu e şcoala cum ar trebui să fie, căci atunci ar învăţa toţi copiii la şcoală si n-ar mai trebui să^şi mai piardă vremea pe la ţarină. Dar ce să-i faci? Am grădiniţa ce mi-a lăsat-o satul şi i-am învăţat să pună sămînţă, să facă altoi, să poarte grijă de stupi, să pună cartofi, fasole, morcovi şi pătrunjel, să sădească varză şi tutun, să poarte grijă de viţă, ba la anul am să-i pun chiar la praşilă, pentru ca încă de mici să ştie cum se cîştigă pînea de toate zilele. Dacă satul mi-ar da o bucată de ţarină, i-aş învăţa şi celelalte lucruri. Pentru că să vezi d-ta: dascălul trebuie să ştie tot si, dacă nu ştie, trebuie să înveţe, fiindcă sunt cărţi în care stau toate aceste, şi eu aş învăţa copiii aşa cum stă în cărţi, adecă mai bine de cum se obişnuieşte la prostimea noastră de astăzi. Afară de aceste ani casă grea, cinci fete, care cresc în fiecare zi, şi nici un băiat, şi salul ar trebui să se gîndească şi la mine. Ba acum se gîndesc să mai facă şi o a doua şcoală în sat, fiindcă ar fi prea mulţi copii la mine. Dar cine a adunat copiii la scoală? Eu. Adicătelea în loc să mă plătească mai bine, fiindcă dau învăţătură la mai mulţi copii, se pun
146
să ia copiii adunaţi de mine şi să-i dea la altul. Pentru că să vezi d-ta:
Dascălul e cel mai mare lucru în sat, cel mai mare lucru în ţară, pentru că el învaţă pe copii cum să vorbească, cum să se poarte, cum să înţeleagă lucrurile şi cum să lucreze ca să-şi cîstige pînea cea de toate zilele, şi dacă dascălul e prost şi nu-i învaţă bine, toate merg rău în ţară. înţelegi că tot omul ar voi să fie dascăl şi că eu nu mă plîng; însă, îţi spun eu d-tale, nu este cu putinţă să fie doi dascăli în sat, pentru că n-au din ce să trăiască amîndoi şi pentru că închipuieşte-ţi d-ta ce încurcătură se face în sat cînd unul îi învaţă pe copii într-un fel, iar cellalt într-altfel.
Budulea ascultase tot timpul cu încordată luare-aminte; dacă s-ar fi aprins casa în capul lui, el n-ar fi îndrăznit să se mişte ori să grăiască cea mai scurtă vorbă măcar: Aşa este!
— Un lucru ar fi mai cu putinţă, urmă dascălul mulţumit. Ca să fie un dascăl mare şi unul mic, adecă unul întîi, altul al doilea, care nu învaţă decît ceea ce-i spune cellalt.
Budulea se simţea foarte înţelept, fiindcă era în stare să înţeleagă ceea ce zice Clăiţă; el îndrăzni dar să adauge:
— Unul plătit mai bine, iară altul mai slab.
— Da! Unul plătit mai bine. Astăzi nu e oare tot cam aşa? Pentru că să vezi d-ta: copiii din şcoală sunt despărţiţi în mai multe căprarii, cum am zice, şi eu nu le dau învăţătură decît celor mai grei la minte; ceilalţi învaţă de la băieţii mai mari, cum e Huţu. Şi înţelegi d-ta că satul ar face mai bine dac-ar lăsa lucrurile aşa cum sunt şi ar pune în loc de al doilea dascăl pe Huţu, fiindcă n-ar trebui să-i plătească mult.
'Budulea rămase încremenit. Huţu dascăl? Nu ştia dacă visează ori Clăiţă vorbeşte într-aiurea.
- Nu se poate, zise el. Huţu e prost; îl ştiu eu: e copilul meu.
— D-ta nu înţelegi, urmă iar dascălul. E bun Huţu. Pentru că să vezi d-ta: spre a putea să fii dascăl, se cer trei lucruri: întîi o carte de botez, a doaua un atestat că eşti absolut preparandist, a treia că cunoşti cele opt glasuri şi podobiile, a patra să ştii tipicul; toate celelalte
147
le înveţi din carte. Lui Huţu nu-i lipseşte decît atestatul; le are toate celelalte. Ar trebui să meargă la oraş, să stea doi ani, cum am stat şi eu, şi să-şi ia atestatul.
Budulea se ridică în picioare, începea să înţeleagă că învăţătura prea multă cam sminteşte capul omului si parcă-i era frică isă mai stea cu dascălul.
— Eu — urmă dascălul — sunt feciorul paraclisierului de Văideni. M-am trezit trăgînd clopotele, aprinzînd şi stingînd luminările în biserică şi purtînd cădelniţa după popa. Am învăţat apoi să cînt în strană şi să citesc si, cînd eram de douăzeci şi unu de ani, m-am dus să fac preparandia. Huţu ştie mai mult decît ştiam eu atunci fiindcă le-a învăţat toate de la mine. Apoi nu e decît de 15 ani şi trebuie să meargă să-şi ia atestatul, pentru că, îţi spun eu: nu primesc alt dascăl în sat decît pe unul -care a învăţat la mine.
Budulea nu mai -avea timp de perdut. Dascălul Clăiţă zicea că trebuie, şi aşa nu mai încăpea nici o vorbă. Gata dar de a lua pe Huţu să-1 ducă numaidecît la oraş, el plecă spre casă.
Insă pe drum începu iar a se nedumiri. Tot îi părea peste putinţă ca feciorul lui să umble la şcolile cele mari si să se facă chiar dascăl: fără îndoială, Clăiţă era smintit de învăţătura cea multă, pentru că Huţu era prost şi nici n-avea din ce să trăiască la oraş. Cuprins de aceste nedumiriri, Budulea îşi schimbă drumul. Mai era un om înţelept în sat; voia să vadă ce zice acela. El veni dar la mine şi-mi spuse cum s-au petrecut lucrurile, cum a învăţat să-şi scrie numele, cum s-a încredinţat că Huţu în adevăr ştie să citească în toate cărţile, cum s-a dus la dascălul şi apoi îmi înşira îndeamănunt cuvintele pe care i le grăise Clăiţă.
- Aşa este, jupînul învăţător are dreptate, îi răspunsei acum şi, ca să-1 încredinţez, îi arătai atestatul meu şi-1 citii, în ungureşte, cum era scris.
— Nu se poate citi asta în româneşte? mă întrebă el după ce privi îndelung la tipăritură.
— Fără îndoială, zisei, şi începui a traduce testimoniul.
— Nu zic eu? strigă el cuprins de o bucurie pe care atunci nu puteam încă s-o înţeleg. E ca răbuşul: n-ai decît să faci crestătura, pentru ca tot omul să ştie că
148
/

nu e berbec, ci oaie. Dascălul are dreptate: trebuie să mergem la şcoală!
în zadar îi spunea Huţu că el nu poate să înveţe la şcoală pentru că nu ştie ungureşte; Budulea răspundea: - Tu eşti prost; nu ştii încă ce ştii şi ce nu iştii; vei vedea tu cînd vei fi acolo; n-ai decît să te uiţi în carte ca să ştii tot, afară de cele opt glasuri, de tipic şi po~ dobii; toate celelalte se învaţă din carte: ai să mergi la şcoala la care umblă si el, pentru că acolo se dă tistas într-un an, apoi te întorci acasă şi eşti dascăl.
Ştia tot satul 'că Huţu are să meargă la şcoala în care învăţ eu şi că are să se întoarcă dascăl, deşi eu voiam să mă fac popă.
Ne-am dus apoi la oraş, adecă nu ne-am dus, fiindcă eu plecasem cîteva zile mai-nainte, iară dascălul Clăiţă venise cu Budulea şi cu Huţu în urmă, dar ne^am în-tîlnit în oraş.
Dascălul era foarte necăjit. Lumea se stricase «cu desă-vîrşire şi directorul de la preparandie nu voia să-1 primească pe Huţu fiindcă era o lege noauă, ca să nu primească decît pe aceia care au făcut patru clase primare. Budulea era, dimpotrivă, aşezat şi vesel. Ii părea bine că nu 1-au primit pe Huţu la preparandie: voia să-1 dea la şcoala unde eram şi eu.
Huţu, în sfîrşit, era nenorocit. Dascălul îi dăduse nişte pantaloni roşi, un surtuc petecit şi o pălărie purtată, pentru că acum nu mai putea să umble în strai ţărănesc. Nu i se potriveau deloc hainele; el însuşi nu se simţea bine în ele; îi era ruşine parcă de lume şi păşea lat şi ţiindu-şi mînile depărtate de trup, pentru ca nu cumva, umblînd, să~şi roadă mînecile şi pantalonii. Erau hainele în care umblase odată dascălul; şi-1 treceau fiorii cînd se gîndea că acum el însuşi le poartă şi le strică. Apoi atît îl purtaseră pe la Ana şi Caiafa, încît se zăpăcise, bietul, cu desăvlrsire.
Eu eram fericit. Acum atîrnau toate de mine, fiindcă eu cunoşteam pe profesorul de a treia clasă primară şi puteam să-i duc la dînsul, şi să-i recomand, şi să-i spun că Huţu e din sat de la noi, şi că e un băiat prea cumsecade.
— Ia să ne mai gîndim niţel, grăi dascălul Clăiţă muncit de gîndurile grele. Nu se poate ca Huţu să umble

la şcoala ungurească, învaţă ungureşte, şi un dascăl nu trebuie să ştie ungureşte.
- Un dascăl trebuie să ştie tot, răspunse Budulea.
- Tot, afară de ungureşte. Asta-i limbă calvinească şi papistăşească, şi îndată ce-o înveţi, te zăpăceşti. Iţi spun eu: am văzut pe alţii. Pentru că să vezi d-ta: noi, românii, trebuie să ştim româneşte, şi dacă învăţăm ungureşte, ne facem unguri şi nu mai suntem români cumsecade. Asta stă chiar în gazete. Şi pentru aceea, dacă dascălul ştie ungureşte, îi învaţă si pe copii şi le strică minţile.
— Eu cred, răspunse Budulea, scoţîndu-şi nerăbdător fluierul din şerpar, că învăţătura e limba, şi cu cît mai multe limbi ştie omul, cu atît mai învăţat este. Uite, la fluierul meu sunt şase borte, şi cînt mai bine pe el decît pe unul care nu ar avea decît o singură bortă; aşa e şi omul; cîte limbi ştie, de atîtea ori e om.
Şi Huţu voia să umble la aceeaşi scoală cu mine fiindcă se gîndea să şadă lîngă mine şi să mă întrebe totdeauna cînd nu înţelege ceva. Dar el odată cu -capul n-ar fi îndrăznit să grăiască.
— Aşa-i, zise dascălul, mîngîindu-se cu speranţa că într-un an Huţu tot n-are să înveţe ungureşte, ba că are să uite în urmă şi ceea ce va fi învăţat.
Cînd era să intrăm la d-nul profesor, deterăm de o noauă greutate. Huţu nu voia deloc să intre. In zadar îi spuneam că trebuie să fie si el, ba mai ales el, de faţă; zicea să intrăm noi şi să vorbim cu profesorul, că el merge apoi la şcoală. Dar, la urma urmelor, Huţu era băiat înţelept: el îşi calcă pe inimă şi intră cu noi.
Profesorul Wondracek era un om vesel şi, cînd intrarăm, se vedea că-i pare bine, fiindcă rîdea din toată inima. Dascălul Clăiţă şi Huţu rămaseră lîngă uşă, iar eu înaintai cu Budulea şi-i spusei d-lui Wondracek că, iacă, ăsta e Budulea, cimpoieşul de la noi, care are un băiat, pe Huţu cel de lîngă uşă, care pîn-acum a umblat la scoală la dascălul Clăiţă şi acum voieşte să fie primit.
- Da, d-nule, răspunse d-1 Clăiţă, făcînd un pas înainte. La noi a mers şi s-a purtat bine.
- Şi ştie tot, adăugă Budulea. Mă rog, jupîne învăţător, să spui ce ştie Huţu, Mihail Budulea îl cheamă, fiindcă mi-e copil, iară mie îini zic Lepădat; îi sunt tată.

Spune, te rog, ca să .ştie si domnul ce-a învăţat Huţu. Dascălul Clăiţă era foarte învăţat, dar nu era deprins a vorbi cu dascălii papistăşeşti şi nici nu-i plăcea să stea faţă cu ei. îi venea deci cam greu să se tălmăcească cu d-nul Wondracek, un om care nici nu ştia româneşte, ci vorbea de-ţi venea să fugi mîncînd pămînt. Acum era însă vorba de învăţătura ce-i dăduse lui Huţu; el făcu dar un al doilea pas înainte şi grăi aşezat:
— Eu cred că d-nul profesor îl va întreba la examen. Pentru că să vedeţi d-voastre: eu nu ştiu ce se cere la şcoala de aici, şi d-nul profesor, care ştie, nu are decît să-1 întrebe pe el, ca să Vadă dacă ştie destul, prea mult ori prea puţin.
El sări speriat la o parte. Numai acum băgase de seamă că stă pe covorul ce era întins pe jos. Dar dascălul Clăiţă, intrînd odată în foc, nu-şi pierdea lesne sărita. —"Pentru că să vedeţi d-voastre — urmă el — la noi se învaţă tot ceea ce trebuie să ştie un om ca să poată trăi cum se trăieşte la sat; aici se cere altceva. Fără îndoială, mai puţin, dar altceva, ce poate că noi nu ştim, fiindcă nu avem nevoie să ştim şi nu este bine ca omul să înveţe lucruri ce nu sunt de nici un folos, deoarece pierde vremea în care trebuie să înveţe lucruri folositoare. Aşa se obişnuieşte la

noi, la românii ortodocşi, fiindcă eu sunt ortodox şi băiatul de asemenea.
D-nul Wondracek privea în tot timpul cînd la unul, cînd la altul dintre noi şi părea foarte vesel, deoarece îşi stăpânea rîsul.
De cînd auzise cuvîntul examen, Huţu uitase şi surtuc şi pantaloni şi stătea încordat la locul său, iară acum înainta cu paşi hotărîţi şi băgînd bine de seamă ca nu cumva să o pată ca dascălul Clăiţă, apoi se opri tocmai la marginea covorului, stînd drept ca un par înaintea d-lui Wondracek şi aţintindu-şi ochii la buzele lui.
D-l Wondracek privi cîtva timp la el şi parcă era supărat, fiindcă nu-i mai venea să rida.
— Ştii ungureşte?
— Nu ştiu.
— Ştie, domnule! zise Budulea nerăbdător.
în zadar spunea dascălul Clăiţă că n-a învăţat decît a citi; în zadar spuneam chiar eu că nu înţelege nimic,

căci Budulea îl ruga pe d-nul Wondracek să-i dea o carte ungurească şi va vedea ce ştie.
— Nu ştie să vorbească, d-le, dar înţelege din carte. Profesorul Wondracek iar se făcu vesel, îi dete lui Huţu o carte ungurească, pentru ca să vadă cum citeşte si cum rosteşte vorbele.
Huţu începu să citească cu glas tare, răspicat şi ară-tînd desluşit fiecare comă, fiecare punct.
li văd parcă şi acuma pe Budulea. El stete niţel încremenit, apoi se apropie încet de d-nul Wondracek, îl atinse de mânecă îşi-i şopti uimit:
— Ştie, d-nule, chiar si să vorbească.
Acum d-nul Wondracek nu-şi mai stăpîni rîsul. Dar tot în zadar îşi dete si el silinţa să-1 facă pe Budulea să înţeleagă că Huţu nu ştie decît să citească ungureşte, căci în loc de a-1 lămuri, îl făcea din ce în ce mai încurcat. Si se vede că d-lui Wondracek îi plăcea încurcala lui, fiindcă nu-1 mai slăbea. Mai puse cîteva întrebări lui Huţu, ca să vadă ce ştie din celelalte, apoi iar se legă de Budulea cel bătrîn, care-i plăcea mult, deoarece era scurt, gros, şchiop de piciorul sting, rotund la faţă şi zîmbea cînd vorbeai cu el.
— Băiatul nu ştie mult — zise el în sfîrşit — dar îl primesc, fiindcă e feciorul d-tale, şi dacă va fi silitor, are să treacă examenul. E destul de mare, adăugă el aşezat, pentru ca să înţeleagă că-i sade rău între copii dacă nu învaţă bine, pentru că atunci e ca măgarul între oi.
Atît îmi trebuia şi mie.
întrebaţi dacă-mi părea bine?
Dar se înţelege că-mi părea bine: nici nu m;ai mergeam, zburam spre casă, pentru că Huţu trebuia să locuiască cu mine; el era şi trebuia să rămînă sub scutul şi povăţuirea mea. Şi cum mergeam, eu mergeam iute, fiindcă eram fericit, dascălul Clăiţă grăbea, fiindcă era om neobosit, Budulea cel bătrîn şchiopăta sprinten si pe mărunţite cu noi, fiindcă nu-şi mai găsea rostul şi ar fi voit să afle vreun om ca să-i spună cele petrecute, şi numai Huţu venea aşezat şi cu paşii măsuraţi în urma noastră, ca şi cînd nici n-ar şti de ce e vorba. - Vino, măi, mai iute, îi zisei eu nerăbdător.
— Lasă, că vă ajung eu, răspunse el zîmbind.

II
Eram cinci inşi la precupeaţa Lenea Liuchici şi aveam doauă paturi şi o masă, iară Huţu se culca pe jos, fiindcă taică-său îi adusese o saltea cu paie, doauă perini, o velinţă, trei rânduri de albituri, două pini mari, un săculeţ de fasole, altul cu făină si mămăligă şi o bucată de slănină, -ca să-i fie pe două săptămâni. Seca Lenea avea două fete şi un copil, era sîrboaică şi vindea peşte în piaţă; ea se certa totdeauna pe sîrbeşte când era acasă, si pe româneşte în piaţă, dar altminteri era femeie bună şi ţinea la noi, fiindcă eu şi Iota îi plăteam şi cu mâncarea, iară ceilalţi doi, care erau preparanzi, şi Huţu îi plăteau pentru pat şi pentru locul saltelei, mai având ca să le fiarbă, din al lor, şi de mâncare, cînd aveau cîte ceva. Huţu nu plătea decât pe jumătate, adecă şaizeci de creiţari pe lună, fiindcă ai aducea în toate dimineţile coşurile cu peşte verde şi pe cel cu peşte uscat, făcea foc, mătura in casă, spăla vasele, căra apă şi aducea iar coşurile acasă, când se insera, şi atunci mă duceam şi eu să-i aj'ut, pentru că îmi plăcea să port coşul cu peşte, şi peştele mirosea frumos.
Aşa se petreceau lucrurile pe vremea aceea, şi vremile erau atunci minunate.
Budulea cel cu fluierul in şerpar venea in toate vine-rile şi ne aducea cite ceva de acasă. El pleca de joi si venea încet, dar totdeauna cu traista plină. Iară când întâlnea vreun drumeţ, prindea vorbă cu el şi, dacă drumeţul nu-1 întreba, el ii spunea fără să fie întrebat: „Mă duc şi eu la oraş, fiindcă am un fecior la şcolile cele mari. Are să iasă dascăl. Eu sunt Budulea, cimpoieşul de la Coeorăşti." Iară Seca Lenea se bucura totdeauna când joi de cu seara ne pomeneam cu el, pentru că Budulea ştia o mulţime de minciuni şi niciodată nu venea cu mâna goală.
Vineri după-amiazi Budulea iar se întorcea acasă şi le spunea drumeţilor c-a fost la oraş, fiindcă are un fecior la şcolile cele mari.
Dar după ce se întorcea acasă, Budulea se făcea trist. De cînd avea şi el un fecior la şcolile cele mari, se gândea mereu că, oare ce poate să se fi ales de Safta; nu se putea el bucura aşa singur, când şi ea trebuia să se

bucure cu el dimpreună. Si când se gândea cum s-ar bucura Safta dac-ar afla că feciorul ei are să fie dascăl, ochii

i se umpleau de lacrămi si credea că, moartă să fie, ar scoate-o din pămînt.
Şi pentru aceea Budulea nu-şi mai găsea tigna de mai nainte si era mereu dus în drumuri.
Apoi a venit peste câteva săptămâni dascălul Clăiţă şi cu Budulea şi cu nevasta lui Budulea, care era mama lui Huţu, şi părea acum mai bătrînă decât Budulea.
Dascălul era foarte aşezat, ca si cînd ar sta înaintea episcopului. Budulea rîdea în el, ca omul care a făcut o poznă din cele mai bune, iară Buduleasa era nerăbdătoare, ca şi cînd ar fi stat pe spini şi jeratic.
Dar ziua aceea nu era vineri, şi noi eram la şcoală.
Budulea s-a gîndit dar să vie ca să-1 ieie pe Huţu şi să-1 ducă acasă, dar să nu-i spuie nimic, pentru ca să vadă ce zice.
Fiind însă că noi eram în clasă şi profesorul ne vorbea tocmai despre cele patru părţi cardinale ale universului, Budulea a deschis uşa, a băgat capul prin deschizătură şi-a strigat tare:
— Măi, Budulea taichii!
De-atunei a rămas Huţu „Budulea Taichii".
D-nul profesor Wondracek a sărit mânios, fiindcă Huţu s-a ridicat şi-a zis:
- Noi suntem, domnule profesor! iară băieţii au început să râdă.
Dar cînd Budulea a intrat, a zis „Vreau să-1 duc acasă, ca să vadă pe maică-sa", domnul Wondracek nu mai era mânios şi mi-a dat si mie voie să plec, fiindcă şi eu voiam să văd pe mama lui Huţu.
Huţu însă nici acum nu mergea iute.
El era băiat de cinci ani cînd plecase maică-sa; o ţinea bine minte şi, precum a aşteptat zece ani ca să o vadă, mai putea să aştepte încă cinei minute.
Cînd am ajuns apoi acasă, la Seca Lenea, dascălul era mişcat, Budulea iarăşi rîdea în el, Seca Lenea stătea cu fetele ei privind ca la o minune; iară eu nu cunoşteam pe mama lui Huţu, fiindcă n-o văzusem niciodată.
Huţu o cunoştea şi s-a dus să-i sărute mîna, dar ea n-^a primit, ci i-a zis că s-a făcut mare şi s-a uitat la el. Şi el s-a uitat la ea şi i-a zis că a îmbătrânit. Apoi n-au
155
mai zis nimic, ci au stat faţă în faţă şi s-au uitat amîn-doi aşa în vînt.
- Nu-ţi pare bine că vezi pe maică-ta? a grăit atunci B'uclulea apropiindu-se.
- îmi pare bine, taică, a răspuns Huţu, şi si-a băgat mîna în buzunarul pantalonilor.
După aceea Huţu a ieşit afară şi a început să plîngă, iară maică-sa a ieşit după el, ca să plîngă şi ea; am început să plîng si eu, fiindcă nu mai văzusem pe Huţu niciodată plîngînd. Dar Budulea rîdea acum si se uita la noi; pentru aceea am ieşit şi eu afară şi, cînd am văzut că Huţu plînge, iar mumă-sa îl ţine în braţe şi-1 sărută, m-am oprit cuprins de fiori înaintea lor.
întrebaţi dacă-mi părea bine?
îmi venea parcă să ţip de bucurie, dar am plecat, ca să nu-i supăr.
De-aici înainte Budulea venea cu nevasta la oraş si le zicea drumeţilor: „Mergem la oraş fiindcă avem un fecior la şcoala cea mare. Are să iasă dascăl." Iară când venea singur, el le zicea: „Mergem cînd eu cînd nevastă-mea la oraş fiindcă avem un fecior la şcolile cele mari. învăţătura cere multă cheltuială şi nu putem să ne pierdem ziua amîndoi, adecă atît eu, cît şi nevasta mea. Eu sunt Budulea, cimpoiesul de la Cocorăşti."
III
Iară noi umblam la şcoală, Budulea Taichii şi eu, amîndoi din Cocoreşti, amîndoi în gazdă la Seca Lenea.
în ziua întîi Budulea voia cu orice preţ să rămîie stînd lîngă uşă, şi numai după multă stăruinţă se hotărî să se aşe-ze pe cea din urmă bancă. Ii părea că toată lumea îl ştie, îl cunoaşte şi se întreabă cum adecă să fie el îmbrăcat în hainele dascălului Clăiţă şi să umble la şcoală tot cu domnişori, încetul cu încetul, însă, el s-a deprins, şi în cele din urmă a ajuns că nici unul dintre băieţi nu putea să-1 scoată din ale lui. Un obicei a păstrat cu toate aceste: îndată ce sosea acasă, el se dezbrăca, îşi curăţa hainele, le împătura cu multă băgare de seamă şi le punea în ladă, apoi lua cartea şi învăţa lecţia.
156
Seca Lenea nu ne dădea luminare, ci trebuia să ne cumpărăm noi din banii noştri. Pentru ca să nu fie nici o supărare, avea fiecare luminarea sa şi, dacă astăzi învăţam la luminarea mea, mine luam pe a ta, şi aşa mai departe. Budulea n-avea niciodată lumînare, şi aşa el se silea să înveţe ziua, dar când eu îl chemam la luminarea mea, el zicea că nu poate să înveţe cu ceilalţi, fiindcă-1 supără.
Iară când n-avea nici unul lumînare, ne culcam, noi în paturi şi Budulea pe salteaua cu paie, apoi spuneam po-veşti. Fiind însă că adeseori se întîmpla că unul spunea poveistea şi ceilalţi adormeau, s-a hotărît ca atunci cînd povestitorul zice „ciolan", toţi ceilalţi să zică „ciorbă", pentru ca astfel să se dea pe faţă cel ce adoarme înainte de vreme şi să-şi afle cuvenita răsplată în ghionturi numărate.
S-a întâmplat dar că domnul profesor Wondracek ne vorbea despre cele cinci rase ale neamului omenesc şi, treeînd la indieni, a zis că sunt nişte oameni foarte groşi la ciolan.
Atunci Budulea Taichii a strigat tare: „ciorbă"!, iar profesorul Wondracek a sărit mînios, fiindcă băieţii au început să rîdă în hohote.
- Ce a fost asta? întrebă el aprins.

Eu mă temeam că acum Budulea Taichii are să fie pedepsit; am grăbit dar să răspund eu pentru el, fiindcă ştiam ungureşte.
Şi atunci a rîs domnul profesor Wondracek şi 1-a întrebat pe Budulea dac-a înţeles, iar Boidulea a răspuns că da.
- Atunci să-mi spui, grăi profesorul cu îndoială. Budulea îşi netezi părul pe frunte, îşi potrivi hainele pe trup, ieşi din bancă şi înainta cu paşi hotărîţi la locul unde stăteau băieţii cînd îşi spuneau lecţia, apoi se opri şi aşteptă să fie întrebat,
Fiindcă Budulea era cel mai mare în şcoală şi fiindcă cu toate astea el era Budulea Taichii, băieţii rîdeau tot-deauna cînd îl vedeau şi rîdeau mai ales acum, pentru că Budulea vorbea foarte scîlciat ungureşte. Dar el vorbea şi ştia ce vrea să zică şi parcă-i părea bine că băieţii rid. Pentru aceea băieţii rîdeau din ce în ce mai puţin, şi mai ales după ce profesorul i-a spus să zică lecţia de

ieri, ei nu mai rîdeau deloc, iară mie îmi părea bine, fiindcă Huţu ştia lecţia şi o spunea frumos.
- Bine! zise domnul profesor Wondracek. Vezi io seri la tine „kituno, eminens!"1. Iară de aici înainte domnul profesor Wondracek ţinea la Budulea, şi de cîte ori vreunul dintre băieţi nu ştia lecţia, îl chema pe Budulea, ca să i-o spună el.
Cînd a venit apoi examenul cel mic, Budulea Taiehii a fost clasificat la locul al cincilea, şi noauă, băieţilor, ne părea bine, fiindcă Budulea era în clasa noastră, iară celelalte clase n-aveau nici un fel de Budule.
In urmă, domnul profesor Wondracek 1-a întrebat pe Budulea din ce trăieşte. El a răspuns că are din ce trăi, fiindcă plăteşte şaizeci de creiţari pe lună la Seca Lenea, poartă coşul cu peşte, mătură casa, face foc şi cară apă. Cu toate acestea, profesorul Wondracek 1-a luat la el, şi de aici înainte Budulea nu mai plătea şaizeci de creiţari şi nu mai purta coşul cu peşte, ci curăţea ghetele şi hainele domnului profesor, mătura şcoala şi umplea pipele domnului Wondracek şi, afară de aceste, aducea doi băieţi din clasa întîi la scoală şi îi ducea iar acasă.
Noauă, celor de la Seca Lenea, ne părea rău, fiindcă acum nu mai era cine să ne spună ce zise Seca Lenea cînd se ceartă pe sîrbeşte cu fetele ei, căci numai Huţu învăţase sîrbeşte; dar mie îndeosebi îmi părea bine, pentru că Huţu era din sat de la noi şi ţinea la mine, iară cei doi băieţi îl apucau unul de-o mînă, celălalt de alta şi îi ziceau: „Budulya bâcsi".
Budulea cel bătrîn venea acum tot a doaua săptămînă la oraş şi le spunea drumeţilor că are un fecior care e dascăl pe doi copii de domn şi e mîna dreaptă a dascălului de la şcolile cele mari. Deoarece însă Huţu locuia acum la şcoală şi nu mai avea ce să-i aducă, bătrînul venea cu cîte o traistă de cireşe, de pere primării, de mere vărgate ori cu cîte un coş de căpsune, pe care le împărţea între noi. Pentru aceea, cînd îl vedeam, strigam cu toţii: „Iacă taica!", şi ne adunam împregiurul lui.
El zîmbea şi-1 întreba pe fiecare de nume, iar mie îmi părea bine, fiindcă Budulea era eimpoieşul de la noi şi ţinea şi el la mine.
i Excepţional, eminent (magh.).

La capătul anului lucrurile s-au schimbat. Eu am plecat acasă, iar Budulea Taichii a rămas la domnul profesor Wondracek.
Dascălul Clăiţă era nenorocit, fiindcă auzise că domnul Wondracek voieşte să treacă pe Huţu la şcolile latineşti. Era o curată hoţie să ia băiatul pe care 1-a crescut el în şcoala lui şi să-1 nenorocească, depărtîndu-1 de la dăscălie, pentru ca să-1 scoată, te pomeneşti ce, popă, ba poate chiar advocat.
— E rău, foarte rău, zicea el. Pentru că să vezi d-ta: e adevărat că trebuie să fie şi popi si alt neam de oameni, dar cel mai mare lucru e dascălul, şi aşa oamenii cei mari aleşi trebuie să fie dascăli.
Insă Budulea nu voia să înţeleagă nenorocirea ce i se pregătea lui Huţu. El ştia un lucru: că fluierul lui are sase borte, „şi cînd auzea că Huţu are să înveţe latineşte, greceşte, ba chiar şi nemţeşte, îi venea să sară cuc de bucurie si, mergînd la oraş, le zicea drumeţilor: „Am un fecior la învăţătură. Are să iasă dascăl mare. Vorbeşte sîrbeşte şi ungureşte, iar acum învaţă latineşte, greceşte şi nemţeşte: nu-i mai lipseşte nici o limbă pentru ca să fie cele şase depline."
Căci, după cum ştia Budulea, nu erau atunci pe lume decît şase limbi, fiindcă franţuzeasca era un fel de nem-ţească, ruseasca un fel de sîrbească, iar turceasca un fel de limbă păgînească, pe care puteai s-o înţelegi în lati-neşte, căci, după cum spunea dascălul Clăiţă, şi latineasca era o limbă păgînească. Huţu putea dar să se înţeleagă cu toată lumea.
Drumeţii dădeau din cap şi, întorcîndu-se acasă, spuneau că este la Cocorăşti un cimpoieş care are un fecior foarte învăţat, ce ştie toate limbile, şi că 1-au văzut chiar , ei pe acel cimpoieş, care e un om scurt, gros, şchiop de piciorul stîng, rotund la faţă si zîmbeşte totdeauna cînd vorbeşti cu el.
IV
Eu am trecut în clasa a patra, iară Budulea Taichii s-a făcut student, şi iar îmi părea straşnic, ca şi pe timpul cînd eram la dascălul Clăiţă, încît parcă nu mai îndrăz-

{1
neam să vorbesc cu e] şi mă simţeam mîngîiat cînd ei vorbea cu mine. Cînd avea timp, el vecnea la noi, mă în-

treba ce fac şi-mi spunea ce mai face el. Apoi, cînd se ducea la plimbare cu cei doi copii, venea iar pe la mine si mergeam împreună. Fiindcă era toamnă, frunzele căzuseră si noi căutam castane sălbatice printre frunze ca să vedem care ştie să arunce mai departe, ceea ce copiilor le făcea multă plăcere.
După aceea a venit Crăciunul, si Budulea Taichii a căpătat voie să se ducă pe opt zile acasă. Era zăpadă, şi el se găti să plece pe jos, cu Iota Vătriceanu, cu Petru Popescu şi cu Nică Dîrăilă, feciorul preotului din Fundu-reni. Cînd am auzit că ei pleacă, am zis că mă duc şi eu cu dînşii, iară Huţu, văzînd că voiesc să merg, m-a luat si pe mine, şi eram foarte vesel, căci Nică era băiat de tot hazul, ştia să facă o mulţime de pozne şi ne aşteptam să întâlnim pe drum sania noastră, care să ne ducă pînă la Cocorăşti. Eu eram fericit, căci acum mergeam şi eu pe jos acasă, iară Budulea Taichii mergea mai încet decît de obicei, fiindcă ducea şi o legătură, în care-si strînsese un calendar pentru dascălul Clăiţă, o fundă făcută din panglică albastră pentru Neli şi cinci iconiţe pentru celelalte fete ale dascălului, şi tot în acea legăturică mai avea şi pălăria cea noauă, ce-şi cumpărase pentru Crăciun, şi, afară de aceste, învăluit bine în-tr-o hîrtie groasă, nişte peşte uscat, fiindcă atât lui Budulea, -cît si Budulesei le plăcea peştele sărat. El ţinea dar legăturica departe de trup şi o purta cu băgare de seamă, pentru ca nu cumva deosebitele lucruri dintr-însa să se strice unul pe altul.
Eu nu duceam nimic, dar zgribuream de frig si-mi era ruşine să le-o spun, deci' aş fi dorit să întâlnim cît mai cu-rînd sania.
Cînd am sosit, amorţit de frig, la Cocorăşti, îmi era frică să mă duc acasă; pentru aceea Huţu a venit cu mine, ca să spună că el e de vină că m-^a luat şi pe mine, şi toate au fost bine, fiindcă mama se bucura că n-am degerat pe drum, iară tata zicea că aşa trebuie, ca voinicii să umble pe ger şi frig.
De la noi Huţu se duse acasă.
Budulea şi Buduleasa nu ştiau ce să-i facă, unde să-1 pună si cum să-şi arate părerea de bine, căci acum întîia oară îşi aveau feciorul acasă la dînşii. De mult se vorbiseră că de Crăciun să meargă împreună la biserică, fiindcă Safta nu-1 auzise încă pe Huţu cîntînd în strană, şi Budulea îi zisese de multe ori: „Să-1 auzi şi vei vedea că nici chiar dascălul nu cîntă mai bine!"
Dar cînd erau să plece, Buduleasa, muma lui Huţu, s-a oprit în pragul uşii, zicînd că ea nu poate să meargă cu Huţu la biserică, pentru că tot satul s-ar uita la el, iar de ia el la dînsa. Huţu n-a răspuns nimic, ci s-a întors în casă, iară Budulea a grăit: „Asa-i! pentru ce să mergem noi la biserică dacă putem să rămînem toţi trei acasă!", si Budulea se bucura acum că nu s-a dus la biserică, ci au rămas toţi trei, el şi nevasta lui si copilul lor, împreună, ca să vorbească, să fie veseli şi ca Huţu să le mai spuie despre cele ce se petrec la scoală şi la oraş. Numai Safta era tristă şi zicea mereu că-i pare rău, că, pentru dînsa, ei n-au putut merge la biserică, dai* ea cu toate aceste, în fundul inimii, era fericită si, cînd a mai ieşit ca să caute de masă, parcă-i venea să plîngă.
Fiind dar că Huţu nu s-a dus la biserică, dascălul Clăiţă era foarte nenorocit.
In tot timpul sfintei liturghii el stătea ca pe jăratic şi privea mereu la uşile bisericii, că doară va vedea pe Huţu intrînd, iar cînd vedea că nu vine şi nu vine, i se urca sîngele în cap, fiindcă-i era ruşine de satul >adunat în biserică si de oamenii care-şi ziceau: „Iaca, se vede ce om a făcut dascălul nostru din Huţu lui Budulea!"
Aşteptase de mult ca Huţu să vie de Crăciun, acasă, pentru ca să-1 ia la răfuială pentru purtările lui nemai-pomenite si să-i arate cum nu trebuia să meargă, după vorbele dascălului păpistăşesc, la şcolile latineşti: acum Huţu venise, era în sat şi nu voia să ştie de nimic. Cînd ieşi dar din biserică, dascălul Clăiţă o luă drept spre par-tea satului în care locuia Budulea, căci nu se mai putea .stăpîni.
— Adecă te-ai făcut păgîn? strigă el încă din tindă. Te-ai lepădat de mine, te-ai lepădat chiar de sfînta biserică în care ai crescut, în care te-am crescut eu, ca să fac om din tine! Pentru că să vezi tu: dacă n-as fi fost eu, ca să-ţi dau cele mai dintru început şi mai de căpetenie si mai folositoare învăţături, ai fi rămas tot atît de prost ca ceilalţi oameni, care nu ştiu nimic, fiindcă n-a

fost cine să-i înveţe: şi fiindcă eu îţi voiam binele, ca să te scot cu vremea dascăl, nu mai voieşti să ştii de mine, nu mai voieşti să umbli la biserică, te crezi cine ştie ce. Dar ce vrei să te faci acum? calvin? păpistaş? popă? notăraş? Spune-mi, ce?
Huţu rămase ca trăsnit din senin înaintea lui.
— Dascăl mare, jupîne învăţător — răspunse Budulea, apropiindu-se cu sfială — dascăl întîi, care ştie toate lim-bile şi spune celuilalt dascăl ce trebuie să înveţe pe copiii oamenilor. Alt lucru nu se poate. Dar fiindcă n-a venit decît ieri acasă si fiindcă maică-sa, nevastă-mea, nu voia să meargă la biserică, a rămas şi el acasă cu noi, cu pă-rinţii lui, cu mine, care îi sunt tată, şi cu maică-sa, nevastă-mea, fiindcă ni-e copil si ţine la noi ca la părinţii lui.
- Prea bine, prea bine! grăi dascălul mai domol. Nu ştiam. Copiii trebuie să ţină la părinţii lor si la dascălul lor, fiindcă el este un părinte sufletesc: acesta e cel din-tîi lucru pe care trebuie să-1 înveţe copiii la scoală. E foarte frumos că Huţu ţine la părinţii lui, si-mi pare bine: dar atunci pentru ce s-a dus fără voia mea la şcolile latineşti? Ştii tu, mă, urmă el cu asprime, că eu aveam de gînd să te scot dascăl în sat şi să-ţi dau pe fata mea, Cornelia, de nevastă?

- Una ca asta nu se poate! strigă Budulea scos cu desăvîrşire din sărita lui.
— Ştiu — răspunse Huţu rece ca la examen — precum mi-aţi spus-o de mai multe ori, şi i-am adus o fundă de panglică albastră pentru Crăciun.
— Atunci pentru ce te-ai dus la şcolile latineşti? întrebă dascălul cu totul domol.
Aceasta era întrebarea la care se aştepta Huţu şi la care de mult îşi pregătise răspunsul; el făcu dar un pas înainte, îşi potrivi hainele pe trup, răsuflă o dată din greu, apoi grăi răspicat -şi desluşit:
— Jupîne învăţător! Profesorul, domnul Wondracek, a zis că mă idă la gimnaziu şi i-am spus că nu se poate, fiindcă d-ta ai zis că trebuie să mă duc la preparandie, ca să mă fac învăţător. El a răspuns că tocmai spre a mă face învăţător trebuie să învăţ mai nainte latineşte. Eu atunci i-am spus că nu se poate, fiindcă d-ta ai zis că limba latinească e o limbă păgînească. El atunci a rîs
162
şi a zis că eu sunt prost, deoarece chiar limba românească e şi ea un fel de limbă latinească, şi că nu pot să fiu profesor dacă nu ştiu latineşte.
— Vezi — grăi dascălul pus pe gînduri —despre aceasta am citit şi prin gazete. Pentru că să vezi şi tu: eu am vreo noauă foi de gazete, pe care le ţin, fiindcă e în ele pe ici, pe colo cîte ceva frumos şi folositor şi e bine ca omul să strîngă asemenea gazete. In cărţile noastre româneşti, cum le avem în biserică, nu stă nimic despre aceasta, dar în gazetele ;este mai noi se zice că latinii erau pagini, cum sunt bunăoară turcii, si aveau un împărat Laţîum, care vorbea româneşte, şi de-acolo ne numim noi români. Aşa ceva... nu ţin bine minte. Tu ştii acum latineşte: să fie oare ca româneşte?
— Tocmai pe tocmai! răspunse Huţu. Latineşte se zice: Hic gallus cantans, in arbore sedens, pira poma comedens, chichirichi dicens!
— Auzi vorbă! strigă Budulea încîntat. Curat latineşte le spune!
— Dar nu prea seamănă a româneşte, adause dascălul.
— Cum nu?! zise Huţu. Gallus e cocoş, cântare e cîn-tare, arbore e arbure, pira e pară, poma e poamă, şedere e şedere, dicere e zicere.
- Da, cam aduce, cam aduce ... zise dascălul pus pe gînduri. Nu-i vorbă, e mai bine să ştie omul şi latineşte. Se vede că e românească stricată, bunăoară cum vorbesc ungurii. Multe mai scornesc oamenii. Şi cum ziceai că sună cocoş?
— Gallus.
— Nu aduce cu româneşte, dar sună frumos. Gallus, parcă vezi cocoşul.
- Frumoasă vorbă! adause Budulea. Si cum zice om?
— Homo.
- Auzi vorbă. Seamănă. Dar muiere?
— Mulier.
— Curat româneşte!
— Dar aceea ce e, cînd popa papistăşesc zice: Dominus vobiscum?
— Domnul cu voi.
- Auzi! frumos o scoate! grăi acum dascălul cu totul îmblînzit. E bine să ştie un'"dascăl şi latineşte. Pentru că să vezi tu: se pot găsi şi în latineşte cărţi scrise despre
163
lucruri folositoare şi le poţi citi. Dar omul trebuie să fie înainte de toate creştin şi să ţină la limba lui, pentru că nu e nici o limbă mai frumoasă la sunet şi mai desluşită la înţeles decît cea românească. Să vii la mine, să-ţi arăt gazetele mele si să-mi mai spui despre cele latineşti.
Seara jucam cu toţii cărţile, pe nuci, la dascălul Ciăiţă, care stătea la o parte, între gazetele lui, si cerea mereu cuvinte latineşti de la Huţu. El avea cinci numere din Gazeta Transilvaniei şi patru din Foaea pentru minte, inimă şi literatură si acum căuta rnereu locul unde se vorbea despre Laţium,
— E, în sfîrşit, bine să le ştii şi aceste, zicea el din cînd în cînd, fiindcă se vorbeşte cîteodată despre ele, si e frumos să ştii care din neamul nostru au fost împăraţi şi să arăţi, negrii pe alb, că nici noi nu suntem un neam prost.
Dar Huţu nu prea băga de seamă la aceste, căci ei era cel mai nenorocit om de pe faţa pămîntului.
înainte de toate se simţea ca într-o Iunie cu desăvîrsire străină. Chiar şi casa dascălului părea alta decît aceea de care-şi aducea aminte: uşile şi ferestrele îi păreau grozav de mici şi tavanul foarte jos, apoi toate, chiar şi îmbrăcămintea fetelor, erau sărăcăcioase. După aceea, fusese primit cu prea multă răceală. Afară de Livia care grăbise veselă la dînsul, toate celelalte fete, dimpreună cu dăscăliţa, vorbeau cu el ca şi cu un străin. Linica parcă se temea de el. Mili, care crescuse acum mare, fiindcă trecuse sase ani, stătea sfiită la o parte şi-1 privea cu ochi mari; Veturia nici nu voia să ştie de dînsul, iar la Cornelia nu îndrăznea el să privească. Cornelia îi dăduse mîna; atît ţinea minte. Apoi mai ţinea minte că ea a zis că e pagubă de banii pe care i-a dat pentru funda cea de panglică albastră, fiindcă asemenea funde nu sunt decît pentru domnişoare, dar îi mulţumeşte pentru ea şi o va păstra ca un semn ele aducere-aminte. Livia, dimpotrivă, era mîhnită că i-a adus numai o iconiţă, ca la copii, iar Linica îşi rupsese peste puţin iconiţa în două. Mili tăcea cu iconiţa în mînă: într-un tîrziu, ea o privi cu sfială, apoi iarăşi o

strînse şi urmă a se uita cu ochi mari la Huţu.
După toate acestea, Huţu mai juca şi cărţi. Cînd cîş-tiga, niînile îi tremurau fiindcă se ştia în cîştig, iar
164
cînd pierdea, ele îi tremurau fiindcă pierdea- ar fi voit ca tot alţii să piardă ori să cîştige, pentru ca el să se poată mereu bucura de hazul lucrului. El se juca însă mai ales cu Cornelia; de mine, de Livia şi de Veturia nici nu ţinea seamă, iar noi trei ne ţineam strînşi si aşa îi băteam mereu. In cele din urmă, Huţu pierdea într-una. Mili se apropiase încetul cu încetul de el, se pusese pe scaun lîngă dînsul şi nu-i dădea pace. Ce-i drept, ea nu-i vorbea nimic, chiar nici nu se mişca, dar stătea alipită de dînsul, şi asta îl zăpăcea. După aceea Livia se apropiase de cealaltă parte şi-i şoptise la ureche, destul de tare ca să auzim cu toţii:
— Asa-i că dacă mai vii o dată îmi aduci şl mie o fundă, dar să fie roşie!
Cornelia s-a uitat atunci la ea şi a zis:
— Nu ţi-e ruşine?
Iară Huţu s-a roşit pînă la urechi şi nu mai ştia să deie cărţile.
Iară mie îmi părea bine, fiindcă mi se umplea căciula de nuci şi puteam să-i fac mereu parte şi Veturiei, care şedea în genunchi pe scaun si se supăra cînd pierdea, mai ales dacă se nimerea ca Livia să cîştige, si Livia cîş-tiga mai des decît toţi.
Cînd ne-am dus apoi acasă, eram somnoros şi nu ţin minte decît atît că, după ce am ieşit, dăscăliţa a strigat în urma noastră:
— Huţule! spune maică-ti că, mergînd la biserică, să treacă pe la mine, ca să mergem împreună.
Iar Cornelia ne-a zis încă o dată „noapte bună", si Mili a întrebat pe Cornelia dacă vine Huţu şi mîne.
V
A doaua zi de Crăciun oamenii ştiau să spună că dascălul Clăiţă a scos o învăţătură noauă despre împăratul din care se trage neamul românesc, şi că Huţu are să aducă învăţătura aceasta în sat; iar cînd Huţu a venit de Paşti acasă, ei îl întrebau cum stă cu Ler-împărat, din care se trag românii; fiindcă el zicea că despre aceasta
165
ri-a învăţat încă, tot satul ştia că are să mai steie mult ia şcoli.
Dascălul Clăiţă zicea acum că are să steie încă doi ani, deoarece mai sunt si alte lucruri pe care trebuie să le înveţe.
Huţu era dar fericit, căci acum nici dascălul Clăiţă nu mai era supărat.
Insă, oricît de bun băiat ar fi fost, avea şi el păcatele lui.
Pe cînd umblase la şcoala din sat, avuse dorinţa de a se face dascăl ca Clăiţă; în urmă, după ce s-a dus la oraş, dorinţa lui era să se facă profesor ca domnul Won-dracek; acum, în sfîrşit, umblînd la şcolile latineşti, voia să se facă profesor de gimnaziu şi îşi întipărise atît de viu acest gînd, încît se făcuse chiar mai aşezat de cum fusese, îi plăcea să explice toate lucrurile si luase întru toate apucăturile profesorului său. Fiind însă că acest profesor era călugăr, ca toţi profesorii noştri, Budulea Taichii mai avea şi dorinţa tainică de a se face călugăr şi, cînd eram singuri, îmi spunea mereu că are să ceară voie de la Clăiţă spre a se putea călugări.
îară eu îl vedeam, în gîndul meu, pe Budulea Taichii călugăr, ca profesorii noştri de gimnaziu.
A venit apoi toamna.
Am plecat singur acasă, căci Huţu trebuia să rămînă cu cei doi băieţi.
Cornelia era acum cu totul mare si se plimba cu dascălul din Strîntea, care venea în toate duminecile, după-amiazăzi, la Cocorăşti, în vreme ce Livia mă întreba mereu cînd vine Huţu, iară Veturia şi Mili, cea mai neastîm-parată dintre toate, se jucau de-a „tai mălai" cu mine si cu ceilalţi.
De culesul viilor a venit şi Huţu pe doauă săptămâni acasă.
Se juca şi el cu noi, era sprinten şi vesel, si parcă nu-i şedea bine.
Stăteam doi cîte doi, ţinîndu-ne de mînă. Cînd el se punea înaintea noastră şi zicea „tai mălai în doauă şi ne dă si noauă", noi trebuia să fugim unii la dreapta si alţii la stingă, iar el trebuia să prindă pe una dintre fete şi atunci se ţinea de mînă cu dînsa, pentru ca să-i ia locul cel ce rămînea singur. Cînd zicea „tai mălai", el
166
privea totdeauna la Livia, şi mai ales pe ea voia să o prindă, căci acum se juca şi ea cu noi, iar noi rîdeam, fiindcă nu putea să o prindă decît foarte tîrziu, cînd, obosită de fugă, ea se lăsa moartă în braţele lui. Atunci obrajii lui se roşeau si noi rîdeam cu atît mai vîrtos. Pe Veturia nu putea s-o prindă niciodată, iar pe Mili o prindea pe loc, fiindcă ea nu putea să fugă de el, ci se oprea speriată înaintea lui, ştiind că el are să o sărute.
Dascălul Clăiţă zicea că Huţu are să stea patru ani la şcoală, si era foarte vesel că poate să mai stea de vorbă cu dascălul din Strîntea, care, deşi om tînăr, ştia foarte multă carte şi spunea că Cornelia e muma celor trei Grachi, iar Veturia muma lui Coriolan, ceea ce-i plăcea lui Clăiţă, deoarece amândouă erau fetele lui şi nu ştiuse pîn-atunci pentru ce naşul li-a dat acest nume.
Aşa au trecut apoi vacanţele şi cîteva săptămîni în urmă eram iar la şcoală.
Huţu parcă nu mai era întru toate precum fusese mai nainte; se făcuse tăcut si vorbea mai rar cu mine, ba adeseori parcă era supărat dacă prindeam vorbă cu el.
Intr-o zi ne pomenirăm cu dascălul Clăiţă, care venise la oraş cu dascălul din Strîntea, cu muma acestuia, care era

văduvă, cu Livia şi cu Cornelia.
Budulea cel bătrîn, care venise şi el ca să-şi vadă feciorul, mă întrebă dacă Huţu e amant. Am răspuns că nu, căci Huţu iar se făcuse foarte vesel după ce văzuse pe Clăiţă cu Cornelia şi cu Livia. Atunci se făcu şi Budulea foarte vesel, deoarece Cornelia era logodită cu dascălul clin Strîntea şi curînd avea să se facă nunta.
- Am zis eu că nu se poate, îmi grăi el nedumerit. Dar steie chiar zece ani la şcoală, el trebuie să iasă tocmai ca dascălul din Strîntea, şi atunci are să ia pe a doauă fată a dascălului. Aşa trebuie să fie.
Şi zicîndu-le aceste, Budulea rîdea ca omul gata de a face o poznă din cele mai minunate.
^Eu eram uimit, înţelegeam acum pentru ce Huţu se făcuse atît de tăcut. El era adecă în dragoste cu Livia şi avea să se însoare cu ea. Mă uitam la amîndoi si mi se păreau atît de nu ştiu cum, încît mă temeam să privesc lung la dînşii. Mai ales Huţu îmi era mai straşnic decît totdeauna. Numai acum băgai de seamă că începe să-i crească mustaţa şi că bărbia îi era acoperită cu păr moale,
167
ca şi cînd ar fi brumată. Iară ea, Livia, era neastâmpărată, în vreme ce el privea mereu în ochii ei.
După ce Clăiţă s-a întors iar cu fetele şi cu Budulea cel bătrîn la Cocoreşti, eu mă gîndem mereu la Huţu şi la Livia, îi vedeam ţinîndu-se neîncetat de mînă, cum îi văzusem în mai multe rînduri, şi-mi închipuiam cît de grozav trebuie să fie cînd cineva e în dragoste cu cineva.
Mă cuprinsese un simţămînt dureros, o tainică amărăciune de care nu mă mai puteam feri, fiindcă înţelegeam că Huţu nu mai poate să ţie la mine, că toată dragostea lui se revarsă asupra Liviei. El venea tot mai rar pe la mine, si în cele din urmă nu ne mai vedeam decît din
cînd în cînd.
Primăvara, cînd da mugurul, noi, băieţii, ieşeam la morminte, ca să ne învăţăm lecţia la aer curat, plimbîn-du-ne printre vişinii înfloriţi, ori stînd culcaţi pe iarba fragedă si presărată pe ici, pe colo cu flori de primăvară. Venea cîteodată şi el.
îl vedeam plimbîndu-se de-a lungul şanţului cu cartea în mînă, dar deodată se întindea pe iarbă, îşi punea cartea la o parte si rămînea timp îndelungat privind la cerul albastru ori la norii ce se părindau pe deasupra lui.
Eram foarte nenorocit fiindcă vedeam că-1 munceşte ceva şi mie nu vrea să-mi spună nimic, că sta bucuros cu gîndurile lui.
- Huţule, i-am zis într-o zi, cînd mă aflam la dînsul, asa-i că tu ai să te însori cu Livia?
El tresări ca şi cînd ar fi fost prins asupra unei fapte rele, a privit lung la mine, apoi s-a ridicat, s-a oprit înaintea mea si a grăit aşezat:
- Tu nu înţelegi lucrul ăsta. . . Da, am să iau de nevastă pe Livia. Am să fiu bărbatul ei. Dar tu nu ştii ce va să zică aceasta. Vezi — urmă el peste puţin, mai cu inimă — îţi vine un fel de ameţeală, lumea întreagă parcă ţi se scaldă în valuri de aur si atunci nu zici nimic, ci gîndeşti numai: Am să o iau de nevastă, iară dacă nu s-ar putea, nu ştiai ce are să fie.
Vorbele îi ieşeau foarte în silă si eu vedeam din faţa şi ochii lui, vedeam din felul cum mi le spunea că-i pare rău că le-a zis; doream dar să nu le fi auzit.
168
- Tu înţelegi, urmă el nedumirit. Am să fac la toamnă examenul, apoi trec la preparandie, dacă nu mă vor primi la teologie. Fac examenul pentru doauă clase deodată, ca să fiu cu atît mai degrabă gata, apoi o iau pe Livia si mă fac dascăl, dacă nu mă primesc în teologie.
— Te primesc, fără îndoială — strigai eu cuprins de bucurie — fiindcă nu e cu putinţă să nu te primească. Bogoslovii erau toţi oameni mari, cu barbă şi cu mus-teţe .. . Unii fuseseră dascăli şi acum veniseră cu nevestele şi cu copiii lor la teologie, ca să se pregătească pentru preoţie; alţii terminaseră patru ori mai multe clase gimnaziale, şi iar alţii fuseseră chiar jurişti şi acum se întorseseră cu gîndul de a se face protopopi. Episcopul trebuia dar să-1 primească numaidecît pe Huţu, fiindcă şi el avea barbă şi mustaţă.
Eram deci iar fericiţi, căci acum iar ne întîlneam adeseori cu Huţu; ne întîlneam, însă parcă era între noi o înţelegere tainică să nu mai vorbim nici despre Livia, nici despre bogoslovie, nici despre alte lucruri care nu-1 priveau decît pe dînsul.
Cînd m-am întors de vacanţe la Cocorăşti, aş fi voit să strig tare, ca toată lumea să mă audă: „Huţu a făcut toate examenele", însă nu puteam. Aş fi voit să-i şoptesc Liviei, cu totul încet şi în taină, o vorbă, dar nu aveam destulă inimă, şi aşa ziceam mereu: „Lasă, că o să-i spună el".
— Prea bine! prea bine! zise dascălul Clăiţă, cînd aflâ despre hotărîrea lui Huţu. Foarte frumos! Omul trebuie să adune învăţătură cît vreme e tînăr, căci mai tîrziu, cînd are nevastă si copii, ar mai voi să înveţe, dar nu are timp, şi nu are tignă. Trebuie să muncească pentru ca să-i poată hrăni. Cînd nu are nevastă si copii, poate să facă ce vrea. Pentru că să vezi tu: e multă învăţătură în lume şi e frumos dacă poţi să ţi-o cîstigi toată.
După aceea dascălul Clăiţă a început să se plimbe prin casă şi s-a plimbat şi s-a plimbat pînă ce s-a oprit iar înaintea lui Huţu si a zis tare:
— Foarte frumos! Aşa este! E mai bine popă decît dascăl. Pentru că să vezi tu! nu e lucru mai plăcut şi mai frumos decît să vezi cum din copilul prost se face încetul cu încetul un băiat deştept, apoi un om cuminte

169
cu purtări bune. Eu văd la noi în sat: îi cunoşti de departe pe cei ce-au umblat la scoală şi-ţi rîde inima, spun eu, îţi rîde inima. Şi trebuie să fie, fiindcă sunt mulţi dascăli. Apoi vezi tu: şi popa e un fel de dascăl; şi el poate să facă mult bine dacă vrea. N-ai nevoie să fii tocmai dascăl pentru ca să faci trebile unui dascăl, însă dacă vei fi popă, eşti mai bine plătit şi ai mai multă vreme.
Şi s-a plimbat dascălul Clăiţă, si s-a plimbat, şi tot s-a plimbat, fiindcă-i părea bine şi nu ştia ce să mai zică, în sfîrşit, el s-a oprit, dar n-a zis nimic, ci a stat şi a privit lung la Huţu, şi numai după ce a privit 1-a întrebat :
- Cîţi ani mai trebuie să stai tu pe la scoli, pentru ca să înveţi tot ce se poate învăţa?
- Mult, a răspuns Huţu, opt, zece ani întregi.
— E mult, Huţule! a zis atunci dascălul Clăiţă, si a rămas cuprins de gînduri grele, căci el ţinea la Huţu şi Livia îi era fată.
Seara a ieşit din casă cu lumânarea aprinsă, a pus luminarea pe masa cea mare din şcoală şi a urmat a se plimba pînă ce a ars toată luminarea, apoi s-a întors iar în casa în care-i dormeau nevasta şi cele cinci fete, a stat, a privit împregiurul său şi se vede că-i era greu, fiindcă şi-a ridicat amîndouă mîinile spre cer şi a zis:
- Doamne! tu eşti bun şi nu mă plîng, dar dacă rai-ai fi dat un singur băiat, ţi-ar fi părut şi ţie bine, văzînd ce om aş fi scos din el.
După aceea dascălul Clăiţă s-a culcat şi a dormit bine, fiindcă era obosit de plimbarea cea multă.
Ziua următoare, cînd a văzut pe Huţu, el l^a apucat de mină, 1-a privit lung în fiaţă şi a grăit:
— Huţule, nu se poate! pentru că să vezi tu: nu e cu putinţă! Ai înţeles? Dac-ai fi copilul meu, aş zice: omul care a apucat odată o cale bună trebuie s-o urmeze pînă ce nu ajunge la capăt. Aşa te gmdeste, ca să o duci pînă la capăt şi ca odată cocorăşteanul să zică: „Mihai Budulea? îl ‚ştiu de mic; din satul nostru a ieşit." Ai înţeles? Tu nu eşti pentru popie. E puţină învăţătură la noi şi legea noastră nu poate să rămîie de ruşine. Iţi spun eu: nu se poate! Aşa te gîndeşle, că dacă vezi un ungur, să treci peste el, dacă vezi un neamţ, să treci
170
peste el, dacă vezi un sîrb, care e tot de legea noastră, sa treci şi peste el, fiindcă e limbă străină şi neam străin şi viaţă străină.
- Da! jupîne învăţător, a răspuns Huţu, şi n-a mai zis nimic, deoarece acum ştia ce are să facă.
Iar dascălul Clăiţă a răsuflat din greu, ca omul care s-a descărcat de o sarcină grea.
Budulea cel bătrîn a venit însă la mine şi era trist si nu zîmbea cînd vorbeam cu el.
Voiam să ştiu ce-1 pune aşa pe gînduri si 1-am întrebat.
El a răspuns că, iacă, nimic, numai fiindcă Huţu învaţă franţuzeşte şi nu-i vine deloc la socoteală, deoarece mai ales maică-sa e cam pusă pe gînduri văzîndu-1 că stă mereu pe carte şi vorbeşte singur, încît nimeni nu înţelege ce zice, dar mai ales se teme ca nu cumva învăţătura cea multă să-i fie de oarecare greutate la minte, căci nu mai voieşte să ştie de părinţii lui, ci stă mereu singur, iară cînd îl întrebi ceva, se uită uimit la tine şi nu ştie ce să răspundă, ba nici noaptea nu are tihnă, ci bolboroseşte prin somn, ceea ce nu seamănă deloc a bine.
Pe cînd mi le spunea aceste, Budulea era foarte trist* El suspină dar şi urmă încă şi mai trist:
- Noi avem sase capre şi un ţap. Ieri seară, Huţu umbla pe dinaintea casei şi privea la stele. Maică-sa, fiind pusă pe gînduri, 1-a întrebat ce caută. El a răspuns că cornul de capră. Atunci ea a venit speriată la mine şi ini-a spus că Huţu caută cornul de capră prin văzduh. 1-am zis să nu se sperie, fiindcă este un fel de stea care se cheamă corn de capră şi pe aceea o caută Huţu.
Ştiam însă că nu prea e bine cînd omul caută, ca solomonarii, stelele pe cer; am ieşit si am zis: „Huţule, dragul taichii! ce cauţi tu? caprele sunt legate de gard". Le legasem ca să nu facă pagubă prin grădină, căci, fără doar şi poate, capra e chipul diavolului. Huţu a tresărit, apoi a ris şi a zis că e pe cer un corn de capră, prin care trece pămîntul şi ar voi să-1 afle în care parte a cerului stă. Adicătelea, precum vezi, vorbea într-aiurea, desi-ţi părea om în toată firea. Am zis dar: „Huţule, dragul taichii, ce vorbeşti? nu vezi tu că lumea e mare si că pâmîntul stă locului!" El a venit apoi s-a început să ne
171
spună că pămîntul se învîrte ca prisnelul şi dă mereu ocoale împregiurul soarelui, că soarele e mai mare decît luna, că luna e mai mică decît stelele: noi le lăsam toate pe voia lui, fiindcă vedeam că n-avem ce să-i facem. Ne spunea că toate aceste sunt prin cărţi; noi ziceam că-1 credem, deşi ştiam că una ca asta nu se poate; dar ţi-e milă cînd îl vezi pe om la nevoie.
L-am lăsat pe Budulea cel bătrîn să vorbească, deoarece era cu totul trist si nu mă înduram să-1 supăr; în urmă i-am spus apoi că aşa este cum zice Huţu, aşa stă în cărţi, afară de cornul de capră, despre care nu ştiam nimic.
Budulea s-a uitat atunci lung la mine, şi se vede că nu ştia: să mă creadă ori să rîdă de mine?
- Dar atunci — zise el — cum vine că Huţu strînge toate petrele pe care le găseşte pe drum şi adună toate buruienile si le pune în carte şi zice că e aşa şi aşa şi mai departe?
- Aşa stă în carte, că petrele si buruienile au şi ele firea lor şi numele lor, pe care le învăţăm ca să le ştim.
Budulea s-a uitat iar lung la mine, apoi a început să rîdă si a grăit:
- înţeleg acum! Al dracului neamţul! înţeleg! Băieţi nevinovaţi. Nu face nimic: e bine si aşa. încetul cu încetul se învaţă omul cu păcăliturile, şi după ce-ţi vin anii, ştii ce ai să crezi si ce să nu crezi. E bine şi aşa! O fi vreo

carte ca Isopia, în carfe se zice că dobitoacele vorbesc, poveşti adică şi pilde, cum am zice.
De aci înainte Budulea cel bătrîn iar rîdea cînd vorbeai cu el.
Insă Buduleasa tot mai era pe gînduri. Se uita la faţa lui Huţu şi vedea bine că e ceva ce-1 munceşte. Budulea rîdea, zicînd că, de! se mai gîndeste cum trece pămîntul prin cornul de capră, dar ea se supăra de asemenea glume pocite si amarul îi era cu atît mai mare.
Şi, în adevăr, ea avea toată dreptatea, fiindcă Huţu se făcuse ca un săhastru. Nu-1 mai vedeai între oameni, ba chiar nici la dascălul nu mai mergea singur, ci totdeauna, cînd voia să meargă, venea pe la mine, ca să mergem împreună, fiindcă, îi venea greu să meargă el singur.
172
Cînd eram apoi la dacălul, el nu vorbea nimic şi zîm-bea mereu şi se uita la noi, la mine, la Livia şi la ceilalţi, iară cînd nu mai avea încotro, apuca de mîni pe Mili, se uita în ochii ei şi-o întreba: „Ce mai faci, Mili?" Mili răspundea că nimic, şi Huţu iar tăcea. Si fiindcă tăcea Huţu, tăcea şi Livia, tăceam şi eu, iar Veturia se ducea pe ici încolo. Atunci rămîneam noi singuri şi ne uitam unii la alţii şi tăceam.
Dar odată, cînd am plecat, Livia i-a întins mîna lui Huţu şi 1-a întrebat cînd mai vine, iar el a ţinut mîna ei, i-a privit drept în ochi şi a grăit cu totul aşezat:
- Nu ştiu. Ştiu numai că am să vin odată şi să ră-mîn aici.
Ea atunci s-a roşit la obraji, fiindcă îi era greu de mine, dar tot nu i-a lăsat mîna, ci a grăit dusă pe gînduri si cam cu jumătate de gură:
- Numai dacă n-ar fi prea mult pînă atunci. . . Huţu n-a zis da şi n-a zis ba, ci a plecat, si fiindcă el îmi părea foarte fericit, eram şi eu vesel.
Pentru aceea m-am speriat cînd, peste cîteva luni, am aflat că Livia se mărită după Indrea lui Buduc. îl ştiam bine pe acest Indrea. Umblase cu noi la şcoală, iar tai-că-său era directorul şcolii şi cel mai bogat om din sat: erau în stare să facă un asemenea lucru. Am grăbit dar la Huţu si, cum mergeam, eram atît de ameţit, încît îmi părea că merg şi casele cu mine, de nu mai pot ajunge niciodată pînă la el.
Totuşi, cînd am sosit la. uşa lui, m-am oprit şi par-că-mi venea să zic: ,,Lasă, că-i va spune ea".
Huţu şedea la masă cu o carte înaintea sa şi cu un plumb în gură. Se vede că învăţa ceva pe de rost, fiindcă, tocmai cînd mă hotărîi să intru, el zicea cu glas tare: „Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo"1.
El se opri şi rămase privind uimit la mine.
Venisem cu gîndul să-1 iau cam pe departe; de aceea nu-i spusei nimic, ci zisei:
— Am venit să-ţi spun că una dintre fetele lui Clăiţă se mărită după Indrea lui Buduc.
- Cine ţi-a spus? întrebă el aşezat.
1 „Cea dintîi este vîrsta de aur, în care, fără nici o constrîn-gere..." .(Publius Ovidius Naso, Metamorfozele, cartea I, v. 89).
173
— Maica.
El privi lung la mine, apoi luă o bucată de hîrtie, făcu pe ea un triunghi, scrise la cele trei unghiuri literele A, B si C, mai scrise dedesubt AB + AC + BC, privi iar la mine, îşi puse cu litere mari semnătura — Minai Budu-lea — si, după toate aceste, grăi cu glas înecat:
— Cînd?
— Peste două săptămîni. Poimîne vin să cumpere.
El apucă hîrtia, o rupse încet în două, apoi în patru, cocoloşi cele patru bucăţi în palmă, le băgă în buzunar,, apoi se ridică şi stete nedumirit înaintea mea.
— Tu ştii că eu am iubit pe Livia, zise el într-un tîrzîu.
— Am văzut.
— N-ai văzut nimic. Dar să nu crezi că-mi pare rău,
— Mama zice că ea nu voieşte.
— Ştiu. Dar trebuie, fiindcă nimeni nu ştie mai bine decît Clăiţă ce se poate si ce nu se poate. Aşa trebuiau să vină lucrurile, şi tu ai să vezi, peste un an, că nu-i nimic, că n-a fost nimic, că e mai bine aşa.
îmi părea bine că lui Huţu nu-i pare rău, deşi eram oarecum dezamăgit, căci mă aşteptasem la mai mult, şi fiindcă vedeam în faţa lui un fel de turburafe, care mă făcea să cred că mîne ori poimîne Huţu va vorbi cu totul altfel.
Dar zilele treceau, şi el rămînea mereu aşezat, retras şi înţelept, cum fusese mai nainte.
O singură schimbare se petrecuse cu dînsul.
El, care umbla totdeauna curat ca scos din cutie, acum venea cîteodată cu ghetele nevăcsuite, -nepeptănat la scoală. Apoi nu mai stătea de vorbă cu noi, ci umbla mereu cu cei de vîrsta lui, iar cînd Budulea venea la oraş, îl căuta toată ziua, si adeseori tot nu-1 putea găsi, deoarece nu mai stătea cu cei doi băieţi, si nici la scoală nu mai venea în toate zilele.
Apoi se făcuse cam îndîrjit Huţu. Odată, cînd Budulea cel bătrîn i s-a plîns că de cîtăva vreme nu-1 mai poate

găsi, el a răspuns:
— Nici nu ştiu de ce-ţi mai pierzi vremea venind să mă cauţi; parc-as fi copil, ca să porţi mereu grijă de mine...
174
Auzindu-le aceste, Budulea se întrista foarte şi, întorcând u-se la Cocoresti, nu mai prindea vorbă cu nici un drumeţ, ci mergea drept înainte, tăcut, singur cu gînclu-rile lui si întrebîndu-se mereu: „Ce-o fi avînd oare fecio-rul rneu de s-a făcut aşa de dîrz?u
„Sunt păcatele mele, care au căzut pe capul lui", zicea Buduleasa; dar atuncea Budulea se mînia si zicea că nu-i adevărat, pentru că orice om cuminte poate să vadă că dintr-un cimpoies nu iese deodată om cu carte şi că el încă dintru început simţea că lucru n-are să iasă bine, dar dascălul Clăiţă 1-a scos din minte.
Iar dascălul Clăiţă se plimba singur prin scoală şi iar se oprea, si iar se plimba, si nu mai ştia ce să facă.
VI
Trecuseră ani la mijloc, şi toţi ştiam că Huţu are să se facă călugăr.
încă la începutul vacanţelor el plecase cu o familie din ţară, căreia îi fusese recomandat din partea episcopului. Boierul, care avea doi copii, voia să treacă pe la băile din Germania, prin Sviţera, pe la Paris şi apoi să se în-toarcă la Viena, ca să-şi lase copiii într-un institut. Atît ştiam noi, cei rămaşi în urmă, dar şi atît era destul pentru ca să ne simţim cu toţii măguliţi.
Cu deosebire, dascălul Clăiţă era mereu dus. şi, oricînd îi venea cîte-o scrisoare de la Huţu, o citea mai nainte fiecărui sătean în parte, apoi venea cu ea la oraş, unde ştia că sunt mulţi de aceia care sunt gata de a se bucura de dînsul. Şi cînd stetea, şi cînd vorbea, şi cînd umbla pe uliţă, el se uita mereu la dreapta si la stînga şi napoi, ca să vadă dacă nu se mai iveşte cineva, care să-1 întrebe despre Huţu, ba-i părea că toată lumea îl arată cu degetul, zicînd: „Iată, ăsta e dascălul Clăiţă din Cocoresti!"
Mai mică, dar tot destul de mare, era bucuria noastră, a celor ce crescuserăm împreună cu dînsul.
Huţu plecase la Universitate cu un mic stipendiu, la -care episcopul mai adăugase dintr-al său un mic ajutor, pentru ca, terminînd cursul de filozofie, să se întoarcă la teologie si să intre în rîndul călugărilor. Toate aceste ne
175
măguleau pe noi, cei ce ne pregăteam pentru preoţie, căci Budulea Taichii şi pe viitor avea să fie unul dintr-ai noştri, si unul cu care chiar de pe acum ne făleam.
Cu toate aceste, Buduleştii erau trişti şi gînditori.
Spunea Budulea că are un fecior care a plecat cu un boier din ţară, spunea că i s-au dat bani de la împărăţie, ba chiar si de la vlădica, fiindcă aşa om cu carte nu se mai găseşte, dar nu le spunea decît aşa, cam cu jumătate de gură. Căci el, înainte de toate, parcă nu mai credea că Huţu se mai întoarce, după ce s-a dus atît de departe. Apoi parcă nici nu mai era feciorul lui: îi venea greu să-i zică: „Huţule, dragul taichii!", îi venea greu să stea înaintea lui; nu mai ştia să vorbească cu el, ba cînd se gîndea că s-ar mai întoarce odată la casa lui, îl cuprindea îngrijarea, fiindcă nu ştia unde 1-ar putea pune, şi simţea că i-ar fi ruşine de casa părinţilor săi şi de părinţii săi. Pentru că Huţu nu mai cerea nimic de la el, şi el cu nevasta lui parcă nici nu mai aveau pentru ce să trăiască, şi poate că era bine ca ei să moară, ca să nu-i mai fie cu prostia lor de greutate.
La multă bucurie se aşteptase Budulea, şi acum ar fi dorit ca să se fi aşteptat la mai puţină.
El nu mai cînta nici din vioară, nici din cimpoi, nici din fluierul din şerpar, nu mai mergea la lucru, ci stătea ziua întreagă pe prispa casei şi privea din cînd în cînd la Safta, care şedea torcînd la cellalt capăt.
Erau duşi amîndoi într-o lume frumoasă, dar pierdută pentru dînsii.
Şi cînd îi era foarte greu, Budulea se uita lung la Safta, apoi grăia:
— Să nu grăiesc în ceas rău, dară Dumnezeu să-i facă dascălului parte din partea ce el ne-a făcut noauă.
Căci Budulea era amărît şi trebuia să se răsufle şi el
cîteodată.
După aceea, Budulea a venit la mine si m-a rugat să-i scriu o scrisoare lui Huţu, pentru ca să vie acasă.
M-am uitat la el şi am luat pană şi hîrtie ca să scriu,
— Uite — îmi zise el atunci — să-i scrii aşa: „Huţule, dragul taichii, şi Huţule, dragul maichii — tocmai aşa să-i scrii. Eu taică-tău, şi eu, maică-ta, îţi scriem să vii acasă, fiindcă n-avem alt copil şi suntem oameni bătrîni şi proşti şi vrem să te vedem, şi-ţi adă cărţi cu tine, ca
176
să-nveţi mai departe ca să vedem si noi cum înveţi, şi Dumnezeu să te poarte în căile tale." Şi să scrii ap0i de-desupt: „Eu, Lăpădat Budulea, taică-tău, si eu, Safta, maică-ta, care-ţi ducem dorul".
După aceea Budulea a rîs si a zis că-i bine, iară eu am pus scrisoarea la poştă ,şi am trimis-o lui Huţu, ca-re-mi fusese prieten în copilărie şi la care ţineam şi acum, fiindcă era feciorul lui Budulea cel cu fluierul în şerpar.
Iară Huţu a primit scrisoarea, a cetit-o şi s-a întors, apoi s-a dus să sărute mîna episcopului, a venit să strîngă mîna mea şi a mers încet acasă la părinţii lui.
De aici înainte Budulea nu mai şedea pe prispă şi nu mai era gînditor, ci venea iar la oraş şi le spunea drumeţilor că are un fecior care a fost la şcolile împărăteşti, şi acum e scriitor la episcopie, căci Huţu urma cu noi la cursul clerical şi era în acelaşi timp arhivar consistorial. Dascălul Clăiţă nu prea era mulţumit de această prefacere a lucrurilor, dar Huţu îi adusese din Viena un glob pentru şcoală, o hartă a Europei şi un exemplar din Istoria lui

Petru Maior; mai adusese si pentru cele trei fete încă nemăritate cîte ceva, îi arătase, în sfîrşit, că oriunde omul poate să înveţe, dacă voieşte, şi că' viaţa clin oraşele mari e prea plină de încercări şi nu e pentru un om hotărît a-şi petrece viaţa în cuvioasă retragere. Clăiţă se plimba dar şi zicea că e mare cinste pentru Cocoreşti că tocmai unul din sat să fi umblat prin ţări străine, să fi stat la Viena şi să fie la episcopie.
Eu, în sfîrşit, eram iar prietenul şi fratele mai mic al lui Huţu. Căci, deşi intrînd cu şase clase în teologie, eram un an înaintea lui, simţeam totdeauna întîietatea pe care i-o dădea vîrsta, darurile fireşti şi cunoştinţele întinse ce-si cîştigase prin o muncă serioasă şi necurmată. Pentru noi toţi el era un fel de izvor de lămurire şi de sfaturi bune, pentru toţi un prieten blînd şi îndatoritor.
Chiar cînd rîdeam de dînsul, căci avea multe apucături de care trebuia să rîzi, nimeni nu rîdea mai din toată inima decît dînsul.
Mai presus de toate era stîngăcia lui, cînd se vedea faţă cu femeile.
Pătruns de un respect nemărginit pentru sexul frumos, cum zicea el, stătea totdeauna drept, zîmbea cu

multă bunăvoinţă şi era cel mai nenorocit om dacă, vorbind, se întîmpla să nu fie mulţumit cu construcţia frazei ori cu accentuarea cuvintelor, îndeobşte vorbea rar si răspicat, dar cînd erau femei de faţă, se vedea că alege şi cumpăneşte fiecare vorbă. Şi tot atît de măsurate ii erau mişcările, îi trecea o roşaţă vie cînd se vedea apropiat de o femeie ori cînd vreuna ar fi scăpat ceva din mini si altul s-ar fi arătat mai sprinten decît dînsul.
Pe lingă toate aceste mai era şi dedat călugăriei din creştet pînă în călcii, ceea ce-1 făcea cu atît mai — nu ştiu cum să zic — pentru femei: le plăcea să-1 necăjească şi rar se-ntîmpla ca domnul Mihai Budulea să nu sadă cu totul aproape între doauă preotese, fie chiar mai bătrî-nioare, căci el se pricepea la glumă, si aşa toţi şi toate împregiurul lui se adunau, afară de două: Li via, de care el rămînea mereu departe, şi Mili, copila cu genele dese, care rămînea totdeauna departe de dînsul.
VII
Cînd eu mă hirotoniseam, Budulea cînta Vrednic este în rînd cu ceilalţi clerici. Peste cîteva luni termină si el cursul şi se gîndea că, după ce va fi stat vreo lună, doauă într-o mînăstire, să se facă diacon şi să-si ieie părinţii la sine în oraş.
— Da, mergem şi noi, zicea Budulea cel bătrîn, ca să
fim împreună.
Dar el tot nu era cu desăvîrşire vesel. Nu se mai îndoia că Huţu al lui are să ajungă cu vremea vlădică; însă ce folos, cînd vlădica nu avea nici nevastă, nici copii, ba chiar nici o casă a lui, ci locuia „la curte".
Deocamdată, însă, Huţu nu era decît scriitor la consistoriu, ticluia circulari, aduna date şi făcea expuneri tabelare despre naşteri şi încetări din viaţă, despre cununii, despre copiii de şcoală şi despre sufletele din deosebitele parohii. Şi îi era mare bucuria cînd putea să le facă părinţilor veniţi pe la consistoriu împărtăşire despre cele ce-a aflat.
Unul dintre puţinii care voiau să li se facă mereu asemenea împărtăşiri era preacucernicia-sa părintele Avesa-

Ion Toda, om luminat şi îmbrăcat în reverandă de mătasă căptuşită cu roşu. Cînd părintele Toda venea la şedinţe, Budulea nu scăpa de el, ci trebuia să fie la masă împreună, ca să vorbească mai despre una, mai despre alta, în vreme ce părintele Toda asculta, lăsînd mai ales pe Budulea să vorbească.
Si fiindcă era toamnă si strugurii se copseseră si timpul era frumos, părintele Toda a grăit zîmbind:
- Trebuie să vii pe cîteva zile la mine. Dar bagă de seamă, căci am doauă fete mari, care sunt foarte şirete.
Budulea a zîmbit şi a zis că nu poate, fiindcă şi fiind-că, dar în cele din urmă tot n-avu ce face, şi s-a hotărî t să plece,
Părintele Toda avea o trăsură cu patru cai foarte frumoşi; drumul era bun şi călătoria foarte plăcută. Acasă, părintele Toda avea o casă mare, o curte largă si plină giur împregiur de grajduri, şoproane şi hambare. Mai avea prin curte vaci cu lapte, viţei, porci graşi şi păsări o mulţime, în casă, în sfîrşit, părintele Toda avea o bibliotecă măricică, scaunele şi canapelele căptuşite aici cu mătasă, colo cu catifea, covoare pe jos şi multe alte scum-peturi. El avea însă mai ales o protopopeasă, un fecior ca de doauăzeci de ani, altul ca de zece si doauă fete mari. Budulea era cam ameţit şi-si zicea în taină: ,,Părintele Toda trebuie să fie un om foarte fericitu.
Simţind dar că se află într-un cuib de fericire, el era strîmtorat, umbla pe vîrful degetelor, făcea mereu greşeli în construcţia frazelor si era foarte nenorocit. Mai ales la masă atît era de zăpăcit, încît nici nu ştia în care mînă să ţie cuţitul si în care furculiţa, şi aceasta mai ales fiindcă şedea între protopopeasă şi Elena, fata mai mare a protopopului, care şi ea părea cam zăpăcită, căci nu vorbea nimic si se uita din cînd în cînd sperioasă la eL
După masă el mai începu să răsufle.
Fetele se puseră la clavir, si Maici, cea mai tînără, care numai acum cîteva luni se întorsese de la călugăriţe, începu să cînte mai mtîi o arie nemţească, apoi una românească, sosită de <curînd de la Bucureşti.
Budulea Taichii era încîntat, căci n-auzise clavir de cînd fusese cu cei doi copii de boier, si acum parcă i se împrospătaseră acele timpuri, în urmă cîntă dar şi el

Sub această neagră stîncă, apoi Adio la Moldova, Sus la munte ninge, plouă, apoi un cîntec pe «care-1 ştia de la Cocorăşti, iară fetele şi protopopeasa îl rugau mereu
să cînte.
—• Trebuie să ştiţi, zise el, că taică-meu e cimpoieş.
— Şi afară de aceasta un om minunat, adause părintele Toda mişcat. De cîte ori îl văd, îmi aduc aminte pe fie iertat taică-meu, care si el era scurt, gros, rotund la faţă si zîmbea totdeauna ca bătrînul dumitale.
Huţu era foarte fericit cînd auzea că taică-său samănă cu taica protopopului, şi fiindcă era fericit, era vesel peste obiceiul său si nu se mai simţea strîmtorat, ba după ce a ieşit prin grădină, el însuşi a cerut braţul Elenei şi a rîs din toată inima cînd Elena, mai nainte de a-i da braţul, i-a zis: „Se cuvine oare unui cuvios părinte să ceară braţul unei femei nemăritate?"
A rîs atunci şi părintele Toda, iară protopopeasa a grăit: „Nu-1 lăsăm să se facă călugăr. Ţineţi-vă de el, fetelor: trebuie sâ-1 însurăm!"
Şi fetele se ţineau de el, si el era vesel, şi roşea, şi
se simţea bine.
Cînd a plecat apoi, protopopeasa 1-a întrebat cînd mai vine şi nu i-a dat drumul pînă ce n-a făgăduit că vine pe ziua de Sfînta Măria, cînd era numele ei; fetele au zis că se duc ele să-1 ia si să-1 aducă pe sus, ca pe un fugar, iară părintele Toda s-a sărutat cu el, apoi 1-a petrecut pînă la trăsură, i-a strîns mîna şi iar 1-a îmbrăţişat.
Intorcîndu-se dar spre oraş, Budulea Taichii era foarte gînditor si, sosind la consistoriu şi făcînd expunerile ta-belare, el era mereu gînditor, încît orişicine putea să vadă că d-nul Mihai Budulea, arhivarul consistorial, e un om pus pe gînduri.
Fiind însă că omul care se gândeşte mult scapă si cîte o vorbă, şi fiindcă Huţu ţinea la părintele Toda, el vorbea despre dînsul, şi îl lăuda, şi spunea că şi protopopeasa e o doamnă prea cumsecade. Pentru aceea îl necăjeau cu fetele protopopului, şi el nu se supăra, căci nu ştia să se supere, dar se turbura, si atunci îl necăjeau cu atît mai vîrtos. Iar cînd preasfinţia-sa părintele episcop auzea că-1 necăjesc pe Budulea, zîmbea şi el.

Intr-o zi, ieşind în grădină, preasfinţia-sa s-a oprit privind la Huţu, iară cînd Huţu s-a dus să-i sărute mîna, 1-a tras niţel de mîna, ca şi cînd ar voi să-1 ducă cu sine.
Huţu a plecat dar în urma lui.
în grădină, preasfinţia-sa s-a aşezat pe o laiţă, apoi a început să-1 ia pe Huţu pe departe, să-1 întrebe despre parohiile vacante, să-i ceară părerea despre propunerile ce ar fi să se facă viitorului sinod, iar în vremea aceasta îl scruta mereu cu privirea.
- Cînd mergi la mînăstire? întrebă el în cele din urma.
— Cînd veţi porunci preasfinţia-voastră.
— Prea bine, fiule! răspunse episcopul, apoi rămase cîtva timp pe gînduri. E frumoasă hotărîrea ce ai luat, dar te gîndeste că, după sfintele noastre aşezăminte, timpul ce vei petrece la mînăstire îţi este dat spre a te chibzui şi spre a-ţi da seamă dacă nu mai e nici o dorinţă lumească în inima ta şi dacă poţi să te dai cu întregul tău suflet vieţii cuvioase. Dumnezeu nu voieşte jertfă de silă si mînăstirea e locaş de scăpare pentru cei ce nu mai au ce să cate în viaţă. Dacă voieşti dar să aduci viaţa ta jertfă întru folosul bisericii lui Hristos, te gîndeste că jertfa trebuie să-ţi fie curată, pentru ca ea să poată fi bine primită de către cel ce străbate şi cele mai ascunse taine ale inimii omeneşti.
După aceste el se ridică, întinse mîna spre sărutare şi-i sărută fruntea, grăind mişcat:
— Cugetul curat e podoaba creştinului, fiul meu!

VIII

Budulea Taichii se afla în mare strîmtorare.
Pe cînd umblase la şcoala din sat, ştia lămurit c-ar dori să ajungă şi el odată dascăl, ca Clăiţă. în urmă, cînd stătea la domnul Wondracek, voia cu totul hotărît să se facă profesor, ca Wondracek. Mai în urmă, cînd umbla la gimnaziu, nici nu se mai îndoia că se va face profesor de gimnaziu, ca toţi profesorii săi. Acum, în sfîrşit, cînd era arhivar consistorial, stătea zăpăcit, căci nu ştia: să se facă episcop ori protopop, ca preacucerni-

cia-sa părintele Avesalon Toda, care avea reverendă de mătasă, protopopeasă si două fete mari, dintre care una pentru care orice episcop îl putea pizmui?
Budulea Taichii îşi închipuia că e protopop, că are copii şi nevastă, că Budulea cel bătrîn le face copiilor cite un fluieraş si că maică-sa, Buduleasa .... Nu! ... el nu-şi putea pierde timpul cu asemenea închipuiri, căci era arhivar consistorial si trebuia să lucreze.
Opt zile înainte de Sfînta Mărie, Budulea Taichii, dus pe gînduri precum era, a rupt în patru o jumătate coală de hîrtie, apoi a cocoloşit cele patru bucăţi în palmă şi? ridicîndu-se de la masă, le-a băgat în buzunar.
Nu era nici o pagubă, deoarece el, mai nainte de a fi rupt hîrtia, s-a uitat bine la ea, dacă e în adevăr macu-latură scrisă pe amîndouă părţile şi dacă n-a mai rămas pe o parte ori pe alta vrun mic locşor ce-ar mai puiea să

fie întrebuinţat la calcule de ocazie: vorba e, însă, că această rupere şi cocoloşire a bucăţilor de hîrtie era un semn rău şi că în ziua următoare ei a rupt în patru o jumătate de coală, care nu era scrisă decît pe o parte, şi cocoloşind cele patru bucăţi nu le-p băgat în buzunar, ci le-a aruncat una cîte una afară pe fereastra deschisă, ceea ce era un semn şi mai rău.
A treia zi, în sfîrşit, el a rupt în patru o bucată de hîrtie cu desăvîrsire albă şi n-a cocoloşit decît pe una din cele patru bucăţi, lăsînd pe celelalte trei pe masa consistorială, şi plecînd acasă cu gîndul de a scrie prea-cucerniciei-sale părintelui protoprezbiter Avesalon Toda o scrisoare, în care îi doreşte preastimabilei doamne toate fericirile şi o roagă de iertare că nu poate veni deoarece înalt preasfinţia-sa părintele episcop a binevoit a-1 însărcina să meargă la Cocorăşti ca să stăruiască pentru înfiinţarea unei a doua şcoli, plănuite foarte de mult, şi i crezut că trebuie să aleagă sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului pentru 'aceasta, fiindcă satul e adunat şi aşa
mai departe.
Iară după ce a dat scrisoarea la poştă, el s-a întors ca să bage în buzunar bucata cocoloşită şi să strîngă pe celelalte trei în saltarul mesei, a luat binecuvântarea arhierească şi a plecat la Cocorăşti ca să stăruiască în sensul scrisorii ce o trimisese preaeucerniciei-sale părintelui protoprezbiter Avesalon Toda.

l
Acasă toţi erau bine.
Ca cel mai întîi, dascălul Clăiţă, norocitul părinte a trei fete măritate, şedea mereu în jeţul ce-i dăruise de ziua lui ginere-său, popa din 'Clădeni. De cîţiva ani stupii ieşiseră de minune, giur împregiur vestit pentru mierea şi pentru soiurile lui de poame, iar dascălul Clăiţă îşi socotea vestea bună în bani gata. El îşi cumpărase o vie, si acum se gîndea să-si mai zidească si o casă, pentru ca la vreme de bătrîneţe să se poată retrage în colibioara lui, cum avea el obiceiul de a-şi numi viitoarea casă. Cit pentru cele trei fete încă nemăritate, el îşi avea planul gata. Pe Mili ar voi să o mărite după vreun plugar, fiindcă Livia îl încredinţase că nu e lucru mai frumos decît de a fi plugăriţă; copila era însă prea gingaşă, prea se ţinea, şi aşa trebuia să o mărite după un popă, ba dacă se poate chiar după vrun notar, căci era făcută sa fie doamnă. Pentru aceea el îi făcuse şi zestre, si acum izîmbea aşa in el cînd se gîndea că numai el singur ştie despre aceasta. Linica trebuia să se mărite după un dascăl, pentru ca să aibă ginere pe care să-1 lase în locul său la şcoala din Cocorăşti. Cea mai mică, în sfîrşit, trebuia să se mărite după un plugar, pe care să-1 ia ginere în casă.
Si fiindcă toate aceste erau bine şi statornic puse la cale, dascălul Clăiţă şedea în jeţ, zicea că e bine ca omul să aibă copii, şi nu-şi mai bătea capul decît cu copiii oamenilor din sat, ceea ce era şi meseria lui de învăţător. Căci aceşti copii ştiau acum mai mult decît ştiuse odinioară dascălul şi, pentru ca să ştie, el trebuia să-i înveţe. Trecuse vremea slovelor, pe care acum le numeau potcoave. Apoi, afară de Biblie, şcolarii mai învăţau şi istorie, iară globul de pe masă, hărţile şi tabelele zoologice de pe perete erau tot atîtea dovezi că şi dascălul Clăiţă învăţase mult de o bucată de vreme. Cîteodată îi trecea aşa prin minte gîndul că mai sunt o mulţime de lucruri pe care ar putea să le înveţe; dar el se plimba niţel, se încredinţa spe sine însuşi că, la urma urmelor, un dascăl nu trebuie să înveţe decît ceea ce stă în circularele consistoriale, şi iar se punea în jeţ, fiindcă îi plăcea prea mult să sadă în jeţ.
'
Budulea cel bătrîn n-iavea jeţ, dar el şedea pe prispa casei, şi şedea tot aşa de bine ca şi dascălul în jeţ. Ce-î

drept, el nu mai zîmbea cînd vdrbeai cu el, fiindcă era om trecut cu anii şi trebuia să fie totdeauna aşezat şi cuviincios.
Trecind de-a lungul uliţei, oamenii îi clădeau bineţe; mergînd la biserică, el nu mai stetea la fund, ci dinainte, numaidecît lîngă strana din stingă. Apoi, cînd mergea la oraş, toată lumea stetea de vorbă cu el, părintele arhidiacon şi părintele protosincel îi strîngeau mîna. Părintele arhimandrit îl întreba ce mai face, ba odată chiar însuşi episcopul s-a oprit în loc, a vorbit cu el şi i-a dat bine-cuvîntarea arhierească; un om dar căruia i se întîmplă toate aceste trebuie să fie plin de bună-cuviinţă şi să nu rîdă mereu cînd vorbeşte cu alţii. Afară de aceasta, el avea un fecior care în curînd trebuia să ajungă arhi-diacon, cu brîu roşu şi mai mare decît toţi protopopii, fie bărbile lor cit de lungi şi oricît de albe. Era mulţumit Budulea cel bătrîn şi şedea tignit pe prispa casei, aştep-tînd ziua cînd va fi să plece cu nevastă-sa la oraş, pentru ca să trăiască de bătrîneţe sub acelaşi acoperămînt cu fiul său.
Buduleasa, în sfîrşit, şedea şi ea pe prispă si torcea: era însă cu toate aceste foarte bătrînă. Căci gîndurile îl îmbătrînesc pe om, şi ea avuse multe gînduri în viaţa ei. Grele însă, cu totul grele nu-i erau gîndurile decît acum, de cînd Budulea se plîngea că feciorul său ^ nu vrea să se însoare, iară pe ea a pus-o păcatul să zică:
— Se vede că bunul Dumnezeu aşa vrea, ca el să ispăşească păcatele mele ...
Budulea cel bătrîn s-a mîniat, s-a făcut roşu ca racul şi a zis că minte, că Dumnezeu n-are nici un amestec în trebile lui, a trîntit uşa şi a ieşit afară ca să se pună pe prispa casei; de atunci însă el nu se mai plînge de nimic. De aceea Buduleasa sade la cellalt capăt al prispei şi, şezînd, îi vine nu ştiu cum, parc-ar voi să fie moartă de mult.
Cîteodată, cînd sade pe prispă, vine Mili a dascălului, ca să vadă ce mai 'face, şi atunci vorbesc mai despre una, mai despre alta, şi vorbesc si despre Huţu, fiindcă Huţu e feciorul Budulesei, şi Miii ştie ca-i pare bine leichii Saftei cînd cineva-i vorbeşte despre el şi-i spune tot lucruri bune. Atunci Buduleasa se înseninează, dar cina

184
Mili pleacă, priveşte lung, foarte lung în urma ei. parcă ar voi să zică: „S-a dus", apoi zice în gîndul ei: „De ce n-a lăsat Dumnezeu să fie dascăl?" Apoi intra în casă, se punea într-un ungher şi începea să plîngă aşa singură şi fără de nici un cuvînt.
Budulea cel bătrîn, care şedea mai departe pe prispă, ştia prea bine că ea plînge; om fără de inimă ce era însă, nu se mişca din loc, ci stătea aşa; cel mult, pentru ca să nu stea fără de nici o treabă, îşi scotea fluierul din serpar, îl privea din toate părţile, apoi, la mare nevoie, îi mai număra şi găurile, şi le număra mereu, pînă ce Safta nu ieşea iar pe prispă.
Le părea clar bine tuturora că Huţu a venit de Sfînta Mărie acasă, ba dascălul Clăiţă ar fi voit să tragă clopotele, pentru ca tot satul să ştie că „d-nul Budulea al nostru" a venit la Cocorăşti.
Căci acum el nu voia să-i mai zică „Huţule", si cînd Huţu îl ruga să-i zică precum i-a zis totdeauna, el răspundea: „Ferească Dumnezeu! Fiecărui om ceea ce i se cuvine. Pentru că să vezi d-ta: trebuie să am şi eu bucuriile mele, d-nule Budulea."
Huţu cu toate acestea se ţinea de obiceiurile lui; îi zicea dascălului „jupîne învăţător", ca totdeauna, săruta mîna dăscăliţii, precum era deprins din copilărie, şi le zicea fetelor „Linico" si „Mili dragă", ca mai nainte, ceea ce era bine, fiindcă fetele nu se supărau şi dascălului îi părea bine. Ca om care ştia ce i se cuvine fiecăruia, dascălul Clăiţă nu cerea decît ca fetele să nu îndrăznească a-i zice d-lui Budulea „nene Huţule", iară Mili si Linica, fiind nişte fete binecrescute şi ascultătoare, nu mai ziceau „nenea Huţu" decît atunci cînd nu era de faţă nici Huţu, nici dascălul, ceea ce nu era bine, deoarece Huţu se supăra, căci era deprins ca fetele să-i zică „nene Huţule".
Mai era Huţu supărat şi pentru că Mili tăcea mereu şi se uita la el ca şi cînd ar fi supărată, ba, cînd şedeau la masă, şi el povestea despre zilele petrecute la casa prea-cucerniciei-sale părintelui Avesalon Toda, ea s-a ridicat fără de nici un cuvînt de la masă şi nu s-a întors decît peste cîtva timp.
Fiind dar că el ţinea ca Mili să nu fie supărată, după-amiazşzi, cînd au ieşit în grădină ca să vadă dacă stru-
185
gurii s-au copt, a căutat să fie singur cu dînsa şi a în-trebat-o pentru ce s-a supărat.
Ea a zîmbit si a zis că nu e supărată.
El însă vedea că e supărată, şi a apucat-o de mîni, şi s~a uitat lung si cu dragoste în ochii cei cu genele dese, şi a zis:
— Eşti supărată?
Ea a tăcut si nici n-a zis că-i pare bine, nici n-a zis că, da, e supărată, fiindcă ar fi trebuit să spuie pentru ce, şi aceasta nu era cu putinţă.
— Mili dragă, a zis dar Huţu, supărat acum si el, tu ştii că eu te iubesc pe tine. Pentru ce nu-mi spui dar ea să ştiu, fiindcă n-ai de ce să te superi. Uite, dacă ţi-a spus cineva ceva, a grăit un neadevăr, dac-am zis chiar eu vro vorbă care te-a supărat, nu m-ai înţeles bine. Uite, urmă el iar, si atunci îi luă capul între amîndoauă rnînile, ca să o poată privi cu mai multă stăruinţă, spu-ne-mi, pentru că tu ştii că te iubesc si mi-e greu cînd te văd supărată.
- Zău că nu sunt supărată! a grăit acum Mili, şi ea spunea adevărul, fiindcă nu mai era supărată, şi-i rîdeau pe sub genele dese amîndoi ochii mărunţi.
D-nul arhivar consistorial Mihai Budulea ar fi voit s-o sărute, atît îi părea de bine cînd o vede rîzînd astfel cu amîndoi ochii, dar n-o sărutase de mult şi-şi perduse deprinderea; el s-a mulţumit dar a-i strînge obrajii cu căldură între palme şi a plecat mai departe, căci acuma toate erau bune si bine puse la cale.
- Nene Huţule, a zis ea tîrziu, cam cu jumătate de gură. E adevărat că nu te mai faci călugăr?
— Cine ţi-a spus că nu mă fac? întrebă ei speriat.
- Nimeni, dar zic eu aşa!
- Nu dragă, nu-i adevărat, răspunse Huţu cu un fel de părere de rău.
Ea n-a mai zis apoi nimic; ar fi voit însă să-i apuce mîna, ca să i-o sărute, dar nu putea, fiindcă el nu era încă călugăr.
Acum era aproape de masa cea mare din grădină, la care şedea dascălul cu dăscăliţa şi cu Linica. Huţu parc-ar fi voit să se întoarcă înapoi, ca să întrebe pe Mili pentru ce 1-a întrebat dacă nu se mai face călugăr, dar nu se putea, şi aşa s-a mulţumit a se întreba pe sine însuşi;
„Pentru ce oare m-a întrebat şi pentru ce se bucura cînd am răspuns, că nu?
A trecut apoi toamna si iarna, iară în primăvară, la Dumineca Tomei, s-a întrunit Sinodul. Părintele Mihai Budulea ne era referent şcolar şi ne bucuram cu toţii cînd el ne raporta despre starea învăţămîntului, arătînd citi şcolari, citi învăţători, cîte scoale, cum stau la noi si cum în alte ţări si la alte popoare trebile, şi ne bucuram mai ales cînd el îşi făcea în urmă propunerile, vorbind aşezat si înţelept ca totdeauna. Era de faţă si cl-nul deputat sinodal, inspector şcolar din cercul Cocorăs iilor şi învăţător emeritat, Pantelemon Clăiţă, şi nernaiputîn-du-se stăpîni, el trase pe vecinul său de mînecă şi-i grăi încet:
— îl cunoşti, mă rog? A ieşit din scoală de la mine. E feciorul lui Budulea, cimpoieşul de la noi. Mi-e ginere, în urmă ni 1-au ales protopop, deşi era om tînăr.
- Ţii minte, îi zisei în ziua alegerii, cînd eram în pădure si-mi spărgeai alune?

— Dar tu, îmi răspunse el, ţii minte cînd îmi ajutai să port coşul cu peste?
Iar 'după aceea ne-am îmbrăţişat şi eram fericiţi ca în copilăria noastră.
Acum, în sfîrşit, primesc o scrisoare: mă pofteşte la
botez.
Un nou Budulea, Budulea Bunicului!
Şi mai întrebaţi, dacă-mi pare bine?
Ba nu-mi pare bine, dar îmi vine să cred că numai visez bucuria ce simt.
îl văd înaintea mea pe Budulea cel bătrîn rîzînd ca omul care a pus ia cale o glumă bună.
!l văd pe dascălul Clăiţă stîmpărat şi zicînd:
„Acest băiat, care s-a născut acum, e nepotul meu. Pentru că să vedeţi d-voastre: eu am avut şase fete, dintre care eea mai mare, pe care gîndeam s-o mărit după ginere-meu, după ce va fi ieşit dascăl, s-a măritat după dascălul din Strîntea, a doaua s-a măritat după Mitrea lui Buduc, care acum e ctitor la biserică, pe a treia a luat-o ginere-meu, popa din Clădeni, cele două mai mici iată-le aci, iar Mili s-a măritat după ginere-meu, protopopul, şi a născut pe acest copil, care acum e nepotul meu!"
186
187
O văd apoi pe maica protopopului stînd tatr-un colţ, cu &chii p£ni de lacrămi şi zicînd încet: „Tu Doamne m-ai pedepsit cu bunătăţile tale şi eu nu sunt vrednica de bucuriile ce mi-ai dăruit!"
îl văd însă, înainte de toate, pe el, stînd la patul şi privind în tăcuta uimire la mamă sila copil.
Tu, Doamne, cu nemărginită înţelepciune ai mtocm lumea şi frumoasă ne-ai lăsat-o noauă locaş de vieţui
(1880, l iunie—l iulie)

Scormon

i

Cît e de lung gardul, de la portiţă pînă la cotitura uliţei, Sanda 1-a măsurat, nici ea singură nu ştie de cîte ori, cu firul în mină. Jos, lingă portiţă, e vîrtelniţa cu jirebia de tort. Sanda ia capătul firului, îl suceşte pe lingă cel dinţii par din gard, apoi merge lăsînd firul printre degete, din par în par, pînă la stâlpul din cotitură; acolo suceşte firul încă o dată şi iarăşi se întoarce înapoi. Vîrtelniţa se mişcă alene, scîrţîind îndelungat, şi lasă firul a se dezveli. Din cînd în cînd, scîrţîitura încetează, şi firul nu mai curge. Sanda fuge la vîrtelniţă, descurcă firele şi iarăşi părîndă parii. Aşa se urzeşte pînza. Şi gardul e cel mai bun urzitor: pari bătuţi unul lîngă altul şi legaţi între dînşii, loc de şase palme de la pămînt, cu o împletitură de nuiele. Lîngă gard locul e neted: dincolo grădina cu legume şi cu flori. Cucurbăta se întinde de-a lungul, se ridică si pe alocurea se răsuceşte pînă în vîrful parilor, încît firul Sandei se ascunde în verdeaţa frunzelor ori scutură albini din florile galbene. Aşa de a îndemînă nu e urzitorul cu craci lungi ca păianjenul. E bun în vreme de iarnă. Acum însă naica Marta s-a dus cu copiii la stînă, badea Stan a plecat cu un car de S'cînduri: Sanda e singură-singurică. îi mai place afară la uliţă. Nu pentru că ar fi trecători, dar afară cîntecul vine mai bine. E cald, dar deprinsă e fata la ger şi la arşiţă. Cu braţele goale, cu poalele aninate în brîu şi cu ştergarul în cap, ea nici nu simte vremea lui cuptor; cîntă, întinde firul, descurcă jirebia şi se perde în tinere-ţele ei.
Din vale vine, abia tîrmdu-se, un cîne flocan, pe mijlocul uliţei. Cîteva sute de paşi de la cotitură, el zăreşte o clipă pe Sanda, se opreşte, ridică capul, ciuleşte şi începe a
189
scheauna încet. Sanda se întoarce cu firul şi iarăşi se arată la cotitură. Cinele tresare, prinde viaţă şi, cu ochii aţintiţi la Sanda, se răpede in sus.
Pentru o fată care urzeşte pînza de-a lungul gardului, un cîne flocan, mai ales cînd nu vine, ci se răpede, tot-deauna este o ivire mai mult decît supărăcioasă. Sanda ţipă, apoi rămase încremenită de spaimă, cu faţa albă ca fagurele si cu ochii aţintiţi la cîne.
Ca o sopirlă însă, cu labele întinse, colbăind cu coada şi scheaunînd, se tlrîie cinele pînă în apropierea ei. Acolo apoi rămase turtit la pămînt, privind fata speriată, scheaunînd iar cu frică si mişcîndu-si coada neîncetat.
Sanda îşi veni în fire. îi părea c-a mai văzut adeseori acest cîne, dar unde şi cum nu-şi aducea aminte. Deodată, faţa ei se însenină.
— Scormon! strigă ea cu bucurie, ca si cînd ar întîlni un vechi prieten.
Cînd auzi cinele acest cuvînt, sări iute la picioarele ei, apoi se ridică cu labele pe ea şi iarăşi îi cuprinse picioarele, sări împregiur vesel, începu să latre, să scheau-ne şi iarăşi să-i lingă mînile.
— Scormon! dragă Scormon! zise ea, plecîndu-se spre cîne şi netezindu-1. Cît e de slab, sărmanul! Unde e Pascu?
La auzul acestui nume, cinele începu să scheaune încet, mai tare, tot mai tare, în sfîrşit el îşi ridică capul în sus si începu să urle.
Sanda îl privi cîtăva vreme cu mişcare.
— Bietul cîne! cum urlă! zise ea înduioşată. Scormon, nu urla! 'urmă apoi, simţind că lacrămile îi vin în ochi. Cine ştie, poate a şi murit în cătănie. Bietul cîne! Apoi începe a se şterge la ochi, aşezîndu-se pe piatra de lîngă

portiţă. Cine ştie, poate a şi murit! Trei ani vor fi la toamnă de cînd 1-au dus în cătănie. Şi mulţi mor în cătănie. Se zice că-i bate si-i ţin cu mîncări rele. Vai s-amar! Nu se mai aude nimic de el. Despre alţii tot mai vine cîte-o veste. Dar el n-are pe nimeni decît pe bietul acesta de cîne, care piere de foame.
La acest gînd, Sanda privi împregiur. Scormon era tupilit la picioarele ei. Ea începu să-1 netezească. - Scormon! tu n-ai stăpîn!

-.-ar i-
*VM. J>
-Scormon se ridică şi-şi puse labele pe genunchii ei,
privindu-i în faţă.
Sanda începu a-şi face mustrări. De trei ani, de cînd s-a dus Pascu, ea abia cîteodată şi-a adus aminte de el. Măcar numai să se fi gîndit la el. Şi aşa nu se mai gîn-deşte nimeni altul în lume. Dar atunci cînd îl luase în cătane Sanda era încă tînără, de tot tînără şi nepricepută. Iar el totdeauna a fost bun cu dînsa. Cînd mergea la stînă, iarna, cînd şedeau seara la sfărîmat de porumb, şi primăvara, cînd oile începeau să fete, totdeauna el îi aducea pe cel mai frumos dintre mieii priori. Cine ştie? poate el... Da! de dragul ei el ar fi fost gata să facă orişice. Ar fi dorit să ştie uncle-i si ce face, si cum e, şi ce gîndeşte, ar fi dorit să-1 vadă şi numai să-1 vadă.
Scormon se ridică cu labele pe umerii ei.
- Scormon! strigă ea înduioşată, apoi îi cuprinse capul si îl sărută, privind speriată împregiur, ca să vadă dacă nu o va fi zărit cineva. După aceea se ridică repede, intră în curte, în casă şi ieşi cu o bucată de mălai
proaspăt.
— Scormon, ia, mănîncă! grăi ea, întinzîndu-i bucata.
Cinele începu să muşine mălaiul.
— Mănîncă, Scormon, mănîncă! Sărmanul, cît e de slab: abia a mai rămas păr pe el! Mănîncă, Scormon!
Scormon apucă bucata cu sfială şi o puse între labe, iar fata se aşeză lîngă el şi rămase privind cu mulţumire cum cinele din ce în ce se îndemna mai tare la mîncare.
— Unde e Pascu, Scormon?
Cinele lasă bucata şi iarăşi începe a scheauna.
- A murit, ştiu c-a murit! cinele simte mai bine decît
omul!
Naica Marta se opri la portiţă şi stete uimită: Sanda
şedea jos şi netezea un cine străin.
- Ce faci, tu fată?
- A murit, mamă, ştiu c-a murit! Urlă cinele.
— Cine-a murit?
- Pascu! Iia, acesta e cinele lui.
— Care Pascu?
— Pascu, care era cioban.
— Aha! îmi aduc aminte, bălanul! răspunse naica Marta. Dar de unde ştii tu?
— Urlă cinele, mamă. Să vezi. Scormon! Unde e Pascu?

Cinele, la intrarea naicăi Martei, se retrase şi făcu un cerc împregiurul femeilor. Acum se opri şi ridică capul în sus.
- Unde e Pascu? întrebă Sanda încă o dată.
Cînele începu iarăşi să urle.
Muma şi fata stăteau privind cu înduioşare la cinele ce în limba lui se plîngea de singurătate.
— Da, nu e a bine! grăi naica Marta într-un tîrziu. Dumnezeu să-i ierte păcatele! Era băiat bun. Nu mai ştie nimeni să facă brînza cum o făcea el. Bietul cîne, cum urlă!
Acum, cînd şi naica Marta zisese că Pascu a murit, Sanda ar fi dorit să-i arate că e cu putinţă ca el să nu fi murit. Cînele poate urla şi numai de dor să vadă pe stăpînul său. Văzînd însă că şi mumă-sa îşi şterge lacră-mile, ea o urmă în casă, fără să-i vină a zice vrun cuvînt.
Ceva mai tîrziu, Sanda iarăşi măsură lungimea gardului cu firul în mînă, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Scormon era culcat la vîrtelniţă, purtînd capul în urma fetei, pe care şi-o alesese stăpînă. Ea se apleca totdeauna cînd sosea la vîrtelniţă şi-1 netezea, iar cinele se tăvălea dezmierdat înaintp^ P\,
— Bietul cîne! Cum se bucură!
Numai în cealaltă zi dimineaţă se simţi urma zilei acesteia.
— Ce ţi-e, fată? o întrebă mamă-sa îngrijată.
— Nimic, mamă.
— Eşti galbenă ca ceara!
— Nu ştiu! zise -Sanda, mergînd să dea mălai la cîne. Şi din zi în zi Sanda se făcea tot mai tăcută, mai galbenă şi mai gînditoare. îi plăcea să iasă seara afară, numai cu Scormon. Acesta, peste cîteva zile, încetă a mai

urla cînd îl întreba unde e Pascu, ci scheauna numai privind împregiur, ca şi cînd 1-ar aştepta.
„Cine ştie? poate că nici n-a murit", îşi zise Sanda. Parcă-i spunea un glas tainic că el trăieşte; iar cînd auzea acest glas, parcă se temea de ceva.
Şi de cîte ori vedea pe Scormon, glasul răsuna în sufletul ei si în răsunetul glasului se ivea frica.
Peste cîteva săptămîni, naica Marta ieşi cu o bucată de mălai. i

— Scormon! Nimic.
— Scormon!
— Tu fată! ia-n vină, cheamă cinele cela.
Cheamă fata, cheamă muma, cheamă toţi, dar e zadarnic. Astăzi, mine şi poimîne: s-a dus Scormon. Cine ştie unde?
- Păcat de cinele acela! Era bun la casă, grăi naica Marta.
Sanda s-ar fi bucurat că a scăpat de el, însă îi părea c-a rămas satul pustiu.

II

Trei văi şl trei dealuri: cale scurtă-n tinereţe; cine o face în voie bună a sosit la Măciniş fără chiar să bea apă din izvoarele din cale.
Jos în vale curge rîul; mai sus, pe coaste, răsfirat, se întinde satul prin holde şi grădini. Sus, pe culme, paşte turma în iarbă verde si îndesată. Stîna e aşezată tocmai lîngă cruce, de unde ochiul cuprinde amîndouă văile. Un nuc bătrîn şi stufos dă umbră păstorului.
Berbecii sunt bătăuşi, mioarele sunt grase şi mieii zburdalnici, dar păstorul totuşi e tăcut. Zadarnic ia fluierul în mînă; doina nu mai are farmecul pe care-1 avea odinioară.
— Scormon, ţine!
Scormon sare şi se repede între berbecii care se bat în capete, despărţindu-i pe şapte în şapte părţi, apoi rămîne stînd cu capul ridicat, ca să vadă dacă lupta e sfîrsită. Iar cînd vede că toţi pasc, latră încă de cîteva ori, ca semn al privegherii sale, şi se întoarce încet lîngă stă-pinul său. Aci se întinde, îşi pune capul pe labele de dinainte si rămîne urmînd cu ochii săi mişcările lui Pascu. Din cînd în cînd, ciuleşte, tresare, ridică capul ori mormăie, parc-ar fi simţit ceva nepriincios.
Pascu nu-1 vede. El se simte singur. Cîtă vreme a fost în cătănie, adeseori şi-a adus aminte de el. Muntele, turma şi Scormon au fost prietenii din revărsatul tinereţii lui. Acuma însă, de cînd a sosit acasă, parcă e sătul

de traiul de mai-nainte. De patru săptămîni îşi paşte turma- si încă nu şi-a botezat chiar nici pe berbecul ce poartă clopotul cel mare. Poate cu vremea, cu zilele, lucrurile iarăşi vor intra în firea lor de mai-nainte.
Scormon ridică capul, se ridică de tot, priveşte ciulind în vale, apoi, ca lăsat din puşcă, se duce peste gropi şi tufişuri în jos.
- Unde, păcate, se duce cinele aşa? Scormon, Scormon!
Scormon n-are vreme să stea de vorbă.
Pascu'se ridică şi priveşte în urma lui.
Din vale şerpuieşte, albă şi netedă, poteca îngustă. Jos, unde se pierde în dosul spinişului îndesat, Pascu vede o femeie venind grăbită in sus. Scormon merge drept la ea, apoi joacă împregiurul >ei, se tăvăleşte, latră, sare pe ea şi iarăşi ia calea înapoi pînă la Pascu.
— Ce-i, Scormon? Cine e aceea?
El ar spune dac-ar şti vorbi. Dar scheaună, sare, latră şi iarăşi fuge la Sanda, şi de la Sanda la Pascu, şi de la Pascu la Sanda, cale tot mai scurtă, pînă ce nu îi poate vedea faţă în faţă.
Sanda se opreşte cu obrajii aprinşi înaintea lui Pascu.
O, dacă n-ar fi plecat, dacă n-ar fi venit, dacă n-ar fi aici!
Pascu o vede şi-şi aduce aminte de ea. Da, e Sanda lui badea Stan. Parc-o vede acum tot cum era înainte de trei ani, dar totuşi parcă tot nu e cum a fost atunci. Parcă e — ferească Dumnezeu — cum! Ar voi să-i spuie o vorbă, dar nu o găseşte, tocmai de aceea.
— Mi-a spus Florea lui Butuc c-ai venit acasă! grăi Sanda înăbuşită.
Pascu abia putu să o audă.
— Da! am venit acasă. Şi Florea a venit acasă, răspunse el căutînd vorbele. Am turmă frumoasă. Patruzeci şi şase de berbeci, o sută şasezeci şi două de mioare şi optzeci de miei.
— Frumoasă turmă!
— Şi iarba e foarte bună, să zici că-i pagubă să pască oile în ea. Ia! berbecele cela e al meu: simbrie. Să ţi-1 arăt.
El pleacă înspre turmă şi Sanda în urma lui, iar Scormon, adună turma, înaintea lor.

— E grasă turma.
— Foarte grasă. Aşa turmă n-am avut încă. Vezi aceea şi aceea, şi berbecul cela, si celălalt, urmă el, arătînd oile răsfirate. Am tot de la zece una.

Sanda umbla în urma lui, privindu-1 furişat, iar cînd el stete locului şi se întoarse la ea, amîndoi rămaseră ca în cea dintîi clipă a întîlnirii lor.
— Eu mă duc acasă! zise Sanda cu glas tremurător.
— Te duci acasă?
— Da! mă duc! răspunse ea, plecînd. Pascu plecă în urma ei.
Acuma se opri Sanda.
— Dar unde ai plecat? o întrebă Pascu.
— Am fost numai iac-aşa!
— Ce duci în cîrpă?
Sanda privi la cîrpă, apoi la Pascu. Ochii începură să i se împăinjenească. Scormon văzu cum o lăcrăma se strecură în jos pe obrazul ei şi începu să scheaune, vă-zînd c-acuma nu e bine.
— Ţi-am adus nişte struguri! zise ea, fără ca să-şi şteargă lăcrăma. Sărmanul, a venit la noi.
Mai departe nu putu vorbi.
Nu ştiu ce şi nu ştiu cum ... Pascu se sîmţi că nu se mai ştie... Fără de a putea să-şi dea seamă în ce chip, el se trezi că îmbrăţişează pe Sanda.
Scormon privea neclintit la ei.
In toamna viitoare, peste trei dealuri şi trei văi, în umbra unui tei era o trochiţă. Scormon e culcat lingă ea şi priveşte în tăcere cum copilul se joacă cu minutele lui, bombănind vorbe de tainic înţeles.
Gura satului
Nu-i vorbă! răi sunt oamenii, încît mai răi nici n-ar putea să fie. Chiar si acela pe care toată lumea îl ştie de bun îşi are ceasurile de răutate, şi nu avem decît să-1 atingem unde-1 doare pentru ca să-1 facem mai dîrz decît alţii. Dar nenea Mihu tot om bun rămîne.
Se şi cuvine însă unui om din oameni, ca dînsul, să fie de bună chibzuială, să cumpănească vorbele şi să umble mai mult călare decît pe jos.
Acasă, asta-i altă vorbă!
Oamenii s-au obicinuit a zice mai bucuros „la Mihu Saftei" decît la „Safta Mihului" fiindcă . .. aşa-i lumea! Cînd oamenii nu au ce» f ace, ei scormonesc o vorbă si îşi petrec vremea cu ea. Să te ferească Dumnezeu să nu cazi pe gura satului.
Pentru aceea, cînd Safta începe să facă gură, nenea Mihu îşi pune mînile în cap şi-i zice:
- Nevastă! nu mă da pe gura golanilor.
Iar apoi caută să-i facă pe plac, numai să scape de urechile vecinilor. Astfel, cam într-un chip si cam într-al-tul, Safta face să treacă de siăpînă în casă.
Dar se zice că nu-i stăpîn fără stăpîn.
E cineva şi mai presus de Safta.
Nenea Mihu are doi feciori voinici si o fiică frumoasă.
Feciorii, fiindcă sunt doi şi feciori, oricît de voinici ar fi, stau sub porunca părintească; Marta însă e una singură, adecă nu mai are în casă pe nimeni deopotrivă cu dînsa.
încă pe cînd era în faşe, Marta avea obiceiul de a pune toată casa în mişcare.
Nenea Mihu, auzind-o plîngînd, alerga plin de îngrijare din grădină ori din curte în casă.
197
Şi cu cit creştea, cu atît i se lăţea stăpînirea, căci —-vorba lui nenea Mihu — fata mare-i cinstea casei.
Dar tot nu e stăpîn fără stăpîn.
Ce-i drept, cit ţine preajma casei, nu se găsea nimeni mai presus de Marta; dar lumea e mare si multe lucruri se găsesc într-însa.
Cînd Marta iese la joc şi trece de-a lungul uliţilor, nevestele şi babele pizmaşe de tinereţe grăbesc la portiţă şi privesc în urma ei. E frumos cum îşi ţine capul, cum îşi poartă trupul şi cum se mlădie la tot pasul; şi frumos îi sade părul creţ pe frunte, frumos i se lipeşte bogata salbă pe sin, frumos îi cad altitele pe braţe si cătrinţa bătută în fir frumos i se rotunjeşte pe pulpi, Chiar babă să fii, o priveşti şi ai dori s-o tot vezi,
— Oare cine, soro? zice una.
— Cine altul decît Toderică, îi răspunde alta.
— Toderică?
Aşa umblă gura satului. Nici că visezi din ce scorneşte o poveste.
Pentru ca să vorbim drept, Toderică e Toader, ba chiar Tudoroiu. Lasă că avea din cine să iasă fiindcă si tatăl său, Cosma Florii Cazacului, seamănă cu dînsul. Fecior si tată cînd calcă, puntea le scîrţîie sub picioare.
La joc, Tudoroiu se face mai mult Toderică decît Toader şi ţi-o duce şi frămîntă, încît să pui rămăşag că ţi-ar putea juca pe urzeală fără ca să-ţi încurce firele.
E bun la veselie, deschis cu flăcăii, darnic unde-i vorba să se arate şi prea mult îi place să şuguiască la joc şi la şezători cu fetele.
Cînd, la joc, Marta se iveşte în preajma vederii lui, Toader scutură din cap, îşi netezeşte părul de pe frunte, ridică din umeri, îşi potriveşte peptarul pe trup. Iar dacă ea se apropie, dacă este aproape de dînsul, Toader îi zice:

— Ce mai faci, Marto?-Ea răspunde:
— Mulţumesc de întrebare, bine! El apoi întreabă:
— Nenea Mihu ce mai face? Ea răspunde:
- Mulţumesc, face bine că-i sănătos. El iarăşi întreabă:
198
— Leica Safta ce mai face? Ea atunci răspunde:
— Sade, Toderică.
După aceste, ea îşi adună buzele şi întreabă:
— Ce mai fac ai voştri?
__ Ei! Ce să facă? răspunde el, iacă! mai una, mai alta . . .
De aci înainte vorba trece la lucruri mai depărtate. Toader spune că a vorbit cu cumnatul, cu vărul, cu finul, în sfîrşit, cu cutare şi cutare dintre oamenii vrednici de a fi stat de vorbă cu dînsul; iar Marta îi spune cine a fost şi cine nu a fost de curînd la dînşii, cu cine a vorbit şi cu cine nu, cine ce a zis şi ce nu a zis.
în sfîrşit, Toader priveşte îndelung în ochii mari ai Martei, Marta îi zîmbeşte cu o răcoroasă bună-cuviinţă şi, văzînd acest zîmbet, el îi apucă mina şi zice:
— Să jucăm una, Marto. Ea răspunde veselă:
— Dacă vrei, Toderică.
Toader atunci bagă mina stingă în şerpar, scoate un pumn de bani, îi aruncă lăutarului si strigă: - Acum, una pf pofta mea!
Iar cînd Toderică se prinde la joc cu Marta Mihului Saftei, babele şi moşnegii se ridică din umbră, sparg sfatul şi grăbesc să mai vadă si ei o dată.
Aşa se petrec lucrurile. Dar gura satului prea face dintr-un ţintar un armăsar. Pe cînd Marta şi Toader vorbesc numai aşa, ca să nu tacă, cei ce n-au ce face le pun floare la ureche.
Cu totul fără nici un temei nu sunt însă nici vorbele babelor. Prea se potrivesc tinerii la stare şi la făptură, prea sunt deopotrivă în sat si-n şapte sate!
E vorba, cine-a fost Cazacul, cine Florea Cazacului şi cine este Cosma Florii Cazacului? Un copil nevîrstnic o ştie pe de rost. Om să-i pui alăturea şi să-1 cauţi în şapte sate, nu găseşti unul mai bun decît Mihu, care nu-şi mai ştie rubedeniile şi cuscrii şi finii si care nu-şi numără averea pe boi, ci pe juguri.
Aşa judecă satul si, dacă e vorba să spunem drept, nici Mihu, nici Cosma nu sunt scoşi din sat. Prea se simţeau străini în acelaşi sat şi le plăcea să se mîngîie cu nădejdea de înrudire.
199
•Harta şi Toader? Ei s-au trezit încă de mici în gura satului, şi nici ică-şi mai dedeau bine seamă despre cele ce se vorbeau zi pe zi. Ar fi trebuit să vie cineva şi să le spuie că nu-i aşa, pentru ca să-i puie pe gînduri şi să-i facă a se întreba cum adecă este.
Cineva! Dar cine? Dintre toţi unul singur era care ar fi dorit să se puie împotriva gurii satului, dar acesta era tăcut şi gînditor.
In toate duminecile şi zilele de sărbători, dis-de-dimi-neaţă, cobora despre munte şi intra călare în sat un voinic curăţel. Nimeni nu se întreba de unde vine şi unde descăleca; toată lumea ştia că este Miron oierul şi nimeni mai mult nu dorea să ştie.
Trecuse un an de zile de cînd Miron venea mereu la joc; flăcăii îi erau prieteni, iar fetele se adunau bucuros împregiurul lui ca să-i asculte poveştile, vorbele şe-galnice şi cîntecele frumoase. Din cînd în cînd, dar foarte arareori, Miron scotea din şerpar un fluieras, pe care cînta cîte o doină plină de duioşie, încît oprea răsuflarea celor ce-1 ascultau.
Din cînd în cînd, numai arareori, scotea Miron fluie-raşul său; îl scotea întotdeauna cînd Marta îl ruga; ba era chiar destul ca ea să privescă la şerpar, pentru ca Miron să puie mîna pe piept, gata de a-i face pe plac. Acesta e lucru ştiut de toţi, ba chiar un lucru care de sine se înţelegea. Cine nu ar fi dorit să asculte cîntecele lui Miron şi care fată nu ar fi dorit să fie în apropiere şi să-i audă graiul limpede? Marta era fiica Mihului Saftei, şi era un lucru firesc ca atunci cînd ea îl roagă, să nu zică ba, mai ales ştiind să-1 roage atît de frumos cum avea obiceiul. Fetele dar, cînd voiau să asculte, rugau pe Marta; Marta însă mai totdeauna le răspundea că Miron nu voieşte, fiindcă nu e tocmai în voia lui cea bună. Numai din cînd în cînd, foarte arareori, Marta ruga pe Miron să cînte.
în horă Miron totdeauna e cumpătat, încît parcă numai suguieşte cu jocul. Dar ochii tuturor se opresc asupra lui. înalt şi mlădiok, cu umerii laţi şi cu pieptul ieşit, el calcă lat şi pe întreaga talpă, încît la fiecare pas întregul trup i se scutură şi se leagănă cînd la dreapta, cînd la stingă. Cînd stă însă şi-şi ridică fruntea ieşită din faţă, fetele tresar sub privirea lui. Un cap bălan
200
cu părul lung pînă pe umeri, cu o faţă albă şi străbătută ca de-o răsuflare de rumeneală, cu doi ochi mari şi al-baştri ca faţa cerului privită de pe culmea muntelui. Totodeauna e în această faţă ceva ce nu se mai găseşte în alte feţe, un fel de tristeţă, un văl de gînduri, iară în surîsul de pe buzele lui ascuţite totdeauna e ceva ce-ţi deschide

sufletul.
E minunat flăcău Miron şi nu e minune că toţi îl caută şi doresc.
înspre amurgul serii, cînd jocul se sparge, Marta pleacă spre casă.
Unii merg într-o parte, alţii într-alta.
Toderică merge cu Marta pînă la răspântie, îi doreşte de bine, apoi ceteşte la stînga si o lasă să meargă cu ceilalţi mai departe.
Pînâ acasă ea merge însoţită de fete şi de flăcăi. Intre flăcăi este şi Miron, care, precum de la sine se înţelege, totdeauna merge alăturea cu dînsa.
Peste puţin, ei lasă apoi uliţa, trec un pîrleaz de la dreapta şi merg pe o cale mai scurtă, pe poteca dintre vii, pe la Fîntîna Corbului, unde izvorăşte apa cea bună.
Pînă aci merge Miron. Mai departe, nu. Aici apoi, cîteodată, fetele şi flăcăii se opresc şi Marta roagă pe Miron să cînte.
Şi adeseori casele din satul apropiat abia se mai văd, cînd fetele şi flăcăii pleacă şi lasă pe Miron singur la Fîntîna Corbului.
Odată, de mult acum, cîntase atît de frumos, încît vremea se întîrzia şi singură* Marta mai cuteza să rămîie şezînd pe iarbă.
- S-au dus toţi! grăi Miron îngrijat, cînd se văzu singur cu Marta.
- Nu-mi pasă! îi răspunse Marta încălzită. Cîntă mai departe.
— Dar e tîrziu!
- Cîntă! îi zise ea încă o dată.
Miron se simţi cuprins de un fel de beţie, se aşeză pe doaga fîntînii si începu să-si verse sufletul într-o doină ce se perdea în liniştea serii.
^ Marta ascultă cîtva timp dusă, apoi se ridică, se apropie încet de fîntînă, se aşeză lîngă Miron şi îşi răzemă
201
capul de umărul lui. Miron, simţind răsuflarea ei caldă şi undoiarea sinului mişcat de bătaia inimii, tresări cuprins
de o îngrozitoare uimire.
- Cîntâ mai departe, căci grozav de frumoasă e doina! îi zise ea cu stăruinţă, apăsînd mîna pe umărul lui.
- Nu mai pot, îi zise el, răsuflînd din greu, apoi se
ridică.
— Bine, zise ea. O să cînţi altă dată.
Miron privi cîtva timp în faţa ei, îi apucă după aceea
mîna si grăi:
- Martoî Dacă tu ai şti cit de bine mă simt cînd te văd, cînd îţi aud glasul, cînd mă priveşti, dac-ai şti cît de bine mă simt cînd mă gîndesc la tine, nu ştiu cum, dar parcă ar trebui să plîngi.
— Ştiu, Miroane! îi răspunse ea, fiindcă şi eu mă simt
bine cînd sunt aproape de tine.
După aceste ei îşi mai steteră cîtva timp tăcuţi în faţă, apoi Marta plecă spre casă, iar Miron rămase privind în urma ei.
E de mult de atunci, şi de atunci Marta n-a mai fost
singură cu Miron.
Sosind acasă în acea seară, nu-i vorbea mamei sale decît despre Miron, spunîndu-i mereu cît de frumos cîntă, cît de dulce e la vorbă şi cît de plăcută îi este toată înfăţişarea.
Safta asculta cu privirea aţintită la buzele fiicei sale, care vorbea cu atîta căldură şi atîta de frumos, încît ar fi dorit ca zi si noapte s-o asculte. Iară cînd îi spunea că Miron în toate îi face pe plac, era mîndră de întîietatea ce i se dă fiicei sale pretutindeni şi de către toţi.
Si de aci înainte Marta foarte adeseori îi vorbea mamei sale despre Miron şi foarte adeseori îşi aducea aminte de dînsul.
Gura satului?
La lucru şi pe la şezători fetele cîntau doinele pe • care le învăţaseră de la Miron, îşi aduceau aminte de faţa lui drăgăstoasă, se mîndreau cu vorbele dulci primite de la dînsul şi fericeau pe Marta, care îi era dragă.
Atît însă si numai atît; mai departe nimeni nu cuteza să ducă vorba: ba fetele mai fericeau pe Marta şi pentru că în curînd avea să fie mireasa unu june atît de voinic şi de bogat ca Toderică.
202
Ce să-i faci? Aşa s-a deprins lumea! După ce vinul a stat de fiert şi începe a se deosebi de drojdii şi a se limpezi, flăcăii vor să se însoare, iară pe fete le apucg dorul de măritiş.
Dar Cosma încă din primăvară pusese temelia pregătirilor de nuntă, căci Toader trecuse de douăzeci de ani şi nu se mai cuvenea să-şi piardă anii bătînd căile şezătorilor, iară Simina, soţia lui Cosma, ardea de dorinţa de-a se vedea soacră mare, maică nurorii din casă si cît maj curînd bunică.

Pe cînd dar vinul ferbea prin butoaie, Simina îşi făcea mereu de lucru prin şopron şi mereu îşi zicea: „Vinuţ ăsta nu se mai astîmpără". O zi însă, >alta şi iarăşi alta si în urmă apoi una de sărbătoare, aceea în care argaţii sloboziră butoaiele pe pălămări groase în pivniţă, între-bîndu-se în şagă cine oare, si cînd, şi de dragul cui va sparge butoiul cel mare şi cu deosebire pe cel mai mic în care se păstra cel mai bun vin din anul în care s~a născut Toderică.
In sfîrşit, după ce toate erau puse la cale, Cosma se aşeză la masă şi privi îndelungat la soţia sa.
Ea dele din umeri.
— Ei! ce zici, nevastă? o întrebă el.
— Ce să zic? îi răspunse ea. Cum vei crede tu mai bine.
înţelegerea era deplină si nu mai rămînea decît un lucru pe care trebuiau să-1 pună la cale, dar acesta era greu şi trebuia să fie făcut cu multă băgare de seamă.
Nu-i vorbă! Mihu si Safta ştiau de mult cînd anuine vor avea să primească oameni buni la casa lor; dar ei o ştiau după spuse, din cîte o glumă scăpată la timp p0_ trivit, o ştiau din gura satului; acum trebuia să li se spuie după cum se cuvine, cu toată cinstea şi omenia şi fără ca să mai rămîie îndoială dintr-o parte ori din-tr-alta.
întrebarea era dar cine să dea cinstea, cine să ducă vorba şi să primească răspunsul. Trebuiau să fie oameni de frunte, oameni din oameni, oameni care ştiu să zică „bună dimineaţa", ştiu să potrivească întrebarea şi,

ales, care ştiu să primească răspunsul, oameni trebuiau să fie, care fac cinste caselor, între care se pun.
Cosma dorea ca, trecînd oamenii lui de-a lungul uliţei, satul să privească în urma lor şi să zică: „Aceştia sunt oamenii lui Cosma Florii Cazacului" şi ca Mihu, după ce-i vor fi ieşit din casă, mulţămit, să le poată grăi vecinilor: „Am avut pe cutare şi pe cutare la casa mea4'.
Şi lucrul nu e cu totul lesne de pus la cale, căci o greşeală, fie orişicît de mică, ar putea să strice toată înţelegerea şi buna învoială.
Oamenii cumsecade, mai ales după judecata Cosmii Florii Cazacului, sunt puţini şi, dintre aceştia, unul ar fi cum ar fi, are însă obiceiul de a striga prea tare cînd vorbeşte, altul e minunat, dar e deprins a face glume proaste, şi iarăşi altul, care ar fi cel mai bun dintre toţi, e cumnat cu Stan, numit Gură-Spartă. Astfel, mai ales Simina nu-şi găsea în tot satul oameni pe plac, şi a trebuit să treacă multă vreme pînă ce soţ şi soţie s-au înţeles să roage pe Simion al Anei Popii şi pe Mitrea Podarul, amîndoi oameni nici prea bătrîni, nici prea tineri, cumpătaţi la veselie şi bine chibzuiţi în potrivirea vorbelor, cu deosebire însă oameni de neam bun şi bine văzuţi în
sat,
Făcîndu-se înţelegerea, Cosma îşi îmbrăcă sucmanul şi porunci să cheme pe Toderică, iar cînd feciorul intră, tatăl îşi luă pălăria, o puse în icap şi se aşeză.
— Toadere! zise el peste puţin, apăsînd asupra vorbelor. Am socotit c-ar fi vremea să te însori.
- De, taică! răspunse Toader. Cum vei socoti d-ta.
— Prea bine! grăi bătrînul. Ce zici? îţi place Marta, Marta Mihului, a Mihului Saftei?
— De, taică! răspunse Toader, şi dete din umăr.
— Adecă, astfel, ne-am înţeles, încheia Cosma, apoi se ridică, îşi luă băţul si ieşi cu paşi laţi.
Dacă însă Cosma era pregătit pentru nuntă, nici Safta nu rămăsese cu mînile în sîn.
Marta era aproape de şaptesprezece ani, adecă începuse să fie cam-cam fată bătrînă, căci Safta se măritase la vîrsta de cincisprezece ani. Să nu ne prindă dar mirarea că ea, încă de mai mulţi ani, era gata să-şi primească pe-ţitorii. Nu împlinise încă cincisprezece ani, cînd troanele de zestre, împodobite cu flori tăiate în scîndură de tei, erau

pline de altiţe, de cătrinţe, de trîmbe de pînză şi de albituri cusute gata, pline erau şi acoperite cu fel de fel de velinţe lucrate cu mult meşteşug; iară de atunci Marta lucrează mereu, ţese, alege, coase şi aruncă flori pe gher-ghef incit zestrea s-a adunat pentru şapte mirese. Prea mult însă niciodată nu se poate aduna, fiindcă cinstea ne-vestei tinere este de a le face mireselor daruri de nunta din zestrea sa bogată şi, cu cît mai multe daruri poate face cu atît mai mare cinste i se cuvine.
Acum bătuse vîntul din partea aceea, şi anume Simina trmisese pe Stanca lui Cîrcioc, aşa din întîmplare, la Tu-dora vecina Saftei, şi Stanca îi şoptise leicăi Safta c-a auzit de la cineva că are să vie cineva, de undeva, cu un £înd bun oarecare. Safta, îndată ce auzi, puse mînile în şolduri şi îşi zise nedumirită: „Vai de mine, dar de ce sa mă. RDUc!"
Era vremea frumoasă şi se gândi că ar fi bine să puie albiturile să se azvînte. Porunci dar să scoată troanele îm-podobite cu flori tăiate în lemnul de tei şi să le aşeze înaintea casei pe doauă scînduri puse pe nişte polobocele.
După ce troanele fură aşezate, leica Safta le deschise pe toate si începu, dimpreună cu Marta, să scoată, bucată cu bucată, velinţele, cătrinţele, altiţele, trîmbele de pînză şi albiturile cusute, să le scoată, să le scuture şi sa le întindă pe sfoara legată de stîlpii pe care zăcea lungul foişor şi cerdacul cel mare.
Era frumos şi plăcut la vedere cum, în sfîrşit, toata această bogăţie a lucrurilor de mînă sta dezvelită în vederea tuturora, şi leica Safta privea din cînd în cînd pe furiş la uliţă, pentru ca să vadă cine trece şi cine stă să

privească.
în urmă sosiră şi carele de la cîmp, şi patru pluguri cu cîte patru boi intrară în curtea largă, iar în urma lor venea călare, pe un murg buiestraş, Vasilie, feciorul mai mare al stăpînului.
Cînd argatul voi să închidă poarta în urma carelor, Mihu, care sta în mijlocul curţii, ridică dreapta şi-i zise încet: „Lasă!"
Poarta rămase deschisă.
Argaţii voiră să tragă carele în şopron şi să duca boii la grajdi, Mihu iarăşi ridică mîna şi le zise:
205
— Lasă! Puneţi plugurile la o parte, întoarceţi boii la car şi le aruncaţi cîte un braţ de fîn.
Aşa făcură argaţii.
— Mine ducem la moară! le zise apoi Mihu, plim-bîndu-se cu paşi mari prin curte. Scoateţi grîul din hambar şi-1 puneţi în saci.
Vasilie, privea, asculta şi înţelegea; descălecînd dar, el îşi legă calul de loitra unui car, luă căciula din cap, îşi netezi părul de pe frunte şi iarăşi puse căciula în
cap.
— Măi Mitre, îi zise apoi fraţine-său, scoate caii la apă. Peste puţin Mitrea scoase din grajdi doi cai înalţi şi trupeşi si-i duse de căpăstru la fîntîna din fundul curţii.
Sosiră apoi vacile lăptoase, porcii lacomi, caprele neastâmpărate şi oile blajine.
Pe cînd, înspre seară, Simion şi Mitrea intrară cu paşi măsuraţi pe poarta deschisă, curtea era plină: slugile aşezau în grămadă sacii cu grîu, boii rumegau la carele puse în şir, slujnicele mulgeau vacile, porcii sfărîmau zgomotoşi grămezile de păpuşoi, caprele se obrăzniceau în toate părţile, oile stau înghesuite într-un unghiu al curţii, iară Mitrea se lupta cu caii nărăvaşi.
Mihu, stăpînul, se plimba mereu prin curte, iară Marta, fiica stăpînului, îşi făcea de lucru, împărţind porunci în toate părţile.
Afară, înaintea porţii, sta un copil şi privea, oprindu-si răsuflarea la cele ce se desfăşurau sub ochii lui.
Cînd Mihu văzu pe Simion şi pe Mitrea intrînd pe poartă, el plecă spre dînşii cu capul ridicat si legănîndu-şi alerie trupul la fiecare pas.
- Bine te-am găsit! Bine te-am găsit! grăi Mitrea cu
faţa deschisă.
- Bine să fiţi primiţi la casa noastră! le răspunse Mihu, întinzîndu-le mînile. Dar cum şi unde şi în ce treabă?
— Umblăm şi noi, răspunse Simion, mai încoa, mai
încolo ...
— Iar treaba ne este mare şi binecuvîntată, numai noroc să avem la dînsa, adause Mitrea, privind cu mare băgare de seamă în ochii lui Mihu.
— Norocul, zice Mihu, vine de la Dumnezeu.
206
- Amin! răspund amîndoi.
După ce-si făcură astfel binetele cuvenite, toţi trei înaintară spre scările casei. Mitrea însă, ca om cu multă chibzuială, peste puţin se opri şi aruncă privirea peste curte.
- Precum văd, aţi fost astăzi la plug, zise el ca din întîmplare. Unde aţi arat?
— Nici n-aş şti să-ţi spun bine, răspunse Mihu, întor-cîndu-se spre curte. Ştiţi cum e omul cînd îi cresc feciorii. Abia-i cunoşti musteaţa, şi te scoate din gospodărie. Măi Vasilie! urmă el, chemînd pe fiul său. Unde aţi arat astăzi?
- în Dosul Plopului, răspunse flăcăul, apropiindu-se.
- Bune pămînturi! zise Mitrea si, dacă nu mă înşel, erau ogoare.
— Da, sunt bune! grăi Mihu, dînd din umeri. Dar sunt mai slabe decît cele de la Vadul-Tătarului.
Pentru ca să-i lămurească, Mihu le spuse apoi cîte si unde-i sunt pământurile, care sunt moştenite de la bunicul său, care sunt cîştigate de tatăl său si care sunt agonisite de dînsul, şi le spune cît rod a adunat estimp, cît an şi cît anţerţ.
Pe cînd să sfîrsească, Simion priveşte la boi şi zice că sunt frumoşi, apoi pleacă toţi trei, ca să-i vadă mai de aproape.
De la boi trec în urmă la vaci, la porci, la oi şi la cai. Pretutindenea Mihu le făcu împărtăşire despre cum si cînd si în ce chip, le spune preţul si vremea cumpărării, laudă soiul şi scoate la iveală buna prăsilă ieşită din gospodăria sa.
Sosind la vraful de saci, el dezleagă gura unui sac, pentru ca fiecare dintre cei de faţă să poată lua un pumn şi să laude bobul plin. El însuşi ia un pumn, îl scutură, îl priveşte, zice c-a ieşit bine, îl aruncă jos, apoi leagă gura sacului.
Simion ţine pumnul plin la gura unui bou apropiat, iar Mitrea ia cîteva boabe între dinţi şi aruncă prisosul între saci, ca să găsească şi păsările ceva.

— Rău ai brodit-o, zise Simion, căci aici ele găsesc în de prisos.
Cînd se îndreptară din nou spre casă, Safta se iveşte, ca din întîmplare, la capul scărilor.
207
— Vai de anine! cum ne-aţi găsit! le zise ea. Dar să iertaţi. Aşa-i omul cu gospodăria! Oricît te trudeşti, n-o scoţi la capăt.
- Lasă, că te ştim cît eşti de harnică, îi zise Mitrea.
- Dar uite ce velinţe! Unde le-iai cumpărat, de-ţi sunt atît de frumoase?
- Vai de mine! Eu să cumpăr? strigă Safta. M-a ferit Dumnezeu! Tot din casa mea!
— Nu te cred, grăi Mitrea cu răutate. Prea sunt de-a degete tinere.
— Si oare nu am fată mare? zise leica Safta.
— Ei, grăi acum Simion. Ai brodit-o, vere Mitrea. Ai brodit-o!
— Aşa mai înţeleg şi eu, glumi acesta. Dacă e vorba de fată mare, apoi noroc să aibă!
— Norocul vine de la Dumnezeu! le răspunse şi leica Safta.
— Amin! ziseră amîndoi, schimbînd o privire plină de înţeles.
După aceste, plecară de-a lungul foişorului, iară Safta începu să le spuie care, cînd şi cum şi în ce chip. Cele mai multe erau lucrate în casă; pe ici pe colo erau întinse cîte o velinţă mare, cîte o catrinţă bogată ori cîte o pereche de altiţe, lucruri primite în dar de la cutare şi cutare dintre rudeniile din satele mai depărtate ori lucruri moştenite de la bunica ori chiar de la mama bunichii.
Pe cînd ajunseră să intre în casa cea mare, unde pereţii sunt acoperiţi cu zaveze şi împodobiţi giur împre-giur cu fel de fel de vase, începu a se întuneca, şi Marta intră să pună două luminări pe masă şi să le zică oaspeţilor „bună seara".
- Noroc să ai, nepoată! îi ziseră oaspeţii.
— Norocul, răspunse Marta roşind, vine de la Dumnezeu!
— Amin! ziseră ei şi astă dată.
Acum nu mai rămînea îndoială că lucrul se poate pune la cale. Nici tată, nici mamă, nici fată nu a zis: „Va da Dumnezeu si norocul cu vremea", o vorbă foarte neplăcută la asemenea prilejuri. Simion şi Mitrea începură dar, pe departe şi mai pe aproape, apoi de-a dreptul şi mai lămurit, pînă ce n-ajunseră la vorbă făţişă. Safta şi Mihu
208
se mai făceau că nu înţeleg, în urmă nu îndrăzneau să creadă şi erau uimiţi de cinstea ce li se face, în sfîrşit, spuneau că nu sunt încă gata precum ar dori, că le vine greu a se despărţi de singura lor fiică ... la urma urmelor — că teacă ... că pungă, pînă ce Mitrea nu se ridică vesel şi grăi:
— Va să zică, lucrul e gata, numai să vrea si fata!
— Ei, aşa i-o fi fost ursita! grăi Mihu, zîmbind cu mulţumire.
Leica Safta îşi supse buzele şi zice:
— Să o întrebăm pe ea. Ce mai ştii? fetele sunt cam de capul lor.
Zicînd aceste, ea chemă pe Marta să mai aducă o garafă de vin.
— Ei, dar în grabă ne laşi, nepoată! grăi Simion cînd ea voi să iasă. Nici nu te-am văzut precum dorim să te vedem.
Marta se opri turburată.
- Se şopteşte că ai să te măriţi! zise Mitrea glumind.
— O fi! îi răspunse Marta zîmbind, dar eu nu ştiu nimic.
— Şi dacă noi am şti?
- Mi-aţi spune şi mie! le zise ea.
— Asta-i, vere, asta! grăi Simion, că nu ştim nici noi; dar se zice, îi-spuneam tocmai vărului Mihu, c-ar fi să te peţească Toderică, îl ştii acum! Şi se teme...
El tăcu, şi Marta tăcu, şi toţi tăcură. Cuvîntul următor trebuia să fie al mumei; ea se apropie dar de Marta şi-i zise:
- Ei, spune, ce-ai zice tu? Marta dete din urmeri şi grăi:
— Cum a vrea tata.
- Noroc să ai, grăiră amîndoi oaspeţii, ridicîndu-se de pe scaun, iară Mihu simţi o deosebită răcoare la inimă văzînd că lucrurile se fac atît de pe voia lui.
Cu aceste, toată treaba era pusă la cale şi luîndu-se înţelegere ca peste trei zile, adecă duminecă, junele să vie cu părinţii şi cu oameni săi să peţească după obicei şi să se facă logodna.

Cei doi trimişi plecară cu răspunsul, Marta le sărută mînile, iară Mihu şi Safta îi însoţiră pînă la portiţă.

III

Satul se gătea de nuntă.

In sfîrşit, avea să se petreacă lucrul pe care oamenii îl aşteptau atît de demult, încă duminică se vorbea că peste săptămînă Toderică va peţi pe Marta, iară joi, cînd trecu prin sat ştirea că Cosma Florii Cazacului îşi va trimite oamenii la casa Mihului, nevestele şi fetele mari nu se mai putură stăpîni si plecară, pentru ca, trecînd pe dina-intea porţii deschise, să vadă cum îşi aşteaptă Marta peţitorii.

Seara, toată lumea ştia cum s-au petrecut lucrurile, ce a zis Mihu, ce-a zis Safta, ce-au zis Mitrea si Simian şi în ce chip Marta a stat înaintea lor şi a zis că are să fie cum vrea Mihu, stăpînul casei, fiindcă astfel se cuvine să răspundă o fată de casă bună. Unul văzuse cum Mihu si Safta au petrecut pe Mitrea si pe Simion pînă la portiţă; altul auzise cum i-a rugat să spuie sănătate si voie bună viitorilor cuscri si să-i dorească de bine junelui, şi iarăşi altul a văzut pe Simina foarte veselă si a fost în apropiere cînd oamenii s-au întors la casa ei. Pentru ca să facem vorbă scurtă: gura satului se pornise ca niciodată mai nainte.

Dar vorbele multe izvorau din bucuria obştească. Nu era în sat nici un om care nu s-ar fi simţit părtaş la bucuria celor doauă case, căci unii erau rude, alţii cuscri ori prieteni şi iarăşi alţii fini sau oameni ce se ţineau de una ori de alta din cele doauă case fruntaşe. Avea dar să fie o nuntă de care se va vorbi prin fii şi nepoţi, o nuntă a satului întreg, încît ospeţia, 'chiotele, jocul şi voia bună şapte zile si şapte nopţi să nu se mai curme, căci acum o dată este un Mihu care-şi mărită fata după un fecior de seama lui, şi cine ştie cînd se va mai pomeni o asemenea potriveală!

Fetele şi nevestele ardeau de neastâmpăr să vadă găteala de mireasă a Martei, să vadă podoaba cununiei, rubedeniile sosite din alte sate, călăreţii trufaşi ai junelui, şi le trecea un fior plăcut cînd se gîndeau la toate aceste.

Nu rămînea îndoială că Miron are să fie vătavul voinicilor, deoarece este bun prieten cu Toderică şi prea mult ţine la Marta. Deocamdată însă nici logodna nu era fă-

cută, şi lucrul era o taină despre care nu se putea vorbi făţiş' şi fără de cotituri decît în casă.

Aici apoi se făceau pregătirile pentru logodnă, dar cu totul în tăcere, ca din întîmplare, si astfel ca stăpîna casei totdeauna să poată zice: „Vai de mine! Cum ne-aţi găsit! Dar să fie cu iertare, că ne găsiţi atît de puţin pre-gătiţi.44

Era mîndră Safta că-şi poate mărita fiica, că poate primi oameni şi nuntaşi şi că-şi poate desfăşura comorile. Din cînd în cînd însă o cuprindea înduioşarea. Toate erau bune, toate frumoase, dar Marta ieşea din casă. Cînd se gîndea la aceasta, se aşeza întristată, începea să-şi şteargă lacrămile şi, dacă Marta îi era în apropiere, îi acoperea faţa de sărutări.

Mihu nu plîngea, nu-şi săruta fata, chiar nu vorbea: el mormăia mereu ca un urs îndîrjit. îi era crescută Marta la suflet, şi acum, cînd se gîndea că veselia casei lui se depărtează, nimic nu-i priia, nimic .nu-i era pe plac, nimeni nu ştia să-i vorbească după dorinţă. Grozav i se părea lumea înrăutăţită: argaţii, feciorii săi, nevasta, vecinii, toată lumea se schimbase, şi numai Marta era, şi chiar mai mult decît altădată, un leac de alinare pentru orişice suferinţă.

Dar toate ca toate! Un lucru însă nu-i putea intra Mi-hului în cap: Cum adecă un flăcăiandru să vie, să-i ia fata din casă, şi el însuşi, care a crescut-o si a păstrat-o ca pe lumina ochilor săi, să zică: „Ja-o şi te du cu ea!" Ceasuri întregi Mihu se plimba necăjit si frămîntat de gînduri prin casă si mereu îşi zicea: „Aşa trebuie să fie! Nici alţii nu sunt mai buni decît tine. Oricum o suceşti, tot aici ajungi44. Aşa zicea el, dar nu se putea împăca cu acest gînd.

Marta, în sfîrşit, era mireasă.

Mireasă! Cînd această gîndire i se ivea în suflet, o trecea un fior dezmerdător, un fel de beţie, care o seca de puteri.

Această gîndire stîrnea într-însa o mulţime de altele, care mai de care mai străine şi mai tainice, gînduri pline de farmec, care-i aprindeau inima si apoi iarăşi o umpleau de răceală. Era o viaţă noauă de care se apropia, o viaţă necunoscută, şi această necunoştinţă în o clipă da loc celor mai dulci nădăjduiri, şi în alta celor mai îngrozitoare temeri. Era să părăsească mumă, tată, fraţi, casa părintească, să părăsească tot ce-i era lipit de suflet, şi sta uimită ca de un lucru pe care nu-1 putea crede; dar dincolo de această uimire era farmecul unei vieţi pe care parcă ai putea-o umplea după cum te poartă gîndul. Acum zilele îi păreau prea lungi şi peste puţin se înspăimmta de scurtimea lor. Acum ar fi dorit să fie aproape de Toader şi să privească în ochii lui binevoitori, şi peste puţin îi venea să fugă la mumă-sa şi să strige: „Mamă, nu mă mărita!"

Şi iarăşi chipul lui Miron se arăta în sufletul ei; îl vedea înaintea ei atît de viu, atît de a vorbind, încît parcă razele soarelui ar cădea asupra lui şi 1-ar lumina. Şi atît se simţea de uşurată cînd se perdea în gîndurile despre dîns'ul, atît de bine se simţea cînd şi-1 închipuia în apropiere, şezînd lingă dînsa, vorbindu-i în graiul lui cel limpede şi ademenitor, apucînd-o de mînă, coprinzînd-o cu braţul şi zicîndu-i: „Marto!"

Nu-şi închipuia ce-ar zice Miron mai departe, dar atît de fericită se simţea cînd şi-1 gîndea astfel, grăind cuvîntul „Marto", încît iarăşi sufletul i se umplea de chipul lui.
Ceasurile treceau, şi în trecerea lor ea tot mai mult se ameţea, încît, sosind ziua de sîmbătă, ea umbla bui-guită fără de a-şi mai putea da seamă despre vreun gînd hotărît.
Era ajunul zilei în care trebuia să se logodească cu junele ce-i fusese ales din copilărie, junele pe care se obicinuise a-1 privi ca pe viitorul ei soţ, junele care-i era drag şi care o avea în drag; cu cît însă ziua se apropia de cădere, cu atît mai viu i se ivea într-însa- dorinţa de a face să se amîne această lagodnă. Oricînd, numai acum nu, cînd se află într-o stare, singură nu ştia cum, dar o stare în care logodna îi părea peste putinţă.
Dar, acum întîia oară în viaţa ei, Marta simţea că nu poate să spuie nimănui ceea ce gîndeşte. Nu-^si găsea loc de astlmpăr, dorea de singurătate, îi venea să plîngă si se retrase pe o laiţă ce sta în fundul grădinii, sub un păr cu frunzele îngălbenite.
Safta, care pretutindenea o căuta cu privirea, o văzu intrînd în grădină, o văzu aşezîndu-se pe o laiţă, merse
213
apoi, închise portiţa şi se întoarse cu ochii plini de la-crămi în casă.
Ziua încetul cu încetul se învălui în noapte, liliecii şi gîndacii tomnateci începură să zboare prin aer, luna plină se ridică în dosul dealului acoperit cu pădure, pe cerul senin. Era o seară liniştită, numai din când în cînd străbătea câte un freamăt printre frunzele copacilor, se auzea mugetul unei vaci ori lătratul unui cine.
Deodată, prin liniştea serii, de departe, ca prin vis, străbate de pe dealul din dosul grădinii sunetul unui fluier, o doină ce se ridică şi cade ca un şir de mărgăritare.
Marta tresare şi se ridică asemenea unei căprioare speriate, ascultă, oprindu-şi răsuflarea, la dreapta şi stingă, înşiră sunetele, alcătuieşte doina, apoi faţa i se înseninează si se umple de strălucire.
„El" strigă ea pierdută în înţelesul acestui cuvînt, apoi se porneşte ca fiind cuprinsă de-o vrajă, iese pe portiţa din dosul grădinii, trece prin gardul de spini ce împrejmu-ieste viile şi merge dusă, fără de gînduri, înfierbântată, cu părul desfăcut, cu ochii plini de văpaie, cu obrajii aprinşi, cu buzele cuprinse de tremurare, cu pieptul mişcat de viforul inimii, merge drept pe calea sunetului dulce şi duios, printre rândurile de viţă, prin desimea tufişului, tot mai iute, tot mai neastîmpărată, tot mai îmbătată de fericirea apropierii.
In sfârşit, vede murgul păscînd şi pe Miron rezemat de un stejar singuratec, îl vede şi ochii i se împăingenesc.
— Miroane, Miroane! ţipă ea dezmerdată şi fuge lingă dînsul.
Miron îi aude glasul plin de simţire, o vede grăbind spre el si rămîne cuprins de uimire.
— Marto! Ah, Marto! strigă el, apoi, deznădăjduit, aruncă fluierul, face un pas înainte şi o cuprinde în braţele sale bărbăteşti.
- O, Doamne! şopteşte ea, închizîndu-si ochii. Cum te iubesc, Miroane, cum te iubesc!
Gurile lor se împreună în o lungă sărutare, obrajii ei se umplu de lacrămi, şi astfel rămîn cîtva timp încremeniţi în apropierea stejarului, sus, pe coasta luminată de razele lunei gînditoare.
Intr-un tîrziu, Miron îi privi îndelung în faţă.
214
— Marto! zise e] încet, o singura dată trăieşte omul, dar aş dori să mor în clipa aceasta. O! cît de 'mult am gîndit, cît de mult am visat, cît .de des am furat fericirea, închipuindu-mă fericit. Tu n-ai fost la munte, nu cunoşti podoabele lumii. Cînd cerul e senin şi vânturile se aşază la odihnă, auzi de jos, din vale, murmureala pîraielor, un zgomot aşa şi vecinie tot aşa, atunci îmi iau fluierul, gîndesc la tine şi cînt. Cîntecul îmi sfîsie inima, dar cînt ca să mi-o sfîsie. Când se stîrneşte apoi viforul si copacii se încovoaie, crapă şi ies din rădăcini, cînd puhoiul năpădeşte, atunci privesc înspre dealul ăsta, îl caut din ceaţă şi, cînd îl văd, mi se sfîsie inima, dar îl caut, ca să mi-o sfîsie. De când te-am văzut, Marto, parcă am şapte vieţi: atît am trăit, atît am gîndit, atît m-am zbuciumat, încît e minune că nu m-am mistuit. Iar acuma, când te simt în braţele mele, îmi vine să cred că te tot visez, şi, ştiind că nu visez, parcă mă topesc, mă sting, mă mistuiesc!
El tăcu.
— Vorbeşte! îi zise Marta cu stăruinţă.
— Ah! de ce-ai venit aici? grăi Miron cu amărăciune. Ce gînd te-a purtat? Care ursită te-a mînat? De ce nu mi-ai lăsat liniştea amărăciunii, pe care o iubeam atît de mult? Nu am dorit niciodată mai mult decît atita. Intr-un an o vorbă bună, Q privire blinda, o strângere de mînă. De cînd am auzit însă că în adevăr te măriţi, mă cuprind gînduri nebune şi umblu pribeag prin lume; nu-mi mai ştiu de turmă, nu-mi mai ştiu de ciobănie, ci stau pironit lingă acest stejar şi privesc uscindu-mă spre curtea
voastră.
- Ah! îi zise Marta deznădăjduită. Mă cuprinde groaza
când mă gândesc, dar aşa vrea tata.
— Ce vrea tata? strigă Miron. Nu mai vrea nimeni nimic. Acum nu te mai scoate nimeni din braţele mele. Ori eşti a mea, ori — o, Doamne — fă să n-o zic în-tr-un ceas rău, ori te ucid cu mîna mea. Nu-mi mai sunt stăpîn.
Marta se alipi mai dinadins de dînsul. El însă deodată o dete la o parte.
— Du-te! îi zise apoi. De ce-ai venit? De ce mă duci în ispită? De ce mă scoţi din minţi?

215
- Miroane! grăi dînsa înduioşată, apropiindu-se de dînsul şi cuprinzîndu-1 din nou cu braţele ei rotunde. Nu mă trimite! Lasă-mă să vin mereu la tine, să stăm împreună, să ne plîngem de lume, să ne povestim dragostea. Miroane! strigă apoi din nou şi îl sărută. Nu mă lăsa, căci pier!
Miron sta zguduit de lupta ce se petrecea în sufletul lui. Numai acum ajunsese a-şi da pe deplin seamă despre cele ce se petreceau cu dînsul. încetul cu încetul, faţa lui se umplu de o liniştită asprime.
— Marto! grăi el încet. Noi trebuie să ne despărţim pentru totdeauna. Ceasul acesta e zestrea vieţii noastre. Nu uita că eşti fiica Mihului. Ce ar zice lumea dacă te-ar vedea aici cu mine?
Marta tresări si privi înspăimîntată împregiur, apoi se îndreptă si rămase turburată-naintea lui.
— Da! mă duc, zise ea, dar să ştii că mă prăpădesc.
— Dumnezeu să-ţi binecuvînteze tot pasul! grăi Miron trist, apoi o cuprinse în braţe, o sărută si după aceea se despărţiră în tăcere.
Păstorul privi timp îndelungat spre sat, Intr-un tîr-zîu, se mişcă, îşi ridică fluierul, îl puse pe genunchi şi-1 frînse, aruncînd bucăţile la dreapta si la stînga, apoi încalecă pe buiestraş şi plecă spre munte.
IV
Cocoşii cîntau de zori, vitele mugeau, păsările îşi spălau penele, ziua tot mai mult se revărsa şi tot mai mult se dezvăluia din noapte.
Mihu se zvîrcolea în culcuşul său. Nu mai putea să-şi dea sama dacă a dormit ori dacă a stat treaz toată noaptea, ci şedea cuprins de oboseală, asemenea unui om care a trecut printr-un şir de zguduiri şi nu-şi mai este stă-pîn pe o singură cugetare hotărîtă. îi era silă să se ridice şi-1 cuprindea un fel de leneşă îngrozire cînd se gîndea că peste zi are să primească oameni acasă, să vorbească şi să fie cu băgare de seamă la tot ce zic alţii şi la tot ce trebuie să zică ori să facă el însuşi.
216
Sculîndu-se, Mihu era mai ursuz decît totdeauna şi se mişca ticăit şi fără nici o treabă prin casă: simţi dar o adevărată uşurare cînd Safta deschise uşa şi intră cuprinsă de îngrijare la dînsul.
— Mihule! îi zise ea cu stărftinţă. Eu nu ştiu ce e de capul Martei. Aseară a stat pînă tîrziu pe laiţa de subt părul din fundul grădinii! Cînd s-a întors apoi în casă, era mîhnită şi tăcută, iar după ce s-a aşezat la odihnă, mereu suspina, mereu se zvîrcolea în culcuş şi plîngea prin vis de se înăbuşea. Eu nu ştiu ce o fi... sfîrşi ea ştergîn-du-şi lacrămile.
— Nu ştii! grăi Mihu îndîrjit. Se vede că nu ştii! Ba s-a bucura că iese din casă. Se vede că eu mă bucur; se vede că tu te bucuri! Ştii că nu ne mai rămîne nici cîne, nici pisică dacă pleacă ea. Toată casa se duce cu dînsa.
Ii era greu Mihului la inimă, dar nu se arăta si nu-şi dezvelea slăbiciunea chiar nici înaintea nevestei.
— Asa-i! urmă Safta. Astăzi dimineaţă am întrebat-o: „Marto, draga mamei, ce-ţi e?" Tăcea si tăcea. Nu puteam să scot o singură vorbă de la ea. Privea mereu la mine, parcă era speriată, parcă voia să mă roage, parcă voia să-mi ceară iertare. Şi tăcea, încît îmi sfărîma inima. „Nimic, zise ea în sfîrşit, dar grozav mi-e de greu. Roagă pe tata să nu facem azi logodna". „Cum? nu vrei să te măriţi după Toderică?" o întrebai eu. „Da, îmi răspunse ea, mă mărit, dar mai tîrziu. Numai acum, nu." Auzi, Mihule, mi se rupe inima! Trimite vorbă că azi nu se poate, că Marta e bolnavă, că eu nu sunt bine, că... în sfîrşit, spune ceva.
Mihu asculta oprindu-si răsuflarea, iar cînd soţia sa îi vorbi despre amînarea logodnei, privi îndelung şi uimit la dînsa.
- Safto! zise el apoi, ţi-ai ieşit din fire? Cum s-ar putea să mai schimbăm un lucru care e pus la cale? Primesc oamenii lui Cosma, oameni de cinste, cu care nu te poţi juca, le dau vorba mea, satul întreg ştie că atît eu, cît şi Cosma suntem gata de logodnă, si apoi, top, ca din senin, să-mi calc vorba pe care am grăit-o cu multă chibzuială şi să mă fac de rîsul lumii!
- Dar Marta nu voieşte! grăi Safta.
217
— Nu voieşte? răspunse Mihu nedumirit. Ştiu şi înţeleg că nu voieşte. Dar voiesc eu, si aşa trebuie să fie, cum . . . trebuie să fie.
- Dar, Mihule, e grozav!
- Nevastă! îi strigă Mihu aprins. Dă-mi pace! Nu-mi pune foc pe creştetul capului, căci să nu am Dumnezeu dacă nu sfărîm tot ce-mi cade în vedere. Aşa trebuie să fie! Lasă-mă!
Safta ieşi, iar Mihu rămase umblînd prin casă.
„Am să trag o nuntă, încît să-i meargă vestea în şapte ţări, îşi zise el într-un tîrziu. Un an întreg să nu se mai curme beţia, şi nepoţii să povestească cum a fost cînd Mihu şi-a dat fata din casă şi a făcut legătură de cuscrie cu Cosma Florii Cazacului!44
Ieşind în curte şi mergînd pe la grajduri, Mihu nu găsea nimic după dorinţa sa, certa pe toţi ce-i ieşeau în cale si nu-şi mai găsea răbdarea obicinuită.
- Astăzi stăpînul nu e deloc cu chef, zise Marcu, parcă-i vine să caute cearta cu luminarea.
Peste puţin, Mihu ieşi din curte si plecă să meargă la casa satului şi de aici la biserică.

Ţinîndu-şi băţul lung în mîna dreaptă, el mărgea drept pe mijlocul uliţii, cu capul ridicat, cu paşi laţi şi legănîndu-şi mereu trupul. Pretutindenea pe unde trecea, la dreapta şi la stingă, oamenii se ridicau şi îşi descopereau capetele, femeile stau cuviincioase, iar nevestele tinere, fetele şi copiii grăbeau să-i atingă mîna cu fruntea. Oricît de mîhnit, el se simţea bine.
Dedea mereu din cap la dreapta si la stingă, întreba pe unul ce mai face, apuca bărbiile unei fete şi o necăja cu măritişul, le da cîte un ban copiilor, iar dacă erau din casă mai bună, le lăuda frumuseţea si, astfel, mergea încet înainte. Simţea că toţi privesc în urma lui, toţi vorbesc despre dînsul şi toţi aşteptau cu-neastîmpăr nunta pe care avea să o facă.
Cînd se gîndi la nuntă, inima iar i se strînse. De cînd ştia că Marta nu ar dori ca logodna să se facă astăzi, mîhnirea îi era cu atît mai adîncă. Se stăpînea însă şi se mîngîia cu mult preţuita încuscrire.
„Da!" îşi zise el. E mare cinstea pe care i-o fac eu dîndu-i odorul casei mele.
218
Plin de aceste simţiri, el sosi la Pariul Corbulu>, Aici locul cade. In partea despre care ven^a Mihu, sus, pe dîmb, este o casă, şi înaintea casei vr-îo cinci-sase femei şedeau pe nişte pietre de vorbă.
Cînd se apropie, femeile se ridicară si rămaseră privind în urma lui.
Mihu privi zîmbind la ele, îşi clătină încet capul şi înainta mai departe.
Pariul era aproape toată vara sec si nu se umplea decît pe vremi ploioase. Şi atunci era însă atît de mic, încît carele şi oamenii treceau fără multă greutate prin eL Un om era însă care adeseori trecea pariul si căruia nu i se e&venea să treacă sărind de pe un bolovan pe altul. Chiar însă dacă Mihu ar fi trecut însuşi, Marta era fată mare; aşadar, încă acum doi ani Mihu poruncise slugilor să facă o punte pe la un loc mai strimt. Puntea, cam de doi stîngeni si jumătate de lungă, era făcută din doauă scînduri de fag puse alăturea pe nişte pari groşi, înţepenite prin mari -cuie de fer. Lasă că oamenii treceau mai mult pe lîngă punte decît peste ea, dar în vreme de ploaie, cînd pariul se umfla, ea slugea întregului sat de trecătoare.
Cînd Mihu dete să scoboare spre podeţ, văzu ivindu-se din dosul gardului de peste părîu un om înalt si gros, care venea spre dînsul călcînd din greu, încît parca era să se clatine pămîntul sub picioarele lui. Acest om era Cosma Florii Cazacului. Nu se putea un lucru mai neplăcut. Astăzi era bine să nu se întîlnească viitorii cuscri si chiar întîlnindu-se să fie destul de departe, pentru ca, dîndu-si bineţele cuvenite, fiecare să poată merge mai departe, ca şi cînd nu ar şti nimic despre cele ce aveau să se petreacă înspre seară. Aici, la punte, ei trebuiau să treacă unul pe lîngă altul, ei trebuiau să-si dea mîna, trebuiau să stea de vorbă.
Mihu îşi încreţi sprîncenele.
Sus, înaintea casei, stau femeile şi priveau în urma lui; jos era puntea îngustă, pe care nu puteau să treacă doi oameni alăturea, şi vorba era care căruia să-şi dea cinstea întîîetâţii.
219
Ei se apropiau de punte cu paşi nehotărîţi, dar se apropiau astfel încît să sosească deodată la cele două capete ale scîndurii.
Mihu stete puţin la îndoială, apoi se îndărătnici şi, auzind femeile în dosul său, puse piciorul pe scîndură.
Tot atunci Cosma călca puntea, ce se încovoia sub pasul lui.
Cam pe la mijlocul punţii ei îşi ajunseră pept la pept şi se opriră turburaţi si posomoriţi faţă în faţă.
— Noroc bun! grăi Cosma necăjit.
- Să dea Dumnezeu! răspunse Mihu cu amărăciune. Ei îşi strînseră mina şi steteră cîtva timp turburaţi si căutînd să meargă fiecare mai departe, iară femeile de dinaintea casei începură a-şi astupa gurile.
— Prost e făcută puntea asta, grăi Cosma.
- îmi pare rău, îi răspunse Mihu supărat, căci eu am făcut-o.
- Apoi rău ai făcut-o, îi zise celălalt nerăbdător, încît nici nu pot să treacă doi oameni cinstiţi pe ea.
- Pofteşte şi treci! grăi acum Mihu, si sări la dreapta de pe punte.
— A, nu! ferească Dumnezeu! A d-tale e puntea, îi răspunse Cosma, şi sări la stingă, în albia pariului.
Femeile nu se mai putură stăpîni şi începură să bufnească.
— Dacă era făcută de d-ta, trebuia să-mi dai mie pasul întîi la trecere! strigă Cosma si se depărta cu obrajii roşiţi.
— Se-nţelege! răspunse Mihu stăpînindu-şi mînia. Nu-maidecît! Cine sunt eu! Auzi! Trebuie să-i las pasul întîi!
Mergea apoi Mihu, mergea fără de a mai privi la dreapta ori la stingă, mergea drept înainte, şi femeile parcă veneau în urma lui si bufneau, şi rîdeau în hohot, şi-şi băteau joc de dînsul. Vedea cum una fuge la alta, cum îşi spun întâmplarea, cum fiecare îi pune cîte-o codiţă, cîte un cornuleţ, cum întregul sat nu mai vorbea decît despre ruşinea pe care a păţit-o.
Nu mai putea să meargă la casa satului, nici la biserică; el intră prin vii şi se întoarse pe la Fîntîna Corbului acasă.
— Ce e, Mihule? îl întrebă Safta cînd îl văzu întor-cîndu-se înainte de vreme.
— Nimic, toate sunt bune! răspunse el intrînd în casă.
Pe la amiazăzi tot satul ştia că Mihu s-a certat cu Cosma, iară după-amiazăzi oamenii si femeile steteau gră-

mezi-grămezi si nu vorbeau decît despre nemaipomenita întîmplare.
Unul, mai ştiutor de tainele celor două case, îi spunea şoptind prietenului său mai apropiat că Toderică se întîlnîse vineri seară cu Anica Podarului la portiţă, că Anica 1-ar fi necăjit cu însurătoarea şi că el ar fi zis că Marta e subţirică, încît n-ai şti ce să faci cu ea, temîndu-te ca nu cumva să -o frîngi între degete şi alte asemenea lucruri de luat peste umăr ar fi grăit Toader. Anica le-a spus toate aceste Floarei lui Ciucur, iar Floarea a dat vorba mai departe, încît Safta a prins de veste de vorbele pe care le grăise Toderică, viitorul ei ginere, şi grozav s-a supărat si a început să facă gură. Mihu, blînd ca totdeauna, numaidecât a plecat la Cosma, voind să-i spună că, dacă e vorba aşa, apoi nu-i mai dă fata. Aşa s-au întîlnit apoi pe punte si s-au certat din pricina vorbelor pe care le grăise Toader.
— Aşa o fi! ziceau oamenii, si clătinau gînditori din cap.
Cu deosebire însă fetele şi nevestele tinere nu erau mulţumite cu această lămurire. Tiţa lui Colac auzise de la cineva că lucrul stă cu totul altfel. Adecă Marta nu ar fi voind să se mărite după Toderică, fiindcă ar fi în dragoste cu Miron si, auzind Simina despre aceasta, i-ar fi zis Cosmii să meargă la Mihu şi să-i spună că, dacă-i vorba aşa, apoi nu se mai duce Toader la petite. Aşa s-au întîlnit apoi pe punte şi s-au certat.
— Aşa o fi, soro! îşi ziceau femeile, şi nu se mai în-doiau despre nimic.
— Nu spuneam eu că nu are să iasă nimic din toată nunta aceasta? zicea una. Şi orbul putea să vadă că lui

Toderică nu-i umblă mintea la însurătoare. Mereu pe la şezători, mereu pe la portiţe . ..
— Aşa-i, soro! îi răspundea alta. Apoi Mart a? N-ai văzut cum se leagă de Miron? Nu ziceam eu? Dacă-i odată bogată, îşi alege cel puţin un bărbat încît să-i cauţi pereche.
Astfel, din vorbă în vorbă, satul ajunse la înţelegere si, pe cînd se însera, toţi ştiau cum s-au petrecut lucrurile şi nici unul nu se mai îndoia că Mihu odată cu capul nu-şi va da fata din casă.
Cînd era însă vorba de Miron, mulţi clătinau din cap si ziceau:
- Multă apă va mai trece pe Pariul Corbului pînă ce Mihu îşi va da fata după un cioban.
Femeile însă nici despre aceasta nu se mai îndoiau.
In vremea aceasta Toader era vesel, Simina era necăjită, Cosma era mîhnit, Marta îi făcea cu ochii plini de lacrămi mărturisiri Saftei, Safta asculta răcită pînă în adîncul inimii, iară Miron cutreiera culmile munţilor ascunşi în ceaţa depărtării.
De cînd a strîns pe Marta în braţe, de cînd a sărutat-o, ele cînd a dezvelit scumpa taină a vieţii sale, sîngele îi rămăsese înfierbîntat şi sufletul lipsit de astîmpăr. O vedea mereu, şi mereu fugea de dînsa; simţirea pe care o avuse atunci mereu se reivea, si el căuta mereu să o gonească. Adeseori îl apuca o pornire de turbare, încît se simţea ucigaş şi se vedea sfărîmînd pe Toderică, pe Mihu, pe Cosma cu o singură lovitură. Şi iarăşi se alina pe o clipă, dar deodată îl apuca dorul şi-1 purta spre vale. „Mă duc, îşi zicea, o iau şi o aduc aici, departe, departe de iurne ..." Dar cum putea să răpească mîngîierea bătrîneţelor?
Norii se străcurau în linişte, unui cîte unul, pe deasupra lui; luna mereu se ascundea în dosul lor şi iarăşi ieşea pe cîxnpul senin al cerului; stelele, carul cu boi, cloşca cu pui, întregi cetele strălucite pe nesimţite îşi mutau locul şi înaintau pe calea robilor înspre cădere: păstorul zăcea întins pe spate, cu faţa spre cer şi cu privirea perdută în adîncul înălţimilor lumeşti, cu care atît de mult se deprinsese. Acest cer atît de străveziu, atît de limpede era cîmpia pe care Miron se juca în copilărie, era cartea cea mare din care în tinereţe îşi tălmăcea

tainele vieţii; iară acum, cînd, obosit de munca zilei, trupul lui era cuprins de amorţire, sufletul său dezlegat ca o pară de foc se ridica şi se depărta de la faţa părnîn-tului, pe care îşi părea atît de străin.

VI

Grozav se îndîrjise nenea Mihu.
Şedea şi iarăşi şedea ceasuri întregi, fără ca să poată ieşi la capăt cu gîndurile sale.
Peste puţin el uitase întâlnirea neplăcută pe care au avut-o la punte şi nu se mai gîndea decît la răutatea oamenilor, care acum aveau despre ce să vorbească, îi părea că-i vedea adunîndu-se grămezi, că aude glumele lor proaste si adeseori îi venea să-si ia pălăria, să plece la Cosma si să-i ceară iertare, numai ca satul să rămîie de ruşine cu clevetirile sale. Cosma îi zăcea greu la inimă, dar nu putea să se mînie pe dînsul. în sfîrsit, amîndoi erau părtaşi la aceeaşi soartă, amîndoi deopotrivă daţi pe gura satului; Mihu îl privea deci mai mult ca pe un păgubaş si prieten la nevoie. Duminecă după-amiazi, Barbura lui Corbeiu veni să spună din partea Siminei că de cu seară nu poate veni, fiindcă se bolnăvise una dintre fetiţe.
— Toate sunt bune! grăi Mihu cînd Safta îl încunos-tinţă despre aceasta. Sîngele i se ridică însă în cap; aceasta era o nemaipomenită necinstire pentru dînsul! îi părea bine că logodna nu se face, dar seara, cînd ar fi trebuit să se facă, îl treceau fierbinţelile.

„Nu! îşi zicea umblînd neastîmpărat prin casă, atît de departe nu ar fi trebuit să meargă; dintr-un lucru atît de mic cum au fost vorbele de la punte nu ar fi trebuit să facă unul atît de mare, cum este acela de a strica o logodnă".
Luni dimineaţă, văzîndu-1 mai deschis, Safta începu a se învîrti pe lîngă dînsul. Atît îi vorbise Marta despre Miron, încît capul şi inima îi erau pline de chipul frumosului păstor; sta însă la îndoială si nu credea că Mihu va voi să audă despre dorinţele Martei. De cînd era încă în leagăn, tata si muma se mîngîiau cu gîndul că o vor

mărita după Toderică, şi acum nu putea să se împace cu gîndul .că Marta să-şi aleagă alt soţ. Cînd îşi vedea însă fiica prăpădită şi se uita în ochii ei stăruitori, începea să se înduioşeze; iară cînd Marta scăpa cîte-o lăcrăma, îndată îi zicea:
— Marto! vino, draga mamei, să mergem la el.
— Nu, îi zicea Marta. Nu pot! Du-te singură, căci mie îmi vine să mă ascund în fundul pământului.
Iar cînd Safta pleca, Marta fugea după dînsa şi o ruga să nu meargă.
— Mihule! grăi Safta în cele din urmă. Am să-ţi spun o vorbă.
Mihu dete din cap şi intră cu dînsa în casă, apoi se aşeză tăcut.
— Precum văd, zise acum Safta întristată/din măritişul Marted nu are să se aleagă nimic.
— Nu ştim încă, răspunse Mihu aşezat. Să vedem ce zice Cosma.
— Ce zice? îi întâmpina Safta. Pentru ce n-a făcut logodna ieri? Se vede că şi-a schimbat gîndul.
— Nu ştii! grăi Mihu. Dacă ar fi astfel, trebuie să aşteptăm, ca să-şi trimeată oamenii, pentru ca să-mi în-toarcă vorba, după cum se cuvine. Iar dacă nu, urmă el stăpînindu-se, apoi o să vedem care-i mai tare.
— Se vede că Toderică nu o mai vrea pe Marta, grăi Safta cam turburată.
- Nu o mai vrea? zise Mihu aprinzîndu-se. Cum? Ori nu-i pare destulă fată?
— Nu te aprinde, dragă Mihule, răspunse nevasta, dar vezi, pesemne s-o fi vorbind prin sat, şi Toderică a auzit...
— Ce se vorbeşte prin sat? întrebă Mihu albindu-se ca varul.
— Mihule dragă, îi zise Safta îngrijată, linişteşte-te! Nu te-am văzut niciodată atît de nerăbdător. Vezi, tu ştii cum sunt tinereţele. S-ar putea ca Martei să-i fi căzut vreun flăcău la inimă, şi Toderică să fi auzit şi aşa să nu o mai voiască.
— Cum aşa? întrebă Mihu cu ochii mari.
Safta suspină din greu, apoi începu să lăcrămeze.
— Mihule! zise ea, niciodată nu ne-am gîndit la una ca asta. Se prăpădeşte, piere, se usucă! De ieri dimineaţă nu mai vorbeşte ciecît de dînsul: plînge şi suspină, încît îmi sfîşie Inima.
- Sărmana fată! zise Mihu înduioşat. Pentru ce nu mi-aţi spus mai demult?
- Nu ştiam! urmă Safta. A trecut un an de cînd îmi tot vorbeşte despre dînsul, mereu mi~l laudă, mereu îmi spune cît e de voinic, de frumos şi de dulce la vorbă; totdeauna îmi vorbea, însă aşa, că nu mă gîndeam la nimic. Acum, deodată, nu o mai cunosc... şi nu ştiu ce-i de făcut.. . Uite, Mihule, să nu te mînii, e cioban de la munte şi nu ştiu . ..
- Un cioban? şopti Mihu răcit în tot trupul.
- Da, un cioban, răspunse Safta.
— Şi Marta îl iubeşte?
- Da, încît se prăpădeşte, zise mama plîngînd. Mihu căzu pe un scaun d£ lingă masă, îşi rezemă capul
în pumni şi stete cîteva clipe tremurînd de zguduire.
— Mi-aţi mîncat viaţa! strigă el după aceea, ridicîn-du-se. Ce să mă fac? Mai bine îi sucesc gîtul decît să mă fac de rîsul şi de batjocura lumii! Unde am ajuns!?
— Mihule! o să-1 uite cu vremea, grăi Safta călcîn-du-şi pe inimă.
- Da, strigă Mihu cu amărăciune. O să-1 uite de dragul altuia. Lumea însă nu o să-1 uite!
El îşi acoperi faţa cu amîndouă mînile, stete puţin în luptă cu sine, apoi se îndreptă şi grăi liniştit, dar aspru:
— Adă-mi fata!
- Mihule! strigă Safta înspăimîntată şi cu ochii aţintiţi asupra feţei lui aspre.
— Adă-mi-o! ori mă duc s-o aduc eu însumi, ca toţi argaţii să vadă cum o aduc, îi zise Mihu.
Safta ieşi, iară Mihu rămase nemişcat la locul în care se afla.
Peste puţin, Marta, însoţită de mamă-sa, intră cu capul ridicat şi cu faţa albă, dar liniştită.
— Marto! zise Mihu înăbuşit. Dar ce să-ţi zic? Tu mergi de capul tău?
- Nu merg, tată! îi răspunse ea.
— Nu mergi? dar umbli şi vrei să te măriţi precum te poartă gîndul, grăi Mihu.
— Nu vreau! răspunse Marta hotărîtă.

— Atunci ce vrei cu acel ticălos? strigă Mihu purtat
de patimă.
Marta se zgudui în tot trupul, obrajii i se roşiră, ochii i se umplură de văpaie, buzele începură să-i tremure; ea făcu un pas înainte, apoi zise seu răceală:

- Taică! nu zice că e ticălos, căci îţi batjocoreşti fata! Aceste cuvinte erau grăite cu atîta simţire, încît Mihu deodată nu mai ştiu ce sâ-i facă, ce să-i zică.
Marta se apropie si se alipi de dînsul, îşi aşeză braţul pe umărul lui, apoi grăi:
- Lasă, taică, nu te supăra! Nu fi mîhnit! Nu am să-1 uit în viaţa mea, dar niciodată n-am să vă vorbesc despre dînsul. El s-a dus, pentru ca să nu se mai întoarcă. Poate însă că, dacă 1-ai cunoaşte, i-ai zice să rămîie, atît e de nu ştiu cum, încît nu se poate să-1 vezi şi să nu-i duci dorul. Nu cer să-1 mai văd, dar doresc, taică, să-1 vezi si tu, apoi mărită-mă după cine vei voi.
- Draga mea copilă! răspunse Mihu mişcat. E mai bine să nu-1 vezi nici tu şi nici eu să-1 văd. Mi s-ar sfărîrna inima.
- Dacă socoteşti, tată, apoi fie şi aşa! grăi Marta; după aceea ieşi încet din casă, iară Safta ieşi în urma ei.
Mihu se lăsă pe un scaun de lîngă masă, îşi răzemă capul pe cot şi' rămase vreme îndelungată perdut în gîn-duri mistuitoare. Viaţa îi era ruptă în doauă, după toate cîte a suferit în cele din urmă zile; acum se temea că nici în viitor nu-i mai rămîne nici o mîngîiere. Nu se îndoia că Marta peste cîtva timp se va alina şi va perde gîndul de dragoste pentru păstor; dar suferinţele ei erau mai grele pentru dînsul. Ar fi purtat şi aceste suferinţe, şi nu-1 mîhnea decît un singur gînd: Ce va zice lumea? Toată viaţa a trăit astfel, ca lumea să poată vorbi numai bine despre dînsul; aşa învăţase de la părinţi, aşa se obicinuise, aşa îşi găsea cea mai mare din mulţumirile vieţii si acum, deodată, vedea risipindu-se partea cea mai scumpă din preţul bogăţiilor şi al bunelor sale fapte.
într-un tîrziu, el se ridică, îşi netezi fruntea, apoi grăi încet şi fricos:
— Dar ce-mi pasă de gura satului!
După ce rosti aceste vorbe, faţa lui se schimbă; nu mai era Mihu, omul bun şi blînd, ci omul bogat, căruia nu-i mai pasă de nimeni.
226
Afară începură să latre cînii.
Mihu ieşi.
Erau Mitrea şi Simion.
Stăpînul casei îi primi după <cum :se cuvenea, îi duse în casă, apoi, după ce-i pofti să sadă, îi întrebă ce gînd bun i-a adus la casa lui.
— Pentru ca să nu i'acern multe cotituri la dreapta şi ia stingă, răspunse Mitrea, am venit pentru vorbele slabe pe care le-aţi avut cu Cosma.
— Nu are pricină, grăi Mihu rece.
— Adecă da! urrnă Mitrea. Cearta a fost din pricina copiilor, şi vina, pe drept vorbind, nu este nici a unuia, nici a altuia. Şi fiindcă se vorbeşte prin sat că nu ai fi voitor să-ţi dai fata din casă . . .
— Aşa-i! zise Mihu, ne vine greu să ne despărţim de
clînsa.
- Tocmai fiindcă-ţi vine greu, urmă Mitrea, si, pe drept vorbind, ştim că ai putea să faci cum vrei în casa' d-voastre! dar, fiindcă se vorbeşte prin sat că nici fata nu ar cam vrea şi nu ai fi tocmai voitor să nu-i faci pe dorinţă, deoarece e singura pe care o ai...
- Asa-i! zise Mihu mulţumit. Ţineam să o vedem fericită.
— Şi fiindcă se vorbeşte prin sat, urmă Mitrea, că ai fi hotărît să-ţi iei ginere în casă, adecă să zideşti de alături o casă pentru Marta, si ai fi zis că nu rîvnesti la bogăţia nimănui, căci ai de unde să dai. . .
- Asa-i! zise Mihu, începînd a se mîndri. Mult, puţin, ne-a dat Dumnezeu, numai noroc să fie ...
- L-a dat Dumnezeu! grăi Simion.
- Şi fiind astfel, încheia Mitrea, Cosma s-a gîndit că nu ţi-ar fi cu supărare clacă ţi-ar înapoia vorba, te-ar ruga să fii bun iertător si să rămîneţi cu cinste ca mai înainte.
Mihu stetea turburat înaintea oaspeţilor săi.
- Asa-i, zise el, îmi pare bine de vorbele pe care mi le trimite Cosma, dar nu înţeleg cuvintele despre măritişul fetei mele.
- Vere Mihule! grăi Simion aşezat si cam aspru. Să-mi ierţi vorba, dar ne eşti cu supărare cînd vrei să ne ascunzi un lucru de care se reazemă cinstea casei de la care venim. Slavă Domnului! satul nu e pustiu, şi este
227
pe ici pe colo cîte un om care ştie ce se petrece prin casele vecinilor. Oamenii îţi laudă dărnicia şi spun cît ele mult 1-ai fi luat în drag pe Miron, oierul; iară d-ta voieşti acum să arunci vina pentru stricarea logodnei asupra lui Oosma.
— Ferească Dumnezeu! grăi Mihu, sunt gata să o spun întregului sat că vina e din casa noastră. Dar prin sat se vorbeşte mai mult decît este adevărat, şi despre măritişul fetei mele cu Miron pînă acum nu s-a luat nici o hotărîre; aceasta vă rog să li-o spuneţi tuturora.
— Dar a fost vorba, zise Mitrea.
- Da, ca să vă spun drept, răspunse Mihu, aşa, în treacăt, a fost; si dacă ni s-a potrivi flăcăul, apoi cum va fi voia lui Dumnezeu!
- Te înţelegem acum! grăi Simion zîmbind. Dar noroc să ai de ginere. Ce-i drept, flăcăul nu e bogat, dar e

flăcău, încît să-i fie satului cinste de.dînsul.
— Nu-1 cunosc, zise Mitrea, dar aşa se zice prin sat.
— Eu îl cunosc, grăi iarăşi Simion, şi ţi-o spun din inimă.
Mihu sta buiguit între amîndoi, privea cu îndoială cînd la unul, cînd la cellalt si nu ştia ce să le mai zică. El le dete mîna, îi petrecu pînă la poartă, dar mi-si mai dădea seamă despre cele ce face ori zice.
Ar fi dorit să vie cineva să-1 întrebe pentru ce a venit Mitrea şi Simion; dar nimeni nu se arăta. Se întoarse dar în casă şi începu să umble nedumirit în sus şi-n jos. Se simţea cu totul alt om.
„Miron! îşi zise el înseninat. Numele e bun. Se vorbeşte prin sat ca aş fi hotărît să-1 iau de ginere în casă, că as fi hotărît să-i zidesc de alături o casă. Cîte nu mai scornesc oamenii? . . . Dar adecă pentru ce să nu fie cu putinţă... Hm! Cum zice Marta; poate că dacă 1-aş cunoaşte, aş judeca şi eu altfel. Se-nţelege c~am fost cam pripit."
Şi acum Mihu începea să dea cu socoteală că trebuie să fie ceva de flăcăul acela, dacă Marta îl iubea. Vedea în gîndul său cum meşterii lucrează la casă, cum el însuşi împarte porunci, vedea pe Marta cu copilul în braţe şi% auzea cum oamenii îşi zic: „Se vede că o durează pentru Marta". îi părea că aude cum nepoţii îşi povestesc:
228
„Aşa şi aşa era pe vremea cînd Mihu îşi luase ginere şi-i zidise o casă".
Era un farmec nespus în toate aceste.
Mihu plecă spre <uşă, dar, cînd era să deschidă, se opri şi zise: „Nu! Nu încă! să nu mă pripesc! Să văd mai nainte, să mai întreb, să mă încredinţez mai bine, să-1 văd apoi cu ochii mei".
Iarăşi începu să umble prin casă şi să-şi cumpănească gîndurile.
Deodată faţa lui se întunecă.
Vedea pe Cosma înaintea sa, şi sufletul i se umplea de amărîciune cînd se gîndea că Cosma ar putea să-i zică: „Tot omul cu oamenii de seama lui!"
„Nu! îşi zise Mihu, eu tot nu-mi dau fata după un cioban; mai bine să rămîie fată mare!"
VII
Casa lui Mihu era tristă şi mîhnită, tinereţea şi darul veseliei pieriseră din ea.
Safta, harnica gospodină, şedea retrasă şi tăcută ceasuri întregi, fără de nici o treabă şi departe de plăcutele griji ale casei. Dumnezeu îi dăduse destul; avea din ce să trăiască şi nu se temea că-i vor rămînea copiii necăpătuiţi.
Mihu, stăpînul mîndru de 'bogăţiile sale, dimpotrivă, din zori de zi pînă seara tîrziu muncea alăturea cu slugile.
Feciorii îi erau încă tineri; le mai rămînea destulă vreme să muncească.
Marta, în sfîrşit, era blinda, harnică şi totdeauna în voie bună, gata de a le zîmbi celor ce-i privesc în faţă; dar ea nu mai era copila zburdalnică ce răsfăţa lumea prin neastâmpărul veseliei. De pe o zi pe alta sînge'ie îi pierea din obraji şi vinele tot mai mult îi străbăteau prin peliţa albă a mînilor.
Despre întîmplările petrecute nimeni nu mai cuteza să vorbească, şi această tăcere, purtarea liniştită şi prefăcuta uitare îl umpleau pe Mihu de îngrijare. Parcă se temea de ceva si, oriunde privea, el nu vedea decît o mustrare ascunsă. Sub acoperămîntul casei sale era me-
229
reu nedumirit, iar cînd ieşea între oameni nu-si mal găsea cumpătul şi buna chibzuială de mai înainte, fiindcă se ştia judecat în taină si nu ştia judecata lumii. Ar fi dorit să vadă pe cineva plîngînd, dar nimeni nu plîngea. Ar fi dorit să-1 mustre cineva, dar nimeni nu cuteza. Ar fi dorit să se mai întîmple ceva, dar intîmplările se înşirau după obiceiul vremilor. Nu putea să-şi dea seamă ce doreşte; simţea însă că lucrurile îl supără si că nu mai pot răniînea cum sunt. Toată casa i se schimbase, fără ca să poată înţelege destul de lămurit pentru ce. Inima i se umplea de amărîciune cînd vedea că nimeni în lume nu-si mai deschide sufletul înaintea lui si că a ajuns a fi străin chiar între pereţii casei sale.
Adeseori sta şi privea aşa în lume, da din umeri şi iarăşi urma lucrul. Era o supărare în casă, dar avea să traacă şi asta.
Zilele treceau însă, şi nimic nu se schimba.
De pe o zi pe alta îşi pierdea răbdarea, se mînia fără ca să ştie pe cine şi~i venea poftă de ceartă. Perduse ceva ce nu mai putea găsi; era obicinuit cu o mulţime de lucruri, care nu i se mal puneau în cale; îi lipsea rostul obişnuit si tihna de toate zilele.
Cosma îi sta Mihului greu pe inimă. El era vinovat de toate; pentru el se urmează lucrurile cum s-au urmat. Dar socoteala era încheiată şi Cosma parcă nici nu mai trăia pe faţa pămîntului.
Intr-o duminică, întorcîndu-se de la biserică, Mihu găsi pe Safta se^înd singură la fereastra din casa cea mare. Atît era de adîncită, încît tresări cînd îl simţi intrînd în casă.
Mihu nu se mai putu stăpîni.
— La ce te gîndeşti, nevastă? grăi el.
— La ce să mă gîndesc? îi răspunse ea. Ştii cum sunt gîndurile: vin cu sila şi se duc fără de veste.
— Aşa-iî zise Mihu -uşurat.
Dar, cînd ochii lor se întîlniră din nou, el văzu furisîn-du-se o lăcrăma din ochiul soţiei sale.
- Safto! zise el cam aspru. Prea te dai după fată.
- Dar n~o vezi cum e? îi răspunse nevasta cu amărîciune.

— Ce zice? întrebă Mihu liniştit.
230
__ Nimic! grăi Safta. Nu vrea să se dea în vorbă despre dînsul.
Mihu rămase !cîtva timp cuprins de o viuă îngrijare.
- Safto! grăi el hotărît. Să o mărităm după el.
— Fă cum vrei, răspunse ea.
— Să fac cum vreau? zise Mihu. Ori nu văd că v-aţi pierdut odihna şi v-aţi schimbat firea? O să mă duceţi pînă la anul tot aşa. Vreau cum vreţi voi!
- Mihule! grăi acum Safta. Nu zice că noi voim! Tu eşti stăpîn în casă; tu fă cum vei chibzui.
- Asa-i! zise Mihu turburat. Asa-i! zise iarăşi, ridi-cîndu-şi mereu părul de pe frunte. Aşa-i! eu am să hotărăsc.
Ar fi dorit ca Safta să mai zică ceva: Safta însă, vă-zînd ca el nu mai zice nimic, tăcu si ea, Astfel au stat, fiecare cu gîndurile sale, pînă ce a intrat Marta, ca să întrebe dacă nu vor să şadă la masă..
Mihu acum simţea pe umerii săi întreaga sarcină a lucrurilor viitoare, dar nu se putea hotărî. Dacă ar fi fost cineva să-1 împingă într-o parte ori în alta, fie un copil, fie chiar unul dintre slugile sale, el s-ar fi bucurat; acum însă chiar nici Safta nu-i mai zicea: „Eu nu zic să faci, bărbate; cred însă că ar fi bine".
Era în sufletul lui o luptă care de la sine nu se mai putea curma, si în cîteva zile această luptă îl secă de puteri, Mercuri luă deci un fel de hotărîre, îşi puse în gînd să cunoască, înainte de toate, pe Miron, iar joi de cu zori plecă la munte, zicînd că merge să vadă turma dusă la jir.
Seara, cînd se întoarse, buiestraşul era plin de spumă. Mihu descăleca încet, iar cînd Safta îl întrebă despre trebile zilei, el răspunse scurt si cuprinzător: „Toate sunt bune!"
A găsit stîna lui Miron, dar pe Miron nu 1-a mai găsit. Plecase cu vreo trei săptămîni mai nainte. îşi vînduse partea din turmă, îşi luase viţeii .şi juncanii si plecase, nimeni nu ştia unde si nimeni nu ştia pentru ce. Se dusese în lume.
Mihu tăcea, deşi era cuprins de o viuă părere de rău. Marta, fata lui cea înţeleaptă, tot mai strîns i se lipea . de suflet, se simţea parcă anume făcut de Dumnezeu numai de dragul ei, şi chiar feciorii săi îi păreau străini.
231
Dară Marta era mulţumită si nu mai cerea nimic, iar el însuşi nu mai avea nici o dorinţă pentru dînsul. Era tristă casa lui Mihu, tristă şi mîhnită . . .
VIII
Vremea dă si vremea duce: vremea e stăpîna lumii.
Trecuseră doi ani de zile de cinci casa lui Mihu fusess zguduită. Farmecul întîmplărilor stinsese dureri si dorinţe, dar nu a putut pune inimile la locul lor de mai nainte.
Despre Miron nu se mai vorbea prin sat decît din cînd în cînd, pe la şezători sau în serile de iarnă, cînd fetele şi flăcăii se adunau la clacă. Şi atunci însă vorbele se înşirau ca într-o poveste rămasă din bătrîni. Toată lumea ştia că Miron s-a dus în lume; nimeni însă nu ştia unde s-a dus şi ce s-a făcut. Unii credeau c-a intrat în oaste, alţii că a trecut munţii si iarăşi alţii credeau că a trecut în Ţara Turcească si că nu se va întoarce decît cu chimirul plin de galbeni. Singură Marta ar fi ştiind unde e Miron, dar nimeni nu cuteza să o supere cu întrebări, fiindcă ştia de mai nainte că-i va tăia vorba, în casa.lui Mihu, Miron era uitat; Safta de mult nu se mai gîndea la -el, iar Mihu numai atunci îşi aducea în treacăt aminte, cînd prietenii buni îl apucau cam pe departe despre măritişul fetei, lăudîndu-i pe cîte un flăcău ce ar fi bun de ginere în casă. Mihu îşi aducea aminte privirea cu care îl întîmpina fiică-sa cînd era vorba de asemenea lucruri, se făcea că nu înţelege si se întorcea mîhnit acasă. Nu mai erau vremile de demult.
Mihu zidise casa de alături, pe care şi-o gîndise odinioară atît de frumoasă. Vasilie se însurase si avea UD copil. Tata şi feciorul erau vecini şi oameni de aceeaşi casă, cum le venea mai bine. Safta avea noră în casă şi nu avea, cînd i-ar fi fost cu supărare. Nepotul era cînd la mama, cînd la bunica şi cînd iarăşi la -mătuşa, era purtat de pe braţ pe braţ şi le da tuturora de lucru şi pe toţi îi întinerea. Si Toader se-nsurase.
232
~— N-am zis-o? strigau nevestele, pe cînd era logodit cu Anica Podarului. Şi orbul putea să vadă cît de colo î
Se vorbea că Mihu era să fie nun, deoarece ţinea foarte mult la cinstea cumetriei si e mare om de casă acela care ne cunună copiii şi ne botează nepoţii. Dară Cosma nu ştia dacă Mihu va fi bun voitor de a primi, iar Mihu era jignit si nu-i venea să se" arate doritor de cinstea cumetriei.
Mihu, cu toată casa, a fost poftit la un scaun de odihnă, un pahar de băutură si mai multă voie bună, şi, poftit fiind, nu putea să lipsească. La nuntă apoi, încetul cu încetul, sufletele se deschiseră; înspre seară-, Safta se sărută cu Simina, iară pe la miezul nopţii Mihu strînse mîna lui Cosma.
- Să trăieşti, cumetre! îi zise el din toată inima! Dacă nu-mi eşti, ţin să-mi fii, cu voia Domnului, ţin să-mi dai cinstea aceasta!
- în partea mea e cinstea! răspunse Cosma, îndrep-tîndu-se cu mîndrie, înalt si gros.
S-a schimbat casa lui Mihu, s-a schimbat satul, lumea întreagă s-a schimbat; numai Marta rămăsese tot cum a fost, biîndă, harnică şi totdeauna în voie bună. Dar atît de demult era că Marta fusese tot astfel, încît nimeni nu-şi

mai aducea aminte de vremile acelea în care era altfel; lumea se deprinsese cu firea ei, şi parcă ea totdeauna a fost fată înţeleaptă. Acasă, la biserică, la joc, la clacă, la nuntă, pretutindenea faţă cu oamenii ea se arăta scurtă la vorbă, în voie bună şi plină de bună-cuviinţă: aşa o ştia Safta, aşa Mihu, aşa o ştia lumea întreagă,
Numai cîteodată ea îşi pierdea răbdarea obicinuită.
Cu deosebire de cînd se făcuse bunic, Mihu începu a fi stăruitor, îşi vorbea mereu despre perii încărunţiţi înainte de vreme; se tînguia că n-a avut noroc, spunea mereu că o singură dorinţă ar mai avea în viaţă; ba în-tr-un rînd îi vorbi Martei despre vredniciile lui Lepădat, feciorul lui Petrea Dogarul, şi în alt rînd despre Dinu, feciorul lui Popa Nichita, preotul din Bălăşeni.
Cînd se apropia toamna, Marta pe zi ce mergea se făcea tot mai nedumerită si mai gînditoare, adeseori era tristă, dorea de singurătate, în sfîrsit îşi perduse liniştea. Adeseori cînd serile erau frumoase, îi plăcea să stea
233
vreme îndelungată pe laiţa din fundul grădinii, cu capul răzemat de tulpina părului şi perdută în gînduri neho-tărâte.
- Marto! îi grăi Floarea, soţia lui Vasilie, văzînd-o perdută astfel în gânduri. Ia mai lasă gîndurile! Nu te x întrista. O dată-i lume; o dată-i tinereţă!
- Eu să mă întristez? întrebă Marta uimită. Dar pentru ce?
— Pentru ce? grăi nevasta. Te văd că stai mereu pe gînduri.
- Eşti nu ştiu cum, grăi Marta cu voioşie. Uite, urmă apoi mai încet, tu poate că nici nu-i înţelege: stau ici şi privesc în lume, îmi închid ochii si privesc mereu şi nu gîndesc nimic. E, nu ştiu cum, minunat locul!
Floarea dete din umeri.
— Şi te gîndesti la el, zise ea apoi cam necăjită.
— La el? întrebă Marta, privind-o cu ochii mari. La cine?
Deodată ea se se cutremură şi se îndreptă spre Floarea.
— înţeleg! zise zîmbind. Da! mă gîndesc câteodată, dar foarte arareori ... E de mult de atunci; parcă nici nu-i adevărat.
- Ei bine! atunci pentru ce nu vrei să te măriţi? grăi nevasta.
— Nu cumva crezi că pentru el? o întrebă Marta speriată.
— Dar ce altă să cred?
— Să vorbim despre alte lucruri, îi zise Marta. Ştiu că n-ai să mă înţelegi! Atît mă simt de bine aşa cum sunt, incit nu mă pot hotărî să mă mărit.
Floarea iarăşi dete âin umeri, dar, privind în faţa Mar-tei, nu mai îndrăzni să-i vorbească despre măritiş. Ele mai steteră cîtva timp de vorbă, apoi se întoarseră în carte.
înainte de a dormi, Marta se gîndi timp îndelungat la Miron. Ar fi derit să ştie ce s-a făcut, unde este si cum îşi petrece zilele. Dar această dorinţă, odinioară atît de vie, încît îi punea sîngele în fierbere, acum era ca o blinda suflare de vînt, de care frunza plopului abia se clatină. Si-1 închipuia, dar nu putea să-1 mai vadă înaintea ochilor închişi. Sra şters din sufletul ei, şi în urma lui nu rămăsese declt o plăcută aducere-aminte a şirului
234
de întîmplări si zguduituri sufleteşti prin care trecuse. Dar această aducere-aminte era atît de plăcută, încît Marta îşi strânse ochii şi suspină cînd gîndi că si aceste urme vor mai peri din sufletul ei. Ar fi voit să plîngă, si nu putea. Grozav îi părea viaţa de deşartă: nici o dorinţă şi nici o durere nu mai vedea într-însa.
Era duminecă. Marta se duse la biserică şi după prînz petrecu până în amurgul serii la joc.
Seara, întorcîndu-se de la joc, se opri cu tovarăşele ei la Fântâna Corbului, se aşeză pe doaga fîntînii şi stete cîtva timp gânditoare.
— Ţineţi voi minte cînd ne cînta Miron din fluier? zise ea, şi întîia oară după doi ani de zile începu să vorbească despre dânsul.
Pe cînd sosi acasă, luminile se aprindeau.
Erau oaspeţi la casă.
încă de joi, Pintea Dubăul trecuse cu vite la tîrg si stătuse câteva ceasuri la prietenul său Mihu, avînd cu sine,, ca din întâmplare, şi pe tovarăşul său. Manea Vătafului, Acum ei se întorceau de la tîrg şi, după cum îi poftise Mihu, trăseseră la gazdă, pentru ca mîne-zi să plece mai departe, fiindcă era cale de o zi pînă la Valea-Sărată, tocmai dincolo de munte.
Marta ştia de ce e vorba, încă vineri seara, Safta îi spusese că Manea e un om foarte cumsecade, aşezat si cam ştiutor de carte. El avusese nevastă şi doi copii, dar i-au murit, sărmanul de el.
La cină era masă mare. Pintea, ca om sfătos, ţinea firul vorbei cînd cu Mihu, cînd cu Safta, cînd cu Vasilie; vor-bea însă mai ales despre „la noi" şi „la d-voastre" şi zicea mereu că, dacă n-ar fi om cu casă, si-ar căuta aici o nevastă şi nu s-ar mai întoarce.
Manea, un om cam de treizeci de ani, scurt şi spătos, cu mustaţa groasă şi cu ochii mari, şedea răzemat pe spatele scaunului, da din umeri, zîmbea din cînd în cînd,, dar nu sporea vorbele.
Toată seara Safta şi Floarea erau vesele, Vasilie sta retras, iară Mihu se mişca nerăbdător pe scaun. Marta era blîndă, deşteaptă şi mai în voie bună decît de obicei.

După masă Mihu căută să fie singur cu Marta, iară ea nu-1 ocoli.
Privirile lor se întâlniră, dar Mihu nu ştia cum ar vrea şi cum nu.
- Ce zici, Marto? grăi el, în sfîrşit.
- Ce să zic?... răspunse ea. N-aş vrea, taică. Dar odată trebuie să fie, apoi ieşi.
Marta rămase cîtva timp nemişcată. Ochii i se umplură de lacrămi. Ea ridică amîndouă'mînile, îşi acoperi faţa şi îşi şterse lăcrămile din ochi.
- Doamne, cum trece vremea! zise ea, si ieşi în urma tătîne-său.
IX
Era bîlciul de toamnă de la Sărata, unul din acele bîlciuri vestite, la care oamenii se adună pînă de peste noauă ţări şi noauă mări.
Cînd ziua de Sfîntul Dimitrie se apropie, pe coastele munţilor, prin înfundăturile văilor, de-a lungul Podgoriei, pretutindenea pe unde omul şi-a întemeiat adăposturi, pînă la cele mai depărtate odăi de pe seş, lumea se pune în mişcare.
Sărata se începe de jos, de pe ţărmurii rîului, unde se despart văile şi se crucişează drumurile de ţară, şi se întinde sus pe coaste pînă la plaiul întins, unde încă de joi se înşiră corturile neguţătorilor şi circiumele însemnate cu steaguri în mai multe feţe. Vineri, drumurile de dimpregiur încetul cu încetul se umplu, şi pînă seara zgomotul lumii adunate umple văile din faţa coastei.
Dar bîlciul e mai ales o sărbătoare de întîlnire şi de veselă petrecere. Lumea cea multă, oamenii ce vin, ca să vadă şi să se arate, fetele şi nevestele tinere, gătite ca de nuntă, flăcăii sprinteni şi gata de a se prinde la horă, căluserii mlădioşi şi iuţi la pas, întreaga lume veselă nu se adună decît duminecă.
Duminecă lumea curgea mereu: unii urcau din sat iar alţii veneau despre munte.
In apropierea intrării despre munte, încă de sîmbătă seara se aşezase un car cu patru boi, încărcat pe jumătate

cu fîn. Duminecă dimineaţa fînul era descărcat si aruncat la proţapul carului, iar cei patru boi, dimpreună cu cinci juncani, rumegau împregiurul porşorului de fîn.
în carul deşertat era un fer de plug, cîteva coase, o peatră de rîşniţă şi, legate la un loc, mai multe lucruri de ferărie.
Miron şedea pe latura carului şi privea cînd spre munte,
cînd spre bîM.
Miarta era logodită cu Manea Vătafului, aşa-i spusese cineva cu cîteva zile îii urmă, şi astăzi era să vie la bîlci, ea să cumpere darurile de "nuntă si să se arate lumii.
Dorea să o mai vadă o dată.
Vremea trecea însă, soarele se ridica mereu pe cer, dară trăsura Mihului Saftei nu se ivea despre munte.
Miron de mult începuse a fi nerăbdător, dar faţa îi rămînea plină de o liniştită oboseală si privirea i se muta încet de la un lucru la altul.
Cîteodа'tă el se ridka cumpătat şi stătea timp îndelungat în car.
Cioarecii strimţi de aba, cămaşa lungă pînă aproape de .genunchi, cusută pe margine- cu fire de mătase galbenă şi încheiată la brîu cu chimirul îngust, din care ieşeau prăselele groase ale unui cuţit, pieptarul albastru, cu cinci bumbi lătăreţi, mînecile largi tivite tot cu mătasă galbenă, pălăria lată, ce-i sta dată îndărăt, încît acoperea tot părul tuns şi lăsa dezvăluită întreaga frunte rctundă şi netedă, toată înfăţişarea i se potrivea cu cumpătul mişcărilor şi cu înţelepciunea ochiului. Din cînd în cînd, el îşi apuca musteaţa groasă, dar scurtă, cu buza de din jos -şi o netezea, apoi iarăşi rămînea cu buzele strînse şi cu faţa nemişcată.
Marta era să se mărite. Era un lucru firesc să se'mărite. Aşa se petrec lucrurile în lume, iar nu altfel. Dar voia s-o mai vadă o dată, şi atît!
In zadar aştepta însă, căci Mihu, care stătuse de gazdă la Pintea Dubăul, intrase despre sat şi, pe cînd Miron privea nedumerit spre deal, trăsura lui Mihu şi aceea a Dubăului trăiseră la umbra unui carpăn din apropierea pădurii de la dreapta. Mihu şi Pintea săriră voiniceşte pe iarba uscată, iar nevestele se deteră jos si începură a-şi scutura hainele ,şi a le potrivi pe trup.

Urmară apoi vorbele ... că lumea e multă ... că locul € frumos, că timpul e potrivit, în sfîrsit, după cum e obiceiul omului cînd soseşte undeva. *
— Acum voi plecaţi în căile voastre, că noi mergem să vedem cine, cum şi în ce fel, zise Mihu în sfîrsit, poftind pe Pintea să meargă cu dînsul. Se putea 'ca, din întîmplare, să dea peste Manea. Era vorba ca deseară să vie cu toţii la casa lui, apoi mai aveau să cumpere^ mai una, mai alta; nu-1 puteau deci lăsa să-i caute de-a o'arba prin tîrg.
Plecînd, Mihu si Pintea o luară cu paşi măsuraţi spre partea unde lumea se înghesuia. Intraţi apoi în bîlci, nu înaintau decît pas cu pas. Aci era un prieten, colo o rubedenie şl iarăşi în altă parte un cunoscut de mare cinste. Mereu steteau de -vorbă. Pintea spunea, aşa cam pe departe, cum adecă s-a întîmplat ca Mihu să fie la bîlci, iară

Mihu, deşi nu era tocmai în voia lui cea bună, simţea că umblă prin mijlocul lumii şi zîmbea mulţumit.
Peste puţin se opreau la nişte saci cu bucate, la o pereche de boi frumoşi, la un cal trupeş, la un vraf de lemnărie; pentru ca vorba să fie scurtă, umblau ca prin tîrg.
Dar Pintea ducea pe Mihu tot spre partea de la deal, unde ştia că va găsi pe Manea.
Cînd erau să treacă pe lîngă icarul în care stătea Miron, Mihu se opri si începu să se învârtească împregiurul juncanilor.
- Bună prăsilă, zise el, apoi se întoarse spre Miron, si rămase cîtva timp cu privirea aţintită la el.
— Cum ţii juncanii? întrebă el.
- Nu-i vlnd, răspunse Miron rece.
- Ce-ai dat pe ei? întrebă iarăşi Mihu.
- Nu i-am cumpărat, răspunse iarăşi Miron. Mihu mai privi o dată sus la Miron, apoi se întoarse jignit, -ca să plece mai departe.
Faţa lui Miron se deschise. El puse mana pe leucă, îşi dete vînt şi, răzemîndu-se pe braţ, se aruncă din car înaintea lud Mihu.
- Sunt de prăsilă mea, zise el zîxnbind cu bunăcu-viinţă, si-i vînd, dacă sunteţi doritori de a-i cumpăra.
Mihu era mulţumit.
239
— Nu tocmai, zise el, însă îmi plac juncanii şi doream să le ştiu preţul, li aduci de departe?
— De ia Vadu-Rău, răspunse Miron.
— Cum? tocmai de la câmpie? întrebă Pintea uimit. Dară soiul pare a fi de munte.
— Aşa-i! grăi Miron. Sunt prăsiţi la munte, dar în urmă i-am adus la cîmpie.
- Aşa mai înţeleg şi eu! să ai noroc, nepoate! grăi Mih'U, şi plecă mai departe, iară Miron se aruncă din nou în car, apoi privi cîtva timp în urma celor doi oameni atît de cumsecade.
De la depărtare cam de-o sută de paşi bătrînul se uită încă o dată îndărăt.
Miron tresări. Era ceva în privirea aceea ...
Ce era... El -cunoştea portul, portul satului în care petrecuse cele mai frumoase zile ale vieţii sale; el cunoştea omul, al văzuse adeseori la biserică.
„Mihu! zise el mişcat. Cum a îmbătrînit!" Aşadar,. Marta era în bilei, aici, aproape, poate cu totul aproape.
Cuprins de un viu neastâmpăr, el sta nehotărît în car; nu ştia ce să facă; îi era oarecum frică şi-i venea să plece numaidecât acasă. Deodată tresări, îşi lăsă mînile încet în jos, îşi dete puţin trupul la stingă şi rămase nemişcat şi cu ochii aţintiţi în depărtare.
De la dreapta, la depărtare ca de patru sute de paşi,, Marta trecea spre bilei. Aşa era, cum a fost, înaltă, cti pasul uşor, cu capul dat puţin înainte ... şi chipul tot acela, şi părul tot aşa şi-1 poartă. Dar pe sîn parcă nu. mai e salba cea bogată, cătrinţa nu mai e bătută în fir şi altiţa cusută în roşu şi albastru e rară, numai presărată.
Miron priveşte ca la un lucru frumos şi plăcut. Pare însă că s-ar l'i aşteptat la mai mult; parcă s-ar simţi dezamăgit.
Cînd Marta se amestecă în mulţime, el sare din car şi,, cuprins de-o veselă si feciorească pornire, merge sprinten,, cu pas iute şi uşor, în urma ei. Pretutindenea, peste capetele oamenilor, o vede; se apropie, tot mai mult se apro-pie, îşi inima i se umple de îndărătnicie.
în sfârşit, ea se apropie de horă şi priveşte, iară el se pune în faţă cu ea, perdut în dosul oamenilor. El o vede acum de aproape, îi vede faţa albă, ochiul mare şi obosit,.
340
anina străvezie, liniştita amărăciune pe buzele ei, o vede şi iarăşi tresare.
„Cit e de perită!" zise el înăbuşit.
E perită, dar e frumoasă. Ochiul ia hrană şi sufletul se desfată de privirea ei. O dată vrea să o vadă, şi încă o dată, si o singură dată. A trecut ca o zi de primăvară, dar nu e mulţumit; e ifericit, dar mulţumit nu e. Dintr-o clipă în alta fericirea îl face tot mai îndrăzneţ.
Nu se mai poate stăpâni; dă cu cotul înainte şi sa aşează astfel ca Marta să-1 poată vedea, iară când, în sfîrşit, privirile lor se întâlnesc şi rămân mistuindu-se una pe alta, amîndoi stau încremeniţi.
Farmecul ochiului, căldura gândirii vărsate în o singură privire, tainica înţelegere între doauă suflete perite iarăşi zidesc lumea risipită
Acum nu mai e timp pentru buna chibzuire: ei s-au văzut, ei trebuie să se întâlnească, să-şi strângă mâna, să schimbe o vorbă, să plîngă împreună. Trebuie, dar nu pot, căci lumea, si acum tot lumea îi desparte.
în deznădăjduirea sa, Miron aruncă Martei o privire hotărâtă si stăruitoare, iară Marta nu se mai gândeşte la nimic, ci-i aruncă Saftei vorbele: „Mă întorc numaidecât", si plecă cu moartea în suflet la carpăn, şi de aci mai departe, spre pădurea de pe coaste.
Miron nu se mai întrebă dacă cineva îl priveşte, dacă lumea nu cumva bănuieşte, ci, cu o mişcare pripită şi fără de voie, pune mina pe serpar şi pipăie cuţitul, apoi merge cu pas hotărît pe urma Martei.
Marta îl aşteaptă la marginea pădurii şi, cum îl ved€ venind, pământul îi arde sub picioare, iară cînd el este aproape, ea se dă un pas îndărăt, îşi pleacă trupul, îşi acopere faţa cu amîndoauă mînile şi începe să plîngă-Miron

stete cîtva timp înaintea ei, dar nu o mai vedea decît ca printr-un văl des.
- Marto! nu plânge! zise el.
— Ah! cât am suferit! se tîngui ea înăbuşită.
El se apropia, îi apucă amîndouă mînile, le dete în
lături şi-i privi îndelung în faţa plină de lacrămi. încet,
el o apropie apoi de sine, o cuprinse cu braţul drept, îşi
puse capul pe sînul ei şi rămase cîtva timp cuprins de
ameţeală.

Marta nu mai plîngea, ci sta cu vederea pierdută şi dată in voia lui, amorţită şi lipită de dînsul.
Intr-un tîrziu, Miron o depărta încet de la sine.
— Şi eu am suferit, Marto! zise el. Mult am suferit. Şi pe cînd tu te gînde'ai la mine, eu umblam zile întregi în cale lungă dus numai de dorul tău şi de amarul inimii mele. Atît de mult am suferit, Marto, şi atît de mult mă deprinsesem cu suferinţa, incit mă cuprindea îngrozirea cînd mă gîndeam că am să mor odată şi să nu mai sufăr, Dar acum, Marto, nu mai pot, nu mai vreau să port suferinţa, urmă el cuprins de patima bărbătească. Pentru ce să o port?
— Da, Miroane! zise Marta, rămîind cu ochii ţintiţi 1& pămînt înaintea lui.
Miron îi apucă iarăşi mina, o strînse, apoi grăi:
- Marto, vrei tu să vii cu mine?
Marta tresări, rămase cîtva timp turburată, apoi îşi ridică faţa şi privi drept în ochii lui Miron.
— Nu se poate, Miroane! zise ea cu un glas limpede. Mai bine mor.
— Tu vrei adecă să te măriţi! strigă Miron.
— Nu vreau, Miroane! răspunse Marta ridicînd capul. Mai bine să mor.
Zicînd aceste vorbe, ea îl privi cîtva timp dusă, ochii iarăşi i se umplură de lacrămi, apoi, deschizîndu-şi braţele, se aruncă deznădăjduită şi-i cuprinse trupul.
- Ucide-mă, Miroane! fă ce vrei cu mine! zise ea. Mie nu-mi pasă.
- C3t eşti de frumoasă, Marto! zise el ginditor, apu-cîndu-i capul cu amîndoauă mînile, apropiindu^-1 si depăr-tîndu-1 iarăşi de la sine.
Deodată el se îndreptă aspru şi zise hotărît:
— Vino cu mine, Marto!
- Unde? îl întrebă ea speriată.
— Vino! zise el iarăşi, apoi apucă mîna ei şi merse cu ea afară din pădure şi drept spre balei.
— Unde e tatăl tău? întrebă el. Marta îşi scoase mîna din a lui.
— Ştiu ce vrei, Miroane! zise ea. Fă! dar apoi nu mă mai depărtez de la tine. Vino!
Ei plecară drept spre carpănul sub care Mihu, Pinteat Safta şi soţia lui Pintea aşteptau cuprinşi de viuă în-

gri j or are pe Manea şi pe Mitrea, care se duseseră să caute pe Marta.
- lacă-tă-o! strigă Safta cînd o văzu venind despre munte, voi să plece spre ea, dar rămase pironită cînd o văzu cu flăcăul înalt, pieptos şi bălan.
„Miron!" îşi zise ea ca trezită din vis, şi rămase răcită si secată de puteri.
Mihu făcu cîţiva paşi înainte, apoi se opri şi aşteptă turburat.
Era flăcăul de la cîmpie cu care vorbise şî nu înţelegea cum el ajungea a fi împreună cu Marta.
Marta se apropia ţinîndu-şi trupul drept. Faţa-i era albă ca varul, dar liniştită şi aşezată.
— Tată! iacă Miron! zise ea.
Miron rămase cu ochii la pămînt înaintea bătrînului încărunţit înainte de vreme.
— Foarte bine! foarte bine! grăi Mihu, frecmdu-şi mînile nedumerit şi privind mereu cînd la Marta, cînd la Miron, cînd la Safta, ce grăbise înspăimîntată la dînşii, cînd iarăşi la Pintea, ce sta cîţiva paşi în dosul lui, la dreapta.
Ar fi dorit să mai zică cineva ceva, dar nimeni nu găsea cuvîntul.
- Nene Mihule! zise în sfîrşit Miron. Ştii că-ţi iubesc fata: o cer de nevastă.
- Cum aşa!? grăi Mihu speriat. Miron, oierul ce-s-a dus în lume? ... O ceri de nevastă? Cum aşa? Marta e logodită.
- Taică! zise Marta. Nu zice că vrei, dacă nu vrei; dar să ştii că-mi dai moartea sau viaţa.
- Mihule! îi zise apoi Safta. Nu ştii tu ce-am suferit noi în doi ani de zile?
Mihu stătea în mijlocul lor şi nu putea găsi nici un cuvînt.
Pintea se apropie de dînsul, îi puse mîna pe umăr şi grăi cumpătat:
- Vere Mihule! Nu te dai după vorbele muierilor şi bine faci. Marta e logodită şi, chiar dacă-i vorba, c logodnă nu se strică aşa ca din senin. Nu poţi să te faci 'de ruşinea tîrgului.

'
Mihu făcu un pas la dreapta, se întoarse spre Pintea şi, ridicînd fruntea, îi privi în faţă, stete cîtva timp în luptă cu sine, apoi îi zise cu o hotărîre deznădăjduită:
— Ei! Mă fac! Mă fac de ruşinea tîrgului! Mă fac de ruşinea lumii! Mie, urmă el aprins, mie nu-mi mai porunceşte nimeni pe faţa pămîntului! Eu ştiu cît amar am răbdat!
Grăind aceste, el se duse la Miron, îi apucă mîna si-i zise cu căldură:
- Nepoate, iartă-mă!
Miron simţi că ochii i se umplu de lacrămi. El ridică mîna bătrînuiui şi o atinse cu fruntea.
„N-am zis eu că aşa are să vie!" zise Floarea lui Ciucur, cînd văzu că nunta satului tot se face.
(1878, l martie)
In seria „Restituiri" au apărut în anul 1980 următoarele volume:
ŞTEFAN BEZDECH1 - - Ginduri si chipuri din lumea antică
OVID DENSUSIANU - - Ideal şi îndemnuri MĂRGĂRITA MILLER-VERGHY - - Blandina IACOB NEGRUZZI — Jurnal
In aceeaşi serie vor apare în 1981:
T1TU MAIORESCU -— Scrieri din tinereţe ANA DE NOAILLES — Umbra zilelor OCT A VI AN GOG A -- Pagini de publicistică EUSEBIU CAMILAR — Cartea de piatră CONST. FINTÎNERU -- Interior TEODOR MURÂSÂNU — Lilioară

în domeniul valorificării moştenirii literare au mai apărut:
BREAZU, ION - - Studii de literatură romană şi comparată, voi. I, Ii, ediţie îngrijită, prefaţă, bibliografie şi indice de nume de Mircea Curticeanu.
BUDAI-DELEANU, ION — Scrieri inedite, culegere de texte Inedite, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de losif Pervain.
VINEA, ION - - Opere, voi. I—V, ediţie îngrijită de Mircea Vaicla şi Gh. Sprinţeroiu, studiu introductiv de Mircea Vaida.
NEAGOE, PETER -- Povestiri, 1972, traducere din 1. engleză si studiu introductiv de Io an A. Popa.
POPOVICI, D. — Studii literare, voi. I—IV, Literatura română în epoca luminilor. Ediţie îngrijită si note de I. Em. Petrescu.
VOICULESCU, VASILE - - Teatru, ediţie îngrijită si prefaţă de Mircea Tomuş şi L Voiculescu.
BOGREA, VASILE -- Sacra via. Pagini literare si publicistică, cu un cuvînt înainte de prof. Teodor Naum, ecl. îngrijită, note si bibliografie, addenda si postfaţă ele Mircea Borcilă si V. M. Ungureanu.
CANTEMIR, DIMITRIE Melanholia neasemuitului Inorog, povestiri exemplare din „Istoria ieroglifică", selecţia textelor, prefaţă, note si glosar de Doina Curticăpeanu, prezentare grafică de Florin Creangă.
MIHAESCU, GIB — Teatru, 1973, ediţie, text stabilit, postfaţă si bibliografie de Leon Baconsky.
TEODOREANU, AL. O. — Inter pocula, ediţie si prefaţă de Titus Moraru.
COŞBUC, GEORGE - - Poezii patriotice, ed. îngrijită şi cuvînt înainte de Constantin Cublesan, coperta si ilustraţiile de Vasile Pop Silaghi.
MINULESCU, ION — 'lntr-un bazar sentimental, antologie si cuvînt introductiv de Mircea Braga.

CUPRINS